V. P. BOROVICKA

ATENȚIATE

care ucid sau schimbă lumea

EDITURA POLITICĂ

V. P. BOROVICKA

ATENTATE
care urmau să schimbe lumea

Traducere din limba cehă :
NICOLAE NICOARĂ

1978

EDITURA POLITICĂ
București

Coperta : VALENTINA BOROŞ

V. P. BOROVIČKA

Atentáty, které měly změnit svět

Nakladatelství Svoboda,
Praha, 1975

1

Tirani contra tirani

Istoria neamurilor regeşti nu duce lipsă de acte de violenţă. Filip al II-lea al Macedoniei se trăgea dintr-o familie în care fiii nu se dădeau în lături de la a-şi ucide părinţii, care, la rîndul lor, se descotoroseau de incomozii lor copii fără nici o mustrare de conştiinţă. Fratele nu se sfia să-şi ucidă fratele.

Filip al II-lea (382—336 î.e.n.), fondatorul Imperiului macedonean, era un conducător remarcabil şi un om de stat abil, un diplomat iscusit şi un bărbat talentat şi inteligent. Cîştigase avere şi putere politică, ştiind să învingă în numeroase bătălii, şi deveni, în cele din urmă, reprezentantul federaţiei oraşelor-state greceşti.

Avea deci motive să fie mulţumit. Numai că soţia lui, Olimpia, dorea mai mult, ea visa un imperiu care să cuprindă toată lumea. În momentul în care îşi dădu seama că nu-l poate îndupleca pe soţul său, Filip al II-lea, să pornească o nouă expediţie, se puse pe capul fiului său, Alexandru.

Acesta se născuse în anul 356 î.e.n. şi învăţase cu un dascăl bun, unul dintre cei mai însemnaţi filozofi ai Greciei antice, Aristotel. La vîrsta de paisprezece ani, Alexandru era deja ofiţer, un strateg remarcabil, avea toate calităţile necesare pentru a purcede la lărgirea graniţelor imperiului moştenit. Nu exista în timpul acela un condu-

cător mai vestit decît Alexandru. Dar modul în care mama sa îl ajutase să ocupe scaunul domnesc nu era demn de un om de talia lui.

Exista pe atunci obiceiul ca bărbatul să poată avea mai multe neveste. Filip n-o mai putea suporta pe Olimpia, care, ori de cîte ori avea prilejul, îi reproșa lipsa lui de ambiție. Din această cauză se căsători și cu frumoasa Cleopatra din neamul Ptolemeilor, tiza faimoasei regine egiptene. În scurt timp, aceasta îi născu un băiat.

Chiar dacă rareori se întîmpla ca o soție să fie geloasă pe cealaltă, Olimpia se simți atinsă în demnitatea ei regească de această nouă căsătorie a soțului și hotărî să se ducă în Epir, de unde provenea. Cînd lui Filip și Cleopatrei li se născu băiatul, Olimpia înțelese că făcuse o mare greșeală atunci cînd își părăsise în pripă soțul, periclitîndu-și poziția la curtea regală. Fiul său, Alexandru, pierduse, prin plecarea ei nesăbuită, dreptul de a pretinde tronul. Urmașul lui Filip devenea deci fiul încă fără nume al Cleopatrei. Dar nici Cleopatra nu era unul din acele personaje care capitulează la primul insucces.

În timpul acesta, Filip adăuga la activul său alte succese militare, iar poporul îl slăvea pe rege. Cînd sosi la Aig, curtenii organizară o mare sărbătoare în cinstea fiului nou născut, moștenitorul tronului. Pentru evenimente atît de însemnate, locul oficial era amfiteatrul, pe care curioșii îl umpleau pînă la ultimul loc. Regele plecă spre amfiteatru pe jos, trimițîndu-și înainte garda personală. Străzile erau înțesate de lume, fiecare dorea să-l salute pe rege, să-l vadă cu propriii ochi pe gloriosul învingător. Regele își croi pas cu pas drum printre trecătorii entuziaști, era fericit și saluta în toate părțile cu mîinile ridicate.

Deodată, lîngă el apăru un bărbat necunoscut. În mînă ținea un pumnal. Încă un pas. Înfipse pumnalul o dată, de două ori. Regele se prăbuși. Oamenii se aruncară asupra asasinului, ucigîndu-l pe loc. Dar regele zăcea mort la picioarele lor.

Reușiră cu mare greutate să-l identifice pe asasin după cadavrul desfigurat. Provenea dintr-o familie de vază. Oamenii nu îndrăzniră să-și creadă urechilor cînd se răspîndi vestea că Filip al II-lea fusese asasinat de Pausanias, unul dintre cei mai capabili ofițeri ai săi, om cinstit și in-

tegru, dar, în acelaşi timp, prieten credincios al lui Alexandru şi al mamei sale, Olimpia. În felul acesta, prin moartea tatălui său, Alexandru îşi recîştigă şansa pe care mai înainte mama lui o pierduse într-un mod atît de puţin înţelept.

După moartea regelui, oamenii începură să se întrebe de unde venise asasinul şi pentru ce ucisese. Răspunsul era atît de surprinzător, încît nimeni nu se încumeta să-l rostească în public. Îndată după comiterea crimei, cetăţenii, înfuriaţi, descoperiră de cealaltă parte a pieţei doi cai legaţi fără călăreţi. Nu era lipsit de raţiune să se presupună că fuseseră pregătiţi de Pausanias pentru a putea să dispară într-un loc sigur. Aceasta nu era însă totul. Nu departe de cai se găseau în şei doi călăreţi nobili. Străjile îi încercuiră şi, cu săbiile scoase din teacă, îi poftiră să coboare şi să depună mărturie. Apoi, săbiile dispărură iarăşi în teacă. Unul dintre călăreţi era Alexandru, fiul regelui asasinat, iar celălalt cal era călărit de Olimpia, văduva lui Filip.

Străjile se retraseră, oamenii, tăcuţi, se retraseră şi ei încet din agora, dîndu-şi seama cu toţii de ce fusese asasinat Filip. Nimeni nu se încumeta însă s-o spună cu glas tare deoarece Alexandru era acum rege.

Acesta se urcă pe tron, se declară stăpîn şi, din momentul acela, nimeni nu-şi mai aminti de Cleopatra şi de micuţul ei fiu. Nimeni în afară de grijulia mamă a lui Alexandru. Olimpia dorea să evite o altă greşeală, eliminîndu-l cu propria-i mînă pe noul născut. De aceea porunci să se facă cercetări în întreaga ţară pentru prinderea complicilor la crimă. Conducătorii complotului vor trebui descoperiţi şi pedepsiţi exemplar.

Alexandru cel Mare era un potentat remarcabil. El se pricepea să cucerească, să stăpînească şi să organizeze politiceşte marele său imperiu, care se întindea pînă la orizontul lumii cunoscute pe atunci. Alexandru era mîndru de ambiţia bolnavă a mamei sale, iar Olimpia, la rîndul ei, deveni o importantă personalitate politică, în ciuda faptului că pusese la cale un complot de tristă amintire.

Mai întîi se îngriji să-i asasineze pe toţi adversarii ei, inclusiv pe cei potenţiali. În mod conştient făcu şi din ne-

potul său tot un Alexandru, pentru a avea în familie urmaşi destoinici, şi nu lăsă să-i scape puterea din mînă nici în cele mai grele momente ale vieţii ei. Alexandru cel Mare muri, cu totul neaşteptat, în mijlocul pregătirilor pentru o nouă expediţie. Se îmbolnăvi de friguri, făcu febră mare şi se sfîrşi pe cînd avea treizeci şi trei de ani „ca urmare a necumpătării în muncă şi în îndestulare", după cum spune cronicarul.

Visul Olimpiei se nărui. Imensul imperiu nu supravieţui morţii creatorului său. Nici o intrigantă atît de abilă cum era mama lui Alexandru nu reuşi să ţină puterea în mînă şi să o transmită nepotului. Se ştie că marele imperiu al lui Alexandru a fost împărţit între urmaşii acestuia — diadohii (generali macedoneni). Diadohii, deşi se certau între ei, într-o privinţă erau cu toţii de aceeaşi părere : duşmanul lor numărul unu era Olimpia, eminenţa cenuşie din umbra cumplitelor fapte din trecut. În felul acesta, mînia generală se întoarse spre cea care pricinuise atîta rău.

Olimpia nu reuşi să-şi menţină influenţa politică. Ea îşi dădu seama de acest lucru şi presimţi că nu mai există nici o speranţă. Totuşi, porunci să se întreprindă epurări nemiloase. Capitala de atunci a Macedoniei fu martora unor cumplite omoruri.

Urmaşii lui Alexandru hotărîră să se opună conducerii prin teroare şi trimiseră armată spre capitală. Olimpia fugi, împreună cu cîţiva oameni credincioşi, spre portul Pydna, dar Casandru se grăbi să încercuiască oraşul. Se îngriji mai întîi să rezolve problemele legate de periculoasa şi vicleana femeie. Trimise soli la Olimpia, care îi oferiră posibilitatea de a pleca liberă din oraş. Olimpia însă avea experienţă, nu crezu în promisiunea făcută, bănuia că nu va ajunge prea departe, expresia „omorît pe cînd încerca să fugă de sub escortă" fiind cunoscută chiar de pe atunci. Refuză oferta ce i se făcuse.

Casandru optă atunci pentru o altă tactică, ameninţînd-o că va fi adusă în faţa unui tribunal public pentru a da socoteală de crimele săvîrşite. Dar Olimpia nu se temea. Ştia bine cît de mult cinsteau oamenii memoria fiului ei, Alexandru cel Mare, şi miza pe sprijinul opiniei publice, crezînd că nu se va găsi un judecător care să se

încumete s-o condamne pe mama celui mai mare dintre toți împărații lumii. Lui Casandru nu-i mai rămase altceva de făcut decît să scape de Olimpia grăbindu-i moartea.

Între timp, regina-mamă se întoarse în palatul din capitală. Casandru îi alese pe doi dintre cei mai aprigi războinici ai săi și-i trimise în oraș cu un ordin unic : indiferent prin ce mijloace, s-o trimită pe Olimpia pe lumea cealaltă. Două sute de soldați înarmați pînă în dinți, care străbătuseră cîmpurile de bătălie ale lumii, se aflau acum în fața unei femei, singură și bătrînă.

Se întoarseră însă înfrînți.

Regina află la vreme de călăii care se apropiau. Le ieși în întîmpinare. Apoi, sprijinită de supușii ei, li se adresă oștenilor fără prea multe vorbe. Le spuse doar că în fața lor se găsește mama lui Alexandru cel Mare și soția viteazului Filip Macedoneanul, tatăl lui, și că nici unul dintre soldați nu va avea curajul să ridice mîna asupra ei.

Casandru era desperat, dar îi veni o altă idee. Doar Olimpia fusese aceea care poruncise să fie asasinați sute de oameni nevinovați, de pe urma cărora rămăseseră copii, rude, văduve. Fiecare din ei nu mai trăia decît pentru a se răzbuna. Totuși, treaba părea destul de complicată. Oameni de încredere ai lui Casandru porniră prin orașe și sate spre a-l găsi pe răzbunător. Și le ieși în față vechea dușmancă, Olimpia. Ea se bizuia pe puternica-i personalitate. Dar acești oameni știau cum ajunsese Alexandru în culmea gloriei, și anume călcînd peste cadavrele celor dragi lor.

La început se auziră murmure, apoi zbură prima piatră. După aceea, alta și alta, ca o răpăială de primăvară. Olimpia căzu în fața porților palatului, atît de ciuruită de pietre, încît nu mai era de recunoscut.

Casandru urzise această crimă din umbră, așa că, în fața tribunalului istoriei, nimeni nu-i putu dovedi vinovăția. Și, ca să se simtă în siguranță, dădu ordin să fie închiși micul Alexandru și mama lui, iar mai tîrziu porunci să fie asasinați.

Nu se schimbase însă nimic. Doar stăpînii de pe tron se schimbară — după asasînii care pîndeau în umbră urmară alți asasini.

2

Un zeu pe nume Iuliu Cezar

Roma era republică şi jurase pentru democraţie. În scurt timp deveni o mare putere, care se întinse peste o bună parte a lumii. Italia, Sardinia, Sicilia, Corsica, Iliria, Macedonia, Grecia, Spania, Asia Mică şi o bucăţică bună din Africa de nord formau în anii şaizeci înainte de era noastră Imperiul roman.

Fiecare monedă are însă două feţe. Legiunile romane lărgeau graniţele, dar acasă, în treburile statului, începură să apară fisuri. Ceea ce era bun pentru micul stat grecesc nu era bun şi pentru un imperiu universal. În administraţia publică, birocraţia şi corupţia erau în floare. Marele imperiu trecea dintr-o criză într-alta, clătinîndu-se.

Acesta a fost momentul în care a apărut Cezar.

Triumvirat înseamnă conducere în trei. Pompei, Crassus şi Cezar căzură în principiu de acord că nu vor întreprinde nimic care să i se pară nejust vreunuia dintre ei. Un joc cinstit, cu condiţia să fie jucat după regulile stabilite. Pompei era un comandant vestit, Crassus avea bani, dispunînd de o bună parte din pămînturile romane. Cezar era soldat şi, în ultimul timp, un general plin de succese. Trei bărbaţi excepţional de capabili îşi uniră forţele şi, cu toate acestea, triumviratul lor nu se bucură de succes. Poate şi pentru că lucrau de mult unul împotriva celuilalt, fiecare dintre ei vrînd să dobîndească puterea absolută.

Cel mai mult se strădui să o obţină Pompei. Se spune că a luat-o de soţie pe Iulia, fiica lui Cezar, numai pentru a-l atrage pe adversar de partea sa. Dar se mai spune şi că Cezar i-ar fi dat-o pe fiica sa lui Pompei numai pentru a afla fiecare mişcare a acestuia.

Cezar era mai întîi de toate general. Se puse în fruntea armatelor romane pentru a cuceri Galia. Ceilalţi doi colegi ai lui se bucurau că vor avea mînă liberă. Un an mai tîrziu, Crassus porni expediţia împotriva parţilor, cu care ocazie îşi pierdu viaţa. Pompei avea astfel ocazia să concentreze în mîinile sale toată puterea.

Cezar porni apoi peste mare în Anglia, ştiind că va deveni mai puternic cu fiecare nouă victorie. Avea o armată devotată, cîştigase bogăţii, opinia publică era de

partea lui. Între timp, Pompei devenise autocrat la Roma, lucru pe care Cezar îl știa.

Această situație nu putea să nu ducă la o criză. Pompei propuse Senatului să-l priveze pe Cezar de putere. Generalul însă se apără, cerînd să i se lase cel puțin două legiuni, de care avea nevoie pentru păstrarea ordinii în teritoriile ocupate. Senatul refuză. Cezar era convins că-și poate permite să se răscoale. În luna ianuarie a anului 49 î.e.n. spuse, pe malul Rubiconului, celebra frază : „Zarurile au fost aruncate", trecu podul și porni spre Roma, în fruntea unei singure legiuni.

Pompei fugi din Roma, încercînd să-și creeze o armată. Strategii erau de părere că el se arunca într-o bătălie, dinainte pierdută, și nu erau departe de adevăr. Se ajunse la un război civil care dură patru ani, război pe care Cezar nu-l dorea, dar în care, pînă la urmă, obținu victoria la Pharsalos, în Grecia. Pompei fugi, căutînd scăpare în Egipt.

Regele Ptolemeu al XII-lea nu-i permise însă autocratului învins nici măcar să pună piciorul pe pămîntul Egiptului. Trimise pe vasul lui asasini și-i dădu apoi lui Cezar, care apăru la țărmurile egiptene, capul tăiat al lui Pompei. Cezar îl alungă pe rege, puse pe tron pe regina Cleopatra, romantica lui dragoste, și pe fratele ei mai tînăr, Ptolemeu al XIII-lea, și își mai făcu timp și pentru un roman de dragoste, pe care îl cunoaște fiecare cititor.

Nu învinsese însă definitiv, deoarece trebui să se măsoare și cu rămășițele susținătorilor lui Pompei, dar în anul 45 î.e.n. Cezar deveni stăpîn atotputernic al Imperiului roman. bărbatul slăvit mergînd din triumf în triumf. Cum Senatul hotărî să-i ridice o statuie, ajunse să fie numărat chiar în rîndul zeilor.

Republica romană căzu. Ea nu mai corespundea intereselor clasei conducătoare — proprietarii de sclavi. Contradicțiile de clasă dintre latifundiarii bogați și sărăcimea lipsită de drepturi se adînciseră. În această situație, marii proprietari aleseră o metodă convingătoare : dictatura, care avea să reducă la tăcere glasurile nemulțumite ale celor exploatați.

Cezar deveni dictator, consul, pontifex maximus, cenzor, avea în mîinile sale toată puterea asupra armatei, îi numea pe funcționarii superiori. Primi titlurile de „împărat" și „părinte al țării". Practic, nu existau funcții superioare și onoruri care să-i fi lipsit.

Nu era însă rege şi este discutabil dacă dorea într-adevăr să fie.

Caius Iulius Caesar îşi putea permite în timpul acela absolut orice, doar avea de partea sa opinia publică. Încet, încet pierdu teren. Începu să se vorbească printre romani, şi în biografia lui Cezar Suetoniu avea să consemneze aceasta, că divinul Iuliu ar fi furat de la Capitoliu, în perioada primului consulat, aproape zece tone de aur, ştergînd urmele faptei sale printr-o escrocherie : puse să se sufle peste aramă aur şi schimbă apoi aurul adevărat cu arama aurită. De la regele Ptolemeu al Egiptului obţinu mai mult de o sută cincizeci de tone de argint. Se spunea că Iuliu Cezar fura şi prăda, se destrăbăla cu femeile prietenilor şi că nu s-ar fi dat în lături nici de la bărbaţi. Şi iată-l avînd dintr-o dată cea mai proastă reputaţie. Se mai spuneau fel de fel de grozăvii, la care romanii erau foarte sensibili.

Suetoniu :

„În acest timp n-au fost alegeri, afară de cele ale tribunilor şi edililor. Numi prefecţi în locul pretorilor, care să administreze treburile oraşului în prezenţa lui. În ajunul calendelor lui ianuarie, un consul încetînd subit din viaţă, dădu această onoare, pe cîteva ore, unuia care i-o ceru. Cu aceeaşi libertate, dispreţuind obiceiurile patriei, numi magistraţi pentru mai mulţi ani. Acordă podoabe consulare la zece pretorieni. Încetăţeni pe cîţiva barbari din Galia şi-i primi în Senat. În afară de asta, însărcină pe nişte sclavi ai lui cu administrarea monedei şi dărilor publice. Încredinţă comanda şi grija celor trei legiuni pe care le lăsase în Alexandria lui Rufion, fiul unui libert şi prieten al său de plăceri".

Ceea ce-i jignea mai mult pe romani, care ţineau la tradiţii ca la ochii din cap, era faptul că el continua să rămînă în fruntea onorabililor demnitari ai oraşului, care îl ajutaseră să ajungă la cele mai înalte onoruri. Nearătîndu-le respectul cuvenit, Cezar le aruncă, prin aceasta, onorabililor romani mănuşa în faţă. Una ca asta n-avea iertare la Roma. Fie că era vorba de o realitate, fie că era vorba de o propagandă intenţionată, dirijată, fapt este că reputaţiei sale îi dăună mult vestea care se răspîndea din gură în gură că el n-ar mai fi mulţumit de Roma, că oraşul n-ar fi destul de reprezentativ, din care cauză şi-ar muta sediul la Alexandria.

—Dictatorul Cezar era sfidător, acest lucru se ştia, dar nu mai era şi preferat, şi asta era o noutate. Opoziţia se folosea de prilejul ce i se oferea pentru a se întări din zi în zi. Adversarii se înţeleseră mai întîi între ei, apoi se organizară. În cele din urmă, conducătorii complotului optară pentru crimă. Unul dintre motivele principale era faptul că Cezar se pregătea să se încoroneze, urmărind să trădeze principiile republicane, de care romanii erau atît de mîndri.

Cochetarea cu coroana de rege avea să fie ultima picătură în paharul plin şi, după cît se pare, cauza asasinării lui Cezar. Dar este, oare, adevărat că Cezar urmărea să se încoroneze ?

Există multe mărturii că nu avea de gînd să se încoroneze ca rege. La 15 februarie anul 44 î.e.n., cînd se întoarse din expediţia africană, sclavii Romei şi întreaga opinie publică îi făcură o primire triumfală. Cezar era în culmea puterii şi a gloriei. Mulţimea jubila, demnitarii îl felicitară, sclavii se prosternau în praful drumului, femeile şi fetele leşinau de admiraţie. Apoi, cîţiva dintre marii preoţi aşezară pe capul lui Cezar coroana regală, împodobită cu lauri. Aşa, din senin, fără nici o pregătire şi fără nici o introducere. Ca o surpriză chiar pentru Cezar.

Cîteva momente de derută, mulţimea îşi ţinu respiraţia. O clipă, două, trei, Cezar era rege ! Dar interveni senatorul Cassius. În acelaşi moment cu Cezar (acesta ridică mîna pentru a refuza, dar s-ar putea s-o fi făcut şi pentru a-şi aşeza pe cap coroana cu diamante), senatorul Cassius se întinse după simbolul regilor, smulse pur şi simplu coroana de pe capul lui Cezar şi o aruncă la picioare. Urmară cîteva momente de derută. Cezar înţelese, se adaptă imediat situaţiei, zîmbi, ca şi cînd ar fi fost vorba de o glumă, iar poporul se arătă iarăşi mulţumit şi iarăşi jubila.

Este imposibil să rezolvăm astăzi vechea contradicţie dacă Cezar intenţiona sau nu să păstreze coroana regală pe cap. Poate înţelesese pericolul clipei, căreia i se adaptă, apărîndu-şi reputaţia. Dar nu despre aceasta era vorba. Trebuie să căutăm răspunsul la întrebarea : pentru ce marele preot i-a aşezat pe cap, în mod neaşteptat, simbolul regesc ? Nu era cumva vorba de o provocare politică ? Nu era vorba de o verigă integrată în complot ? Nu căutau atentatorii un motiv pentru fapta pe care o plănuiseră

și nu cumva scena jucată îi ajuta să cîștige de partea lor opinia publică ?

În momentul cînd consulul Marc Antoniu încercă să-i așeze lui Cezar pe cap, pentru a doua oară, coroana regească — ceea ce ar fi fost, dar tot atît de bine ar fi putut să nu fie, o provocare —, dictatorul o aruncă energic. Și atunci, dorea sau nu dorea Cezar să devină rege ?

Cicero spune că da, dar Cicero era dușmanul declarat al lui Cezar. Tocmai de aceea se poate pune la îndoială, pe bună dreptate, obiectivitatea spuselor sale. El afirmă, totuși, că Cezar ar fi refuzat coroana în fața mulțimii pentru a o amăgi. Dacă nu ar fi sărit senatorul Cassius, mai spune el, Cezar și-ar fi lăsat coroana pe cap. O lovitură diplomatică inteligentă, cu alte cuvinte.

Și o altă împrejurare stă mărturie împotriva afirmației că Cezar ar fi tînjit după onorurile regale. Dacă însuși Cezar ar fi provocat în Senat propunerea de a fi încoronat, atunci cum de s-ar fi codit să participe la acea sesiune la care tocmai trebuia să primească cel mai înalt onor ? Cezar nu era un om capricios, dar în dimineața zilei de 15 martie a anului 44 î.e.n. el nu avu de gînd să meargă la Senat. De aceea nu este exclus ca povestea cu încoronarea s-o fi răspîndit, din motive tactice, însișiși complotiștii.

Marcus Brutus este considerat, în general, drept conducătorul puciului. Să fi fost el într-adevăr dușmanul lui Cezar, sau să-l fi obligat organizatorii puciului să se ridice împotriva dictatorului ? Doar Marcus Iunius Brutus era, după toate probabilitățile, fiul lui Cezar și nu se poate spune că întîmplător i-a adresat tocmai lui ultimele cuvinte.

Mama lui Brutus se numea Servilia și provenea din vechiul neam Ahaia, adică din acel neam care, cîndva, îl străpunsese, în forum, pe Surius Maelius, care încercase să preia puterea la Roma. Mama era deci cunoscută, dar cine era tatăl lui ?

Chiar dacă Plutarh nu face parte din rîndul istoricilor celor mai demni de crezare, el ne-a lăsat mărturii interesante. Marele Cezar o cunoscuse în tinerețea lui pe Servilia, pe care o iubise, iar fiul Brutus se născu tocmai în perioada cînd ei se întîlneau cel mai des. Și alți istorici, dar și unele împrejurări, depun mărturie pentru această concluzie. Suetoniu scrie cît se poate de clar : „A iubit însă mai mult decît pe oricine pe Servilia, mama lui Marcus Brutus. Pentru ea a cumpărat, în ultimul său consulat, o

perlă în valoare de șase milioane de sesterți, iar în timpul războiului civil, pe lîngă alte daruri, a cumpărat la licitație mari proprietăți pe un preț de nimic".

După Plutarh, Cezar întreținea cu Brutus relații speciale. Cînd se ajunse la războiul civil, Brutus trecu de partea dreptului constituțional, adică a lui Pompei, luptînd împotriva lui Cezar. Dar acesta din urmă dăduse ofițerilor lui ordine precise ca, în timpul luptelor, Brutus să fie ocrotit și menajat pentru a nu i se întîmpla nimic. Dacă Brutus ar fi vrut să se căsătorească, trebuia să fie dus imediat la Cezar, fără ca însoțitorii să aibă dreptul să folosească forța, nici chiar în cazul în care el s-ar fi apărat cu arma în mînă. Este neîndoielnic că nu era vorba de o grijă oarecare, că între Brutus și Cezar existau niște relații mult mai puternice decît de la un Mecena la discipolul său.

Cezar nu tăinuia legătura sa cu Servilia, la Roma ea era cunoscută. Plutarh relatează următorul episod petrecut în Senat. El a avut loc în timpul uneia dintre numeroasele discuții în legătură cu complotul lui Catilina, care i-a indignat atît de mult pe cetățenii romani și care a dus orașul în pragul unei catastrofe politice. În Senat, Cato se contrazicea cu Cezar în această privință. Soși un sol care-i înmînă lui Cezar un text. Acesta îl desfăcu și-l citi. Cato se folosi de acest prilej pentru a-l acuza pe Cezar de perfidie, spunînd că primea ordine de la dușmanii poporului pînă și în Senat.

Cezar îi întinse lui Cato scrisoarea. Acesta nu putu să constate decît că aparținea sorei sale, Servilia. Cato i-o aruncă lui Cezar la picioare, spunîndu-i : „Ia-o, bețivule !", și continuă cu explicarea punctului său de vedere. Astfel deveni cunoscută dragostea Serviliei pentru Cezar.

Nu-i sigur dacă Brutus era inițiatorul complotului sau dacă el se declarase de acord cu planul lui încă de la bun început. În vederea pregătirii acestui atentat a fost folosită multă recuzită pentru convingerea lui Brutus. Au apărut lozinci provocatoare, pe masa de judecător a lui Brutus s-au înălțat teancuri de scrisori, pe zidurile Romei s-au ivit tot felul de inscripții. Toate acestea îl convinseseră pe Brutus de necesitatea crimei.

Brutus consimți. Șaizeci de complotiști pregătiră scenariul complotului.

În ziua de 15 martie 44 fusese convocată o adunare a Senatului, adunare în care se hotărî asasinarea lui Cezar.

Planul a fost conceput pînă în cele mai mici detalii. În sala cu coloane a teatrului lui Pompei, complotiștii aveau nu numai să se risipească printre ceilalți senatori, dar și să se apropie cît mai mult de victimă fără ca aceasta să observe. Optaseră pentru o formă unică de atentat în istoria forței: crima politică colectivă, care trebuia să demonstreze că nu era vorba de o acțiune individuală, ci de o mișcare premeditată a opoziției. Atentatorii vor ucide pentru a apăra libertatea și republica !

Cezar era superstițios. În general, romanii țineau la prezicători, profeți și proroci. Haruspicii, care prevesteau viitorul prin examinarea măruntaielor animalelor sacrificate, erau de fapt mici comercianți calificați. Dictatorul care stăpînea marele Imperiu roman, comandantul în fața căruia tremura jumătate din Europa credea în gogorițe, în deochi și în fel de fel de arătări supranaturale, respecta meditația prorocilor și folosea profețiile lor ca pe niște argumente politice. Cel puțin așa ni-l descriu cronicarii. Se pretinde că pentru o eventuală încoronare ar fi ținut seama de următoarea motivare : în cărțile de profeție era cuprinsă și formularea că împotriva parților va putea învinge numai un rege. De unde se poate deduce foarte logic că succesul într-o campanie militară depindea de obținerea titlului de rege.

Cezar credea în minuni și farmece, fără ca acestea să-l fi ajutat cu ceva. Încă cu mult timp înainte de 15 martie, Cezar primi cîteva semne din partea providenței. Toate erau răuvestitoare și permiteau o singură explicație : Cezare, fii atent, se pregătește ceva neobișnuit ! Unul dintre prezicătorii de la curte, Spurinna, concretiză toate aceste avertismente ale destinului într-o dată precisă : ziua critică va fi 15 martie !

În noaptea dinaintea morții, Cezar avu un vis urît. Se făcea că zbura deasupra norilor, unde se întîlni cu Iupiter, care îi strînse mîna prietenește. Cînd se trezi dimineața, în pat, leoarcă de sudoare, soția lui, Calpurnia, i se plînse că și ea avusese un vis aducător de veste rea. În plus, Cezar nu se simțea bine și hotărî să rămînă acasă.

Între timp, atentatorii se îndreptau spre clădirea Senatului. Brutus se îmbrăcă într-o togă în ale cărei falduri ascunse pumnalul. Soția lui știa acest lucru. Complotiștii se strînseră mai întîi la senatorul Cassius, de unde plecară împreună spre sala lui Pompei, unde îl așteptară

pe Cezar. Intrucît trecu o bucată de timp fără ca Cezar să apară, trimiseră un sol la el acasă. Acesta era Decimus Iunius Brutus.

Brutus ajunse la Cezar şi-i aduse la cunoştinţă că îl aşteptau cu toţii. Cezar începu să se scuze. Solul folosi atunci atuul : în rîndul oamenilor a început să se vorbească cum că Cezar este grav bolnav şi că nu mai e apt pentru funcţia sa. De aceea ar fi bine dacă el s-ar arăta în Senat şi le-ar lua ponegritorilor vîntul prielnic din pînze.

Cezar se hotărî, îşi îmbrăcă toga şi ieşi în stradă.

Este interesant cît de des a jucat întîmplarea un rol în momentele hotărîtoare ale istoriei. Cît de lesne ar fi putut evolua lucrurile în direcţia opusă dacă... Acest ultim „dacă" al lui Cezar se numea Artemidoros. Era grec şi lucra ca scrib la un personaj important, unde auzi de complotul pus la cale. Acesta îl aşteptă pe Cezar în faţa pieţei şi-i dădu un sul, avertizîndu-l. Cezar era însă Cezar. Îi mulţumi, va adăuga această scrisoare celorlalte pe care le va găsi la Senat, nu o putea, totuşi, citi pe stradă, din mers. În felul acesta, el pierdu şi ultima şansă de salvare.

Complotiştii începură să fie nervoşi. Era ora unsprezece şi Cezar tot nu venise. Le era frică să nu-l fi avertizat cineva. Decimus Brutus se întoarse şi le spuse că Cezar s-a hotărît să vină. În scurt timp îşi făcu apariţia şi dictatorul. Se iviră însă complicaţii.

În momentul cînd Cezar coborî din lectică, se apropie de el Pompilius Laenas şi începu să-i spună ceva. Complotiştii îi urmăreau fiecare mişcare. Erau convinşi cu toţii că-i trădează planul. Îi cuprinse panica şi erau gata să dea bir cu fugiţii. Brutus însă, care era mai chibzuit decît ceilalţi, rămase liniştit şi înţelese după o clipă că Laenas îi făcuse lui Cezar o rugăminte personală. Sărută mîna dictatorului şi plecă.

Acum puteau începe. Încă de mai înainte se înţeleseseră asupra desfăşurării atacului, fiecare pas şi mişcare fiind calculate. Cezar intră în încăpere, dar nici nu apucă să se aşeze, că se apropie de el senatorul Tullius Cimber şi începu să se roage pentru fratele său, partizan al lui Pompei, nevoit să plece în exil după victoria lui Cezar. Cezar rămase neînduplecat, refuză să acorde amnistie pentru adversarii săi şi-i porunci lui Cimber să se dea la o parte din drumul său. Senatorul îngenunche în faţa lui

Cezar, apoi îi trase toga de pe umeri : era semnalul convenit pentru atac.

— Dar asta-i violenţă ! — strigă Cezar.

Publius Servilius Casca scoase pumnalul şi lovi primul. Cezar se feri, iar tăişul îl atinse sub gît. Abia atunci înţelese ce se întîmpla. Era însă prea tîrziu. Dictatorul nu se lăsă nici atunci cînd se văzu înconjurat de complotiştii înarmaţi. Era doar soldat, obişnuit cu pericolele. Zadarnic încercă să se apere, nu avea nici o armă asupra lui. Mai mult de şaizeci de conspiratori înarmaţi şi zeci de privitori formau un zid de netrecut. În răstimp de cîteva secunde, corpul lui Cezar fu străpuns de douăzeci şi două de lovituri. Ultimul care ridică pumnalul fu Brutus. Muribundul Cezar rosti ultimele sale cuvinte :

— Şi tu, fiul meu ? !

Cezar muri după ora unsprezece dimineaţa. În unele materiale se spune că-i lăsară cadavrul însîngerat să zacă pînă spre seară sub statuia lui Pompei şi sclavii îl ridicară numai după ce se întunecă. În alte documente se afirmă că la locul crimei sosi îndată un doctor, care constată moartea şi spuse celor prezenţi să ridice cadavrul şi să-l ducă de acolo.

Conspiratorii se înşelaseră pe ei şi înşelaseră poporul. Îşi făcură curaj pentru primul pas spre însănătoşirea principiilor republicane, dar nu ştiau cum să procedeze mai departe. Imediat după crimă, cu togile încă mînjite de sînge şi ţinînd în mîini pumnalele, se îndreptară spre Capitoliu. Jubilau, spuneau oamenilor că eliberaseră poporul de tiran. Poporul însă nu se bucura, ci tăcea, îngrozit. Nu ştia dacă era bine sau rău că-l uciseseră pe marele Cezar.

Romanii n-au ştiut ce să facă cu Cezar atîta timp cît era în viaţă şi n-au ştiut ce să facă cu el nici după moarte. Complotiştii nu s-au priceput să folosească momentul de surprindere şi n-au avut curajul să preia puterea. Au tras semnalul de alarmă, dar nu au atacat. Singur Marc Antoniu a acţionat cu chibzuială şi cu sînge rece. A trimis o slugă a sa la locuinţa lui Cezar şi i-a poruncit să ceară documentele şi situaţia casei de bani, în felul acesta Marc Antoniu devenind adevăratul moştenitor al lui Cezar şi putînd să continue planurile acestuia.

Complotiştii rămaseră la Capitoliu, în timp ce pe străzile Romei începură să se audă glasuri care condamnau crima. Opinia publică oscila. Marc Antoniu convocă

Senatul, dar acesta se strînse abia la două zile după atentat. În ciuda divergenţelor de păreri, Senatul consemnă nepedepsirea asasinilor lui Cezar şi recunoscu, în acelaşi timp, meritele celui asasinat. Senatul lăsă neatinse drepturile politice împotriva cărora se răsculaseră atentatorii. Şi astfel, aidoma multor cazuri din istorie, nici această crimă politică nu schimbă mersul evenimentelor.

Republica tot nu s-a ridicat din morţi.

Suetoniu :

„(Cezar) a murit în al 56-lea an al vieţii şi a fost trecut în numărul zeilor, nu numai prin declaraţia acelor care i-au decernat apoteoza, ci şi prin credinţa poporului. În adevăr, la jocurile pe care le-a dat moştenitorul său August, pentru a-i cinsti memoria, timp de şapte zile continuu a strălucit pe cer o stea cu coadă, care răsărea aproape de ceasurile 11".

În următorii trei ani care trecură de la asasinarea lui Cezar, toţi asasinii acestuia muriră de moarte nenaturală. Cîţiva pieriră pe mare, mulţi, printre care şi Brutus şi Cassius, îşi luară singuri viaţa, „cu acelaşi pumnal cu care-l uciseseră pe Cezar", după cum spune Suetoniu.

Dispăru un dictator care era purtătorul unor eforturi spre progres, care prevedea, care înţelegea dezvoltarea societăţii acelor timpuri. Adversarii săi — complotiştii de mai tîrziu — doreau să-şi menţină vechile poziţii avantajoase. Ei încercară să menţină vechea orînduire, imaginîndu-şi că prin asasinarea lui Cezar vor frîna evoluţia istorică. Fără să reuşească. Poporul Romei urmă însă drumul pe care păşise realistul Cezar.

3

Moartea lui Wallenstein

Albertus Dei Gratia Dux Fridlandiae Sacrae Caesareae Maiestatis Consiliarius Bellicus, Camerarius, Supremus Colonellus Pragensis et Eiusdem Militiae Generalis, iată titlul înscris sub portretul bărbatului aceluia sobru, cu barbă, nas energic şi privire pătrunzătoare, al lui Albrecht

Wenzel Eusebius von Wallenstein, fără îndoială cel mai plin de succese dintre toţi războinicii cehi de profesie, condotier, conducător de oşti mercenare, comerciant întreprinzător, însă şi cotropitor nemilos, speculant de mare clasă, generalisim al împăratului, dar şi duşman al acestuia, cea mai marcantă figură a Războiului de treizeci de ani.

S-a născut într-o familie nobilă săracă din Heřmanice u Jaroměře la 14 septembrie 1583. Un timp a trăit la Padova, unde a făcut studii, apoi s-a întors la Praga, la curtea lui Rudolf al II-lea, dedicîndu-se carierei militare. La douăzeci şi trei de ani era deja colonel. Îşi alese de soţie pe Lucreţia Neškovná, o văduvă înstărită, dar nu prea frumoasă, îşi dezbrăcă uniforma şi îşi puse la punct proprietatea. Lucreţia se prăpădi în curînd, toată averea ei rămînîndu-i lui Wallenstein. Timp de cinci ani se ocupă de comerţ, apoi se întoarse la serviciul militar. În calitate de colonel al armatei nobiliare morave se făcu, fără ruşine şi fără onoare, trădător. Fugi la Viena împreună cu întreaga trezorerie şi cu şaizeci şi două de mii de taleri şi îi predă împăratului.

Speculă bine situaţia. Mai tîrziu avea să fie de partea învingătorilor, şi atunci începu să se îngrijească de recuperarea banilor. Nu i-a fost deloc greu să-i obţină în calitate de guvernator autohton al Cehiei. Cu un preţ din cale-afară de avantajos, îşi răscumpără fosta avere confiscată şi poziţia socială, situaţia lui economică primind un reazem deosebit prin căsătoria cu Isabela Katerina, fiica contelui Harrach.

Cînd ajunsese în culmea puterii şi a gloriei, Wallenstein dispunea de peste şaizeci de domenii în suprafaţă de aproximativ şaptezeci de mile pătrate, stăpînea cincizeci şi şapte de castele şi nouă oraşe. Mai tîrziu, cînd ceru împăratului titlul princiar şi Ferdinand al II-lea i-l oferi, era deja prinţul imperial Albrecht Wenzel Eusebius von Wallenstein, stăpîn în Meklenburg, Frýdlant, Zahánský şi Hlohovský, generalisim imperial.

Nu avea planuri modeste. Domeniul Frýdlant trebuia să devină un regat în regat cu capitala la Jičin, cu autonomie politică şi economică, cu mănăstiri şi universitate proprii.

Wallenstein era unul dintre nobilii cei mai puternici, dar nu scăpa nici un prilej de a se îmbogăţi în continuare. Participa la baterea monedelor pentru Cehia, Moravia şi Austria şi folosi privilegiul acesta pentru a-şi trage spuza

pe turtă. Dintr-un singur talant de argint trebuiau să se bată șaptezeci de monede, dar dintr-un singur talant se trăgeau o sută douăzeci și trei de monede. Cu ajutorul lui Jan de Witt, furnizorul curții și în același timp bancher de origine olandeză, și al colegului acestuia din Praga, Jakub Bassew, Wallenstein cumpără cu argintul astfel procurat domeniile confiscate.

Se oferi apoi să-i facă împăratului un serviciu folositor: el, Wallenstein, va recruta pentru suveran armată, căreia îi va plăti soldă, iar împăratul va acoperi datoria sub forma unei contribuții de război, taxe și impozite. Wallenstein însuși se va ocupa de obținerea acestora. Împăratul acceptă și Wallenstein avu asigurat astfel un nou venit. Convenția privea oamenii din cîteva țări năpăstuite de un război groaznic. Perceptorii lui Wallenstein erau de neînduplecat, iar domnul lor nu cunoștea milă și îndurare.

Oamenii sufereau de foame, în timp ce el devenea o mare putere financiară europeană. Domeniile lui erau înfloritoare, începu să fondeze o episcopie, manufacturi proprii, care puneau la dispoziția armatei încălțăminte, țesătorii, în care se producea postav pentru mercenari. Pămînturile și economia lui Wallenstein, conduse cu pricepere, îi asigurau proviziile. Toate acestea îi aduseră noi cîștiguri.

Se îngriji de introducerea progresului și în afacerile sale, trimițînd în lume oameni care să recruteze meseriași pricepuți și organizatori ai producției așișderea. Puține erau locurile în Europa demnă de plîns a acelor timpuri în care să se fi trăit într-o îndestulare asemănătoare celei de pe domeniile lui Wallenstein. Palatele clădite pentru el la Praga, Jičin și în alte orașe, din porunca lui, au rămas pînă în zilele noastre o fală a arhitecturii.

Toate îi merseră din plin pînă în anul 1630. Apoi, la congresul prinților și al principilor electori de la Regensburg, începură să se audă obiecții împotriva războiului secătuitor, a efectivelor mari ale armatei și împotriva comandantului suprem, care era Wallenstein. Pentru prinții germani, cu un arbore genealogic de sute de ani, nobilul ceh era un parvenit. Îl urau deoarece nu le lua în seamă pe maiestățile-lor, iar armata lui le înghițise domeniile.

La Regensburg se discută despre Wallenstein în lipsa acestuia. El zăcea în pat, suferind de gută. Adversarii lui

aveau astfel cîmp liber de acțiune. Ei își atinseră scopul și împăratul îl destitui pe Wallenstein din funcția de generalisim.

Cuceritorul care pînă atunci nu cunoscuse gustul înfrîngerii, comandantul suprem al armatei imperiale trecuse dintr-o dată de cealaltă parte a baricadei — împotrivă împăratului. Mulți istorici sînt de părere că tocmai în această perioadă s-a născut la Wallenstein ideea răzbunării și a trădării.

Nici pînă astăzi nu este limpede de unde i-a venit ideea unirii cu suedezii împotriva Habsburgilor. S-ar putea ca unul din motive să-l fi constituit înaintarea armatelor lui Gustav Adolf spre sud și spre apus. Regele Suediei încheie o alianță cu Franța, ocupă Frankfurtul și se fortifică la Magdeburg. Armata imperială, condusă de contele Tilly, recuceri însă orașul. La scurt timp după aceea, adică tocmai la momentul potrivit, emigranții cehi Jindřich Mates Thurn și Jaroslav Sezima Rašín propuseră regelui suedez Gustav Adolf realizarea unei alianțe cu Wallenstein. Condițiile erau simple : comandantul ceh dorea să obțină de la suedezi cîteva regimente cu care să se îndrepte spre Viena. Căzură de acord, însă înțelegerea n-a fost pusă în practică. Între timp, suedezii obținuseră la Breitenfeld victoria asupra armatelor imperiale ale lui Tilly. Gustav Adolf nutrea speranța că va obține noi succese și încetă să mai manifeste interes pentru colaborarea cu comandantul deposedat de putere.

Regele suedez trecu cu regimentele sale peste cîmpurile de luptă ale Europei aproape fără să întîmpine vreo rezistență. Contele Tilly ajunse într-o situație grea, prințul elector saxon Arnim, care se alătură suedezilor, apăru la graniță, iar saxonii pătrunseră în Praga. În această situație, Wallenstein primi de la Viena vestea că ar putea reveni cu cinste și onor în fruntea armatelor imperiale.

Wallenstein acceptă mîna care i se întindea. Recrută și înarmă patruzeci de mii de soldați, își rezervă dreptul de a decide de unul singur și se trezi deodată cu o putere mult mai mare decît avusese vreodată. Numai că dușmanii lui nu depuseră nici ei armele.

Pătrunderea armatei lui Wallenstein pe cîmpurile de luptă fusese încununată de succes. Apoi, în luptele de la Lützen, căzu însuși regele suedez, Gustav Adolf. Wallenstein se alese și el cu o rană, starea sănătății sale înrăutățindu-se simțitor. Începu din nou să se gîndească la alianța

cu suedezii și cu saxonii, dar și cu francezii. În timpul unei adunări a parlamentarilor, care avu loc la Jičin, se hotărî ca emigrantul Dubna să slujească drept intermediar între Wallenstein și cancelarul de stat suedez Oxenstiern. Prin realizarea acestei alianțe, Wallenstein dorea să-l oblige pe împărat să accepte convorbiri în vederea încheierii păcii, care trebuia să garanteze drepturile evanghelicilor. Nici pînă astăzi nu este limpede ce motive l-ar fi făcut pe Wallenstein să ajungă la această concluzie. Războinicul și speculantul care era apărea tot mereu într-o lumină nouă.

Începu, în cele din urmă, să trateze cu dușmanul, comandantul armatelor saxone, Johann Georg Arnim. Cu cancelarul suedez luă în discuție posibilitatea de a deveni rege al Cehiei și de a primi de la el ajutorul promis. Franța îi oferi, de asemenea, lui Wallenstein coroana de rege. Regele Ludovic al XIII-lea îi afirmă în scris bunăvoința față de alianță, iar marchizul de Feuquières, trimisul regelui Franței, îl lămuri pînă în cele mai mici amănunte. Wallenstein urma să primească anual un milion cu condiția să organizeze o armată de treizeci și cinci de mii de oameni, care să lupte împotriva împăratului. Trezoreria de stat a Franței va plăti pe loc o jumătate de milion în aur ca avans dacă va ocupa Cehia și se va extinde peste Austria și Stiria, Franța avînd astfel mînă liberă pentru desfășurarea operațiilor militare pe pămîntul Germaniei.

Wallenstein șovăia, chinuit de boala care îi diminua voința de a întreprinde ceva. Cu toate că nu împlinise încă cincizeci de ani, era un om bătrîn, obosit și nehotărît. Greșelile se înmulțeau, tactica lui de luptă se dovedi a fi falimentară, cei de la Viena erau nerăbdători și începură să se gîndească la o nouă destituire a sa. Președintele Consiliului de război al curții, contele Šlik, primi ordin să întreprindă o călătorie de inspecție în tabăra lui Wallenstein de lîngă Svidnice, cu următoarea misiune secretă: să afle părerea ofițerilor superiori în legătură cu degradarea lui Wallenstein. Discută cu Ottavio Piccolomini și Matyáš Gallas și se pare că se declară mulțumit de rezultat.

Ca și cînd ar fi bănuit ce se petrecea în culise, Wallenstein uită de discuțiile referitoare la alianță, porni împotriva suedezilor și a lui Arnim și-i învinse la Stínava. Suedezii însă se îndreptară spre Regensburg și ocupară orașul. Această nouă înfrîngere a lui Wallenstein grăbi

desfășurarea evenimentelor. Pentru moment, generalisimul încercă să facă, măcar de formă, impresia unui om hotărît. Trimise veste la Viena că pregătește revanșa față de armatele suedeze. Lăsă în Cehia corpul de armată al lui Gallas și cu restul armatei se îndreptă spre Plzeň. Acolo se întîlni cu trimisul împăratului, contele Trautmannsdorf, care se despărți de generalisim cu sentimente nu tocmai bune : Wallenstein este un bătrîn nehotărît, dispus să facă concesii, dar nu se știe dacă își poate ține promisiunile.

Wallenstein pierdu astfel încrederea împăratului.

Intre timp, la Viena începură să sosească vești în care i se reproșau generalisimului Wallenstein greșelile comise. Era învinuit de lăcomie și de folosirea în scopuri personale a înaltei funcții pe care o deținea. Se vorbea chiar de o concediere a lui. Mai tîrziu, împăratul află că, în loc să-și țină promisiunea făcută de a pleca spre Bavaria, Wallenstein se întorcea în Cehia. Împăratul îi trimise o scrisoare prin care îi cerea să înceapă imediat marșul spre Bavaria împotriva lui Bernard de Weimar. Nu-l ascultă însă. Nu voia să-l asculte sau nu mai putea să-l asculte ?

Indiferent care i-au fost impulsurile, Wallenstein înțelese că Viena îi era potrivnică. De aceea începu să caute aliați. Încercă să reînnoiască alianța sa cu saxonii și cu suedezii. Piccolomini, Trčka și Ilov, ofițeri de-ai săi, cunoșteau eforturile făcute de el în acest sens, dar în curînd avea să afle despre ele și Viena. Generalul Ottavio Piccolomini îl trădă pe comandantul său, trimise la Viena o depeșă despre plănuitele tratative, pe care colonelul Diodati o înaintă la cancelaria imperială la 21 ianuarie. Trei zile mai tîrziu, împăratul Ferdinand al II-lea semnă sentința împotriva lui Wallenstein. Îl îndepărtă de la conducerea supremă a armatei și-l instală în locul lui pe Jan Matyáš Gallas. Porunci ca generalisimul și cei doi ofițeri credincioși lui, Trčka și Ilov, să fie arestați, aduși în fața tribunalului imperial sau, pur și simplu, uciși. De îndeplinirea ordinului împăratului trebuiau să se ocupe generalii Gallas, Aldring, Piccolomini și Colloredo-Waldsee. În realitate, inițiativa o preluară coloneii lui Wallenstein.

Patenta împăratului privind destituirea lui Wallenstein era strict secretă. La Plzeň nu se aflase nimic despre ea, poate și pentru că însuși împăratul, spre a nu-l alarma pe condamnat și a nu-i da posibilitatea să-și ia măsuri, corresponda cu Wallenstein ca și cînd ar mai fi fost coman-

dant suprem, deşi, de fapt, nu mai era. Să fie posibil ca serviciul de informaţii al lui Wallenstein să fi dat greş pe toată linia ? Să fie oare posibil să nu se fi găsit nimeni care să ştie şi să-l avertizeze pe Wallenstein ? Doar pînă şi comandanţii de regimente primiseră de la Viena scrisori prin care li se atrăgea atenţia să refuze să dea ascultare comandantului din Frýdlant şi să se supună numai ordinelor noii conduceri a armatei. Oare scrisorile împăratului nu reprezentau o instigare la atentat ? Doar fiecare ofiţer fusese încunoştinţat, negru pe alb, că pentru înlăturarea incomodului generalisim Viena îi va fi recunoscătoare...

Obosit, bolnav şi umilit, Wallenstein se hotărî să încerce o ultimă posibilitate. Se mută de la Plzeň la Cheb, unde aşteptă ajutorul domnitorului din Weimar. Nu avea însă nici o speranţă. Mîna de fideli, cam două sute de călăreţi şi zece duzini de infanterişti, cu care se îndrepta la 24 februarie 1634 spre Cheb nu-l mai putea apăra. Comandantul acestui rest de armată era colonelul Buttler, dar nici el nu era de partea lui Wallenstein. Dimpotrivă, se hotărî să cîştige noi galoane. Situaţia era limpede, iar căderea lui Wallenstein inevitabilă. Ştia că nu-şi va putea atinge singur scopul, de aceea îşi alese şi un ajutor. Acesta era locotenent-colonelul Walter Leslie.

Generalul Ottavio Piccolomini şi comandantul suprem al armatelor imperiale, Gallas, aflară de intenţia colonelului prin intermediul capelanului Taafe. Li se luă o piatră de pe inimă. Nu ştiau însă cum va fi îndeplinit ordinul împăratului şi, în plus, le era teamă pentru că, la Cheb, Wallenstein se găsea foarte aproape de aliaţii săi.

În seara zilei de joi 24 februarie 1634, domnitorul din Frýdlant, însoţit de un convoi puţin numeros şi de o mînă de soldaţi, ajunse la porţile Chebului. Aşezarea era condusă de un colonel din regimentul lui Trčka, John Gordon pe nume. Era un scoţian calvinist, crescut de Wallenstein. Acesta îi oferi îndată generalisimului locuinţa sa din casa Pachelbelovský, în piaţa oraşului. În camera alăturată se cazâ astrologul de curte Gian-Battista Seni, iar în vecinătate, de cealaltă parte, familiile Trčka şi Kinský.

Colonelul Walter Buttler trase la casa Maierhöfer, porunci să i se pregătească cina şi-i invită la el pe Gordon şi Leslie. Mîncară şi băură pînă noaptea tîrziu, discutară cîte-n lună şi-n stele, numai despre planul lui Buttler nu. Şi doar colonelul îi învitase la cină pentru a cădea de

acord asupra modului de a-i face de petrecanie lui Wallenstein !

Era aproape miezul nopții, cînd cineva bătu la ușă. Era solul lui Wallenstein, care aducea vești. În fața porții orașului aștepta un curier, Leslie fiind cel care trebuia să ordone să i se deschidă. Leslie își luă chipiul și plecă. Îl conduse apoi pe coridor pînă la Wallenstein și deveni martorul ocular al unei scene cutremurătoare. Curierul îi înmînă lui Wallenstein decretul imperial — adică condamnarea lui la moarte. Puternicul generalisim de odinioară nu se mai putu stăpîni. Se enervă, îi înjură pe împărat și pe sfătuitorii lui, jură răzbunare. Walter Leslie îl ascultă, apoi se hotărî. Se întoarse la masa lui Buttler, povesti scena la care fusese martor și declară că el considera de datoria lui să-l ucidă pe trădător.

Wallenstein nu stătea nici el cu mîinile în sîn. Își chemă ofițerii și se sfătui cu ei despre situația creată. Știa că se putea bizui pe Kinský, Ilov și Trčka. Aceștia trecură imediat la luarea unor măsuri de apărare. La prînz, Wallenstein se asigură în privința ofițerilor, care-i jurară credință. Complotiștii ajunseseră însă mai departe. Aleseseră oamenii de care aveau nevoie : căpitanul Walter Deveroux, locotenent-colonelul Walter Geraldin, căpitanul Mac Daniel și căpitanul Edmond von der Burg. Lor li se alăturară încă doi ofițeri din regimentul lui Trčka și cam două sute de dragoni și infanteriști. După aceea i-au poftit pe Trčka, Ilov și Kinský la castel la cină.

25 februarie căzu într-o sîmbătă, tocmai în sîmbăta dinainte de lăsata secului, motiv deci de petrecere. La castelul din Cheb se pregătea să meargă și secretarul lui Wallenstein, căpitanul de cavalerie Niemann. Domnitorul de Frýdlant se simțea rău, boala îl chinuia îngrozitor, așa că de-abia se putea mișca. Era bucuros că avea să se odihnească mai mult, stînd în pat.

Ofițerii sosiră la castel, în calești, între orele cinci și șase. Străjile le prezentară onorul, gazda îi salută că pe niște prieteni rari, doar juraseră cu toții, cu cîteva ore mai înainte, credință lui Wallenstein.

Era o seară rece, urîtă. Cădea o zăpadă apoasă. În marea sală a castelului era frig ca într-o ghețărie. Din această cauză, slugile încălziră camera de alături. Era mai mică, mai intimă și, ce era mai important, din ea pleca o scară care ducea la primul etaj. Acolo se ascunsese locotenent-colonelul Walter Geraldin cu cîțiva soldați înarmați. În-

tr-un alt loc pîndea căpitanul Deveroux împreună cu şase dragoni. Aceştia trebuiau să aibă grijă să nu scape nimeni din încercuire.

După ora şase, slugile începură să servească la mese. Pînă la şapte şi jumătate se bău şi se mîncă. Distracţia nu se opri, vinul făcîndu-şi din plin efectul. Nimeni nu bănuia că peste tot pîndeau asasini, care nu aşteptau decît semnalul pentru a ataca. Acesta veni repede.

Primul intră în încăpere locotenent-colonelul Walter Geraldin. Coborî în grabă scările şi rămase nemişcat, cu sabia scoasă, în faţa mesei pline cu de toate. Leslie, Gordon şi Buttler săriră în picioare, puseră mîna pe sfeşnice şi se dădură la o parte pentru a nu se afla în drumul asasinilor. Atacatorii se aruncară asupra victimelor.

Contele Kinský nici nu apucă să se ridice de pe scaun. El căzu primul. Îl urmă Ilov. Trčka se întinse după sabia lăsată jos şi sări într-un colţ. Se luptă cu îndîrjire pentru a-şi salva viaţa. Sub loviturile sale căzură cîţiva mercenari. Una dintre slugi îi sări în ajutor, apoi se repeziră amîndoi spre uşă. În spatele ei îi aştepta însă moartea. Sluga căzu prima, apoi un paznic îl ucise pe conte cu un cuţit mare. Îl mai împunse cu sabia şi Mac Daniel. Niemann reuşi să fugă din încăpere, dar conspiratorii îl ajunseră după numai cîţiva paşi.

Acesta fusese primul act al tragediei din acea noapte. Acum venea rîndul lui Wallenstein. Jos, în oraş, nimeni nu bănuia ce se petrecuse în spatele zidurilor castelului. Era o noapte cu lapoviţă, străzile erau pustii, ici-colo trecea cîte o patrulă înarmată.

Gordon rămase la castel, Leslie se îngriji de regimentul lui Trčka, în timp ce Buttler împreună cu un grup de dragoni o porniră spre casa Pachelbelovský, unde locuia Wallenstein. Îl înconjurară pe condamnat. Deveroux se pregăti de atac. Tocmai atunci, mercenarii auziră din vecini, din casele în care erau cazate contesele Trčková şi Kinská, plînsete şi văicăreli. Probabil că una dintre slugile credincioase fugise de la castel şi le povestise cele întîmplate. Se spune că şi Wallenstein ar fi auzit înjurături şi strigăte de ajutor. Ar fi deschis fereastra şi ar fi privit pe stradă. Se poate să nu fi văzut bine de la lumină în întuneric, dar se poate şi ca duşmanii să fi intrat deja în casă.

Orele unsprezece. Straja care avea sarcina să asigure securitatea generalisimului se retrase cînd văzu o asemenea şarjă. Deveroux ajunse fără mare greutate pînă lîngă dor-

mitorul lui Wallenstein, după ce avu pe drum o mică încăierare cu o slugă. Nu-i făcu nimic, în schimb, el îşi fupse sabia şi numai după aceea ajunse în faţa uşii.

Zgomot de paşi, bătăi puternice în uşă. Wallenstein se afla încă la fereastră. Cu cîteva clipe mai înainte îl lăsase să plece pe astrologul Seni. Rămase singur cîteva clipe. Se întoarse şi aşteptă să vadă ce se întîmplă.

Deznodămîntul se desfăşură repede. Deveroux năvăli în dormitor ţinînd în mînă un pumnal pe care îl smulsese de la unul din mercenari. Wallenstein, care era în cămaşă de noapte, ridică mîinile, dar Deveroux împlîntă pumnalul în el.

Bătrînul muri instantaneu. Cadavrul i-l duseră la castelul din Cheb şi-l aşezară lîngă cadavrele celorlalţi morţi. Mai tîrziu îl îngropară în biserica din Stříbro, după un timp îi mutară osemintele la mănăstirea Kartouzeský, pentru ca, în cele din urmă, să i le aşeze în mormîntul Wallensteinilor din Mnichovo Hradiště.

Moartea lui Wallenstein reprezintă o crimă şi o execuţie politică. Desigur, ea nu a schimbat lumea, dar a influenţat evoluţia politică din Cehia. Împăratul ordonă ca averile celor asasinaţi să fie confiscate şi împărţite oamenilor credincioşi lui. Pămîntul ceh, proprietăţile şi domeniile pe care erau ridicate castele încăpură pe mîini străine. Nu era vorba deci de o intervenţie lipsită de importanţă dată dreptului de proprietate, confiscarea aceasta depăşind chiar şi exproprierile de după Bilá Hora [1].

Ceea ce rămăsese de pe urma gloriosului generalisim de odinioară era evaluat la zece milioane bani-aur. Cel mai mult îşi însuşi Gallas, care primi domeniile Frýdlant, Liberec şi Smiřice ; Piccolomini primi Náchod, Caretto-Millejimo, Kuřivody şi Bela ; fraţii Coloredo primiră Opačno, Isolano Český Dub, Marzin Vrchlabi şi Strozzi Hořice ; Buttler primi titlul de conte şi onoruri înalte, lanţul de aur şi, în plus, domeniile Panstvé, Pernštejn şi Deštna. Lui Gordon i se dădu Smidary, iar pe căpitanul De-

[1] Bilá Hora — Muntele Alb (în original, în limba cehă). Localitate situată nu departe de Praga, unde, la 8 noiembrie 1620, stările cehe răsculate împotriva Habsburgilor au suferit o înfrîngere catastrofală. Represiunile nu s-au lăsat prea mult aşteptate. O comisie specială a procedat la confiscarea bunurilor participanţilor la rebeliune, iar catolicismul a fost decretat singura religie legală. Nobilii şi ţăranii care nu au îmbrăţişat catolicismul au fost constrînşi să ia drumul exilului. — *Nota trad.*

veroux, asasinul lui Wallenstein, împăratul îl făcu colonel şi-i oferi în plus trei domenii ceheşti.

Împuterniciţii împăratului avură grijă să-i pedepsească exemplar pe toţi cei care îl ajutaseră în vreun fel pe Wallenstein. Şi astfel plătiră cu viaţa oamenii care, în ultimele zile, îi oferiseră ajutor, precum şi cei care îşi exprimaseră simpatia faţă de el. Căzură victime călăului alţi şaisprezece ofiţeri şi opt cetăţeni din Plzeň.

Împăratul nu află întregul plan al puciului, căci posibilii martori din partea coroanei împotriva lui Wallenstein, Gallas şi Piccolomini, avură tot interesul să ajungă la lumină cît mai puţine informaţii adevărate despre crima de la Cheb.

4

Răzbunătoarea solitară

Diligenţa trecu podul care ducea spre Neuilly, pătrunse pe străzile Parisului, hurducăi pe Rue Des Vieux Augustins şi se opri în faţa hanului „Auberge de la Providence". Din ea coborî o doamnă tînără, frîntă de oboseală, în faţa căreia se înclină adînc un bărbat îmbrăcat în haine de culoare verde.

— Aş dori o cameră ca lumea, cu un pat curat.

— Cu plăcere, mademoiselle, o să fiţi mulţumită de serviciile noastre.

Domnişoara Corday se dezbrăcă, se întinse pe pat, se acoperi pînă la gît şi dormi un somn bun de la prînz pînă în dimineaţa următoare. Nu avea mustrări de conştiinţă, nici frică nu-i era. Solitara conspiratoare venise la Paris pentru a ucide, dar, după cît se părea, această sarcină neobişnuită nu o tulbura. Era convinsă pînă în adîncul sufletului că avea de săvîrşit o faptă pe gustul celui de sus, că, prin moartea unui singur monstru, va schimba viaţa a sute de mii de cetăţeni nobili. Totul era gîndit pînă în cele mai mici amănunte, planul fusese pregătit din vreme, îşi amintea perfect de toate cîte le avea de făcut.

Caen era capitala departamentului Calvados. De aici pînă la malul mării nu erau decît douăzeci de kilometri. Peste rîul Orne treceau patru poduri, Wilhelm Cuceritorul lăsase aici o cetate puternică, iar abaţia Saint Etienne se făIea cu cel mai frumos castel din Normandia.

Oraşul trăieşte prin Place Royale, adică locul în care apărură în lunile de vară ale anului 1793 vînzătorii ziarului mai mult sau mai puţin legal *Le Bulletin de Caen*. Buletinul era editat de girondinii (republicanii) învinşi. Unul dintre numerele lui căzu în mîinile fermecătoarei Charlotte Corday.

Spre deosebire de girondini, domnişoara Corday era la Caen la ea acasă, plictisindu-se în cercurile mic-burgheze. Într-o zi citi articolul de fond plin de chemări înflăcărate şi avu sentimentul că viaţa ei capătă un sens nou. Este cert că sămînţa aruncată de *Le Bulletin de Caen* căzuse pe un teren fertil.

Marie-Anne Charlotte Corday d'Armont provenea dintr-o familie nobilă, fusese jurista scriitorului Pierre Corneille, autorul celebrului *Cid*, îi studiase pe Plutarh şi Rousseau. Îndată după căderea Bastiliei se entuziasmă pentru ideile Revoluţiei franceze. Cînd se trezi însă faţă în faţă cu duritatea luptei, îşi schimbă concepţiile şi începu să simpatizeze cu girondinii, pe care Marat îi învinsese nu cu mult timp în urmă.

Cîţiva dintre ei fugiră din Paris tocmai la Caen. Este vorba despre Louvet, Pétion, Barbaroux, Buzot şi alţii. Charlotte Corday crescuse într-un mediu sătesc, la o mătuşă a ei, şi visa să ajungă în cercul unor bărbaţi cu oarecare vază.

Charlotte avea douăzeci şi cinci de ani, era frumoasă, dar nu din cale-afară de plăcută, puţin rotunjoară. În ansamblu însă era drăguţă, ţînjea cînd după un lucru, cînd după altul, dar de fiecare dată o făcea cu sinceritate. Iar acum, cînd reuşi să ajungă în societatea girondinilor învinşi, trecu cu întreaga sa convingere nestatornică de partea lor.

Auzi de la aceştia că unul dintre autorii înfrîngerii lor era Marat şi în naivitatea ei politică asta amplifica toată povestea. Ajunse curînd la convingerea că Marat era un monstru, care trebuie să cadă în starea de nefericire în care se găseau noii ei prieteni. El se găsea, gîndea Charlotte Corday, la originea ororilor revoluţiei, deci el era duş-

manul poporului, el trebuia să fie urît, pe el trebuia să-l omoare poporul dacă oamenii voiau să trăiască în liniște.

În cele din urmă discută cu girondinii despre gîndurile ei. Poate că, din grabă, le-a și destăinuit planul pe care și-l făcuse, dar ei n-o luară în serios. Luptătorii aceștia politici aveau în spate o anume experiență, așa că naiva săteancă nu reuși să li se impună. Se poate ca ei să-i fi spus că planurile pe care ea le înfățișa cu înflăcărare sînt copilărești, se poate ca tocmai vanitatea-i rănită să fi fost cea care s-o fi condus pe această hipersensibilă Charlotte Corday spre hotărîrea-i nefastă. Oricum, voia să le arate „adevăraților" eroi că se înșelau cînd își închipuiau că au de-a face cu o fată zăpăcită, care doar tînjea să elibereze Franța de răul revoluționar.

Nu o luau în serios, dar aveau un termen de comparație. Majoritatea lor se întîlniseră, nu demult, într-un celebru salon parizian cu Manon Roland, soția unui girondin, Roland de la Platière, ministru de interne. Manon Roland se pricepea la politică, filozofie și etică revoluționară. O ascultau și învățau de la ea. Mai tîrziu însă o aștepta un viitor nu prea strălucit. Montagnarzii au executat-o, iar soțul ei, de desperare, s-a sinucis. Pentru girondini, Manon Roland era o personalitate, Charlotte Corday — o figură de operetă.

Se spune că era îndrăgostită de un marsiliez atrăgător, deputatul Barbaroux, că la Caen nu lăsa să-i scape nici un prilej în care putea să-i admire cuvîntările înflăcărate și să fie aproape de el. Cu puțin timp înainte de plecarea la Paris se despărți de el în clădirea primăriei, după care se îndreptă spre trăsură însoțită de un bătrîn slujitor.

Mai există și o altă părere, potrivit căreia Charlotte Corday s-ar fi dus la Paris cu o scrisoare de recomandare. Aceasta trebuia să-i faciliteze accesul la Marat. S-ar fi putut ca scrisoarea să i-o fi dat însuși girondinul Barbaroux. Cert este că recomandarea de a pleca la Paris o primi de la Barbaroux. Scrisoarea nu avea nici o legătură cu planul atentatului, ci se referea la ceva cu totul banal. Deputatul Barbaroux o recomanda pe domnișoara Corday atenției colegului său Duperret, care trebuia s-o ajute să procure niște documente de familie pentru o prietenă a Charlottei, călugărița mănăstirii unde aceasta fusese cîndva la școală. Deputatul Duperret o ajută, într-adevăr. Charlotte primi documentele de la Ministerul de Interne fără a le preda vreodată. Nu i se ivi prilejul.

La 9 iulie se urcă în diligență la Caen, la 11 iulie aranjă problema documentelor pentru prietena ei călugărița, se plimbă pe străzile Parisului, ascultă ce se vorbea, încercînd să-și ordoneze totul în cap. Era liniștită și discretă. Lua masa și dormea la „Auberge de la Providence".

Deși mai înainte era nehotărîtă, în cursul zilei de vineri puse capăt frămîntărilor ei. Sîmbătă dimineața în jurul orei opt se afla lîngă Palais Royal. Intră într-un magazin de cuțite, unde alese un cuțit ascuțit. Era convinsă, desigur, că nu-l va putea ataca pe Marat chiar în clădirea Convenției, în fața mulțimii. Omul politic era grav bolnav și nu putea ieși din casă. În felul acesta, Charlotte se hotărî să pătrundă pînă în dormitorul lui. De la Palais Royal se duse pe jos pînă la Place de la Victoire, unde se aflau cîteva trăsuri. Se urcă într-una dintre ele și îi porunci vizitiului :

— Rue de l'École de Médecine ! În casa cu numărul 44 locuiește cetățeanul Marat. Acolo să opriți !

În enciclopedii, Jean Paul Marat este prezentat că „prietenul poporului", denumire care aparținea și cotidianului editat de el. Marat a fost una dintre personalitățile cele mai proeminente ale Revoluției franceze, purtătorul de cuvînt al iacobinilor și învingătorul girondinilor, ziarist și medic, sociolog și om politic, fizician, teoretician și practician revoluționar. În vara anului 1793 ajunsese un om din caleafară de nenorocit. Jean Paul Marat era un gigant pe care îl doborî însă o boală respingătoare. Suferea, dar nu se dădea bătut. Acasă stătea într-o vană de tablă plină cu apă, străduindu-se să nu bage în seamă propria-i degradare fizică.

Jean Paul Marat era născut pentru a fi revoluționar, dar avea să sufere, pînă la urmă, din pricina modului său de viață neregulat. La Londra fiind, avusese o criză datorată unei profunde epuizări nervoase, o boală grea, care îl țintuise la pat și în anul 1782. Care să fi fost însă spiritul acela rău ce nu i-a mai permis abilului politician să iasă din casă ?

Din propriile-i spuse, se poate deduce că avea un comportament foarte asemănător cu al unui epileptic. Îndură crize însoțite de convulsii, care se repetau des și cu regularitate, și nu-i fu de folos nici tratamentul cu șocuri electrice — metodă foarte nouă pentru timpul acela. Era nervos, nimeni nu se putea apropia de el, ca omul bolnav care arareori se simte bine și nu poate ști cînd va avea

o nouă criză. Îl tortura o continuă nesiguranță, ședereа în ascunzișuri provizorii, umede și întunecoase, fără o alimentație regulată, fără posibilitatea de a respecta nici măcar regulile de bază ale igienei personale.

Acesta fusese începutul istoriei bolii lui. Mai tîrziu, suferințele se întețiră, avea dureri cumplite de cap de natură infecțioasă, paraliza din cînd în cînd, jumătatea stîngă a corpului rămînînd pentru un timp nemișcată. Marat trăia zile și luni de activitate febrilă, era istovit, nu mai putea continua munca, boala revenea și se agrava, apoi avea să vină ultima maladie, cea mai puțin plăcută, chiar dacă, la prima vedere, nu și cea mai periculoasă, o boală despre care nu se poate vorbi. O infirmitate care îl apăsa pe marele bărbat, obișnuit pînă atunci să hotărască mersul evenimentelor.

Doctorul Cabanès își exprimă părerea că Marat suferea de o eczemă întinsă și foarte dureroasă în regiunea șezutului și a organelor genitale. Din această cauză, în lunile calde ale verii stătea acasă într-o cadă de tablă plină cu apă rece. Totuși, eczema supura, producea mîncărime, Marat nu putea să stea nici culcat, nici în picioare. Chinurile erau continue, suferea zi și noapte.

Diagnosticul doctorului Cabanès fu confirmat și de alți doctori. Aceștia afirmară că era vorba despre o înrăutățire bruscă, despre apariția unei spuzeli neplăcute și a unor furuncule purulente. Marat nu suferea nici de sifilis, nici de lepră, cum se spunea adesea, dar boala lui era la fel de deprimantă. Jean Massin arată că doctorul Juskiewenski, care studia acest caz, ar fi declarat, citez : „Oricum, Marat n-ar mai fi trăit decît cîteva luni și influența sa ar fi scăzut treptat".

Charlotte Corday coborî din trăsură în fața casei cu numărul 44 de pe Rue de l'École de Médecine, unde locuia monstrul pe care venise să-l omoare. În naivitatea-i politică, simplifica problema revoluției și contrarevoluției, amplifica numărul morților, arunca vina pentru toate grozăviile și violența în capul unui singur om. Își făcu următoarea socoteală : îl voi ucide pe Marat, inițiatorul tuturor ororilor revoluției, și voi apăra prin aceasta miile de vieți ale unor oameni nevinovați.

Sună și așteptă să i se deschidă. Nu se temea, se considera organul executiv al unei societăți aduse în stare de mizerie. Se credea puțin Mesia, puțin cavalerul din po-

veste care a pornit spre bîrlogul balaurului setos de sînge pentru a scăpa omenirea de el.

Se deschise o uşă şi în faţa Charlottei Corday apăru o femeie nici tînără, nici frumoasă. Era Simone Évrard, prietena lui Marat.

— Aş vrea să vorbesc cu cetăţeanul Marat, spuse Charlotte Corday cu glas ferm.

— Cetăţeanul Marat este bolnav.

— Dar am să-i transmit nişte ştiri importante.

— V-am spus, nu vă poate primi pentru că nu se simte bine.

— E vorba de o destăinuire..., insistă Charlotte Corday.

— Îmi pare rău, înţelegeţi-mă, vă rog...

— Dar aţi putea cel puţin să-mi spuneţi cînd...

— Nu ştiu, acum nu.

— Atunci cînd ?

— Cînd o să se simtă mai bine.

Era în ziua de 13 iulie. Soarele amiezii dogorea. Charlotte Corday rămase încă cîteva clipe în faţa uşii închise, simţind că planul i se năruie.

Tînăra atentatoare nu voia însă să depună armele. Obstacolul nu o putea determina să-şi schimbe proiectul. Se plimbă pe nişte străzi învecinate şi peste o oră-două se întoarse şi sună din nou la uşa lui Marat. Îi deschise o altă femeie, dar îi spuse acelaşi lucru : Marat era grav bolnav şi nu primea pe nimeni.

Cu toate acestea, în seara aceleiaşi zile şi în cea precedentă îl vizitaseră cîţiva prieteni. Mai întîi, o delegaţie a Clubului cordelierilor, adică a celor mai apropiaţi colaboratori, apoi un grup de iacobini. Marat şedea în cada cu apă, peste care aşezase o scîndură. Pe ea se găseau cîteva documente şi o călimară. Citea ziarele şi lucra în aceste condiţii de dimineaţă pînă în dimineaţa zilei următoare. De dormit nici nu putea fi vorba.

Pe aceşti vechi combatanţi revoluţionari putea să-i primească stînd în cadă, însă pe tînăra doamnă necunoscută, care sunase la uşa lui, cu greu ar fi putut-o primi în această postură. Cetăţeanul Marat avea nevoie de linişte, iar Simone Évrard ştia acest lucru, şi îl ştia bine şi proprietara casei, dar nici una, nici cealaltă nu erau convinse că domnişoara aceea avea pentru Marat o surpriză adevărată şi interesantă, aşa cum afirma.

Charlotte Corday se întoarse la hanul unde locuia. Intră în cameră, luă loc la masă şi scrise o scrisoare pentru

Marat. Își spuse că mai întîi va trebui să treacă de cele două femei care îl păzeau pe „prietenul poporului".

Scrisoarea nu conținea nici o comunicare deosebită. Venise de la Caen și cuprindea vești despre pregătirile girondinilor. Trebuia să discute personal cu Marat, era ceva din cale-afară de important.

Scrisoarea îi fu transmisă printr-un chelner de la „Auberge de la Providence" cu care Charlotte se împrietenise. Plicul ajunse pe scîndura lui Marat după-amiază. Nu se cunoaște reacția lui la citirea textului, dar interveni personal cînd, între orele șapte și opt, la ușa lui apăru iarăși obsedanta vizitatoare. Charlotte sună și ceru stăruitor să vorbească cu cetățeanul Marat. Însă și de astă dată proprietara casei i se puse în drum.

Charlotte Corday își luase măsuri pentru orice eventualitate. În poșetă avea un alt plic în care repeta propunerea din precedenta scrisoare, adăugînd că este urmărită pentru convingerile ei revoluționare. Mai scria că nu știe ce să facă și, de aceea, cere să fie apărată.

N-a mai fost nevoie de scrisoare. Marat auzise de sus toată discuția. Charlotte Corday, care se credea predestinată pentru această faptă, își pierdu răbdarea și ceru insistent, energic și cu voce tare să fie lăsată să intre. Marat o strigă pe Simone și o întrebă ce se petrece jos. Simone se duse să vadă, apoi se întoarse și spuse că doamna aceea tînără și elegantă a venit din nou. Marat își aminti de scrisoarea pe care o citise doar cu puțin timp înainte și porunci să fie lăsată să intre. O primi stînd în cadă aproape gol. Își trase puțin halatul peste marginea băii.

Charlotte Corday intră și întreaga scenă care urmă dură zece, poate cincisprezece minute și fu dramatică prin însăși simplitatea ei. Marat o primi pe necunoscută, iar ea îi spuse de unde vine și ce mesaj aduce. Marat începu să scrie numele contrarevoluționarilor ; prietena și concubina lui, Simone, avea o presimțire funestă și, de aceea, se ținea cît putea mai aproape : deretică prin casă, intră și ieși din încăpere în timp ce Marat discuta cu necunoscuta. Nu se întîmpla însă nimic, Marat stătea liniștit în cadă, vizitatoarea îi acuza pe răsculații din Caen. Simone se duse în bucătărie să pregătească o limonadă pentru Marat.

Jean Paul Marat scrise pe un carnet două sau trei nume, aplecîndu-se peste scîndură. Charlotte dicta. Se

uită împrejur şi observă că rămăseseră doar ei doi. Luă cuţitul din poşetă şi-l înfipse cu toată puterea în spatele lui Marat.

Cuţitul străpunse plămînii şi ajunse la inimă. Era plin tot de sînge, apa din vană se înroşi mai întîi, apoi se întunecă la culoare. Marat agoniza. Sînt contradicţii dacă a rostit sau nu reproşul pe care i l-au atribuit mai tîrziu cronicarii : „De ce pe mine, draga mea prietenă, de ce pe mine ?" Alţii afirmă că ar fi strigat-o pe Simone să-i vină în ajutor, ceea ce ar fi fost firesc, dacă ţinem seama de starea muribundului.

Prietena lui Marat veni în fugă şi înţelese ce s-a întîmplat.

Charlotte Corday stătea în picioare, fără să încerce să fugă. Simone alergă în stradă să cheme ajutoare. Peste puţin timp, un comisar de poliţie găsi cadavrul în cadă şi lîngă ea pe Charlotte Corday. Aceasta tocmai îşi trăgea mănuşile ; întinse mîinile pentru a i se pune cătuşele şi plecă însoţită de funcţionarul de poliţie. Acesta trebui să o apere de mulţimea înfuriată. O conduse la închisoare, dar, împotriva tuturor aşteptărilor, ajunse într-o închisoare mai acătării. Supraveghetorul şi soţia lui o tratară cu atenţie pe criminală pînă în clipa cînd aceasta fu dusă în faţa tribunalului.

Charlotte Corday nu trebui să aştepte prea mult pronunţarea sentinţei, procesul fiind pregătit în numai cîteva zile. La 17 iulie fu chemată să dea socoteală pentru fapta sa. Dovezile erau convingătoare, doar fusese prinsă asupra faptului, iar ea recunoscu. Se gîndea la moarte, dar nu-şi putea imagina că va fi condamnată în mod definitiv. Credea în poveşti romantice, că poporul dezlănţuit o va sfîrteca în bucăţi.

Dezbaterea judiciară a fost scurtă şi clară. Acuzatorul Fouquier Tinville prezentă arma crimei, iar proprietarul magazinului de cuţite de la Palais Royal confirmă că vînduse cuţitul cu pricina acuzatei. Charlotte Corday recunoscu că l-a ucis pe Marat, declarînd că nimeni n-a îndemnat-o s-o facă, că nu era vorba de un complot organizat şi nici de un atentat pus la cale în urma unei hotărîri colective. Ea singură plănuise atentatul împotriva lui Marat şi ea singură îl ucisese.

Nimeni nu se aştepta la o altă sentinţă. Tribunalul o condamnă la moarte. Seara, între orele şapte şi opt, din închisoare ieşi o căruţă. În căruţă era Charlotte, îm-

brăcată într-o cazacă roşie, semnul distinctiv al asasinilor. Unii îşi scoteau pălăria în faţa ei, alţii ridicau spre ea pumnii încleştaţi de ură. Eşafodul se afla pregătit în Place de la Révolution. Căruţa se opri în mijlocul pieţei înţesate de lume. Călăul îi legă condamnatei picioarele.

Capul Charlottei Corday căzu în coşul de nuiele dinainte pregătit.

5

Conspiraţia lui Orsini

Plombières este o staţiune balneară din Vosgii francezi, cunoscută pentru izvoarele ei termale tămăduitoare, care ajung pînă la douăzeci şi şase de grade. Aici îşi dădea întîlnire, încă din timpul romanilor, toată crema Europei. În timpul lui Napoleon al III-lea, băile deveniră locul de întîlnire a nobilimii franceze, iar mai tîrziu, în primăvara anului 1858, locul de desfăşurare a unor importante manevre de culise.

Într-o seară, în piaţa din Plombières opri o trăsură prăfuită, cu caii obosiţi. Sluga se îndreptă spre casa farmacistului. Domnul de pe scaunul din spate, cu pălăria trasă pe ochi, aştepta. Sluga se întoarse, domnul acela coborî, farmacistul îşi scoase respectuos pălăria şi-l conduse pe călător în mansarda casei lui. Se prezentă: Giuseppe Benzo. Venise tocmai din îndepărtatul Torino.

A doua zi dimineaţa, în casa farmacistului îşi făcu apariţia un domn de neam mare. Acesta îl vizită pe străin în camera lui şi plecă după cîteva minute. Oamenii care se găseau în piaţă începură să şuşotească cum că acesta ar fi fost aghiotantul împăratului Napoleon. Treizeci de minute mai tîrziu avea să se adeverească că nu se înşelaseră. Domnul Benzo luă iarăşi loc în trăsură şi coborî în faţa reşedinţei împăratului francez, care se găsea la Plombières, la tratament.

Domnul Benzo îşi lăsă pălăria şi bastonul, apoi se îndreptă către camera de lucru a împăratului.

— Bine aţi venit, domnule preşedinte al guvernului. Sînt bucuros că aţi acceptat invitaţia mea. Cum a fost drumul ? — întrebă, zîmbind, împăratul Napoleon.

Giuseppe Benzo trecuse prin Elveţia cu paşaport fals. Oaspetele lui Napoleon era contele Camillo Cavour, premierul regatului piemontez. Venise incognito pentru că era vorba de tratative secrete. Rezultatul acestora avea să schimbe faţa Europei şi să aducă Italiei independenţa. Cei doi oaspeţi ai băilor din Plombières căzură de acord ca ţările lor să înceapă împreună lupta împotriva Habsburgilor. În primăvara lui 1859, francezii şi piemontezii porniră împotriva regimentelor austriece, iar în vara aceluiaşi an obţinură o victorie istorică la Magenta. Douăzeci de zile mai tîrziu învinseră şi la Solferino.

Franz Joseph I era la ananghie. Napoleon al III-lea cîştigă Lombardia, pe care o cedă Piemontului, iar un an mai tîrziu acesta îşi adaugă Toscana, Modena şi Parma. Regele piemontez Victor Emmanuel deveni rege al Italiei. Geografii desenară o nouă hartă a Europei, istoricii puteau începe să scormonească în culisele politice ale alianţei pe care o încheiaseră Napoleon şi Cavour, oaspeţi ai băilor din Plombières.

Unul dintre motivele cele mai posibile şi cele mai curioase pare a fi fost atentatul anarhistului Felice Orsini împotriva împăratului Napoleon al III-lea. Dramaticul eveniment atrăsese atenţia împăratului asupra necesităţii rezolvării problemei italiene şi s-ar putea ca el să fi fost unul din motivele care să-i fi schimbat părerea lui Napoleon în problema unificării Italiei.

În timpul cînd avusese loc atentatul, ambii adversari, Felice Orsini şi împăratul Napoleon al III-lea, aveau în spate ani furtunoşi de viaţă. Nici cariera unuia, nici a celuilalt nu ducea lipsă de schimbări radicale.

Prinţul Charles Louis Napoléon Bonaparte nu se putea gîndi la trecut fără a nu-l vedea plin de pete. În anul 1848, cînd căzuse Ludovic Filip iar el candida la funcţia de deputat în Adunarea Naţională, avea deja pe conştiinţă două încercări de lovitură de stat, prima la Strasbourg, a doua la Boulogne. În cazier avea trecută o sentinţă de condamnare la moarte. Cu toate acestea, îşi petrecu numai şase ani în închisoarea din Ham, care o găzduise cîndva şi pe Fecioara din Orléans. Se deghiză şi reuşi să fugă din celulă şi să-şi salveze viaţa refugiindu-se în străinătate.

În anul 1848 se întoarse, se pricepu să folosească prilejul oferit de revoluție, iar în decembrie deveni președinte al Franței. Era un succes fulgerător, dar el nu se mulțumi cu atît, dorea să fie încoronat împărat. Președintele republicii organiză un puci împotriva republicii, dar republicanii opuseră rezistență. Se ajunse la lupte înverșunate, pe străzile Parisului rămînînd fără viață, pe baricade, vreo mie două sute de oameni.

Președintele Louis Napoléon Bonaparte fixă la momentul oportun un referendum împotriva republicii și cîștigă cu un mare avantaj. Republica franceză căzu, monarhiștii preluară puterea, iar republicanii deveniră peste noapte elemente subversive.

Împăratul Napoleon încercă să cîștige simpatia oamenilor printr-o teroare care nu avea asemănare. Șaizeci și șase de politicieni republicani trebuiră să plece în exil, poliția arestă aproximativ o sută cincizeci de mii de adversari ai împăratului, tribunalele militare condamnară sute de nevinovați la pedeapsa cu moartea sau la moarte lentă dar sigură în Insula Diavolului.

Emigranții nu depuseră însă armele, din exilul lor britanic încercau să se răzbune. Din insula Jersey, unde se afla, Victor Hugo scrise despre Napoleon ca despre un împărat care trebuie să cadă pentru ca Franța să poată respira în voie. Napoleon era prezentat ca un tiran. La început opinia publică se purtă cu toleranță față de Napoleon, îl iertă pentru uvertura lui sîngeroasă, iar în cele din urmă trecu de partea lui. Căsătoria lui Napoleon cu contesa spaniolă Maria Eugenia Agostina de Montijo deveni o sărbătoare națională, iar mai tîrziu, cînd li se născu micuțul Lulu, întreaga Franță se bucură alături de părinții lui. Deocamdată, adversarii lui Napoleon, care se aflau în exil, nu puteau vorbi despre organizarea unei lovituri de stat, dar o pregăteau teoretic. Unul dintre ei punea la cale o acțiune concretă.

Se numea Felice Orsini și unii istorici îl prezintă ca pe un revoluționar de profesie. Acesta se născu în anul 1819 într-o mică localitate italiană. Tatăl său, Andrea, fusese un luptător activ pentru progres. Micuțul Felice avea să se întîlnească de timpuriu cu rezultatele teroarei politice. Nu avea decît trei ani cînd în casa lor își făcură apariția cîțiva polițiști care îl arestară pe tatăl lui și-l duseră la închisoare. Mai tîrziu, sub escortă, îl trimiseră în exil. Maria Orsini, mama lui, rămăsese singură cu copiii,

fără mijloace, drept care micul Felice se mută la un unchi înstărit din Imola.

Felice creşcu în bunăstarea unui mediu burghez în care nici nu putea fi vorba de idei revoluţionare. Lui Felice însă îi curgea prin vine un sînge fără astîmpăr. Cînd împlini nouăsprezece ani luă parte la demonstraţii anti-austriece. Mercenarii Vaticanului şi ai Elveţiei, împreună cu detaşamentele austriece înarmate le reprimară, pe demonstranţi îi arestară sau îi împrăştiară. Pe băiatul cu cocardă pe braţ nimeni nu-l băga în seamă. Felice însă nu renunţă.

Cariera lui de revoluţionar debută printr-un episod trist. Felice îşi procură un pistol cu butoi cu care îi plăcea foarte mult să se joace. Odată însă porni din el un glonţ, care îl nimeri din greşeală pe Domenico Spada, bucătarul unchiului său. Speriat de consecinţe, Felice dispăru în munţi şi reuşi să se strecoare printr-o trecătoare peste graniţă, în Toscana.

Unchiul lui Felice era un cetăţean bogat şi de vază, cu relaţii influente, care reuşi, fără prea multă bătaie de cap, să repare fapta nefericită a nepotului său. Din partea arhiepiscopului Feretti, viitorul papă Pio Nono (Pius al IX-lea), primi asigurarea că Felice se putea întoarce acasă fără a fi pedepsit.

Tînărul Orsini avu noroc. Oficialităţile uitară cele întîmplate, iar el se putea consacra în linişte studiilor de drept. De aceea se duse la Ravenna, iar mai tîrziu la Bologna şi ajunse tocmai acolo unde unchiul lui n-ar fi vrut să ajungă pentru nimic în lume : în centrul mişcării revoluţionare. Aici fiul se întîlni cu tatăl. Îşi uniră forţele şi apărură, mai tîrziu, la Imola. Cineva îi văzu şi-i trădă. Peste noapte se pomeniră cu poliţia pe capul lor. Andrea şi Felice Orsini ajunseră la închisoare fiind consideraţi nişte revoluţionari periculoşi.

Autorităţile erau neînduplecate cu adversarii regimului. La trei zile după arest, lui Felice îi puseră cătuşele ca unui asasin de rînd şi-l escortară la Pesaro. Nu rămase însă mult timp acolo, peste o săptămînă se întîlni iarăşi cu tatăl său. Ajunseră amîndoi la Urbino. Pe drum, dar mai ales în închisoare, cei doi se convinseseră de teroarea nemaiauzită prin care poliţia încerca să-i sperie pe cei din opoziţie.

Tatăl Andrea bănuia că drumul prin închisorile italiene nu se va sfîrşi cu bine. La Roma ajunseră în faţa unui

tribunal bisericesc, un faimos tribunal care îi condamnă la muncă silnică pe viață pentru revoltă împotriva tuturor guvernelor Italiei. Urma să fie trimiși în lanțuri la galere.

Cu toate acestea au fost puși în libertate. Cu o zi înainte de a avea loc transportarea deținuților muri papa Grigore al XVI-lea. Oficialitățile amînară transportul condamnaților, pe tronul Vaticanului se urcă Pius al IX-lea, cunoscut apropiat al unchiului din Imola al lui Felice, arhiepiscopul Feretti de odinioară. Acesta îi salvă viața lui Felice pentru a doua oară. Îi amnistie și se mulțumi cu angajamentul scris al celor doi Orsini că nu se vor mai revolta niciodată împotriva guvernului și a suveranului.

Obosit de viața de cîine pe care o dusese, tatăl lui Orsini renunță la ideile sale, ținîndu-se de promisiunea făcută. S-ar fi putut ca o astfel de atitudine să fi urmat și fiul său dacă, între timp, n-ar fi devenit un mucenic respectat și stimat. Revoluționarii urmăriseră calvarul lui prin închisori și desfășurarea procesului din sala sfîntului tribunal și-l luară drept model de partizan al mișcării de eliberare „Tînăra Italie". Felice Orsini tînjea de cînd era copil după fapte mari, iar acum anarhia reprezenta pentru el chemarea vieții lui.

Se-nțelege că Felice era urmărit cu atenție. Cînd, imediat după aceea, a fost prins din nou, a fost condus peste graniță fără prea multe dezmierdări pe drum. Izbucni apoi revoluția și se schimbă roata. Orsini a fost reabilitat și a devenit, pentru scurt timp, în anul 1848, deputat în ținutul natal. Pe teritoriul eliberat se întoarseră însă destul de repede armatele austriece și totul redeveni ca mai înainte. Felice Orsini se deghiză în chelner și plecă cu acte false mai întîi la Florența, de acolo la Genova, iar cînd se convinse că poliția îi prinsese urma plecă mai departe la Nisa.

In timpul șederii sale la Nisa se întîlni cu revoluționarul rus Aleksandr Ivanovici Herzen, precum și cu revoluționari din alte țări ale Europei și se convinse că lupta Italiei pentru libertate nu era o acțiune singulară în Europa, că forțele progresului începuseră să se trezească și în alte țări. Călători mai departe, o scurtă perioadă și-o petrecu în Elveția, iar mai tîrziu, la Viena fiind, plănui un atentat împotriva împăratului Franz Joseph.

Nu s-alese decît cu planul, dar, cu toate acestea, ajunse în fața tribunalului pentru agitație anarhistă împotriva împăratului. Sentința : închisoare pe viață. Îl duseră la o

fortăreață din Mantova unde, ferecat în lanțuri într-o celulă subterană, urma să-și petreacă anii ce-i mai rămăseseră de trăit. Nu peste mult timp însă ajunsese din nou în libertate. Nu se știe cum a reușit să primească în celula numărul 4 a închisorii Castell San Giorgio opiu și prin ce truc a izbutit să-l toarne în băutura pe care avea s-o înghită paznicul. Fapt este că așa s-au petrecut lucrurile. In noaptea de 1 aprilie 1856, după ce paznicul adormi buștean, Orsini îi luă cheia, se travesti și păși spre libertate pe cînd nu se luminase încă de ziuă.

Fugi la Genova, apoi, trecînd prin Elveția, ajunse la Paris de unde, cu acte false, poposi la Londra. Acolo se întîlni cu Giuseppe Mazzini. La Londra Orsini deveni profesor de limba italiană, ținea prelegeri de literatură italiană și continua să urzească planuri revoluționare. În acea perioadă se hotărî să organizeze un atentat împotriva împăratului Napoleon al III-lea. Motivul era, la prima vedere, simplu și logic. Louis Napoléon Bonaparte luptase cîndva de aceeași parte a baricadei cu Orsini împotriva papei pentru eliberarea Italiei și jurase să-și consacre toate forțele răsturnării regimului. După anul 1848 trădă, devenind dușmanul oricărui efort îndreptat spre eliberare.

Primul ajutor al lui Orsini în organizarea pregătirilor pentru atentat era doctorul Simon François Bernard, un emigrant politic din sudul Franței, din Carcassonne. Acesta făcu cunoștință și cu alți conspiratori, cu Rudio și Pieri. Mai tîrziu li se alătură și Antonio Gomez, fost membru al Legiunii străine.

Giuseppe Andrea Pieri provenea din Lucca, lucrase la Lyon și Paris și nu avea un trecut prea curat. Fusese condamnat cîndva pentru furt. Timp de cîțiva ani sluji în legiunea străină franceză, dar nu o făcu cu prea multă plăcere. Își cîștigă merite la vînătorii de munte, unde ajunsese, pretindea el, pînă la gradul de maior. După aceea se încurcă în pregătirea complotului, poliția îi dădu de urmă, iar el trebui să fugă în Franța. Dar autoritățile nu-l lăsară în pace nici acolo. Din această cauză se mută la Düsseldorf, iar mai tîrziu la Londra.

Cei cinci conspiratori se întîlniră cu al șaselea, inginerul Taylor, un bun specialist în construirea de mașini infernale. Era tocmai omul de care avea nevoie Orsini. Și cu acesta grupul atentatorilor era complet.

Felice Orsini avea o experiență bogată, știa că trebuie să fie din cale-afară de prudent, de aceea începu pregă-

tirile cu o consecvență de strateg profesionist. Mai întîi își procură acte false. Din italianul tipic care era, deveni englezul Thomas Alsopp. Locui în hotelul Ginger o bună bucată de vreme, apoi, mai tîrziu, se mută în Bruxelles. Aici se instală chiar în centrul orașului, într-unul din cele mai bune hoteluri din Place Royale. La Bruxelles își făcu o intrare de rentier bogat.

Inginerul Taylor confecționă între timp bomba, i-o dădu doctorului Bernard, acesta o demontă, o puse într-un geamantan pe care îl încredință unui anume Joseph Georges. Îl făcu să creadă că este vorba de prototipul unei invenții valoroase, că numai el poate să transporte aparatul pînă la Bruxelles. că fără aparat Taylor nu poate pleca din Anglia și de aceea ar fi foarte bucuros dacă domnul Georges l-ar putea ajuta. La Bruxelles, în cafeneaua fratelui domnului Georges din Place de la Monnaie, geamantanul va fi ridicat de un englez.

Joseph Georges trebuie să fi fost un om credul, mai ales pentru că, neavînd idee de ce anume transporta, le arătă calm vameșilor părțile componente ale bombei pe care le prezentă ca fiind părțile componente ale unei instalații de gaz. La ora convenită sosi la cafeneaua din Place de la Monnaie unde îl aștepta însuși doctorul Bernard iradiind de bucurie că reușise să realizeze mai repede decît presupunea sarcina primită și că nu mai trebuia să se îngrijească de un alt intermediar. Îi mulțumi respectuos pentru ajutor, iar în continuare avea să se ocupe chiar el de aparat.

Giuseppe Andrea Pieri deveni, așa cum o arătau actele pe care le purta în buzunar, Joseph Andreas Piercy, funcționar de stat prusac, iar colegul său, Rudio, se dădu drept portughez. Lucra ca reprezentant comercial al unei fabrici de bere și se numea da Silva. Gomez avea actele pe numele Bryon Swiney. Șeful conspiratorilor, Thomas Alsopp, controla desfășurarea pregătirilor și urma să dea ordinul de începere a primei părți a operațiunii.

La 19 decembrie dintr-un tren care opri la Gara de nord din Paris coborî un bărbat care lăsa să se vadă că trăiește pe picior mare. Acesta făcu semn unui hamal, îi încredință geamantanele și porunci să fie chemată o trăsură. Se duse la „Hôtel de Lille et d'Albion", unde se prezentă drept funcționarul de stat britanic Thomas Alsopp. Se pare că hotelul acesta de pe Rue St. Honoré nu-i prea plăcu, de aceea, după cîteva zile, se mută, în chip de om bogat, într-un apartament luxos la primul

etaj al unei case. Aici nu trebuia să lase impresia că e preocupat de probleme materiale.

Rudio şi Pieri sosiseră între timp la Paris şi se instalară în Montmartre într-o clădire împodobită cu firma pompoasă „Hôtel de France et de Champagne". În realitate, nu era decît o pensiune cu ziduri coşcovite unde chiria se calcula în diviziuni ale francului. Gomez-Swiney trecea drept sluga englezului Alsopp, de aceea locuia în apropiere de stăpînul său în micul hotel Saxe-Cobourg. Actorii erau pregătiţi, regizorul găsi scena corespunzătoare pentru dramă.

Locul atacului : colţul străzii Le Peletier.

Felice Orsini, acum cetăţeanul britanic Thomas Alsopp, ieşi să se plimbe. Era entuziasmat şi destul de bogat, de aceea îl însoţea sluga sa Swiney, care mergea cu doi paşi în urma lui. Felice îi arătă cu bastonul locul unde va trebui să stea şi unde el, Antonio Gomez, va monta maşina infernală.

La cotitură caleaşca împăratului va reduce din viteză şi astfel va rămîne suficient timp pentru aprinderea încărcăturii explozive. Pieri şi Rudio se vor opri cît mai aproape de intrarea la Operă. În buzunare vor avea bombe. În cazul în care maşina infernală va da greş, ei vor repara greşeala cu ajutorul bombelor. Orsini prevăzuse toate posibilităţile, cunoştea istoria atentatului din anul 1800 împotriva lui Napoleon şi de aceea se asigură pentru absolut toate împrejurările neprevăzute.

Gomez va pune maşina infernală la locul stabilit, va alerga apoi pînă se va simţi în siguranţă şi va aştepta. Dacă împăratul va scăpa cu viaţă, el va ieşi din foaierul Operei, va arunca bomba, şi cu asta, basta.

Acesta le era planul. Nu se ştie cum a reuşit Orsini să obţină amănunte în legătură cu programul zilnic al împăratului, cînd şi de la cine a aflat că acesta va merge la Operă împreună cu soţia. În acelaşi timp nu se ştie cine l-a informat pe prefectul poliţiei pariziene despre existenţa unui bărbat suspect. Să fi avut cumva Orsini vreun spion la Curtea împăratului sau informaţia i-o vînduse vreuna din slugile de la Curte ? Să fi avut prefectul vreun agent în cercurile revoluţionarilor sau să-i fi atras atenţia vreunul dintre oamenii de încredere de la hotel, pe care îi plătea ? Orsini păstră tăcere asupra sursei informaţiilor sale, iar prefectul poliţiei pariziene nu se făli nici el.

In dimineaţa zilei de 14 ianuarie 1858, Felice Orsini-Thomas Alsopp se sculă tîrziu, aşa cum îi stătea bine unui englez bogat, făcu baie, servi un mic dejun consistent, se îmbrăcă cu grijă, apoi, pentru siguranţă, privi spre o geantă care stătea pregătită lîngă uşă, îi trecu în revistă conţinutul, o luă şi ieşi cu ea pe scări. Un servitor încercă să-l ajute, dar gentlemenul englez îl refuză politicos. Nu voia să dea din mînă maşina infernală, pregătită pînă în cele mai mici amănunte.

Intre orele zece şi unsprezece dimineaţa trăsura lui Orsini opri în Rue Montmartre în faţa lui „Hôtel de France et de Champagne". Orsini intră cu servieta în hotel unde se întîlni cu ajutoarele sale : Pieri, Rudio şi Gomez.

Era într-o zi de joi. La Opera din Paris avea loc spectacolul de adio cu celebrul Massol şi cu nu mai puţin populara primadonă Ristori. Loja imperială era pregătită. Napoleon al III-lea promisese că va veni împreună cu împărăteasa Eugenia. Orsini aflase despre aceasta cu două zile înainte. Mai aflase că Massol va cînta arii din „Wilhelm Tell", iar Ristori din „Maria Stuart" şi credea cu tărie că nici unul, nici celălalt nu vor apărea în seara aceea după asasinarea împăratului. Totul era pregătit : împăratul, atentatorii, soliştii.

La puţin timp după prînz pe masa prefectului poliţiei pariziene apăru ştirea aceea neaşteptată : la Paris şi-a făcut apariţia un străin, se numeşte Pieri, este suspect şi pregăteşte un atentat împotriva Înălţimii Sale împăratului Franţei.

Vestea a fost semnalul pentru declanşarea alarmei. Prefectul Piétri alertă inspectorii, care ieşiră pe străzi în cîteva minute. Poliţia secretă pariziană avea o experienţă bogată, nu era pentru prima dată cînd detectivii în civil desfăşurau o vînătoare de o asemenea amploare. Ei aveau şi de la cine să culeagă informaţii, deoarece dispuneau de oameni de încredere în fiecare cartier. Cîţiva dintre ei atraseră atenţia asupra lui „Hôtel de France et de Champagne". Aici detectivii reuşiseră să dea de urma lui Pieri, iar seara, în jurul orei opt, cu numai o oră înaintea planificatei plecări a împăratului la Operă, aceştia îl surprinseră şi-l arestară.

Prefectul poliţiei îşi freca mîinile de bucurie. Informatorul nu minţise. Pieri avea în buzunar o bombă, un pistol cu cinci gloanţe şi mulţi, mulţi bani. Îl dezarmară şi completară un mandat de arestare cu numele lui tocmai

în momentul în care împăratul și împărăteasa se urcau în caleașcă. Prefectul poliției considera că acțiunea se sfîrșise cu succes și nici prin cap nu-i trecu că nu putea fi vorba de un atentator solitar. Se gîndea la laudele pe care i le va aduce împăratul și se pregătea să-l surprindă cu vestea înăbușirii atentatului tocmai în pauza dintre acte. Pieri a fost închis într-o celulă fără a fi interogat. Prietenii lui se găseau la locurile stabilite și Rudio se miră că Pieri nu mai venea.

Cavalcada porni înainte de ora nouă și jumătate. Mai întîi trecură călăreții din garda personală, o trăsură cu ofițeri, după care urma caleașca cu împăratul și împărăteasa. Pe scaunul de rezervă se găsea aghiotantul lui Napoleon. generalul Rouget, în cea de-a treia caleașcă prințesa Matilda și două doamne de la Curte.

Parizienii sînt oameni curioși. Ca toți orășenii, se strînseseră la marginea trotuarului strigînd „ura". Pe străzi era destul de întuneric, Parisul nefiind luminat suficient. Gomez se furișă spre locul stabilit, așeză pachetul la picioare, ca și cînd ar fi vrut să aibă mîinile libere pentru a putea aplauda. Făcu totul conform planului, scoase arcul mecanismului, așeză mașina infernală pe marginea de piatră a trotuarului, așteptă să apară caleașca imperială la cotitură, scoase siguranța și se amestecă prin mulțime.

Cîteva clipe de încordare. Mecanismul nu funcționă.

Caleașca trecu, mașina infernală nu explodă. Pentru orice eventualitate, Orsini și ceilalți aveau pregătite bombe. Căută sub haină, apoi strigă colegilor să arunce și ei bombele.

Litografia lui Waldow este cea mai cunoscută dintre toate lucrările înfățișînd explozia. O stradă cu felinare, noapte, mulțime înspăimîntată, cai pe pavaj, un vizitiu pe capră, prin geamurile caleștii imperiale — fețele schimonosite de groază ale împăratului și soției sale. Una dintre bombe explodase chiar sub caleașcă.

Trei explozii asurzitoare, care stinseră dintr-odată felinarele. Atentatorii aruncaseră bombele doar la cîteva zeci de metri de intrarea la Operă, unde se strînseseră oameni care acum se zvîrcoleau pe pavaj. Sub tălpile celor care fugeau scrîșneau cioburi de sticlă, pe străzile învecinate se sparseră ferestrele.

Apăru prima lumină. Cineva aprinse fitilul unui felinar, rămas descoperit după spargerea sticlei. Caleașca

imperială zăcea lîngă trotuar, înclinată într-o parte. Prin mulțime își croi drum un polițist care deschise ușa caleștii.

Întîi coborî împăratul care, galant, o ajută apoi pe împărăteasă să coboare din caleașca înclinată. Pe nas avea o zgîrietură neînsemnată, iar soția lui o rană la gît. În rest nu li se întîmplase nimic. Caleașca imperială era blindată pe dedesubt cu plăci puternice de otel pentru a apăra viața celor doi.

Polițiștii ordonară locuitorilor de pe străzile învecinate să aprindă lumînări la geamuri, iar împăratul și împărăteasa trecură în altă caleașcă. Parizienii erau bucuroși că împăratul scăpase cu viață, dar Napoleon se temea : pe străzi s-ar fi putut găsi încă un atentator, de aceea ceru să ajungă cît mai grabnic la palatul său.

Bilanțul atentatului este cutremurător : doi oameni rămaseseră nemișcați pe pavaj — un polițist și un funcționar. Doctorul Tardieu declară mai tîrziu că dintre cei răniți au mai murit șase, iar peste o sută cincizeci de parizieni au ajuns la spital cu schije în corp.

Poliția începu de îndată cercetările. Încă din timpul cercetărilor întreprinse la fața locului era limpede că atentatul fusese pus la cale de un grup de conspiratori. Joseph Andreas Piercy, pe numele adevărat Pieri, se găsea încă din seara precedentă după zăbrele. Între timp anchetatorii aflaseră că era italian și că pașaportul lui prusian era fals. După atentat polițiștii se duseră în camera lui de la hotel, unde găsiră pe pat un bărbat îmbrăcat pe jumătate. Se legitimă : da Silva, portughez. După cercetări reieși că și el avea acte false și că în realitate se numea Carlo de Rudio și era tot italian.

Detectivii interogară personalul hotelului și aflară care erau persoanele cu care aceștia se întîlneau. Astfel ajunseră la Swiney-Gomez și-l arestară într-un han italian, nu departe de Operă. Întrucît știau despre el că era sluga unui rentier bogat, apăru curînd pe scenă și englezul Thomas Alsopp-Felice Orsini.

La orele patru după miezul nopții, adică la numai șase ore de la atentat, toți complotiștii se găseau în spatele gratiilor. Prefectul poliției din Paris își freca din nou mîinile.

Cercetările le conducea însuși Piétri, iar rezultatele erau raportate ministrului de externe. În dimineața următoare cei doi se prezentară împreună în fața împăratului pentru a-i aduce la cunoștință succesul repurtat. Napo-

leon al III-lea nu fu prea entuziasmat cînd află că atentatorii erau italieni şi, în plus, membri ai organizaţiei „Tînăra Italie". El ştia foarte bine că aceştia erau doar cîţiva dintre numeroşii atentatori posibili. Mişcarea pentru eliberarea Italiei era o organizaţie mult mai periculoasă decît toţi emigranţii republicani la un loc... Ei nu puteau fi învinşi cu mijloacele obişnuite. Împăratul Napoleon îi ştia, cîndva se aflase alături de ei pe aceeaşi baricadă, jurînd credinţă ideii unităţii Italiei. Din această cauză se temea împăratul.

În cele din urmă găsiră şi un francez care era amestecat în pregătirea atentatului. Detectivii ajunseră la concluzia că bombele folosite nu erau de origine franceză, ci erau aduse din Belgia. Şi mai aflară că cel care le adusese era doctorul Bernard, care trăia la Bruxelles. Porniră aşadar pe urmele lui. Era prea tîrziu însă ; acesta se îmbarcase pe un vas la Le Havre şi, în timp ce poliţia efectua cercetări, el ajunsese deja la Londra.

Ministrul afacerilor externe porunci să se întocmească o notă prin care să se ceară extrădarea conspiratorului. Ministrul britanic al afacerilor externe încredinţă cazul Scotland Yard-ului, poliţia îl arestă pe doctorul Bernard şi-l duse în faţa judecătorului de instrucţie. Doctorul Bernard îşi angajă un apărător capabil, care reuşi să coalizeze opinia publică britanică în sprijinul arestatului. Pe străzile Londrei începură să mărşăluiască grupuri de demonstranţi. Englezii nu voiau să-l predea pe doctor, iar guvernul britanic nu opta nici el pentru o astfel de soluţie. Autorităţile îl puseră pe doctor în libertate şi, în plus, îi eliberară o autorizaţie privind şederea lui pe teritoriul englez. Aceste împrejurări vor sta la baza unei grave crize politice în care relaţiile dintre Franţa şi Anglia au înregistrat o fisură. Se vorbea chiar despre posibilitatea unui conflict deschis. Oficiosul britanic „Annual Register" din anul 1856 publica punctul de vedere al guvernului francez. Acesta conţinea învinuiri grave.

„Legile britanice oferă într-o măsură nepermisă apărare şi sprijin emigranţilor străini şi persoanelor subversive. Anglia nu s-a îngrijit să ia măsuri pentru a împiedica pregătirea conspiraţiei, care era să-i fie fatală împăratului francez. În felul acesta, Anglia nu şi-a îndeplinit datoria sa de aliat credincios şi sincer".

Această declarație trezi multe nemulțumiri. Premierul britanic, lordul Palmerston, pentru a apăra prestigiul britanic și pe al său personal, se străduí să impună în parlament o lege nouă care să definească acțiunea de conspirație, însă Camera deputaților rămase pe vechea poziție. Lordul Palmerston pierdu partida, trebuind să-și dea demisia.

Doctorul Bernard își luase un avocat bun, care l-a apărat. Felice Orsini nu putea avea un apărător mai vestit decît era parizianul Jules Favre, dar acesta nu-l ajută cu nimic. Publicul din sală și opinia publică franceză se aflau într-o situație deosebită. Francezii țineau la împărat, dar atentatorul acela cu mustață neagră, care n-a pregetat să-și sacrifice viața pentru realizarea unui țel nobil, le era la fel de simpatic. El lupta doar pentru redobîndirea libertății țării sale, iar francezii știau dintotdeauna să prețuiască astfel de fapte. Mai tîrziu, cînd apărătorul citi în fața tribunalului scrisoarea clientului său adresată, din închisoarea în care se găsea, lui Napoleon al III-lea, mulți trecură în mod necondiționat de partea acuzatului:

„Lui Napoleon, împăratul francezilor!

...Mă plec în fața judecății voastre și nu voi cere îndurare pentru că ar trebui să mă umilesc în fața celor care au privat de libertate nefericita mea țară și pentru că, în situația în care mă aflu, aștept moartea ca pe o eliberare. Acum, cînd mă găsesc la sfîrșitul vieții mele, aș vrea să fac o ultimă încercare, în ajutorul Italiei, pentru a cărei independență am îndurat nu odată privațiuni.

O implor pe Înălțimea voastră să redea Italiei independența pe care au pierdut-o copiii acestei țări în anul 1849 din vina francezilor. Fie ca Înălțimea voastră să-și amintească că italienii, printre care și părinții mei, și-au vărsat cu entuziasm sîngele pentru Napoleon cel Mare, căruia i-au rămas credincioși pînă în clipa cea de pe urmă.

O rog pe Înălțimea voastră să nu refuze ultima dorință a unui patriot, aflat acum pe ultima treaptă a eșafodului, și să elibereze țara mea. În felul acesta, gloria împăratului va fi însoțită de binecuvîntarea a douăzeci și cinci de milioane de cetățeni liberi ai Italiei..."

Nimeni nu se aștepta la o altă sentință, dar cine și-ar fi închipuit că Orsini va cîștiga o simpatie atît de mare? Ba chiar simpatia împăratului! Însuși Napoleon al III-lea a dat ordin ca scrisoarea atentatorului să fie publicată în *Le Moniteur*. Felice Orsini, omul simpatic, jurist și el,

aduse în fața juriului confesiunea sa de atentator : „Nu vreau să mă ocup aici de nenumăratele motive care m-au condus la convingerea că planurile politice ale împăratului sînt diferite de cele ale intereselor mișcării pentru independență a italienilor. Recunosc că m-am hotărît să-l omor în momentul în care am ajuns la convingerea că însăși persoana lui reprezintă cel mai mare obstacol în calea independenței noastre".

Orsini, Pieri și Rudio au fost condamnați la moarte, Gomez la închisoare pe viață. La 13 martie anul următor călăul îi aduse la ghilotină. Veniră în fața morții desculți, îmbrăcați în haine lungi, albe, cu glugă pe cap, așa cum mureau ucigașii de părinți, căci, orice s-ar spune, Napoleon al III-lea avea și titlul de „părinte al țării".

Orsini nu reuși să-l asasineze pe împăratul francez, dar, prin atentatul lui, reuși să conducă istoria pe firul pe care îl dorea. Atentatorul n-a apucat să-și vadă visul cu ochii, dar visul acesta s-a împlinit.

6

Falsul proroc Booth

Vinerea mare nu era o zi de petrecere, dar oamenii din Washingtonul anului 1865 aveau suficiente motive să se veselească. Se terminase, în sfîrșit, războiul Nordului contra Sudului, libertatea ieșise victorioasă, sclavia fusese desființată. Negrii jubilau, sperînd că egalitatea în drepturi cu albii va deveni un vis împlinit.

In urmă cu aproape o săptămînă generalul Lee și, odată cu el, douăzeci și șase de mii de soldați înarmați capitulaseră. Președintele Lincoln fusese de față. Urmărise ultimele lupte de pe puntea vasului „River Queen", iar în dimineața zilei de 14 aprilie le povestea impresiile sale membrilor guvernului :

„In cabina mea, pe masă, erau întinse cîteva hărți pe care am marcat cu ace de gămălie roșii și negre desfășurarea luptelor. Am hotărît să privesc cîmpul de luptă numai după ce, la 3 aprilie, am primit știrea că Richmon-

dul căzuse, iar unităţile noastre au pătruns în oraşul în flăcări".

Dimineaţa luase micul dejun cu familia. Fiul lui cel mai mare, Robert, se întorsese cu o seară înainte din City Point împreună cu generalul Grant. La orele unsprezece preşedintele deschise şedinţa cabinetului, la care participa şi generalul Grant. Era prima lui zi la Washington. În timpul şedinţei răsfoi nişte documente, fără a da vreo atenţie spuselor preşedintelui.

Lincoln şi Grant erau prieteni vechi. După ce termină şedinţa, preşedintele îl invită pe general la Teatrul „Ford" unde se prezenta o comedie de mare succes, în care Laura Keen apărea pentru ultima dată în rolul principal.

Generalul se scuză, dorea să ajungă acasă la copii chiar în cursul după-amiezii şi, după cum se va vedea mai tîrziu, nu era vorba numai de un tertip. Grant mai avea şi un alt motiv, nu voia ca soţia lui să se întîlnească cu Mary Lincoln. Cele două doamne nu se puteau suferi, iar în ultimele zile încordarea dintre ele crescuse. Iar preşedintele tocmai de aceea voia ca, ieşind împreună la teatru, să repare ceea ce stricase soţia lui.

În anul 1842, cînd se luaseră, Mary Todd era una dintre cele mai frumoase fete din Kentucky. De atunci însă se schimbase mult. Nu mai era nici tînără, nici plăcută, nici îngăduitoare, devenise impulsivă, irascibilă. Se împlinise mai mult decît ar fi fost normal şi avea adeseori stări depresive. I se părea că oamenii nu o bagă în seamă, că nu se poartă cu ea cum s-ar fi cuvenit să se poarte cu prima doamnă a ţării, suspecta pe toată lumea de intenţii ascunse. În ultimele zile era tare geloasă pe soţia generalului Grant, închipuindu-şi că tocmai buna ei prietenă urmărea să submineze poziţia privilegiată de care se bucura. Cauza acestor stări neplăcute era boala, Mary Lincoln sfîrşind într-un sanatoriu de boli nervoase, la zece ani după comiterea atentatului.

Soţul era întotdeauna foarte prevenitor cu ea, chiar şi în ziua aceea fatală. Îi promisese de dimineaţă că după-amiaza o vor petrece împreună, dar se pregătise să-i facă plăcută şi în alt mod această zi de sărbătoare. După masa de prînz dăduse ordin să i se reţină pentru seara o lojă la Teatrul „Ford".

După masă, preşedintele Lincoln mai rezolvă cîteva probleme de stat. Se povesteşte că se milostivi de un dezertor, un cercetaş sudist care urma să fie spînzurat.

Aduse în sprijinul hotărîrii sale argumentul că războiul se terminase, că se aflau în timp de pace, iar cercetaşul nu mai avea nici o misiune. Şi-atunci cui îi mai putea dăuna fapta sa ?

Pe la orele patru trăsura trase în faţa casei. Mary Lincoln şi preşedintele urcară şi plecară în port, unde era ancorat în acea după amiază de primăvară monitorul „Montauk". Pe drum preşedintele îşi făcea planuri de viitor, bucuros că grijile pricinuite de război luaseră sfîrşit şi că acum vor trăi în linişte. În ceea ce-l privea îşi îndeplinise datoria faţă de popor şi, după expirarea mandatului prezidenţial, se va întoarce în Illinois. Economiile aveau să-i ajungă pînă la sfîrşitul vieţii sau, în cel mai rău caz, avea să-şi redeschidă biroul de avocatură.

Mary Lincoln tăcea, nedorind să-i strice plăcerea soţului sau, poate, era pur şi simplu o chestiune de tactică ! Abraham Lincoln nu a mai apucat să afle care era de fapt situaţia financiară a familiei sale. Soţia contractase atîtea datorii fără ştirea preşedintelui, că pentru acoperirea lor nu ar fi ajuns nici dublul economiilor lui Lincoln.

Înainte de ora cinci se întoarseră la Casa Albă. Preşedintele primi cîţiva prieteni vechi din Illinois — guvernatorul Oglesby şi generalul Hayni — apoi, ca şi în celelalte seri, plecă pe jos spre clădirea Ministerului Apărării unde citi ultimele ştiri. Îl însoţi Crook, garda sa personală, care, după moartea preşedintelui, va povesti cu lux de amănunte cum s-a desfăşurat acest drum.

La întoarcere întîlniră un grup de beţivi. Unul dintre ei era cît pe-aci să se lovească de preşedinte. După acest incident Lincoln, ca şi cînd ar fi presimţit viitoarele evenimente, începu să discute cu Crook dacă cineva ar putea sau nu să atenteze la viaţa lui. Crook povestea că preşedintele îşi răspunsese afirmativ la această întrebare. Cel mai popular dintre toţi preşedinţii americani, Eliberatorul şi Unificatorul, era convins, dacă ar fi să dăm crezare cuvintelor lui Crook, că s-ar putea găsi oameni interesaţi în a-l înlătura prin forţă.

Poate că se gîndea la predecesorul său, Andrew Jackson, împotriva căruia nebunul Richard Lawrence pusese la cale un atentat chiar sub coloanele Capitoliului. Aceasta se întîmplase cu treizeci de ani în urmă, dar americanii mai povesteau adesea amănuntele tragicei întîmplări. Pe atunci se ştia că cel de-al şaptelea preşedinte al S.U.A. avea destui adversari politici şi

dușmani personali, dar nici unuia dintre ei nu-i venise ideea să pună la cale un atentat. Pe Lawrence cel puțin nimeni nu-l socotea capabil de așa ceva.

Președintele Jackson se întorcea de la înmormîntarea senatorului Davis, însoțit de congresmeni, ziariști și prieteni. Cînd intră pe sub coloanele Capitoliului, pe atunci vechi și originale, în fața lui apăru deodată un bărbat necunoscut, care îndreptă spre el două pistoale mari și apăsă pe trăgaci.

Se auzi o împușcătură, dar președintele Jackson rămase în picioare, nefiind nici măcar atins. Pistolul criminalului dăduse greș, scăpărătoarea aprinsese numai praful de pușcă din butoiaș. Toți cei de față rămaseră înmărmuriți. Președintele își reveni primul, ridică bastonul și încercă să-l lovească. Atentatorul trase și cu al doilea pistol, dar glonțul zbură aiurea, ca și următoarele gloanțe pornite din cele două pistoale. Președintele avu noroc ; scăpase cu viață. Îl prinse el însuși pe atacator și-l făcu inofensiv. A fost „un număr" pe care nu l-a mai reușit nici un alt președinte sau rege.

Imediat după acest atac, oamenii politici începură să schimbe între ei păreri care anume dintre adversarii președintelui se afla în spatele atentatorului și cine anume îl plătise. Au încercat însă o deziluzie. Lawrence era un atentator solitar și încă unul dement. Venise în Statele Unite din Anglia, lucrase la Washington ca vopsitor și meșterii erau mulțumiți de munca lui. Suferise apoi un șoc și din clipa aceea se credea regele Richard al III-lea. Începuse să trimită scrisori în Anglia prin care cerea să-i fie încredințat tronul și, pentru că America era încă o colonie britanică, emitea, de asemenea, în calitate de rege al Angliei, pretenții și la tronul Americii.

Interesant este faptul că cel de-al șaptelea președinte al Statelor Unite nu avea gardă personală și trebuia să se apere singur de dușmani. Pe vremea aceea nici la Casa Albă, nici la Capitoliu nu funcționa un serviciu regulat de pază al poliției.

Jackson își salvase viața printr-o întîmplare, și președintele Lincoln știa bine acest lucru. Totuși — așa cum va preciza mai tîrziu polițistul Crook —, el își aminti de acest amănunt și începu să se gîndească la posibilitatea unei morți violente. Este însă foarte posibil ca aceste pretinse presimțiri ale morții să se fi născut după atentat, ca o legendă. Oamenii din anturajul președintelui, seduși de

popularitatea șefului administrației americane, găsiră fiecare cîte o explicație, înfrumusețînd lucrurile.

Pretinsa discuție cu Crook nu fusese însă singura presimțire a morții. În cursul după-amiezii, în timp ce se afla în trăsură alături de soția sa și se simțea fericit, Mary Lincoln îi spuse :

— Îți amintești, Abe, că un asemenea sentiment de fericire ai mai avut și cu o zi înainte de moartea fiului nostru ?

Și acest episod a fost interpretat mai tîrziu ca o presimțire a evenimentelor care au urmat. Providența îl avertiza, dar asta nu i-a fost de nici un ajutor. Abraham Lincoln era tipul președintelui republican, al luptătorului pentru egalitate și democrație, dar cu toate acestea, sau poate tocmai de aceea, avea mulți dușmani. Primise de la adversarii săi suficiente scrisori de intimidare care conțineau și amenințări cu moartea. Printre lucrurile rămase după moartea președintelui au fost găsite cîteva sute de astfel de scrisori.

Abe Lincoln nu avea dispoziția cuvenită pentru reprezentația excentricei comedii „Verișoara noastră din America". După ce se întorsese de la Ministerul Apărării în jurul orei șapte și jumătate, mai primise cîteva vizite, printre care și cea a lui Schuyler Colfax, purtătorul de cuvînt al Casei Albe. Se apropia însă ora opt și era timpul să plece la teatru. Pe George Ashmun, membru al Congresului din partea statului Massachusetts, nu reuși să-l primească, de aceea indică pe cartea de vizită să fie invitat pentru a doua zi la ora nouă. Acestea au fost ultimele cuvinte scrise de Lincoln.

În fața intrării principale a Casei Albe, sub un balcon cu coloane, aștepta trăsura prezidențială. Coborî împreună cu soția pe un covor înflorat, garda militară prezentă onorul, apoi trăsura se puse în mișcare. Nu se duseră însă direct la teatru. Vizitiul opri pe H-Street, în fața casei senatorului Harris din New York ; Clara Harris și logodnicul ei, maiorul Henry R. Rathbone, prieteni ai președintelui, îi înlocuiră pe generalul Grant și pe ofensata lui soție. Cam pe la nouă și jumătate, adică după începerea spectacolului, cei patru coborîră pe strada a IX-a, în fața Teatrului „Ford", unde celebra Laura Keen apărea în spectacolul de adio, în rolul Florencei Trenchard.

La intrare așteptau portarul Charles Forbes și John Parker, garda personală a președintelui Lincoln. Preșe-

dintele îi ceruse ministrului apărării încă din cursul după-amiezii să i-l pună la dispoziție, pentru paza sa, pe Eckert, un bărbat tînăr și puternic, care ar fi putut îndepărta orice atentator, dar ministrul îl refuzase. Eckert — spunea ministrul — avea o treabă care nu suporta amînare. După atentat, cînd era prea tîrziu, se dovedi că ministrul mințise, deoarece Eckert fusese liber și rămăsese tot timpul acasă. În locul lui Eckert, ofițer demn de încredere, îl însoți polițistul Parker. Acesta se îmbăta adesea. În cîteva articole referitoare la el se afirmă chiar că Parker era un alcoolic notoriu. Și omul acesta trebuia, el singur, să asigure securitatea președintelui Statelor Unite !

Harry Clay, directorul Teatrului „Ford", făcuse încă din timpul după-amiezii pregătiri pentru primirea oficială a președintelui. Pusese să fie unite lojile a șaptea și a opta, din imediata apropiere a scenei. Mînuitorul de decoruri adusese niște canapele mai bune. Pentru doamne niște fotolii, îmbrăcate în damasc roșu. Balansoarul președintelui fu așezat în loja numărul șapte, pe primul loc dinspre scenă, în spate ședea soția lui, în colțul lojei numărul opt luase loc domnișoara Harris și, lîngă ea, pe o canapea, logodnicul ei, Rathbone.

În momentul în care președintele intră în sală dirijorul orchestrei, William Withers jr., făcu un semn artiștilor, care se opriră, înaintară pe scenă spre loja lui Lincoln și se înclinară. Orchestra intonă imnul american după care spectacolul continuă.

Pe coridor, în fața ușii lojei președintelui, polițistul Parker se așeză pe un scaun. Nu rezistă însă prea mult cu gîtul uscat și peste puțin timp își făcu apariția la bufetul teatrului, punînd mîna pe un pahar cu whisky. Dar nu se mulțumi numai cu unul. Locul lui lîngă loja prezidențială rămase liber.

John Wilkes Booth era unul dintre actorii noi, dar de vază, ai Teatrului „Ford". Într-un timp foarte scurt deveni idolul femeilor din Washington, de la care primea zilnic zeci de scrisori măgulitoare. În ziua de 14 aprilie Booth se prezentă la poarta teatrului pentru a-și ridica scrisorile. Avea zi liberă, așa că se așeză pe un scaun lîngă intrare delectîndu-se cu declarațiile de dragoste ale admiratoarelor. Îl întîlni pe directorul teatrului, de la care află că președintele Lincoln și generalul Grant cu soțiile vor asista la reprezentația de adio a Laurei Keen.

Este sigur că Booth a urcat la etaj să vadă cum aranjau loja mînuitorii de decoruri. Nu este exclus ca tocmai cu acest prilej să fi făcut anumite pregătiri tehnice pentru acțiunea plănuită. Fără să fie observat de cineva, pregăti un sistem simplu care să permită deschiderea lojii din afară cu ajutorul unei sfori. În ușa lojii numărul șapte făcu o gaură prin care să poată privi seara înăuntru. Mai stătu pînă cînd lucrătorii arborară drapelul național și portretul lui Washington, apoi părăsi teatrul în liniște.

Actorul Booth rămăsese în Teatrul „Ford" pînă la unu și jumătate, după care se dusese pe C-Street la grajdurile lui James W. Pumphrey, aflate nu departe de hotelul „National" unde închirie un cal. Între cinci și șase, veni cu calul în spatele clădirii teatrului.

Seara își făcu apariția la teatru după ora nouă, cînd spectacolul era în plină desfășurare. Se strecură pe la intrarea artiștilor și se opri în culise, unde ceru lucrătorului Edman Sprangler, care din cînd în cînd mai dădea o mînă de ajutor pe la grajduri, să aibă grijă de cal. Cum însă Sprangler nu putea pleca în timpul spectacolului, deoarece trebuia să aibă grijă de decoruri, îl chemă pe ajutorul său, Joseph Burroughs, poreclit în teatru „Peanuts" Burroughs, și-i spuse să aducă iapa lui Booth și să aștepte cu ea lîngă intrarea din spate. Maestrul acolo vrea să o găsească !

Pe un coridor lăturalnic Booth urcă pînă în vestibul, unde îl întrebă pe John Buckingham cît e ceasul. Puțin mai tîrziu, la zece și zece, trecu din nou prin vestibul îndreptîndu-se spre loja președintelui. Se opri în fața ușii cu numărul șapte unde constată că sfoara era prinsă în încuietoare. Privi apoi prin gaura scobită în lemn și zări capul președintelui Linclon care ședea în balansoar și asculta.

Dacă Parker nu ar fi fost un bețiv incorigibil și ar fi rămas pe locul lui, așa cum suna ordinul, totul ar fi fost altfel. Așa însă coridorul rămăsese complet gol. Actorul Booth, care cunoștea piesa, aștepta clipa în care pe scenă rămînea un singur artist : Hary Hawk în rolul lui Asy Trenchard și, cînd publicul izbucni în rîs, deschise cu grijă ușa lojii. Președintele era în semiîntuneric, urmărind acțiunea. Booth se apropie de el fără a fi observat. Scoase o armă simplă, de calibru mare, cu un singur glonț. Era ora zece și cincisprezece minute. În momentul în care președintele

se sprijini cu mîna dreaptă de balustradă, Booth se apropie în vîrful picioarelor şi apăsă pe trăgaci.

Spectatorii nu auziră împuşcătura. Maiorul Rathbone însă intui de îndată ce se întîmplase, se ridică de pe canapea şi se aruncă asupra asasinului. Booth scoase un pumnal şi-l răni la umăr, apoi sări peste balustrada lojii, se încurcă în faldurile steagului şi căzu pe scenă. La atingerea scîndurii îşi fractură piciorul, ceva mai sus de gleznă.

Asasinul se tîrî pe scenă strigînd : „Sic semper tyrannis !" (Aşa vor păţi tiranii !) Trecu pe lîngă colegul său Harry Hawk, alergă în culise strecurîndu-se între Laura Keen şi tînărul William J. Fergusson. În mînă ţinea încă pumnalul plin de sînge. Se lovi de dirijorul orchestrei, William Withers, pe care încercă de două ori să-l lovească, dar, din fericire, îi tăie doar haina. Fugi prin ieşirea din spate în curte, unde Burroughs îl aştepta cu calul pe care îl încălecă şi porni ca din puşcă.

Avocatul maior Joseph B. Steward, cel mai înalt bărbat din Washington (măsura aproape doi metri), avea loc în rîndul întîi. Pricepînd imediat ce s-a întîmplat, se năpusti pe urmele lui Booth, pe care îl urmări pe coridor, strigînd : „Prindeţi-l". Era gata să pună mîna pe el cînd asasinul sări pe cal şi dispăru în întuneric.

Publicul din sală încă nu realizase ce se petrecuse. Puţini ştiau că cel care fugise era actorul Booth, mascat, cu perucă şi mustăţi false. Mary Lincoln înţelese imediat ce s-a întîmplat, deoarece soţul ei stătea cu capul în piept. Booth trăsese de aproape în preşedinte, aşa că glonţul rămăsese în cuţia craniană. În lojă veniră în fugă cîţiva doctori. Primul sosi Charles A. Leale, după el Charles S. Taft, iar la urmă şi doctorul King. Îl consultară pe rănit şi dispuseră să fie transportat de urgenţă pînă la cel mai apropiat pat.

Între timp în teatru izbucnise panica. Oamenii, speriaţi, se năpusteau spre ieşiri, alţii se îmbulzeau pe coridoarele care duceau la loja preşedintelui. Aduseră o targă pe care îl aşezară pe rănit şi ieşiră cu el în strada întunecoasă.

Peste drum de teatru se găsea casa lui Petersen. Aici luminile erau aprinse. Cineva deschise o fereastră ca să vadă ce se întîmplă. Din stradă se auzeau voci care spuneau că este nevoie de un pat pentru preşedintele Lincoln, care a fost rănit.

Il duseră pe un coridor îngust pînă în dormitorul de la etajul întîi și îl așezară cu grijă într-un pat, cam scurt pentru el.

Vestea tragediei începu să zboare prin oraș.

Lîngă patul președintelui se strînseră cei mai buni chirurgi din Washington, printre care și Stone, medicul familiei președintelui. Constatară cu toții că lovitura era mortală, că nu mai era nici o speranță de salvare. De soția președintelui se îngriji de la bun început actrița Laura Keen, domnișoara Harris și maiorul Rathbone. Pe aceasta din urmă trebuiră însă să-l ducă acasă, deoarece rana adîncă din urmăr sîngera puternic.

Doamna Lincoln stătea într-una din camerele de jos ale casei lui Petersen. Din cînd în cînd se apropia de patul muribundului, dar nervii ei cedară. Doctorii trebuiau să o menajeze.

În jurul orei șapte dimineața, doctorul Stone anunță că starea președintelui era critică. Abraham Lincoln decedă în casa lui Petersen la orele șapte și douăzeci și două de minute. Clopotele din Washington purtară peste oraș groaznica veste. Ministrul de război Stanton porni acțiunea pentru prinderea asasinului.

Nu a fost atît de complicat cum s-a scris adesea. Șeful poliției din Washington, maiorul Richards, se găsea în sală în momentul săvîrșirii crimei și îl văzuse pe asasin sărind din loja președintelui. În prima clipă nu-i trecu prin cap că asasinul era celebrul Booth, întrucît mustățile și peruca îl făceau de nerecunoscut. Colegii lui nu aveau însă îndoieli : în timp ce acesta alerga pe scenă, avură ocazia să-l vadă de aproape. Asasinul era Booth !

Șeful poliției acționă mai înainte de a primi vreun ordin. Se duse la prefectură și porni cercetările. Peste cîteva minute comisarii de poliție începură să-i interogheze pe spectatori, cerîndu-le să precizeze împrejurările în care fugise actorul, notară răspunsurile mînuitorilor de decoruri, precum și pe cel al tînărului care ținuse calul pregătit pentru Booth și ajunseră la concluzia că asasinul președintelui Lincoln era actorul John Wilkes Booth. Detectivii făcură cam același lucru pe care l-ar face astăzi experimentații lor colegi. Începură cu deducții logice. Pe urmele asasinului ar trebui să pornească cunoscuți de-ai lui, prieteni sau dușmani, dar, în orice caz, oameni care avuseseră de-a face cu el. Din depozițiile actorilor și ale mînuitorilor de decoruri, ale portarului și oamenilor de

serviciu ieşiră la iveală cîteva nume şi cîteva adrese demne de luat în seamă.

Booth, actorul la modă pe atunci, avea venituri mari, primea pentru rolurile pe care le juca 5—600 de dolari pe săptămînă, ceea ce în anul 1865 reprezenta o sumă imensă (venitul său anual era de 20 000 dolari, ceea ce, raportat la cursul de astăzi, însemna că el era milionar). Locuia în luxosul hotel „National" dar, cu cîtva timp în urmă, cînd se mută de la New York la Washington, locuia în pensiunea Surratt pe H-Street nr. 541, în partea de nord-vest a oraşului. Casa aparţinea lui Mary E. Surratt.

Deci acolo îşi începu cercetările comisarul criminalist John Clarvoe cu echipa sa formată din zece agenţi secreţi. Aveau o misiune simplă : să supravegheze locul suspect, să-i aresteze pe toţi cei ce locuiau acolo şi să-i ancheteze la sediul poliţiei. Bătură la uşă la miezul nopţii. Mult timp nu deschise nimeni. Apoi, de sus, Louis Wiechmann se aplecă peste fereastră şi se răţoi la cei ce tulburau liniştea în timpul nopţii. Comisarul Clarvoe îi explică ce se întîmplase. Firește, locatarii liniştitei pensiuni nu avuseseră de unde să afle de tragica întîmplare.

În urma unui interogatoriu luat la faţa locului, comisarul criminalist Clarvoe reuşi să afle că actorul Booth locuise cîndva în această pensiune, dar că în ultimul timp venea rar pe acolo.

Clarvoe : Doamnă Surratt, cînd l-aţi văzut pentru ultima dată pe actorul Booth ?

D-na Surratt : A fost aici ieri după masă, cam pe la orele două.

Clarvoe : Dar fiul dumneavoastră ?. Unde este acum ?

D-na Surratt : Fiul meu ?

Clarvoe : Da, doamnă, fiul dumneavoastră.

D-na Surratt : Nu l-am văzut de paisprezece zile.

Mary Surratt mînţea, şi se vedea că minte, îngreuindu-şi mult situaţia prin această declaraţie. Ba s-ar putea zice că, prin cele cîteva cuvinte sau, mai precis, prin cele cîteva ezitări, s-a inclus ulterior printre conspiratori şi aceasta avea s-o coste viaţa. Comisarului de poliţie Clarvoe nu i-a fost prea greu să afle exact unde stătuse John Surratt în ultimele zile.

Cercetările au continuat în toate direcţiile. Telefoanele au transmis vestea despre atentat, iar mai tîrziu despre moartea preşedintelui Lincoln. Pentru moment poliţia nu găsise însă urma directă, care s-o ducă la asasin, de

aceea i-a interogat pe toţi cei care avuseseră o cît de mică legătură cu Booth. Junius Brutus Booth, fratele lui, actor şi el, juca la un teatru din Cincinatti. După spectacol acesta se duse la hotel să se întindă puţin, dar, la scurt timp după miezul nopţii, a fost trezit de nişte strigăte. Pe coridor au apărut oameni înfuriaţi care l-au tras pur şi simplu afară din pat încercînd să-l linşeze. A reuşit însă să fugă pe o scară lăturalnică, dar de arestare tot n-a scăpat. Joseph, celălalt frate al asasinului, a fost prins de poliţia din New York. Au interogat-o şi pe sora lui, Asia, căsătorită Clark. Dar totul în zadar : asasinul preşedintelui dispăruse fără urmă.

După o cercetare minuţioasă a trecutului lui Booth, comisarul de poliţie s-a lămurit cu cine avea onoarea. Pînă atunci ştia doar că John Wilkes Booth era un actor popular şi bine plătit, că provenea dintr-o familie de oameni de teatru remarcabili şi cam atît. Acum însă trecutul lui Booth îi apărea limpede şi nu era tocmai idilic.

Făcea parte dintr-o familie (chiar dacă expresia este întrucîtva exagerată) cu o veche tradiţie teatrală. Tatăl său emigrase din Anglia în America. Avea un nume predestinat : Junius Brutus Booth, şi devenise pentru viaţa teatrală americană un simbol. Mulţi îl considerau actorul numărul unu al Americii.

Ultimul dintre cei opt sau nouă copii ai săi se născuse la 9 mai 1838 în periferia Bel Air din Baltimore, Maryland. Îl botezase John Wilkes. Ca şi ceilalţi fraţi, era născut în afara căsătoriei, tatăl avîndu-l pe fiecare cu altă femeie.

Bătrînul Booth fusese un artist genial, dar şi un mare alcoolic. Sfîrşi într-un spital de nebuni. Fiul său, John, se simţea atras de scenă, şi la şaptesprezece ani era deja un actor care se bucura de succes. Era frumos, plin de temperament, provenea dintr-o familie care dăduse Americii mari artişti. Se spune că Edwin, un alt frate al lui Booth, ar fi fost cel mai bun interpret al lui Hamlet din toate timpurile.

Specialiştii au discutat adeseori dacă Booth era un psihopat sau numai un excentric cu înclinaţii spre exagerări patetice, dacă faptele lui îşi aveau rădăcinile în nişte convingeri politice mai profunde sau dacă a acţionat sub influenţa unui impuls de moment. Se pare că nu s-a ajuns la o concluzie unică, dar cîteva împrejurări din viaţa actorului vor explica multe.

Cînd izbucnise războiul dintre Nord și Sud, el simpatiza cu sudiștii. Pînă acum nu se știe, dar s-ar putea ca el să fi avut vreun interes la sudiști sau la oamenii de culoare. Cu toate acestea organiză la Alabama, în statul New York, tulburări inexplicabile ale ordinii publice. Juca la un teatru din Nord în momentul în care sudiștii începură să atace Fort Sumter. Cei din Nord fură peste măsură de indignați de acest atac, dar actorul Booth strigă, în mijlocul populației nordiste și pe teritoriul acesteia, lozinci din care reieșea că atacul sudiștilor asupra fortăreței reprezintă cea mai eroică faptă din istoria Lumii Noi. Fusese fluierat și în cele din urmă expulzat din oraș. Era logic. Dar de ce o făcuse ? Din convingere ? Dintr-o ideea venită subit ? Simțea nevoia să lupte sau să provoace pe cineva ?

A doua oară făcu ceva și mai rău. Împreună cu frații lui jucă „Iuliu Cezar" pe scena unui teatru din New York. Era o reprezentație de zile mari, Edwin Booth — pe vremea aceea cel mai mare dintre artiștii Americii — interpretînd rolul principal. Junius Brutus Booth îl juca pe Cassius, iar John Wilkes Booth pe Marc Antoniu. Cînd se apropie de marginea scenei pentru a spune lungul monolog al lui Antoniu introduse, hodoronc tronc și fără legătură cu acțiunea piesei, o lozincă, aceeași pe care o va striga mai tîrziu, după atentatul împotriva lui Lincoln : „Sic semper tyrannis !"

Spectacolul nu se desfășură pînă la capăt. Unul dintre spectatori strigă „foc", iar oamenii se ridicară de pe scaune ca la comandă. Izbucni panica, dar cînd ultimul dintre spectatori părăsi sala „Grădinii de iarnă" din New York se convinseră cu toții că nu ardea nicăieri și că cineva făcuse o glumă proastă. Ciudata întîmplare apăru însă a doua zi într-o cu totul altă lumină. La poliție sosi un raport în care se menționa că, în timp ce frații Booth jucau Shakespeare, în șaisprezece locuri izbucniseră deodată incendii, în special la teatre și hoteluri. Să fi avut vreo legătură cu cea de-a doua provocare a lui Booth ? N-ar fi exclus. La scurt timp după aceea, actorul părăsi New Yorkul și nu se mai întoarse niciodată acolo.

În timpul cercetărilor, comisarul Clarvoe dădu la iveală și o altă împrejurare, pînă atunci mai puțin cunoscută, din viața lui Booth, în urma căreia nu se mai putea afirma cu atîta ușurință că Booth ar fi fost un individ cu mintea rătăcită, un tip nervos, că nu ar fi

aparţinut unei organizaţii de conspiratori sau că nu ar fi avut în spate sau deasupra lui o eminenţă cenuşie. Poliţia dovedi că Booth desfăşurase în timpul războiului o susţinută activitate de spionaj în favoarea Confederaţiei sudiste, că avusese ocazia să ajungă pînă la informaţii de mare importanţă. Fiind considerat un mare artist, era idolatrizat de femei, ceea ce-i permitea accesul în lumea bună, de unde putea prinde cîte ceva. Venea zilnic în contact cu mulţi oameni şi după fiecare spectacol cabina îi era asediată de admiratori. Printre aceştia putea să se afle şi un om de legătură care, în loc de autograf, să ducă de cealaltă parte a frontului ştiri secrete. Booth practicase cîţiva ani cu succes această îndeletnicire. Un informator cu o asemenea practică, un bărbat atît de cunoscut în rîndurile opiniei publice să devină un asasin solitar...

Nu era deci vorba nici de un fleac, nici de acţiunea unui diletant. Booth nu plănuise doar moartea lui Lincoln, ci organizase şi asasinarea vicepreşedintelui Andrew Johnson şi a ministrului afacerilor externe, William Seward. Aceştia trebuiau să moară în acelaşi timp cu Abraham Lincoln.

După ce se mută la pensiunea Surratt din Washington, primi contractul şi începu să joace la Teatrul „Ford". Strînse în jurul său o serie de oameni ciudaţi care, pe rînd, se consacrară fantasticului plan : răpirea preşedintelui Lincoln şi folosirea lui ca ostatec în favoarea sudiştilor. Cu el vor răscumpăra mulţi prizonieri şi vor putea începe tratative cu nordiştii de pe cu totul alte poziţii.

Conspiratorii căzură cu toţii de acord cu acest plan, deşi unii dintre ei considerau omorîrea preşedintelui la fel de simplă şi eficace. Aceştia trebuie să fi fost nişte oameni lipsiţi de orizont politic şi de capacitatea de a lega logic între ele anumite fapte. Războiul Nordului împotriva Sudului se apropia de sfîrşit, fiecare om cu judecata limpede putea să-şi dea seama de urmări şi să se bucure.

Nu însă şi conspiratorii din pensiunea Surratt.

Lewis Paine era un primitiv cu o statură de uriaş, dar cu un intelect la limita cea mai de jos.

Avea douăzeci de ani, se declarase adept al baptiştilor, dar în realitate era un om desperat şi un dezertor care, din cînd în cînd, mai folosea şi numele de Powell. Nu te puteai bizui pe el şi cu toate acestea actorul Booth îi în-

credință unul din rolurile principale : el trebuia să-l ucidă pe Seward, ministrul afacerilor externe.

David Herold se ocupase cu vînzarea drogurilor, dar în perioada atentatului hoinărea de ici-colo fără nici o leţcaie şi fără să muncească. De aceea cînd ajunse în preajma celebrului actor se entuziasmă din cale-afară, mai ales că acesta avea aproape tot timpul buzunarele doldora de bani. Herold îl diviniza pe Booth. Împlinise douăzeci şi unu de ani şi avea despre viaţă o imagine destul de romantică.

George Atzenrodt, neamţ de origine, se stabilise aici venind din Prusia. Avea treizeci şi trei de ani şi urma să joace în cadrul atentatului un rol modest. Trebuia să aştepte cu o barcă pe malul fluviului Potomac şi să-i treacă dincolo pe răpit şi pe răpitori.

John Surratt, tînărul fiu al proprietăresei pensiunii, era un tip visător şi romantic, dornic de aventură. Pe lîngă actorul acesta umblat prin lume se simţea deosebit de important.

Michael O'Laughlin şi Samuel Arnold erau foşti colegi de-ai lui Booth şi luptători ai Confederaţiei.

Este de neînţeles cum nici unul din ei n-a avut destulă minte pentru a-i explica lui Booth naivitatea planului său. Acesta voia să-l răpească pe preşedinte şi să-l transporte peste fluviu. Organizase de-a lungul şoselei, de la Washington la Richmond, staţii de schimbare a cailor şi se pregătea să-l ducă pe preşedinte pe teritoriul Confederaţiei la 18 ianuarie 1865.

Planul părea a fi simplu. În ziua aceea preşedintele avea să vadă spectacolul de la Teatrul „Ford". La momentul hotărît, unul dintre ajutoarele lui Booth trebuia să închidă conducta de gaz şi să stingă lumina, iar puternicul Paine să-l lege cu forţa pe preşedinte şi să-l arunce pe scenă ca pe un pachet. De acolo urma să fie scos repede pe intrarea din spate, unde aştepta o trăsură, şi dus mai departe pe malul fluviului, la „podarul" Atzenrodt.

Îşi închipuiră că partida era ca şi cîştigată, dar totul le ieşi pe dos. În seara aceea preşedintele Lincoln nu se duse la teatru. Nici cea de-a doua încercare de atentat nu reuşi, dar ea merită să fie pomenită aici.

Scena aminteşte de westernurile romantice. Actorul Booth aflase de la informatorul său că preşedintele hotărîse să viziteze un spital de campanie, undeva la marginea oraşului. Drumul pînă acolo ducea prin pădure. Booth,

Paine şi Surratt, toţi călări, îl vor urmări îndeaproape prin tufişuri şi îl vor prinde într-o ambuscadă.

Se auzi un tropot de cai şi la o cotitură a drumului apăru o trăsură. Vizitiul dădu bice cailor. Cei trei oameni cu basmale peste feţe avură prilejul să se remarce într-ale meseriei. Ajunseră trăsura urmărită, Booth sări pe spatele unuia din cai şi-l opri. Nu le mai rămînea decît să deschidă uşa...

— Preşedinte Lincoln, predă-te, eşti prizonierul nostru !

Dar fură tare dezamăgiţi. În trăsură se afla un comerciant oarecare, tremurînd de frică, deoarece nu-şi putea închipui că cei trei oameni mascaţi nu erau bandiţi adevăraţi.

Şi în cazul de faţă preşedintele Lincoln îşi schimbase programul în ultima clipă. Aceasta îi salvase viaţa. Să ne oprim cu această ocazie asupra unui raţionament. Booth nu putea fi singurul asasin, el trebuie să fi avut un informator remarcabil, de presupus din cercurile cele mai apropiate preşedintelui. Cine altul ar fi putut cunoaşte programul lui Abraham Lincoln, cu atît mai mult cu cît totul se petrecea după ce războiul luase sfîrşit şi în toate problemele de stat se proceda cu o prudenţă deosebită. Omul lui Booth trebuie să fi ştiut de ce îl informează pe actorul de la Teatrul „Ford" despre planurile preşedintelui.

Ultimul mod de a-l ucide pe preşedinte i-l inspiră lui Booth directorul teatrului. La concluzia de a pune la cale atentatul se ajunsese imediat după victoria Nordului împotriva Sudului. De ce nu-l anunţase informatorul pe Booth că în seara aceea preşedintele se va duce la teatru ? Incepuse oare să se teamă să îi mai furnizeze informaţii sau îşi schimbase între timp locul ? Nici una, nici alta. Mai degrabă înţelesese că acţiunea nu avea nici o şansă de izbîndă, se speriase de riscul pe care şi-l asumase şi se retrăsese în cochilia lui, hotărîre care îl ajută să supravieţuiască. Această concluzie este logică şi dintr-un alt motiv, conform declaraţiei lui Robert, fiul lui Lincoln, despre care vom vorbi mai jos.

La 14 aprilie Booth află despre vizita preşedintelui la Teatrul „Ford". Dădu din nou alarma şi împărţi companionilor săi ultimele ordine. Cuplul Herold-Paine avea în sarcină asasinarea ministrului afacerilor externe, Seward. Concomitent cu cei doi, George Atzenrodt trebuia să-l ucidă pe vicepreşedintele Johnson. Încă din cursul

după-amiezii, Herold închiriase un cal cu ajutorul căruia să poată trece peste granițele statului după comiterea crimei.

Numai că totul ieși pe dos.

Booth îl ucise pe președinte, dar, cînd sări din lojă pe scenă, își rupse un picior. Totuși reuși să dispară în beznă.

In jurul orei nouă David Herold se opri la Paine și-l conduse pînă la casa ministrului de externe din Piața Lafayette. Primitiv cum era, Paine nu reușea să țină minte nimic mai mult de cîteva minute. De aceea Herold îi explică încă o dată că trebuie să urce și să-l ucidă pe ministru, în timp ce el îl va aștepta jos, în fața casei.

Paine : Și ce-am să-i spun, de ce am urcat la el ?

Herold : Că-i aduci niște medicamente de la doctor.

Paine : Dar o să mi se deschidă ?

Herold : O să ți se deschidă și o să fii lăsat să te duci la ministru. E bolnav și stă în pat. Trebuie să ajungi la patul lui. Ai înțeles, Lewis ?

Paine : Da, am înțeles. Apoi îl ucid și plec. Dar tu ai să mă aștepți și-ai să mă iei cu tine ?

Herold : Da, am să te aștept jos.

Desfășurarea ulterioară a evenimentelor amintește de o scenă de groază. Paine ajunse la ușa vilei ministrului, sună și îi deschide un negru înalt, infirmier militar, sergentul Robinson. Paine începu să-i explice de ce venise, dar negrul nu-l înțelegea. Discuția deveni din ce în ce mai aprinsă și mai zgomotoasă. Pe scări apăru Fanny, fiica ministrului, care, auzind strigătele, ieși din camera tatălui ei, unde se găsea, să vadă ce se întîmplă. Pe o altă ușă apăru doamna Seward și fiul ei, Frederik, amîndoi în cămăși de noapte.

Paine repetă motivul naiv pentru care venise, explicînd de ce trebuie să ajungă în dormitorul bolnavului. Ceru atît de vehement și stăruitor să i se permită să intre încît trezi neîncredere. Bineînțeles, nu fu lăsat să urce. Atunci Paine rezolvă situația creată după cum îl tăie capul : scoase Coltul și trase în tînărul Seward. Glonțul dădu greș. Paine îl lovi în cap cu patul armei pe fiul ministrului pînă cînd acesta se prăbuși la pămînt fără cunoștință.

Uriașul alergă sús, deschizînd ușă după ușă. Încăperile erau goale. Ultima era încuiată. Se năpusti în ușă și o scoase din țîțîni.

Ministrul Seward fusese grav rănit în timpul unui accident de circulație. Stătea în pat avînd în jurul gîtului

un bandaj din oțel și piele care îi ținea nemișcată bărbia sfărîmată. Acest bandaj avea să-i salveze viața, deoarece Paine, turbat de furie, urmărea să-i străpungă victimei gîtul. Între timp doamna Seward deschise fereastra dinspre stradă și începu să țipe după ajutor. Fără să stea pe gînduri, Paine îl lovi pe Seward cu pumnalul în cap, apoi se aruncă și asupra celorlalți trei. Se încurcă în perdele și în cele din urmă înțelese că nu-i nici o speranță de victorie. Așa că se hotărî să spele putina. Ieși în stradă plin de sînge, dezlegă calul, se aruncă în șa și porni în galop. Între timp Herold dispăruse cu desăvîrșire.

Paine era oricum un găgăuță, dar eșecul acțiunii îl dereglă și mai mult. În loc să fugă, conform planului, se plimbă de ici-colo pe străzi. Pentru o clipă apăru iarăși, pe calul lui asudat, în fața vilei ministrului. Slujitorii îl zăriră și îl recunoscură, dar nimeni nu îndrăzni să-l urmărească pe călărețul nebun de pe drum. Paine dispăru din nou în întuneric, de data aceasta definitiv.

În timpul acela, pe străzile din Washington mai rătăcea un atentator, care abia se ținea pe picioare: George Atzenrodt. El primise ordinul ca în seara aceea să-l asasineze pe vicepreședintele Johnson, dar îl cuprinsese frica. Ca să prindă curaj, se așezase în fața unei sticle cu whisky. După douăzeci de minute însă ajunsese într-o asemenea stare, că numai cu greu reuși să se ridice și să plece din local. Nu-și mai dădea seama ce face, iar de sarcina primită uitase cu totul. A doua zi, cînd se trezi din beție și înțelese ce se întîmplase, fugi la ferma unchiului său și bău pînă în momentul cînd fu arestat.

Paine se dădu singur pe mîna poliției, cu toate că în mod cert nu avusese de gînd s-o facă. Nu era în stare să explice de ce a venit la pensiunea doamnei Surratt. În cea de-a cincea zi de la comiterea faptei, sună la ușa cu numărul 541 de pe H-Street. Pe umăr avea un tîrnăcop și, la întrebarea polițistului care venise să-i deschidă, spuse :

— Doamna Surratt mi-a spus să vin să-i sap un șanț de scurgere.

Îl arestară, dar nu aflară prea multe de la el. Mary Surratt negă că ar fi avut ceva comun cu el, ba, pînă la urmă, spuse că nici nu-l cunoaște. Era o minciună sfruntată. Toți erau convinși că cei doi se cunoșteau, așa că răspunsurile lui Mary Surratt îi îngreuiară și mai mult situația. Nici pînă în ziua de astăzi nu a fost elucidată enigma. Cine îl trimisese pe Paine la pensiune și cine îi

spusese să ia cu el tîrnăcopul ? N-ar fi exclus ca ideea să-i fi trecut prin cap chiar primitivului.

Vinovăția lui Paine o dovediră martorii prezenți în momentul atacului în casa ministruhui. Polițiștii îl duseră pe nava de război „Saugus", ancorată în port, unde îl închiseră într-o cabină bine păzită. În scurt timp pe punte și apoi în închisoarea de pe navă apăru și Mary Surratt și alți cîțiva dintre cei anchetați.

Inainte de comiterea crimei, John Wilkes Booth se mască. Își lipi mustăți și își puse perucă. Astfel mascat, se plimbă prin oraș, intră în localuri, bău whisky pentru a-și face curaj, intră într-un restaurant pentru a servi cina și nimănui nu-i trecu prin cap că nu era totuși firesc ca actorul să se plimbe pe străzile Washingtonului cu mustățile de la teatru. Nu le dădu de bănuit nici chiar celor care îl văzuseră astfel mascat la teatru, unde juca într-o piesă în care nu prea impresionase. După atentat mulți au spus că mustățile și agitația lui Booth trebuiau să fi constituit un semn al pericolului. Dar ce prieten de-al lui și-ar fi închipuit că un actor care se bucura de atîta succes și era așa de bine situat s-ar apuca să urzească asemenea planuri teribile ?

Încordîndu-și toate forțele, Booth, în ciuda piciorului rupt, care îl durea îngrozitor, reuși să încalece și să dispară fără ca cineva să-l poată urmări. De aceea se îndreptă direct spre podul de peste fluviul Potomac, nu departe de port și de șantierul naval.

Imediat după comiterea atentatului șeful poliției și ministrul de război, Stanton, ordonară închiderea urgentă a tuturor drumurilor care ieșeau din Washington. Armata ocupase toate podurile, în afară de unul singur, aflat zi și noapte sub supraveghere militară, deoarece era cuprins în zona portului. Podul acesta ducea spre statul Maryland, pe șoseaua care făcea legătura directă cu Richmondul sudist.

Pentru podurile militare erau valabile numai regulamentele militare. În timpul nopții ele erau închise civililor. Prefectul poliției și comandantul militar se bazară pe acest fapt și nu-i trimiseră sergentului de serviciu, pe nume Cobb, nici o știre despre tragicele evenimente, prin care să-i atragă atenția că în noaptea aceea trebuia în mod special să respecte instrucțiunile.

Actorul Booth ajunse la pod după ce acesta se închisese. Cu puțin timp înainte de ora închiderii trecuse pe

aici şi Paine şi dispăruse peste graniţă. Iar acum, în faţa barierei, se găsea un alt călăreţ grăbit. Sergentul Cobb ieşi pe pod şi întrebă cine este şi ce s-a întîmplat, podul era închis de o bună bucată de timp, acolo este o tăbliţă pe care scrie, dacă domnul ştie să citească... Booth avea un motiv serios să se grăbească şi îşi jucă rolul ca niciodată. Păstrîndu-şi calmul, simulă că a întîrziat în oraş la o distracţie, îşi spuse şi numele, dar sergentul nu-l cunoştea, de regulă nu mergea la teatru. Îl mai privi o dată pe tînărul din faţa lui îmbrăcat corect, care zicea că a întîrziat şi că se grăbeşte spre casă, şi ridică bariera lăsîndu-l pe asasin să treacă graniţa. Booth avu un noroc neobişnuit : trecu prin singurul loc pe unde cercul care se închisese în jurul Washingtonului avea o fisură !

O clipă mai tîrziu prin acelaşi canal se strecură din încercuire şi David Herold. Se plimbase prin oraş, încercase să vorbească cu careva dintre ai lui, dar, negăsind pe nici unul, o porni singur la drum.

Cu toţii ştiau ce aveau de făcut. Booth pregătise planul drumului pînă la Richmond, pe traseul ales trebuiau să găsească cai odihniţi, în locuri ascunse pusese de cu vreme arme. Era suficient să treacă podul peste fluviul Potomac pentru a se afla în siguranţă.

Booth credea că în Sud va fi întîmpinat ca eliberatorul care izbăvise ţara de tiran. Spera că va deveni erou naţional. Tare se mai înşela ! Asasinarea lui Lincoln îi zgudui pînă şi pe duşmanii preşedintelui. Americanii erau toţi de aceeaşi părere : Booth săvîrşise o crimă de neiertat, care va rămîne ca o pată în istoria Lumii Noi.

Sosi la pod şi Herold, şi sergentul Cobb îşi zise că astăzi toţi cheflii s-au înţeles să întîrzie. Tînărul acesta se dădu drept un oarecare Thomas, spuse că a rămas şi el mai mult la o fată şi că acum se grăbeşte spre casă. Dacă îi dăduse drumul primului, sergentul Cobb ridică bariera şi îl lăsă şi pe al doilea. Herold avu sentimentul că a cîştigat, dădu pinteni calului şi trecu peste Potomac ca un fulger.

Stanton, ministrul de război, luă în mîinile sale conducerea operaţiunilor de urmărire imediat după comiterea atentatului. Se instală în casa lui Petersen, de unde transmitea ordine. Pe străzile oraşului au apărut detaşamente militare, şoselele care ieşeau din Washington au fost ocupate de unităţi din rezervele teritoriale, civilii au ieşit în faţa caselor înarmaţi cu flinte şi pistoale. Aparatul poli-

ţienesc se afla în stare de alertă. Dar cel care se puse cu adevărat pe urmele atentatorilor nu fu nici unul dintre inspectorii de poliţie ai prefectului Richards, ci un om mărunt, John Fleischer, administratorul grajdurilor de unde se închiriau cai.

David Herold împrumutase după amiază un cal pe care trebuia să-l restituie pînă la nouă, cînd se închideau grajdurile. John Fleischer îl cunoştea pe Herold şi nu avea despre el cea mai bună părere. Acum voia să închidă şi să se ducă acasă, aşa că se postă în faţa porţii uitîndu-se după călăreţul lui. Deodată, pe stradă se auzi tropot de copite şi Herold trecu în goană, pe calul împrumutat, prin faţa lui Fleischer, care rămase uluit. Îşi făcu o socoteală simplă : Herold a închiriat calul, acum îl fură şi fuge cu el.

John Fleischer făcu ceea ce ar fi făcut orice american din timpul lui. Se înfurie, alergă spre grajd, încălecă primul cal ce-i ieşi în cale şi se năpusti pe urmele fugarului. Este de necrezut, dar, cu toate că pierduse ceva timp, era cît pe-aci să pună mîna pe el. Ajunse la podul de peste fluviul Potomac doar cu cîteva minute după ce sergentul ridicase bariera lăsîndu-l pe Herold să treacă.

Sergentului i se făcuse lehamite de atîţia călăreţi grăbiţi. Fleischer îi explică cu înfocare că aleargă după un hoţ de cai care trecuse peste pod cu cîteva clipe mai înainte, îndreptîndu-se spre Maryland. Îi spuse că trebuie să se ducă neapărat după el. Cobb era, desigur, răbdător, dar asta era prea de tot ! Arătă spre tăbliţa pe care era trecută ora de închidere şi-i întoarse spatele. Fleischer scrîşni din dinţi, dar nu-i rămase decît să facă calea-ntoarsă. Şi, pentru că nu dorea să aibă încurcături cu şeful lui, opri la poliţie, unde reclamă furtul. Spuse că cel care fugise cu calul era un anume David Herold. Spuse şi încotro plecase. De acum, pentru comisarul Clarvoe, David Herold nu mai era doar un hoţ de cai oarecare. Făcînd legătura dintre atentatul asupra preşedintelui şi atacul împotriva ministrului Seward, realiză ce se petrecuse pe Navy Yard Bridge şi constată cu groază că făptaşii fugiseră pe singurul drum posibil. Înţelese că Booth, Herold şi necunoscutul care se dăduse drept Thomas în faţa sergentului Cobb erau amestecaţi în evenimentele trăite de capitala americană.

Este necesar să remarcăm din nou cîte legături întîmplătoare s-au îngrămădit în jurul atentatului asupra pre-

ședintelui Lincoln. Booth părăsi în fugă Teatrul „Ford" la ora douăzeci și două și douăzeci de minute, goni de la Potomac spre Silver Mill, iar către miezul nopții se găsea la Surrattville (Clinton), adică la aproximativ zece mile de locul crimei. De undeva, din spate, Herold gonea pe urmele lui. Nu se vorbiseră, nici măcar nu știau că se află atît de aproape unul de altul. Istovit de durerile puternice de la picior, în momentul cînd auzi în spate tropot de cal, Booth se sperie crezînd că este urmărit de poliție și se repezi cu cal cu tot într-un hățiș. Cînd însă pe lîngă el trecu un călăreț singuratic, îl recunoscu pe Herold, îl strigă, apoi continuară drumul împreună.

Mai tîrziu, comisarul Clarvoe reuși să reconstituie firul evenimentelor din noaptea aceea. Depoziția hangiului Lloyd îl ajută mult în această privință. Pe la miezul nopții, după ce cîrciumarul se băgase în pat, auzi bătăi puternice în ușă. Se uită pe fereastră și văzu doi călăreți pe care îi recunoscu : erau Booth și Herold. Cu cîtva timp în urmă Booth ascunsese aici niște arme, și acum venise pesemne să le ridice. Era transpirat, șchiopăta foarte tare și strigă din ușă către Lloyd să-i aducă o sticlă de whisky pe care o și dădu pe gît. Avea ochii holbați, fața îi era crispată din cauza durerilor. Herold îl ajută apoi să se urce pe cal și dispărură amîndoi în întuneric, luînd cu ei și armele.

America anilor cincizeci era America Vestului sălbatic, unde era recunoscută doar legea Colturilor. Din acest unghi trebuie privită participarea doctorului Mudd la acest caz, chiar dacă tribunalul a apreciat din cu totul alt punct de vedere ajutorul pe care el l-a acordat. Dar asta este o altă poveste. În cazul de față un rol important l-a jucat psihoza generală, opinia publică. Aceasta s-a pronunțat pentru pedepsirea cît mai drastică a tuturor, chiar și a celor care, inconștient, le-au dat atentatorilor o mînă de ajutor.

În epoca aceea un doctor nu ar fi părut surprins dacă ar fi fost trezit din somn în puterea nopții de cîțiva cowboys beți, care i-ar fi pus în față un om rănit, cerîndu-i să-l facă sănătos pe dată. Nu era deci nimic neobișnuit în faptul că, în apropiere de Bryantown, la ora patru dimineața, la ușa doctorului Mudd sunară doi bărbați necunoscuți care se prezentară drept Thomas și Tyson și cerură primul ajutor.

John Wilkes Booth nu mai putea suporta durerea. Piciorul rupt i se umflase, cizmele de piele îl strîngeau ca într-un cleşte. Mai devreme sau mai tîrziu cineva trebuia să-i îngrijească piciorul fracturat. Merse, astfel, cu mari eforturi, încă zece-douăsprezece mile pînă cînd se hotărî să tragă la doctorul Samuel Mudd, care locuia la o fermă izolată, nu departe de Bryantown. După cum s-a văzut mai tîrziu, Booth se cunoştea cu doctorul Mudd, iar această cunoştinţă, precum şi ajutorul nocturn acordat rănitului, îl costă enorm pe bietul medic, care nu bănuia nimic.

Comisarul Clarvoe descrie astfel în raportul său desfăşurarea vizitei nocturne : „În ziua de 15 aprilie 1865, în jurul orei patru dimineaţa, la ferma doctorului veni un anume mister Thomas şi-i ceru acestuia să-l îngrijească pe prietenul rănit, care căzuse de pe cal şi îşi rupsese piciorul. Doctorul Mudd se îmbrăcă, deschise uşa şi îi invită înăuntru pe cei doi. Cu Booth se întîlnise cîndva, mai demult, aşa că trebuia să ştie că nu se numea Tyson şi putea să-şi închipuie că ceva nu era în ordine, din moment ce călătorea noaptea cu o rană atît de dureroasă şi sub un nume străin..."

Doctorul Mudd îi tăie lui Booth cizma, îi pansă piciorul, apoi se duse să pregătească nişte atele. Între timp cei doi călăreţi se întinseră şi dormiră puţin. Poate dimineaţa, poate ceva mai tîrziu, doctorul Mudd îi fixă fractura în atele, făcîndu-i în cele din urmă şi un fel de baston. Ambii călăreţi rămaseră acolo peste zi şi părăsiră ferma doctorului Mudd după-amiaza tîrziu. Desigur, nu doreau să se arate în ţinutul acela la lumina zilei.

Nici de astă dată nu ajunseră prea departe. Merseră pe întuneric cam paisprezece-şaptesprezece mile, iar pe la miezul nopţii bătură la uşa lui Samuel Cox. Este mai mult ca sigur că Cox ştia despre ce era vorba pentru că îi sfătui pe fugari să se ascundă în lăstărişul din apropiere şi-i porunci fratelui său vitreg, Thomas Jones, să le ducă provizii.

În ascunzătoare rămaseră pînă la orele nouă seara, apoi porniră din nou la drum către fluviul Potomac, pe care trebuiră să-l traverseze din nou. Thomas Jones i-a ajutat. Potomacul este o apă mare, la Washington curge pe cîmpie, iar la King George County se varsă într-un lac întins. Nu era deci atît de simplu să treci pe malul celălalt. În ziua de 23 aprilie se aflau deja pe celălalt mal, pe

pămîntul statului Virginia. Își ziceau că li s-a șters orice urmă.

La 20 aprilie 1865 Ministerul de Război de la Washington fixă o recompensă de 50 000 de dolari pentru prinderea asasinului Booth, 25 000 de dolari pentru John Surratt (fiul cel dispărut al lui Mary Surratt, proprietara pensiunii), iar pentru David C. Herold alți 25 000 de dolari. Anunțul cuprinzînd recompensele era semnat de ministrul de război Edwin M. Stanton. Acesta ordonă să se mai adauge că cel care îi va ascunde, îi va ajuta să fugă sau îi va sprijini în orice fel va fi adus în fața tribunalului militar și condamnat la moarte. Mai departe, anunțul îi chema pe toți cetățenii cinstiți să le ofere autorităților sprijinul pentru prinderea criminalilor. Era făcută aproape exact descrierea celor urmăriți.

O sută de mii de dolari oferiți pentru prinderea criminalilor era o sumă frumușică, iar pedeapsa cu moartea pentru orice fel de sprijin acordat fugarilor era o amenințare, nu glumă. Ori una, ori alta sau amîndouă îl aduseră la poliție a doua sau a treia zi de la afișarea anunțului pe Thomas Jones, fratele vitreg al colonelului Samuel Cox. Acesta mărturisi în fața ofițerului de serviciu O'Beirn că cei doi erau ascunși de cîteva zile în mlaștinile din apropierea casei lor, iar colonelul se îngrijise ca ei să aibă ce mînca.

Se decretă imediat alarmă, o grupă formată din cei mai buni călăreți se îndreptă în grabă spre casa lui Cox. Prea tîrziu însă. Cei doi trecuseră fluviul și dispăruseră dumnezeu știe unde.

Cercetările erau în plină desfășurare, armata și unitățile de poliție aveau acum niște urme certe, chiar dacă terenul pe care se mișcau fugarii le oferea acestora mai multe avantaje decît urmăritorilor lor. În plus se aflau în Virginia, ba, mai mult, la King George County, în întregime sudist. Locuitorii de aici erau toți, fără deosebire, de partea Confederației. Era puțin probabil ca ei să-și schimbe poziția la numai cîteva zile de la înfrîngere. John Booth conta pe sprijinul celor din Sud, ba își închipuia chiar că îl vor primi în mod sărbătoresc, ca pe eroul care îl trimisese pe diavol în iad. Se înșela, însă un oarecare ajutor tot găsi la ei, cel puțin așa i se păru la început.

Întîmplările pe care fugarii le trăiră în pădurile și mlaștinile Virginiei reprezintă o ilustrare tipică a vremu-

rilor acelora. Luase sfîrşit războiul care durase patru ani, acum soldaţii nu mai erau soldaţi, duşmanii nu mai erau duşmani. Într-o bună zi pacea se aşternuse peste tot şi cei care, cu o seară mai înainte, erau eroi pentru că trăgeau în aproapele lor, acum hoinăreau prin ţinut, fără nici o ocupaţie.

Booth, cu bastonul prins de şa, iar Herold cu sacul plin cu provizii şi cu două pături de care făcuseră rost pe drum, cu un întreg arsenal de arme nefolositoare, rătăceau prin acest pustiu. Se aflau de trei zile pe drum din clipa în care coborîseră din barcă pe celălalt mal al Potomacului. Se îndreptau spre sud, mereu spre sud.

Într-o zi auziră glasuri. Se ascunseră şi aşteptară. Glasurile se auzeau din ce în ce mai aproape. La început au crezut că este vorba de un detaşament de soldaţi care scotoceau mlaştina ca să le dea de urmă. În cele din urmă, dintr-un ascunziş ieşiră trei soldaţi într-o stare jalnică, îmbrăcaţi în uniforme ale Confederaţiei, care abia se mai ţineau pe picioare. Era 23 aprilie, Booth era istovit, dar se bucură de întîlnire. Aveau camarazi acum.

Căpitanul Jett, în vîrstă de numai optsprezece ani, îl ajută, cu toate că ştia pentru cine o face, sau, poate, tocmai de aceea. Nu departe de Port Royal locuia un cunoscut de-al lui, un fermier, să tot fie zece mile pînă acolo, ajunge doar să treacă peste fluviul Rappahannock şi vor fi în siguranţă. Căpitanul Jett îi însoţi şi în jurul orei patru după amiază ajunseră la ferma lui Richard H. Garrett. Căpitanul Jett se cunoştea cu proprietarul, dar nu-i spuse adevărul, ci doar că este vorba de un soldat din armata sudistă, Boyd pe nume, care îşi rupsese piciorul. Adăugă că Boyd are nevoie de linişte şi de o ascunzătoare sigură, căci n-ar fi exclus ca pădurile din apropiere să fie cutreierate de bande ale nordiştilor, care urmăresc rămăşiţele armatei învinse.

Lui Richard Garrett nici nu-i trecu prin cap cine era cel rănit, iar Jett, prietenul său, nu-şi dădea seama că, fără să vrea, spusese un adevăr : peste tot prin pădurile din apropiere mişunau unităţi ale armatei nordiste. Jett plecă de la ferma lui Garrett, dar în pădure se trezi deodată în faţa puştilor unei întregi companii.

Patrula de cavalerie era comandată de colonelul E.J. Conger. Acesta era desigur un bun psiholog : îi povesti căpitanului Jett, care părea surprins, despre asasinarea preşedintelui Lincoln şi-i mai spuse despre soarta

celor care îi vor ajuta pe criminali să fugă. Numai după aceea îl întrebă ce căuta în pădure şi dacă nu-l văzuse din întîmplare pe vreunul din criminali. Căpitanul Jett era un tînăr demn de încredere care nu tăinuia pe nimeni şi-l informă pe comandantul cavaleriştilor că Booth împreună cu un camarad se ascund în uscătoria pentru tutun de la ferma lui Garrett.

Tabolul obiectiv al celorlalte întîmplări este învăluit în legendă. Astăzi cu greu s-ar putea analiza contradicţiile de amănunt.

Cert este că patrula de cavalerie, avîndu-l în frunte pe colonelul Conger, înconjură baraca de lemn în care se ascundeau Booth şi Herold. Desigur, Conger îi somă pe fugari să se predea de bunăvoie şi numai după aceea îi ameninţă cu forţa. David Herold ieşi imediat din uscătorie şi ridică mîinile. Actorul Booth refuză să se predea, şi colonelul se văzu nevoit să găsească o modalitate de a-l captura.

Hotărî să afume şopronul. Soldaţii strînseră o grămadă de uscături peste care puseră iarbă şi crengi verzi, le aprinseră şi aşteptară ca fumul înecăcios să-l alunge pe proscris din ascunzătoare. Booth capitulă în cele din urmă şi apăru în faţa barăcii. Soldaţii auziră o împuşcătură. John Wilkes Booth căzu la pămînt. Glonţul îi străpunsese gîtul.

Mai tîrziu unul din membrii patrulei de cavalerie, sergentul Boston Corbett, declară că el l-a împuşcat pe asasinul preşedintelui Lincoln. Nu se ştie dacă i s-a plătit substanţiala recompensă, cert este că el a devenit foarte popular. Începu să umble încă din anul 1865 dintr-un stat într-altul unde, în cadrul unor întruniri, povestea despre cele întîmplate la ferma lui Garrett. Gloria lui însă nu dură mult, din erou naţional ajunse un nenorocit care îşi ducea cu greu zilele de azi pe mîine şi sfîrşi prin a fi portar la clădirea parlamentului din Kansas City. Dar aceasta nu a fost ultima lui haltă. În anul 1886 Corbett, care se ţicnise între timp, ajunse într-un balamuc. În timpul unei adunări încuiase sala şi începuse să tragă în cei prezenţi.

O altă versiune mai plauzibilă se referă la sinuciderea lui Booth. Dacă colonelul Conger, comandantul patrulei, ar fi vrut să-l prindă chiar şi mort pe asasinul lui Lincoln, n-ar fi fost nevoie să-l scoată din uscătorie afumîndu-l, ar fi putut s-o facă mult mai simplu trăgînd asupra lui

pînă cînd unul din gloanțe l-ar fi atins. Dar, se înțelege, ei preferau să-l prindă viu. Nu este exclus așadar ca declarația lui Corbett să fi fost doar o reclamă ieftină și o speculație, mai ales dacă ne gîndim că se oferise un premiu celui care reușea să-l prindă pe asasin.

Pentru sinucidere pledează și un alt argument : Booth era un tip exaltat și grozav de patetic, care, atunci cînd se văzu înșelat în speranța de a deveni un erou național pe care sudiștii să-l poarte pe brațe, ar fi putut recurge la această soluție. O dovedește și descrierea ultimelor lui clipe și cuvinte.

În momentul cînd se auzi împușcătura, soldații îl traseră pe asasinul lui Lincoln din fum în fața casei lui Garrett și turnară apă peste el. Acesta își reveni și începu să recite monologuri avîntate din piese celebre, îi rugă pe soldați să ducă mamei sale (despre care nu se știa nimic și nu se vorbise niciodată) mesajul că el a murit pentru patrie. Apoi, înainte de a-și da duhul, constată cu resemnare :

— Totul a fost în zadar !

John Wilkes Booth murise. Îl transportară pe puntea monitorului „Montauk", ancorat în portul militar. Doctorii examinară cadavrul, constatară identitatea și eliberară autorizația pentru înmormîntare.

In acel moment toți conspiratorii, în afara tînărului Surratt, se aflau la răcoare. Pregătirile pentru proces nu au durat mult. Dovezile erau mai presus de orice îndoială, mulți dintre ei recunoscuseră. La 9 mai 1865 atentatorii și ajutoarele lor au compărut în fața unui tribunal militar, iar procesul a devenit elementul de senzație pentru presa mondială. Timp de șapte săptămîni nu s-a mai găsit nici un loc la hotelurile din Washington, pline de ziariști veniți din toată lumea. Procesul nu a oferit nici o surpriză. Sentința a fost aspră, dar nici cei mai optimiști nu se puteau aștepta la altceva.

Paine, Herold, Atzenrodt și Mary Surratt au fost condamnați la moarte și, pentru că președintele Johnson nu le-a comutat pedeapsa, au fost spînzurați în ziua de 7 iulie în curtea unei închisori militare, nu departe de mormîntul în care se odihnea acum conducătorul lor, actorul Booth. Celelalte pedepse au fost în majoritate condamnări la închisoare pe viață. Pînă și doctorul Mudd a fost condamnat la închisoare pe viață pentru faptul de a-i fi îngrijit lui Booth piciorul rupt, dar mai tîrziu, în anul 1869, îm-

preună cu Arnold, au găsit înțelegere din partea președintelui și au fost eliberați. O'Laughlin, care se afla cu ei într-o celulă a închisorii Fort Jefferson din Dry Tortugas (Florida), nu s-a putut bucura de clipa punerii în libertate, căci a murit de friguri galbene în anul 1867.

Interesantă a fost soarta tînărului Surratt, fiul proprietăresei pensiunii. Acesta reușise să fugă la timp peste granița canadiană, iar de aici în Anglia. În anul 1867 îl găsim închis la Alexandria, în Egipt, de unde este adus în fața unui tribunal civil din Washington care consideră că învinuirea adusă a fost prescrisă. În timpul șederii sale în Europa, pe cînd se afla în Italia, el declară că Booth nu acționase din proprie inițiativă, că în spatele lui se aflaseră alții.

Valabilitatea acestei declarații a fost confirmată și de declarația fiului lui Lincoln, Robert. Cu puțin timp înainte de moartea sa, la douăzeci de ani după comiterea atentatului, el distruse documentele personale rămase de la tatăl său, motivînd acest gest în fața opiniei publice prin aceea că ele conțineau mărturii despre un complot mai larg împotriva președintelui și că în spatele acestei crime politice se găsea unul din membrii guvernului lui Lincoln.

Ca și în alte cazuri cu asasini și scelerați americani celebri, și în cazul lui Booth se auziră glasuri cum că el ar trăi, că în locul lui ar fi fost înmormîntat altcineva, întrucît oamenii politici din cele mai înalte cercuri aveau interes ca omul care le înfăptuise voința să trăiască liniștit mai departe, sub un alt nume.

Acesta a fost unul din mobilurile care au stat la baza deshumării cadavrului lui Booth în anul 1867. Mormîntul lui incomoda lucrările de sistematizare, așa că a fost mutat în altă parte. Dentistul lui Booth, care era de față la deshumare, declară că dantura celui îngropat nu era dantura lui Booth. Doi ani mai tîrziu, cînd oficialitățile încredințară familiei rămășițele lui Booth și acesta fu îngropat într-un cimitir civil, se reaprinseră discuțiile în legătură cu identitatea celui îngropat.

Aceasta avea să fie ultima agitație în jurul lui Booth, dar nu și ultima dezamăgire legată de atentatul împotriva președintelui Lincoln. Cînd am studiat materialele despre atentat, am cîntărit în mînă *derringerul* lui Booth, de un calibru incredibil de mare, am cercetat fiecare colț al casei lui Petersen și în cele din urmă m-am oprit, cum era și

firesc, pentru un moment în fața patului în care murise Abraham Lincoln.

— Nu, domnule, acesta nu este patul original, răspunse paznicul la întrebarea mea. Dar este aproape identic cu cel al lui Petersen. Și scaunele la fel.

— Dar tablourile ?

— Sînt copii fidele, administrația s-a îngrijit de reproducerea lor după cele originale.

Nu mă așezasem așadar pe patul în care murise Lincoln, ba am început să mă îndoiesc și că aș fi ținut în mînă aceeași armă pe care o ținuse John Wilkes Booth în clădirea Teatrului „Ford" din Washington, în ziua de 14 aprilie 1865, la orele douăzeci și două și incisprezece minute.

7

Un Alexandru aproape nemuritor

— L-au bătut măr pe Bogoliubov !

— Cine a dat ordinul ?

— Secătura aia de Trepov.

— Bine, dar Bogoliubov era student, deținut politic, nu un hoț ordinar, nu aveau dreptul, după lege...

— După lege ! Legea este ohrana țaristă, iar ohrana țaristă este generalul Trepov.

— Trepov, puiul ăla de cățea !

— Îl vom răzbuna pe Bogoliubov !

— În ce fel ?

— Pedepsindu-l pe Trepov.

— Ca să-l speriem ?

— Ca să-i fie frică de acum încolo.

— Moarte lui Trepov !

— Moarte tiranilor !

Cei prezenți încă nu știau că, din cauza schingiuirilor la care fusese supus, studentul Bogoliubov încetase din viață.

Revoluționarii din grupul lui Mark Andreevici Nathanson hotărîseră să-l răzbune pe tovarășul lor ucis în chinuri, dar nu apucară s-o facă. Le-o luă înainte Vera Zasulici, care-i declară război lui Trepov de una singură.

Dmitri Feodorovici Trepov, guvernatorul general al Petersburgului, era un reprezentant tipic al sistemului despotic. Un dumnezeu mai mic, care avea la dispoziție un întreg arsenal de tunete și fulgere și o mînă de fier. Un general de poliție este un dușman al progresului, nici mai mult, nici mai puțin.

Vera Zasulici era o femeie tînără și frumoasă, care nu crescuse, de bună seamă, într-un mediu proletar, ci, dimpotrivă : familia ei făcea parte dintre primele zece-mii de familii. La 7 februarie 1878 se îmbrăcă sărbătorește, își puse pe umeri o blană de samur și urcă în sanie.

— La Comisariatul de poliție, Mișa ! porunci vizitiului.

Cînd intră pe sub portic, omul de pază o întrebă : „Unde doriți să mergeți, madam ?", iar ea răspunse, cu un zîmbet cochet, că se duce să-l viziteze pe Înălțimea sa domnul general. Mujicul cu pușca se gîndi : „O fi vreuna din iubitele șefului". Luă poziție de drepți și o lăsă pe vizitatoare să urce.

Generalul Trepov avea drept de viață și de moarte asupra oamenilor. În Rusia țaristă aristocratică aparatul polițienesc reprezenta forța politică hotărîtoare. Guvernatorul general stătea în splendidul său birou așezat la o masă imensă. Vera bătu la ușă și iat-o în fața lui, cu mîinile încă în manșon.

Se pare că cei doi se vedeau pentru prima dată, dar generalul îl știa pe tatăl fetei. Numele Zasulici era bine cunoscut. De aceea generalul fu drăguț și amabil, o întrebă cum se simte mămica ei, apoi o rugă pe tînăra și fermecătoarea domnișoară să-i spună care este scopul neașteptatei vizite. Rămase puțin surprins cînd află că domnișoara venise cu o rugăminte. Vera, ținînd în mînă plicul dinainte pregătit, făcu doi-trei pași spre birou și-l întinse generalului. Acesta scoase din plic o hîrtie împăturită și se aplecă asupra textului. Vera scoase pistolul din manșon, ochi, dar mîna îi tremură puțin. Trase două gloanțe.

Guvernatorul general al Petersburgului se prăbuși, hîrtia îi căzu din mînă. O ușă se deschise și pe ea se năpusti ofițerul de serviciu și o patrulă înarmată.

— Cine a tras ?

Vera Zasulici rămase nemișcată în fața lor, cu pistolul încă fumegînd în mînă.

Nu se apără și nici nu încercă să fugă.

— Eu l-am împușcat, mă puteți aresta, spuse cu glas liniștit de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic extraordinar.

Nu-l omorîse, dar ea nu știa acest lucru. Trepov zăcu în spital, iar după o lună își reluă locul la birou continuînd să guverneze și să bage spaima în oameni. Cam în același timp, atentatoarea solitară era chemată în fața juriului pentru a răspunde de atacul asupra Înălțimii sale guvernatorul general.

Burghezii și nobilii nici măcar nu știau cum să numească fapta săvîrșită de ea. Vera îi trădase pe-ai ei ! O fată cu o educație aleasă, din cele mai bune cercuri ale Petersburgului, să treacă la teroriști, să ucidă ! Îngrozitor ! Declarația ei în fața tribunalului a fost o adevărată bombă, trezind senzație și spaimă. Era mărturisirea unei asasine, dar și o convingătoare condamnare a regimului.

„Știu, e îngrozitor să ridici mîna asupra aproapelui, dar eu am vrut să-l ucid pe generalul Trepov ca să le arăt tuturor că nu este posibil să lași nepedepsit un om care are pe conștiință atîtea crime cumplite".

Vera Zasulici trăsese asupra guvernatorului general al Petersburgului și nu-și regreta fapta. Nu se bucura deci de circumstanțe atenuante. Pe Bogoliubov îl cunoștea superficial și nu-i fusese iubită, cum spuneau cumetrele prin cafenele. Ea apăra dreptatea în mod dezinteresat, dreptatea și respectul omului față de om, și o făcuse din pură convingere. Se sacrificase pentru a-i vedea pe alții salvați de teroarea poliției țariste.

Iată o mare surpriză ! Procesele cu criminali cu simț moral nu erau ceva cotidian. Opinia publică nu mai știa ce să creadă : era o nebună, o sfîntă sau, pur și simplu, o criminală ? Sentința puse capăt tuturor presupunerilor, dar agitația și perplexitatea crescură și mai mult. În sala de ședințe era fierbere mare. Juriul hotărî în unanimitate s-o scoată pe Vera Zasulici de sub acuzație, în ciuda vinovăției ei evidente.

Să fie oare posibil ca în Petersburgul anului 1878 cineva să recunoască că a vrut să-l asasineze pe guvernatorul general, că a încercat chiar acest lucru, și totuși asasinul să fie pus în libertate ? Ce se întîmplase ? Ce se petrecuse pînă în clipa în care chiar și jurații tribunalului curții țariste se încumetaseră să intre în opoziție cu stă-

pinirea ? De unde luaseră oamenii dintr-o dată forța de a se opune violenței ?

Schimbările în gîndirea politică a oamenilor se petrec încet și într-o perioadă îndelungată pînă să se ajungă la evenimente atît de șocante. În fața plutonului de execuție se născu un front. Ambele tabere au deschis focul. Pe Vera Zasulici au prins-o de umeri și au scos-o din sala tribunalului ca pe o icoană sfîntă. Pe străzi, din mulțimea curioșilor se formă o gloată care, fără să-și dea seama, se îndreptă spre palatul generalului Trepov. Se revărsa peste oraș ca o apă mare. Însuflețită de speranțe neașteptate, se bucura la gîndul că va ieși victorioasă. Mulțimea a fost oprită de cazaci, care au deschis focul asupra ei. Au căzut cîțiva, dar sute de oameni au mers mai departe. Trepov, care privea de la fereastră, ordonă să fie chemate întăriri, armata se așeză în poziție în jurul palatului generalului ca un adevărat zid viu, apărîndu-l pe șeful poliției de mînia din stradă. Era ceva nemaivăzut. Poporul rus se opunea ordinii existente !

Cazacii reușiră să-l apere pe Trepov, dar nu reușiră să oprească răspîndirea veștilor despre evenimentele din 20 aprilie 1878. Această noutate revoluționară zbură de-a lungul și de-a latul pămîntului rusesc, oamenii începură să-și ridice capul și nu mai arătau chiar ca o turmă supusă pe care stăpînii o mînau cu cnutul de la spate după bunul lor plac.

Vera Zasulici trebui să dispară. Organizația se preocupă ca plecarea ei să se desfășoare în condiții cît mai bune. Vera trecu peste graniță și numai după un anumit timp află că scăpase ca prin urechile acului. Se înțelege, generalul Trepov hotărî să declanșeze un contraatac imediat și nu numai împotriva Verei Zasulici. De aceeași părere era și colegul său, generalul Mezențev, șeful secției a treia, de trist renume, a poliției secrete. Oamenii lui trebuiau să se preocupe de pronunțarea unei noi sentințe împotriva Verei Zasulici : o pedeapsă care, de data aceasta, venea din partea unor oameni fără togă de judecător pe umeri. Organizația secretă află despre această hotărîre. În timp ce Vera Zasulici se găsea în drum spre Geneva, generalul Mezențev a fost găsit mort pe una din străzile Petersburgului. Făptașul a rămas necunoscut, nimeni nu-l văzuse, detectivii nu descoperiră nici cea mai mică urmă. Doar după mult timp poliția reuși să descopere că răz-

bunătorul fusese Serghei Mihailovici Kravcinski, cunoscut și sub numele de Stepniak.

Oamenilor acestora li se spunea nihiliști, dar ei erau revoluționari. La început n-au avut o conștiință revoluționară, erau neorganizați și neunitari în metode și intenții, uneori teroriști inutil de cruzi, alteori teoreticieni clevetitori. Aveau însă un scop precis : schimbarea raporturilor sociale, instaurarea democrației și asigurarea libertăților fundamentale ale cetățenilor.

Decembriștii începuseră să scrie prefața istoriei revoluției ruse încă din anul 1825. Ei nu erau niște revoltați din păturile cele mai asuprite, ci reprezentanți ai cercurilor aristocratice, ale ofițerimii armatei țariste și ale intelectualității. Decembriștii organizaseră complotul împotriva terorii țarului Nicolae, dar se comportaseră ca niște diletanți și trebuiră să ia drumul surghiunului. Totuși în subconștientul poporului rus se născu sentimentul că se poate ridica împotriva asupririi.

Răsculații de mai tîrziu n-au mai fost niște distrugători nechibzuiți ai valorilor existente, așa cum erau calificați nihiliștii de către ziariști. Ei luară poziție netă față de relațiile sociale, avînd un scop pozitiv. Astfel de idei apăreau în paginile ziarelor, se împămînteneau ; ele exprimau esența revoltei care începuse să încolțească. Revoluția avea și un teoretician, un agitator remarcabil. Se numea Herzen și de la Londra, unde se afla, începu să bombardeze cu salvele agitației politice învechitul sistem rusesc. Oamenii citeau „Kolokol"-ul său, un ziar ilegal, dar care se bucura de mare succes. Publicația era transportată în Rusia prin contrabandă în mai multe mii de exemplare. Unii îl apreciau pe Herzen, erau de acord cu cele afirmate în paginile ziarului, alții îl criticau, dar cu toții începură să fie conștienți de ce anume doreau și căutau drumul cel bun care să-i ducă spre țelul visat.

În aceste condiții apăru gruparea lui Ișutin și noțiunea de socialism. Opoziția față de țar creștea, atentatele împotriva suveranului marii țări a Rusiei deveniră în scurt timp un simbol al luptei pentru progres politic. Mulți oameni credeau sincer, dar cu naivitate, că ar fi suficient să-l omoare pe țar pentru ca înapoiata țară rusească să se transforme peste noapte într-un rai biblic.

O astfel de concepție avea și studentul Karakozov. La 16 aprilie 1866 se duse în grădina de vară a Petersburgului, unde țarul Alexandru al II-lea obișnuia să se plimbe. Se

înțelege că peste tot erau agenți secreți și polițiști în uniforme, și în mod sigur garda lui personală era în stare de alertă. Dar cum pînă la acea dată nimeni nu avusese curajul să atenteze la viața țarului, toate acestea erau niște măsuri formale de prevedere și, hotărît lucru, lipsite de eficiență.

Dmitri Vladimirovici Karakozov, în vîrstă de douăzeci și opt de ani, pătrunse fără greutate pe aleile parcului, ajungînd pînă în apropierea țarului. Își ridică pălăria, așa cum era obiceiul, o duse respectuos în dreptul pieptului. Băgă apoi mîna sub haină și scoase din buzunar un pistol cu care ținti de la o depărtare de numai cîțiva metri.

Degeaba însă ! Aproape de el se găsea țăranul Komisarov, care, observînd că a pus mîna pe pistol, sări asupra lui și toate cele patru gloanțe zburară aiurea. Întreaga țară fu cuprinsă de emoție, și nu atît pentru că oamenii ar fi fost de partea țarului, sau n-ar fi fost obișnuiți cu crimele politice. Și pînă atunci țarii, potențialii lor urmași sau alți membri ai familiei țariste se uciseseră între ei, dar acum cel care avusese curajul să tragă era unul din afară, și pe deasupra și un nimenea !

Îl arestară și-l trimiseră la închisoare. Nici nu le-a fost prea greu, mult mai dificil le-a fost să afle cine se găsea în spatele lui, doar nu pregătise singur atentatul... Din inerție, poliția luă în considerare o singură variantă. Rusia era demult obișnuită cu revoluțiile de palat, așa că nu rămînea altceva de făcut decît să-l găsească pe inițiatorul atentatului și să afle din ce cercuri făcea parte acesta.

Generalul Nikita Muraviov avea experiență, în timpul răscoalei poloneze își cîștigase renumele de „călăul Muraviov", așa încît anchetarea cazului Karakozov încăpuse pe mîini bune. Numai că nici renumitul călău nu avu succes. Karakozov tăcea, iar cînd simți că nu mai poate îndura schingiuirile, încercă să inducă în eroare în privința originii lui. La început afirmă că este polonez, ceea ce ar fi dus la concluzia că la mijloc putea fi vorba de o răzbunare, apoi jucă rolul unui german. În cele din urmă încercă să se sinucidă în celulă. Îl puseră în lanțuri, îi legară piciorul drept de mîna stîngă și mîna dreapta de piciorul stîng, capul i-l prinseră de o bară de fier, ca să nu poată să se miște și să încerce iarăși să se sinucidă.

Între timp poliția află că tînărul Karakozov locuise la hotel. Percheziționă camera cu numărul 65 unde găsi

un cufăr, care însă nu conținea nimic deosebit. Era plin cu rufe murdare. Dar după o cercetare mai atentă a încăperii, polițiștii găsiră în coșul de hîrtii un document : o hîrtie ruptă pe care era adresa lui N.A. Işutin. O urmă foarte importantă. A doua zi îl arestară nu numai pe studentul moscovit, dar și pe toți cunoscuții lui.

Pe atentatorul Karakozov îl chinuiră fără întrerupere, timp de opt zile nu-l lăsară să doarmă deloc. Îl păzeau ziua și noaptea, îi observau fiecare mișcare, îi notau toate reacțiile. Cînd sărmanul Karakozov nu mai putu îndura chinurile la care era supus și făcu greva foamei, gardienii îi turnară pe gît, cu pîlnia, ciorbă. Poliția îl prinse și pe Işutin și-l aduse în fața prietenului său maltratat. La vederea epavei umane din fața lui, Işutin se trădă printr-un strigăt.

Pe Karakozov îl împușcară, iar pe ceilalți, cîteva sute, îi exilară în Siberia. Pe Işutin îl închiseră în fortăreața Slisselburg, unde muri peste cîțiva ani. Atentatul nu reușise, însă deschisese un drum.

Un an mai tîrziu, țarul Alexandru al II-lea se pregătea să viziteze expoziția mondială de la Paris. Era o vizită rarissimă, organizatorii francezi se preocupară îndeaproape de fiecare punct din program, căci după mulți ani se ajunsese la o încălzire simțitoare a relațiilor dintre Franța și Rusia. Iată de ce noul atentat săvîrșit asupra țarului rus în timpul parăzii militare de pe Longchamp îl indignă pe prefectul poliției pariziene.

În mijlocul mulțimii de curioși care priveau cortegiul se ascundea și polonezul Berezowski. Acesta prinse în vîrful cătării silueta țarului și trase. Avu însă ghinion, deoarece țarul se afla într-un landou închis, iar în jurul lui se găsea garda de onoare călare. Unuia dintre ei, francezului Raimbeau, Berezowski îi omorî calul pe care-l călărea.

Țarul Alexandru al II-lea se întoarse la reședință, se schimbă, apoi plecă la balul organizat în onoarea sa, în timp ce Berezowski, în lanțuri, lua drumul închisorii. S-a încercat să se afle și numele celorlalți conspiratori, dar el nu avea nici un colaborator. Berezowski era unul dintre atentatorii aceia solitari care și-au propus să răzbune un popor umilit, să facă o faptă bună de care să se bucure întreaga omenire. După paisprezece ani se găsea tot în Noua Caledonie, iadul acela pentru ispășirea pedepselor.

Alexandru al II-lea plecă din Franța îmbogățit cu o nouă experiență : trebuia să se înconjoare de o pază corespunzătoare. Oamenii își pierduseră respectul față de maiestatea sa țarul, în ciuda faptului că Alexandru al II-lea era cel mai progresist dintre toți țarii pe care i-a avut Rusia. El pusese capăt războiului lipsit de sens al Crimeii, începuse să înfăptuiască reforme sociale, îmbunătățise cenzura, se străduise să modernizeze ruginita orînduire de stat țaristă. Prin manifestul din 19 februarie 1861 el desființează iobăgia.

Țăranii erau liberi cel puțin pe hîrtie. Nobilimea feudală se apăra. Țăranii liberi erau însă neînstăriți, trebuind să-și cumpere de la stăpîn casa și pămîntul, dar nu aveau cu ce să le plătească. Încercară să se gospodărească independent, dar le lipsea sămînța. Cei bogați le-o împrumutau și astfel din oameni liberi deveneau iarăși robi. Se născură nemulțumiri, interveni poliția, iar țarul recurse din nou la represalii dure, devenind în cele din urmă un suveran la fel de urît de popor ca și predecesorii săi.

Atentatul Verei Zasulici, moartea generalului Mezențev precum și alte atacuri împotriva reprezentanților reacțiunii produseră frămîntări în rîndul maselor și neînțelegeri printre revoluționari. Nu toți membrii organizației „Zemlia i Volia" aveau aceeași concepție despre mijloacele luptei politice. Se ajunse la o situație de criză, la o răspîntie la care drumurile lor se despărțeau. O parte fondară organizația „Narodnaia Volia", cealaltă înființă organizația „Ciornîi Peredel" în care se grupaseră bakuniniștii, adică anarhiștii care mai tîrziu, mai ales datorită lui Plehanov, vor acționa de pe poziții marxiste. Deocamdată băteau pasul pe loc și se pierdeau în discuții sterile.

Narodnicii, adică membrii noii grupări „Narodnaia Volia", se orientară încă de la început spre acțiuni cu caracter terorist. Ei credeau că la originea răului din chinuita țară a Rusiei se găsea numai țarul. Dacă acesta va cădea, își ziceau ei, poporul se va răscula de la sine, va lua puterea în propriile mîini, iar guvernul va fi obligat să îndeplinească cerințele majorității. Vor fi organizate alegeri libere, vor fi asigurate libertățile cetățenești, iar poporul va începe să se guverneze singur. Amarnic se mai înșelau...

Alexandr Konstantinovici Soloviov, fiul unui funcționar de pe moșia marii prințese Mihailovna, studiase drep-

tul la Universitatea din Petersburg însă nu-şi terminase studiile din lipsă de bani. Se făcu dascăl de istorie şi geografie, dar nu se mulţumea să rămînă la catedră, ci pleca adesea şi pe teren. Dorea să intre în contact cu cît mai mulţi oameni obişnuiţi, credea că din păturile cele mai sărace ale poporului va porni semnalul de începere a revoluţiei. În cele din urmă se întoarse decepţionat la Petersburg şi se hotărî să-l ucidă pe ţar, izbăvind în felul acesta lumea de un tiran şi eliberînd poporul rus de opresiune.

La începutul anului 1879, împreună cu cîţiva prieteni aleseră un comitet de acţiune. Îl urmăreau pe ţar peste tot, se străduiau să-i afle obiceiurile şi căutau să găsească locul şi timpul cel mai potrivit pentru a-i da lovitura de graţie. După ce strînseră suficiente elemente, se adunară şi optară pentru planul lui Soloviov. Fostul învăţător era rus ortodox, ceilalţi erau fie evrei, fie catolici, iar participarea lor la atentat ar fi putut declanşa apoi un pogrom, numeroase grupuri nevinovate trebuind să plătească pentru fapta lor. În aceste împrejurări persoana cea mai indicată era rusul Soloviov.

După ce îl însărcinară cu înfăptuirea atentatului, el se ridică şi spuse în faţa întregului comitet :

— Vă mulţumesc pentru încredere. Voi duce la bun sfîrşit atentatul. Dintotdeauna am visat să-l ucid pe ţarul Alexandru !

Mai înainte ca Cezar să fie asasinat, haruspicii îi preziseseră o nenorocire. Mai înainte de atentatul lui Booth, preşedintele american Lincoln avusese mai multe presimţiri. Cu două zile înainte de atacul lui Soloviov, în marea sală de ceremonii a Palatului de iarnă din Petersburg se prăbuşi un candelabru. Nu se întîmplă nimic deosebit, ţarul şi suita lui, împreună cu invitaţii plecaseră cu cîteva minute mai înainte. Cu toate că după această întîmplare s-a constatat că lustra atîrna de multă vreme de o grindă putredă, adică era vorba de o întîmplare absolut normală, pe culoare şi pe la colţuri începu să se vorbească de nişte semne rău prevestitoare.

Superstiţioşii avură cîştig de cauză. În ziua de 2 aprilie 1879 ţarul se duse la plimbare, aşa cum făcea în fiecare zi. In jurul palatului său patrulau poliţişti, pe aleile parcului se plimbau ofiţerii gărzii. Alături de ei, învăţătorul Soloviov, în vîrstă de treizeci şi trei de ani, cu o şapcă de funcţionar pe cap. Aşteptă ca ţarul să se apropie, apoi trase asupra lui din spate. Alexandru întoarse capul,

înțelese că el era ținta, începu să fugă, sărind cu mult succes dintr-o parte în alta. Soloviov trase toate cele patru gloanțe, dar, neavînd o mînă sigură, nici unul din ele nu-l atinse pe țar.

Il prinseră. Soloviov nu opuse rezistență. Asupra sa avea o fiolă cu otravă pe care o ținea la subsuoară, lipită cu ceară de albine. Reuși să o bage discret în gură, dar în momentul cînd încerca să o spargă între dinți a fost observat. Ofițerii îi deschiseră gura cu forța și-l obligară să scuipe otrava.

Zadarnic îl interogă poliția țaristă pe Soloviov, el nu-și trădă camarazii, declarînd că singur plănuise atentatul împotriva țarului și tot singur îl pusese în aplicare. După ce nu reușiră să afle nimic, îl duseră pe atentator în fața unui tribunal secret care îl condamnă la moarte prin spînzurătoare. Cîteva zile mai tîrziu sentința era executată.

Doamne, apără-l pe țar ! Moartea îl ocolise de trei ori. Acum anarhiștii se pregăteau pentru un nou atac. Se poate vorbi pentru prima dată de o acțiune bine gîndită, care în nici un caz nu trebuia să eșueze din pricina unor împrejurări neprevăzute. Era pregătită de un grup de revoluționari curajoși, condus de oameni cu experiență. Și, ceea ce este demn de atenție, cu acest prilej în istoria crimelor politice apar din nou în scenă femei.

Sofia Lvovna Perovska era o aristocrată. Tatăl ei era unul din prietenii țarului, ocupînd pînă nu demult postul de guvernator al Petersburgului. Crescuse în lux, într-o lume privilegiată, dar condamnase încă de mică modul de viață ostentativ. Cînd împlinise șaisprezece ani se revoltă mai întîi în mediul familial, apoi plecă de acasă și începu să lucreze într-un sat.

La douăzeci și șase de ani arăta ca o elevă de liceu. In realitate era o femeie dîrză și curajoasă. De foarte tînără îi cunoscuse pe anarhiști, îi ajutase pe cei acuzați de activități politice să treacă peste graniță, luase parte la un atac armat asupra unui tren plin cu exilați în Siberia. Acțiunea nu reușise, dar curajoasa contesă, al cărei bunic fusese odinioară ministrul culturii al țarului, nu depuse armele. Se alătură altor luptători cu care formă un grup pe care istoricii l-au numit „Comitetul executiv".

Vera Nikolaevna Finger era alt tip de femeie. Nu avea experiența Sofiei Lvovna. Se alăturase de curînd grupului pentru care lucra cu multă dăruire și era foarte

utilă în special datorită remarcabilelor ei relații. Provenea dintr-o familie de judecător, crescuse și ea în bunăstare și, cu toate acestea, trecuse de cealaltă parte a baricadei.

Andrei Ivanovici Jeliabov provenea dintr-un alt mediu, era fiul unui iobag. Se născuse departe de Petersburg, în Crimeea. Fiind inteligent și ambițios, ajunsese la gimnaziu, iar mai tîrziu studiase la Universitatea din Odessa. Îl citise pe Bakunin și ajunsese la concluzia că există un singur mod eficient prin care se pot schimba relațiile sociale și politice din Rusia : teroarea revoluționară. Jeliabov deveni strategul și conducătorul „Comitetului executiv". Avea un deosebit dar de a convinge, era un orator desăvîrșit. Arăta ca un bogatîr : înalt, puternic, energic.

Nikolai Ivanovici Kibalcici făcea parte din categoria savanților pasionați, devotați trup și suflet meseriei pe care și-au ales-o. În calitate de inginer chimist, avea în cadrul pregătirii atentatului o singură sarcină : să fabrice o bombă eficientă. Pentru atentatori exista acum o șansă în plus : Alfred Nobel descoperise de curînd dinamita. Inginerul Kibalcici dispunea astfel de un exploziv puternic, care urma să fie folosit pentru prima dată împotriva unui tiran. Kibalcici se închise într-un laborator cam primitiv și, în condiții deosebit de grele, reuși să pregătească bomba.

Nikolai Ivanovici Kibalcici era un mare om de știință. Cu puțin timp înainte de a fi executat, desenă pe pereții celulei, întrucît nu i s-a dat hîrtie, planul și principiul de funcționare al unui avion. Nu voia să ia cu el în mormînt cunoștințe care ar fi putut sluji oamenilor. La început rîseră de invenția lui, dar, după ce-i copiară desenul și-l examinară cu atenție, îi dădură dreptate. El dovedi prin acest proiect că se afla cu cîteva generații înaintea contemporanilor săi.

Timofei Mihailovici Mihailov era sufletul acestei acțiuni și un organizator experimentat. Încă de pe cînd se afla în gimnaziu se revoltase împotriva stărilor de lucruri existente, devenind un teoretician de marcă al anarhismului, condamnînd vehement discuțiile plate la care luau parte în majoritate studenții.

Trăia ca un ascet, programul său zilnic era subordonat în întregime scopului stabilit. Cîndva, numai ca antrenament, realizase lucruri deosebite. Astfel, reușise să inducă în eroare severa sectă a călugărilor ortodocși, strecurîn-

du-se în mijlocul acestora, pregătindu-se să-i dezbine din interior, prin infiltrarea ideilor revoluționare. Mihailov era un complotist înnăscut.

Se spune despre el că reușea să-i ducă de nas zile întregi pe agenții secreți. Era maestru neîntrecut în deghizări, se pricepea să se machieze ca un artist, își lipea mustăți, se transforma în om bătrîn și, în plus, cunoștea în Petersburg cam trei sute de clădiri cu ieșiri duble.

Iată sfatul pe care îl lăsă urmașilor săi :

„Vă sfătuiesc, frații mei, să cădeți de acord asupra răspunsului pe care urmează să-l dați în fața tribunalului. Vă recomand să refuzați să depuneți mărturie în fața anchetatorilor, chiar atunci cînd vi se pare că procesele verbale ale martorilor sau concluziile anchetatorilor poliției sînt net împotriva voastră".

Atentatorii se pregăteau cu asiduitate. Îl urmăriră pe țar în călătoria acestuia prin Crimeea, dar sosiră cu întîrziere. Alexandru nu rămase în Livadia alături de țarina bolnavă, ci plecă la Alexandrovsk unde se întîlni cu împăratul Germaniei, Wilhelm I. Anarhiștii aveau niște informatori excelenți cărora li se alăturară și cîteva zeci de ofițeri ai țarului. În plus, Sofia Perovska îl „urcase" pe omul său de încredere pînă în „secția a treia" a poliției secrete, fără ca cineva să observe acest lucru.

Țarul urma să se reîntoarcă în Crimeea la sfîrșitul verii. Țarina se pregătea să plece pe Riviera franceză, iar după aceea la băi în Germania. În momentul în care țarul se va duce la mare, țarina trebuia să fie și ea acolo. Atentatorii plănuiau să arunce în aer trenul pe drumul de întoarcere spre Petersburg. Se adunară într-o ședință secretă pentru a cădea de acord asupra planului. Două erau traseele care duceau din Crimeea la Petersburg : unul prin Vitebsk, celălalt prin Moscova, via Harkov. Hotărîră să se împartă în două grupuri, avînd fiecare în grijă unul din trasee. Țarul nu va avea astfel cum să le scape.

După primele atentate, poliția întări măsurile de securitate, înconjurîndu-l pe țar cu o întreagă armată de păzitori. Cînd țarul se pregătea să plece la drum cu trenul, armata ocupa rețeaua, pe întreaga distanță, încă cu cîteva zile mai înainte. După acest fapt se putea deduce lesne pe unde urma să treacă convoiul. Atentatorii știau că nu puteau umbla mult timp de-a lungul șinelor pentru a le mina fără ca cineva să-i observe. Căutară, de aceea, o altă

soluție. Vera Finger propuse ca unul dintre ei să devină supraveghetor la căile ferate, să se mute la un cantonier de unde ar putea săpa apoi sub terasament.

Transportară mai întîi dinamita, construiră o ascunzătoare la Odessa, una la periferiile Moscovei, iar a treia la Alexandrovsk. Vera Finger făcu rost de o scrisoare de recomandare din partea baronului Ungern-Sternberg, se îmbrăcă elegant, luă loc în trăsură și opri în fața biroului directorului căilor ferate. Îi spuse acestuia că are un servitor amărît și bolnav, care trebuie să trăiască la aer curat, de aceea a venit să-l roage să-l angajeze ca paznic la calea ferată.

Inaltul funcționar se simți măgulit de vizita doamnei de neam mare și de recomandarea baronului Ungern-Sternberg. Vera Finger plecă de la el cu promisiunea că omul cu pricina putea să se prezinte chiar a doua zi să-și ia postul în primire.

Peste cîteva zile Semion Aleksandr se mută împreună cu soția la cantonul situat cu douăzeci de kilometri înainte de intrarea în Odessa. În realitate el se numea Frolenko, iar soția lui, Lebedeva. Vera Finger le întocmi cu propria-i mînă acte false.

Atentatorii aveau puțină dinamită, explozivul acesta fiind o raritate pe atunci. În momentul cînd aflară că țarul se va întoarce din Crimeea pe ruta Kursk-Moscova, la Odessa își făcu apariția un curier. Venise să ia bombele. După ce ajunse la gară cu geamantanul cu dinamită și se instală comod în tren, asupra lui tăbărî poliția secretă, care, mai mult ca sigur, îl urmărise. Goldberg-curierul ajunse cu proviziile de bombe cu tot în detențiune, iar în urma schingiuirilor la care fusese supus trădă o parte din secretele grupului din Odessa. Inginerul Kibalcici și Vera Finger se aflau însă în afară de orice pericol. Drentelen, generalul „secției a treia", începu îndată o amplă acțiune de urmărire, dar aceasta nu aduse elemente noi. Atentatorii dispăruseră fără a lăsa nici cea mai mică urmă.

Pentru poliția țaristă un asemenea fiasco însemna o proastă carte de vizită, iar pentru țarul însuși, un avertisment. Comandantul gărzii personale alese traseul prin Harkov, fără să bănuiască că acolo acționa grupa lui Jeliabov, care pregătise totul încă cu patru zile înainte. Atentatorii reușiseră să mineze la timp calea ferată, firele de la încărcătura explozivă duceau pînă în cîmpul din

apropiere. La capătul instalației de aprindere se afla Okladski. Studenta Jakimova stătea de pază, pentru a da semnalul de aprindere. Trenurile se apropiau de locul plănuitului atentat.

Jeliabov știa că pe calea ferată circulau două garnituri, care veneau una după alta la un interval de numai cîteva minute. În prima dintre ele se găseau ofițerii și cîțiva membri ai gărzii personale, în cea de-a doua, într-un salon special, țarul Alexandru. Jakimova așteptă pînă cînd văzu primul tren și dădu semnalul. Okladski făcu contactul exact în momentul în care vagonul țarului ajunse deasupra încărcăturii cu dinamită.

Explozia nu se produse, sistemul electric de aprindere nu funcționă. Mai rămăsese însă o speranță; grupul Sofiei Perovska reușise să mineze calea ferată nu departe de Moscova, unde soții Suhovnikov, în realitate Sofia Perovska și Mayer-Hartmann, închiriaseră cu două zile în urmă o casă izolată. Așezaseră sub șine o încărcătură cu dinamită și așteptau. În dimineața zilei de 19 decembrie primiră vestea că trenul în care se găsea țarul se apropie.

Sofia Perovska se urcă pe acoperișul casei, de unde avea un cîmp bun de observație. Știa bine că vor trece două garnituri, dar nu bănuia că ordinea lor fusese inversată în gara Harkov. După unele versiuni, la vagonul țarului se defectase un rulment din care cauză țarul trebuise să se mute în garnitura a doua. Conform altor versiuni, mutarea ar fi fost propusă de comandantul grupului de securitate care îl însoțea pe țar, pentru a-i induce în eroare pe eventualii atacatori. Întregul traseu se afla sub supravegherea armatei, din cincizeci în cincizeci de metri fiind postați soldați.

Trenurile trecură prin gara Orel, iar în zori, contrar așteptărilor, prima care se apropia de Moscova era garnitura țarului. Din punctul său de observație Sofia Perovska băgă de seamă farurile locomotivei. Conform planului, lăsă să treacă prima locomotivă, iar cînd se ivi a doua, semnalizează cu o batistă albă. Ajutorul ei rămase ascuns după un arbust pînă în clipa în care vagonul în care se găsea țarul ajunse exact deasupra încărcăturii. Făcu apoi contactul.

Răsună o explozie, vagoanele se clătinară, deraiară și se opriră în cele din urmă lîngă terasament. Atentatorii fugiră în pădure. Mayer-Hartmann reuși să ajungă chiar peste granită, în Franța, unde se găsea în siguranță. Sofia

Perovska află abia la Moscova despre eșuarea tentativei lor. Ce se întîmplase ? În trenul pe care îl aruncaseră în aer nu se afla Alexandru, ci suita lui, țarul trecînd în siguranță cu primul tren peste încărcătura cu dinamită. Dintre călătorii care se aflau în trenul avariat nici unul nu-și pierdu viața, așa că și țarul ar fi scăpat nevătămat. Încărcătura cu dinamită era destul de slabă, nereușind să străpungă pereții vagonului.

„Secția a treia" a poliției secrete declanșă imediat o razie de amploare. Zeci de case au fost percheziționate, mai mulți suspecți au fost arestați. Într-unul din cazuri percheziția a fost încununată de succes. Polițiștii deschiseră cu forța ușa casei conspirative a Verei Finger, pe care o supravegheau demult, și-l găsiră înăuntru pe revoluționarul Aleksandr Alexeevici Kviatkovski. Sub podea, într-o ascunzătoare, dădură peste proviziile de dinamită. O vînătoare reușită, numai că prada nu le servi la nimic. Atentatorul era un băiat tare, el nu vorbi nici după ce a fost supus la cele mai crunte torturi, de-a lungul mai multor zile.

Nici materialul compromițător pe care l-au găsit sub podeaua camerei nu prezenta vreo valoare pentru poliția țarului. Kviatkovski știa că nu va scăpa cu viață, dar nu destăinui că schița care ajunsese în mîinile poliției reprezenta planul încăperilor țarului din Palatul de iarnă. Detectivilor nici nu le trecu prin cap una ca asta. Pe cea mai mare dintre încăperi era desenată o cruce. Poliția nu bănuia că aceasta era tocmai marea sală de banchet.

Stepan Halturin, un muncitor tîmplar, era un înaintaș al mișcării muncitorești din Rusia, fiind unul dintre fruntașii Uniunii de nord a muncitorilor ruși, în al cărei program figura răsturnarea sistemului aristocratic țarist. Conducătorul ideologic al mișcării era social-democratul marxist Plehanov.

Stepan Nikolaevici Halturin își alesese un drum propriu. După modelul narodnicilor, își propusese să răzbune executarea lui Soloviov și să izbăvească poporul rus de țar, pe care îl va ucide în propriul lui palat.

Își alesese un drum destul de lung, ce-i drept, dar realizabil, și pe care se putea ajunge în apropierea țarului. Află unde se reparau iahturile țarului, hoinări în jurul portului, ceru ceva de lucru la șantierul naval și pentru că era nu numai tîmplar, ci și un lăcuitor priceput, au fost mulțumiți cu toții de el. La 1 octombrie 1879, adică încă înainte de eșuarea atentatelor de la căile ferate, l-au

angajat ca mecanic de întreţinere la curtea ţarului, la Palatul de iarnă.

Locuia la palat şi dormea în încăperile rezervate servitorilor. Aici o cunoscu pe fiica unui poliţist care slujea la reşedinţa ţarului. În postura lui de viitor ginere al comandantului corpului de pază, se bucura de anumite privilegii. Nu după mult timp veni în faţa „Comitetului executiv" şi prezentă propunerea lui. Cei prezenţi o acceptară, nu riscau nimic în afară de eventuala pierdere a dinamitei. Intrucît doreau să îndrepte greşelile trecute, îi trasară lui Halturin o sarcină precisă : să deseneze exact planul camerelor ţarului. Specialiştii în materie de distrugeri vor stabili locul amplasării încărcăturii explozive şi puterea acesteia.

În timpul cît cele trei grupuri încercară să arunce în aer trenul în care se afla ţarul, Halturin începu să lucreze la planul său. Îşi luase un nume de împrumut, îşi procură acte false şi se dădu drept iubitul fiicei comandantului corpului de pază. Străjile nu se încumetau să-l controleze, aşa că reuşi să ducă neobservat în palat în decurs de mai multe săptămîni o cantitate suficientă de dinamită, pe care o ascunse chiar în patul său.

La început, „Comitetul executiv" nu manifestă prea mult interes pentru felul cum evoluau pregătirile lui Halturin dar, cum nici unul dintre atentatele de la căile ferate nu reuşise, Kviatkovski şi tovarăşii lui îşi concentrară atenţia asupra realizării proiectului de la Palatul de iarnă. Specialiştii calculară forţa încărcăturii de explozie şi stabiliră amplasamentul. Sub marea sală de banchet erau încartiruiţi soldaţii finlandezi din garda personală a ţarului, iar la subsol, sub aceştia, se găsea atelierul de tîmplărie unde lucra Halturin.

Din primele luni ale anului 1880 atentatorul avea ascunse în Palatul de iarnă cam cincizeci de kilograme de dinamită, care urma să se aprindă cu un mecanism cu ceas — pe vremea aceea o adevărată minune a tehnicii. Halturin putea să-l regleze şi să iasă la timp, în siguranţă, din palat. Nu aştepta decît prilejul potrivit. Ţarul Alexandru nu servea masa cu ţarina bolnavă în marea sală, ci la etajul de sus, în camera acesteia. Iată de ce conspiratorii primiră cu entuziasm vestea pe care le-o aduse Halturin : la 5 februarie la Palatul de iarnă va fi organizat un mare dineu cu prilejul vizitei de stat şi particulare în acelaşi timp a prinţului Alexander de Hessa, fratele ţarinei, şi a

fiului acestuia, prinţul Alexander Battenberg. Nu demult ţarul rus îl propusese bulgarilor drept rege şi, cum Bulgaria era sub administraţie rusească, iar orientarea politică era dată la Sofia de comisarul rus, Alexander Battenberg a fost ales. Familia urma să se întîlnească pentru prima dată după această manevră politică încununată de succes. Era de la sine înţeles că pentru o vizită atît de importantă vor avea loc cîteva recepţii, toate în marea sală de banchet.

Ţarul se duse la gara din Petersburg să-şi întîmpine importanţii oaspeţi. Halturin observă din bucătărie momentul cînd servitorii începură să ducă aperitivele, reglă maşina infernală, apoi părăsi Palatul de iarnă. La capătul pieţei îl aştepta Kviatkovski, care îl conduse într-un loc sigur. Nu ajunseseră însă prea departe cînd deodată Palatul de iarnă fu zguduit de o explozie puternică. Halturin şi Kviatkovski avură sentimentul că acţiunea reuşise. Numai că ţarul Alexandru al II-lea avea un noroc proverbial. În momentul acela el se afla încă la gară, aşteptînd trenul, care avea o întîrziere apreciabilă. În anul 1880 ninsese mult şi liniile ferate erau pe alocuri troienite. Deşi capetele încoronate trebuiau să se afle în jurul mesei, ele se mai plimbau pe peron. Această întîrziere le salvă vieţile. Oaspeţii aveau cunoştinţă de atentatele nereuşite împotriva lui Alexandru şi-l felicitară îndată după sosire că scăpase teafăr de fiecare dată. Nici prin cap nu le trecea că vor fi nevoiţi să-şi repete felicitările atît de curînd.

Convoiul de sănii opri în faţa intrării Palatului de iarnă. Coborîră cu toţii şi priviră încremeniţi. Spre cer se ridicau pale de fum, ferestrele erau sparte, zidurile dărîmate de explozie. Soldaţii se străduiau să-i scoată de sub dărîmături pe cei morţi. Îşi pierduseră viaţa doisprezece finlandezi din garda personală a ţarului, iar alţi cincizeci de servitori fuseseră răniţi.

„Secţia a treia" porni imediat în urmărirea atentatorului, dar el se afla deja în siguranţă. Membrii „Comitetului executiv" se îngrijiseră din timp ca el să poată fugi. Poliţiştii mirosiră imediat cine pusese la cale explozia, întrucît, în timpul anchetării personalului de la palat, constatară că tîmplarul Halţurin dispăruse. Nici printre cei morţi nu se găsea. Aflară totodată că, fiind în relaţii cu fiica comandantului corpului de pază şi făcînd, prin urmare, parte

într-un fel din familie, el se putea mişca prin palat mai liber decît ceilalţi muncitori.

Stepan Halturin reuşi să fugă peste graniţă, dar nu muri de moarte bună. Doi ani mai tîrziu, în 1882, cînd Alexandru al II-lea se afla deja în groapă, se întoarse la Odessa şi participă la o răscoală în cursul căreia îşi pierdu viaţa.

Atotputernicului ţar începu să i se facă frică. Ştia din experienţă că în timpul călătoriilor îl pîndeau tot felul de pericole, iar acum se convinsese că nici acasă nu se mai putea simţi în siguranţă. Dădu ordine foarte stricte şi reşedinţa sa din Petersburg se transformă într-o fortăreaţă. Pe coridoare îşi făcură apariţia gărzi noi, „secţia a treia" introducînd printre bărbaţii din garda ţarului şi copoi care să tragă cu urechea zi şi noapte.

Ţarul trăia ca un prizonier răsfăţat. Nici măcar două nopţi la rînd nu dormea în acelaşi pat, uneori refuza mîncarea ce i se aducea, temîndu-se să nu fie otrăvită. In loc de două trenuri oficiale, acum începuseră să circule trei. Ţarul trecea dintr-unul într-altul, dar nu călătorea niciodată în vagonul-salon, se ghemuia adesea în cîte un vagon ataşat pentru servitorime şi corpul de pază. Se temea teribil să nu-şi piardă viaţa, şi din această cauză hotărî să facă unele concesii politice. Cel puţin aşa se părea la prima vedere.

Incă în luna februarie, imediat după atentatul lui Halturin, formă o comisie specială în frunte cu generalul conte M. T. Loris-Melikov. Acesta primi puteri depline, devenind, practic, un dictator. El hotărî să aplice o veche tactică, verificată : să simuleze o liberalizare a relaţiilor politice, care, în practică, se traducea printr-o şi mai puternică strîngere a hăţurilor. Începu să se vorbească despre o Constituţie pe care ţarul s-ar fi hotărît să o dea poporului rus, se mai spunea că „secţia a treia" a ohranei ţariste avea să fie desfiinţată, dar în realitate ea îşi continua activitatea în mare taină sub un alt nume. De asemenea, se spunea că ţarul va decreta o amnistie pentru exilaţi. Toate acestea nu erau însă decît manevre înşelătoare.

Narodnicii au cîştigat forţe noi după atentatul lui Halturin. Ei au difuzat un manifest public în care au declarat că vor înceta acţiunile teroriste în cazul în care ţarul va fi de acord cu convocarea parlamentului şi va garanta poporului libertăţile cetăţeneşti.

Optimiste speranțe ! Războinicul general Loris-Melikov, renumit prin cruzimea sa din timpul luptelor din Caucaz, își lepădă brusc masca. Începu să guverneze ca un despot, semnînd sentințe de condamnare la moarte și decrete de exilări. Convoaiele spre Siberia deveniră din nou ceva obișnuit. Oamenii încetară să mai creadă în bunele intenții ale guvernului, iar narodnicii înțeleseră că noul dictator nu urmărise decît să cîștige timp.

Însuși țarul Alexandru „se îngriji" de înrăutățirea raporturilor sale cu opinia publică. La numai două săptămîni de la moartea țarinei Maria Alexandrovna se căsători, la reședința sa de vară, cu iubita lui, prințesa Dolgorukova, punîndu-și familia în fața unui fapt împlinit. Familia îi reproșa încheierea acestei căsătorii morganatice, poporul crîcnea. Și astfel țarul începu să se teamă și de propriile-i neamuri.

În vara anului 1880 narodnicii hotărîră să continue lupta. Presupuneau că, așa cum îi era obiceiul, țarul va pleca în primăvară, împreună cu familia, în Crimeea. La Odessa, de la gară trebuia să meargă în port să ia vaporul. Sofia Perovska și Sablin trebuiau să afle străzile pe care urma să treacă țarul, să închirieze o prăvălie în care să se mute, să sape un tunel și să mineze strada. Tinerii soți — cel puțin așa apăruseră în fața vecinilor — începură să lucreze, dar curînd comitetul din Petersburg revocă planul. Omul de încredere din cadrul ohranei țariste îi anunțase că țarul își amînase vizita în Crimeea.

Totul trebuia luat de la capăt. Vera Finger închirie un apartament de trei camere pe „Voznesenski prospekt" unde se instală statul-major al grupului. Se strînseră cu toții, analizară toate posibilitățile și optară pentru acțiunea care a intrat în istorie sub numele de „Prăvălia lui Kobozov cu brînză rusească", pe strada Sadova.

Intre timp teroriștii înregistraseră pierderi însemnate. In octombrie poliția reuși să-l aresteze pe Kletocinikov, secretarul „secției a treia" a poliției țariste și, totodată, membru al „Comitetului executiv". Apoi veni rîndul lui Mihailov, unul dintre conducători, Baronikov și Morozov. Organizația începu să aibă fisuri, trebuia să se îngrijească de o nouă locuință conspirativă, schimbă sistemul de transmitere a informațiilor, iar relațiile dintre membrii ei fură organizate după reguli noi. Și iarăși se apucară de treabă.

Iurii Bogdanovici, împrumutînd numele de Kobozov, şi studenta Jakimova, în rolul soţiei lui, se îmbrăcară ca lăptarii din Petersburg şi închiriară pe strada Sadova, în casa contesei Mengdenova, o lăptărie. Ţarul trecea pe aici, în drum spre manejul din apropierea cazărmilor, cel puţin o dată pe săptămînă. Planul rămăsese în esenţă acelaşi : să se sape sub stradă un tunel şi să-l arunce pe ţar în aer cu ajutorul unei încărcături cu dinamită.

Tinerii soţi deschiseră lăptăria, vindeau lapte şi brînză. La început nu prea avură clienţi, dar cei pe care îi aveau erau permanenţi. Aceştia veneau să cumpere şi de cîteva ori pe zi. Purtau genţi, pachete şi oale de lut pentru lapte. Planul nu era prost gîndit : noaptea atentatorii săpau tunelul din magazin spre stradă, iar ziua veneau ca nişte clienţi ai lăptăriei şi încet-încet scoteau pămîntul de acolo.

Lucrul se desfăşura potrivit planului. Servitorului contesei Mengdenova, care-i observa pe cei doi soţi, i se păru că ceva nu e în regulă. Parcă nu vorbeau ca lăptarii, ea nu se purta ca o nevastă de lăptar, şi amîndoi păreau a fi mai degrabă studenţi şi încă de familie bună.

Nu se ştie precis dacă servitorul a anunţat poliţia sau a fost vorba de o percheziţie obişnuită, care în Rusia acelor vremi nu era ceva rar, mai ales pe strada pe care trecea ţarul, dar la 18 februarie îşi făcură apariţia în lăptărie doi domni în civil. Unul dintre ei se prezentă ca fiind poliţist, celălalt inginerul Ivan Mrovinski, membru al comisiei sanitare.

Pare de necrezut, dar nu găsiră nimic suspect. Din depozitul din spatele magazinului pornea intrarea spre tunel, dar aceasta era acoperită cu scînduri şi cu o haldă de cărbuni. Butoaiele pentru brînză erau pline cu pămînt.

Cu o zi înainte de această vizită, pe capul teroriştilor căzuse o altă nenorocire. Poliţia ţaristă dăduse de urma lui Jeliabov, pe care îl urmări şi-l arestă în casa conspirativă unde era ascunsă şi o parte din dinamita pregătită. Nu reuşiră însă să dea peste încărcătură, iar de la Jeliabov nu izbutiră să scoată nici un cuvînt. Poliţia avea însă o pistă. Acum era deci momentul cel mai prielnic pentru desfăşurarea atentatului. La puţin timp, „Comitetul executiv" primi vestea să ţarul va trece pe strada Sadova în duminica următoare, dimineaţa.

Tunelul era pregătit, dar inginerul Kibalcici nu terminase bombele. Totuşi hotărîră să nu renunţe la planul lor, o amînare putînd da naştere la complicaţii. Se strînseră

aşadar în casa conspirativă şi pînă dimineaţa, după o muncă neîntreruptă de cincisprezece ore, aşezară în tunel încărcătura şi mecanismul de aprindere. După aceea îşi împărţiră sarcinile. Din cei patruzeci de voluntari gata să-şi sacrifice şi viaţa, aleseră patru care trebuiau să asigure reuşita acţiunii în cazul cînd aprinderea încărcăturii subterane ar fi eşuat.

Duminică 1 martie 1881 (după calendarul european 13 martie), la orele opt dimineaţa, atentatorii Nikolai Ivanovici Rîsakov, Timofei Mihailovici Mihailov, Ignatii Ioakimovici Grineviţki şi Emilianov îşi ocupară locurile stabilite. Ohrana ţaristă bănuia însă pericolul, de aceea, încă în cursul zilei de sîmbătă, în timp ce poliţia percheziţiona lăptăria, Loris-Melikov îl sfătui pe ţarul Alexandru să nu iasă din palat, căci poliţia arestase cîţiva suspecţi asupra cărora găsise materiale compromiţătoare, printre care o schiţă a Palatului de iarnă, şi nu ar fi exclus ca ei să pregătească un nou atentat.

Ţarul Alexandru se hotărî să rămînă acasă în duminica aceea, dar cumnata lui reuşi să-l înduplece. Fiul ei, marele prinţ Dmitri, comanda pentru prima dată o formaţie de pază a ţarului, iar ţarul îi promise că va merge la paradă pentru a nu-i strica băiatului bucuria.

Cam pe la prînz, să fi fost ora unu, oamenii cu bombele se găseau fiecare la locul lui. Frolenko se ascunse şi el în lăptărie, unde aştepta semnalul pentru a aprinde încărcătura. Poarta Palatului de iarnă se deschise şi în curte se organiză convoiul ţarului. O sanie uşoară, acoperită, cu două locuri, în jurul ei o gardă de cazaci experimentaţi. Pe capră stătea Sergheev, vizitiul personal al ţarului, iar lîngă el un om din gardă. Urmau două sănii grele, pline cu poliţişti, apoi alta, în care se găseau marii prinţi Konstantin şi Mihail, suitele lor, aghiotantul ţarului şi cîţiva membri ai corpului diplomatic.

Sofia Perovska, doamnă de rang mare, îmbrăcată în blănuri scumpe, cu manşon de zibelină, se plimba prin faţa palatului fără ca cineva s-o suspecteze. Ea reuşi să afle că ţarul îşi schimbase planul : cortegiul nu va mai trece pe strada Sadova sub care se găsea încărcătura ! Perovska era desperată. Se calmă, află noul plan al ţarului, pe care îl comunică de urgenţă alor săi. În decurs de cîteva minute

ea alcătui o nouă variantă strategică și prelua conducerea operațiunii. Purtătorii de bombe primiră sarcini precise. Declanșarea atacului va fi semnalizată cu o batistă.

Țarul își schimbase planul, iar Frolenko aștepta zadarnic în lăptărie. Însoțit de cortegiul său, Alexandru se duse mai întîi la cazărmi, apoi la manej, unde încălecă pe calul său preferat, făcu obișnuita trecere în revistă, îl lăudă pe marele prinț Dmitri pentru reușita-i premieră, luă iarăși loc în sanie și se îndreptă spre marea prințesă Katerina Mihailovna, unde era așteptat la dejun. Acesta nu dură prea mult și iată-l, peste mai puțin de o oră, din nou în sanie.

Ora paisprezece și douăzeci de minute. Sania țarului coti pe malul canalului „Ecaterina". De ambele părți se aflau sănii cu cazaci, în spate două sănii cu polițiști. Pe unul dintre maluri se plimba o femeie îmbrăcată într-o haină de blană cu gulerul ridicat, cu mîinile într-un manșon. Observă sania țarului, se opri, scoase o batistă și începu s-o fluture.

Pe malul de vizavi, sprijinit de balustradă, stătea un bărbat singur. Acesta făcu cîțiva pași spre partea carosabilă în momentul cînd pe lîngă el trecea sania țarului. Apucă pachetul pe care îl avea sub braț, îl ridică și-l aruncă cu boltă mare. Nikolai Ivanovici Rîsakov, student al Școlii superioare de mine, aruncă bomba asupra țarului și trase cu pistolul.

O detunătură înăbușită, fum și zăpadă, așchii și sînge. Doi cazaci zăceau la pămînt, caii lor trăgeau să moară. Un ucenic de măcelar, care se oprise din întîmplare pe trotuar, căzuse grav rănit de o schijă. Dar țarul ?

Alexandru se dovedi a fi nemuritor. El scăpă și din acest atac fără nici cea mai mică zgîrietură. Coborî din sanie și întrebă ce s-a întîmplat. Îl văzu apoi pe Rîsakov, căruia polițiștii îi și puseseră cătușele. Țarul era palid, speriat. Se îndreptă spre atentator și-l întrebă, țipînd, de ce a făcut-o. Mulțumi apoi cerului că i-a scăpat încă o dată viața. Făcu cîțiva pași spre balustrada de fier — simțea nevoia să se sprijine de ceva. Rămase o clipă singur, străin de toți, oamenii de pază se agitau în jurul locului unde se produsese explozia și de unde poliția îl ridicase deja pe atentator.

Pe mal apăru un nou trecător. Se apropie de locul nenorocirii, așa cum ar fi făcut-o oricare altul. Cînd ajunse la doi-trei pași de țar, scoase din buzunar un obiect mic, rotund, și, din imediata apropiere, îl aruncă la picioarele țarului.

Grinevițki reuși. Explozia îi sfîrtecă țarului partea de jos a trupului. Suveranul fu așezat în sania unui colonel de poliție, vizitiul dădu bice cailor și muribundul fu dus cît se putu de repede la Palatul de iarnă. Picioarele sfîrtecate îi erau acoperite cu o pătură.

Nu și-a mai recăpătat cunoștința, iar doctorii nu i-au mai fost de nici un ajutor. După două ore, încetă din viață.

Țarul era mort ! Acum urma ca poporul să se răscoale, cum presupuneau anarhiștii. Ei pregătiseră strategic, cu o meticulozitate științifică, planul atentatului, dar nu se gîndiseră ce va fi după aceea. Oare autorii lui să-și fi închipuit într-adevăr că sistemul țarist se va prăbuși pentru simplul motiv că țarul nu va mai fi ? Făcuseră numai primul pas. Și-acum, încotro ?

Țarul Alexandru al II-lea murise și locul lui pe tron îl luă Alexandru al III-lea. Iată singura schimbare. Ba mai era una : fiul țarului ucis puse capăt reformelor progresiste ale predecesorului și guvernă din nou țara în mod despotic. Despre Constituția pe care se pretinde că o pregătea Alexandru al II-lea nici vorbă. Și astfel, ca și în cazul atîtor altor atentate, anarhiștii s-au ales exact cu contrariul celor scontate.

Atentatorii au fost aduși în fața tribunalului. Rîsakov nu a rezistat torturilor și a dat cîteva nume. Poliția i-a percheziționat pe cei suspecți, precum și casele conspirative. Pe Sofia Perovska au arestat-o pe stradă. E de mirare că nu-i trecuse prin cap să plece din Petersburg.

Au fost condamnați la moarte și la 3 aprilie, într-o frumoasă zi de primăvară, au fost executați. Pe Jeliabov, Kibalcici, Mihailov, Rîsakov și pe contesa Sofia Perovska i-au urcat pe un eșafod ridicat în grabă pe cîmpul de antrenament Semionovski. Le-au atîrnat pe spate cîte o tăbliță cu inscripția „ucigaș al țarului". Călăul Frolov le-a tras peste cap cîte o glugă neagră după care nu i-a mai rămas altceva de făcut decît să-și îndeplinească menirea.

8

Vînzător la firma „Isus Hristos et comp."

Charles Julius Guiteau intră în istorie ca o figură ciudată din Vestul sălbatic. Bărbățelul acela cu barba țepoasă, îmbrăcat în haine ponosite, era un predicator vagabond și senil, un psihopat religios, dar și un răufăcător fără scrupule și avocat ambulant prin camerele din spatele tejghelelor din baruri. Mai era și un intrigant politic și un visător necritic, un erou donquijotesc cu privirea rătăcită, dar și cu pretenții de stăpîn neînduplecat al lumii. Într-un cuvînt, Charles Julius Guiteau era un nebun care își închipuia că printr-o crimă politică va putea schimba lumea !

Sosit la Washington, se instală într-o pensiune ieftină. La 2 iulie 1881 se sculă cu noaptea-n cap și, înainte de a lua micul dejun, se duse să se plimbe. Cînd se întoarse, servi tapioca și șuncă cu ouă. Mîncă consistent, își luă pachetul dinainte pregătit și ascunse în buzunar revolverul cu butoi, după care se ridică de la masă fără să plătească.

Închirie o birjă și-i porunci birjarului să-l ducă la gara „Baltimore & Potomac Depot". Ajuns acolo îi mai spuse :

— Așteaptă-mă aici, peste cîteva minute vom pleca spre închisoare. Pentru asta ai de la mine doi dolari în plus.

Intră în clădirea gării, se așeză pe un scăunel, ceru unui negru cu părul cărunt să-i lustruiască ghetele, se opri lîngă un chioșc cu ziare și-l rugă pe vînzător să-i ascundă imediat pachetul pe care i-l întinse. Acesta era turtit, nu prea mare, părea mai degrabă un plic voluminos conținînd documente. Îi spuse vînzătorului numele, pe care dealtfel îl scrisese și pe plic cu o seară mai înainte. În jurul orei nouă se duse în sala de așteptare pentru femei, luxos amenajată, pe unde trebuiau să treacă toți călătorii pentru a ajunge la tren. Se plimbă de colo-colo, examină mobilierul, apoi ieși în fugă pe peron unde începu să meargă grăbit.

Charles Guiteau bătea la ochi nu numai ca înfățișare, dar și ca fel de a se comporta. Trei erau oamenii care îl observară cum umbla nervos pe peron, cu aproape o jumătate de oră înainte de venirea trenului : White, îngrijitoarea de la WC-ul public pentru femei, polițistul Patrick Kearnes și controlorul de bilete Parks. Toți trei îl văzură, dar nici unul din ei nu se miră, deoarece Washingtonul acelor ani nu ducea lipsă de astfel de apariții.

La orele nouă și douăzeci, în fața clădirii gării trase o trăsură în care se găsea cel de-al douăzecilea președinte al Statelor Unite, generalul James Abraham Garfield. Pleca într-un concediu de trei săptămîni la Williamstown, unde își făcuse studiile cu ani în urmă. Președintele era însoțit de ministrul de externe, James Blaine, și de servitorii care îi cărau geamantanele.

Coborî din trăsură, răspunse trecătorilor la salut, apoi intră în sala de așteptare. La un pas sau doi de intrare stătea, cu spatele spre încăpere, bărbosul Guiteau. Așteptă pînă ce președintele și ministrul său de externe trecură pe lîngă el, apoi se întoarse, căută în buzunar, puse mîna pe revolverul cu butoi și trase asupra lui din imediata apropiere. Uimit, președintele Statelor Unite se opri, întinse mîinile ca și cînd ar fi vrut să se sprijine de ceva, apoi căzu imediat pe covorul înflorat.

Guiteau, cel care trăsese, încercă să fugă. Era ceva instinctiv deoarece trebuie să-și fi dat seama că nu avea nici o șansă. Nu ajunse însă prea departe. Controlorul de bilete Parks îi bară drumul, iar polițistul Kearnes alergă după ajutor. Atentatorul se predă. Socotise că o să fie prins, din care cauză comandase mai înainte de a intra în gară birja ce urma să-l ducă pînă la închisoare. Dar mai era un motiv pentru care comandase birjă : se temea de mînia oamenilor, voia să ajungă cît mai repede în spatele gratiilor, în siguranță.

Președintele Garfield a fost transportat de urgență la spital, iar asasinul lui la comisariatul de poliție. Nu încercă să nege, dimpotrivă, recunoscu, plin de mîndrie, că a vrut să-l asasineze pe președinte, pentru că acesta era adversarul său politic și pentru că la Casa Albă trebuia să se instaleze Arthur, un prieten de-al său.

Această declarație îi puse întrucîtva în încurcătură pe polițiști, dar cînd auziră din gura asasinului că vrea să fie închis într-o celulă de la etajul al treilea, pe care și-o și alesese, și că se va îngriji ca polițistul Kearnes, cel de la

gară, să fie făcut șef al poliției, iar ca generalul Shermann, alt prieten al lui, să preia conducerea armatei, înțeleseră cu toții că avea o rotiță lipsă.

Nu trebuiră să aștepte prea mult pentru a avea o nouă surpriză. După ce îl conduseră pe asasin la comisariat și-l percheziționară, găsiră asupra sa, printre altele, două scrisori. Una era destinată tocmai generalului Shermann. În propoziții limpezi, Guiteau îi aducea la cunoștință că îl ucisese pe președinte, că trăsese în el două gloanțe, pentru ca Garfield să aibă o moarte ușoară, și-l chema pe general să ocupe cu armata închisoarea în care era el deținut.

Cea de-a doua scrisoare era scrisă pe adresa Casei Albe :

„Moartea tragică a președintelui reprezintă o tristă necesitate, căci ea ajută la strîngerea rîndurilor partidului republican și la apărarea republicii. Viața este un vis care trece fără nici un sens pentru cel ce fuge de ea. Viața omului are o valoare infimă. În timpul războaielor au pierit mii de tineri curajoși, fără ca cineva să verse pentru ei nici măcar o lacrimă. Bănuiesc că președintele era creștin, astfel încît în rai va fi mai fericit decît a fost pe acest pămînt. Pentru sărmanul suflet al doamnei Garfield nu ar fi fost mai puțin dureros dacă soțul ei ar fi murit de moarte naturală. Odată și odată tot trebuia să moară.

N-am avut nimic personal cu președintele, moartea lui reprezintă o necesitate istorică. Sînt avocat, un avocat al spiritului și al politicii. Acum plec la închisoare.

Charles Guiteau"

Ajunse fără incidente în celulă. Îi era totuși teamă că mulțimea va pune mîna pe el, încercînd să-l linșeze. Se preocupă foarte mult de cele ce aveau să se întîmple după arestarea sa. Încă cu mult timp înainte de atentat examinase închisorile din Washington, iar supraveghetorul care îi slujise atunci drept ghid spuse mai tîrziu că lui Guiteau îi plăcuse tare mult celula și se declarase mulțumit de regimul zilnic al deținuților. Și astfel, ajunse exact acolo unde dorise și în plus nu mai plăti nici cei doi dolari pe care îi promisese birjarului, pînă la poarta închisorii conducîndu-l o trăsură a statului.

Rănile primite de președinte erau mortale, un glonț îi trecuse prin umăr, iar al doilea se oprise în torace ! Garfield nu muri însă în timpul atacului, ci după ce se luptă cu moartea încă trei luni de zile. În condițiile de

astăzi este mai mult ca sigur că doctorii l-ar fi salvat, dar în anul 1881 nu exista nici o şansă. Mai tîrziu avea să se constate că unul dintre gloanţe îi atinsese coloana vertebrală.

Muri la 19 septembrie 1881 după ce, cu cîteva zile mai înainte de a-şi da sfîrşitul, îşi exprimase părerea că Guiteau nu era un om normal, altfel n-ar fi putut trage cu sînge rece şi încă fără nici un motiv... Cuvintele muribundului au reprezentat un atu pentru asasin. Apărătorii lui nu urmăreau, se-nţelege, altceva decît să obţină o expertiză din partea specialiştilor cum că Guiteau, clientul lor, era iresponsabil.

Cazul lui Guiteau nu este unicul în istoria atentatelor. El trezi, îndată după atentat, apoi în timpul procesului şi încă multă vreme după aceea, o mare agitaţie în cercurile juriştilor şi ale medicilor. Opinia publică a condamnat fără rezerve fapta scelerată a atentatorului. Preşedintele Garfield reprezenta pentru poporul american speranţa într-o politică de renaştere, dar asasinul nu-i lăsase timpul necesar pentru a o putea înfăptui.

Mînia oamenilor era atît de mare, încît chiar soldaţi din unităţile care îl păzeau la închisoare pe Guiteau se hotărîră să aplice legea. Traseră la sorţi cine anume dintre ei trebuie să-l execute pe Guiteau, fără nici o judecată. Sorţii căzură pe un anume Mason, un soldat care stătea cam prost cu nervii. Acesta trase pe geamul celulei, dar greşi ţinta, iar pentru al doilea glonţ nu mai găsi curajul necesar.

Era oare Charles Guiteau pe deplin răspunzător pentru faptele sale, sau era nebun ? Specialiştii tribunalului îşi exprimară convingerea că nu era alienat mintal şi că, deci, trebuia să răspundă pentru crima sa. Mulţi alţii, printre care şi victima asasinului, erau de altă părere, numai că aceasta ar fi însemnat să-l scoată pe Guiteau basma curată. Presiunea pe care a exercitat-o opinia publică a jucat, desigur, un rol deloc neglijabil. La urma urmelor, cine avea dreptate, susţinătorii sau adversarii teoriei despre iresponsabilitatea asasinului ? După ce detectivii îi cercetară mai atent trecutul, publicînd concluziile lor, nimeni nu mai avu motive să se îndoiască.

Guiteau s-a născut la 8 septembrie 1841 în Freeport (Illinois), unde a crescut în perioada predicatorilor ambulanţi şi a mîruitorilor de pistoale, a vînzătorilor de tot felul de alifii ineficiente, a marii febre pentru aur şi

Californiei și a marilor speranțe legate de pămîntul făgăduinței care era Vestul american.

Tatăl lui, Luther W. Guiteau, era un om cel puțin bizar. Mama, Jane Howe Guiteau, muri pe cînd băiatul avea numai șapte ani. Mai tîrziu, unul dintre specialiștii în psihiatrie, doctorul Spitzka, declară că Guiteau suferea de o boală ereditară. Tatăl lui, care la început fusese salariat la întreprinderile comunale, iar mai tîrziu devenise casier la bancă, considera că menirea sa era de a-l iubi pe Domnul. Visase cîndva și el să salveze lumea.

Societatea religioasă din care făcea parte, fără a fi o sectă în adevăratul înțeles al cuvîntului, era cunoscută sub numele de „Oneida". Fondatorul ei era reverendul John H. Noyes, care își formulase principiile vieții morale în publicația „The Berean". Acest reformator bisericesc, cum erau mulți prin America de atunci, deveni prietenul familiei Guiteau. Îl atrase pe tată de partea lui și cîștigă repede și simpatia fiului.

În felul acesta, tînărul Guiteau deveni angajat al societății religioase „Oneida", care, în afară de planificata salvare a omenirii, se ocupa cu tot felul de alte lucruri necurate. Guiteau nu rezista însă să lucreze prea mult într-un loc, de aceea începu să hoinărească, încercă să scrie la ziare, practicînd pamfletul naiv în care îi învinuia pe membrii propriei societăți religioase de viață imorală, cu toate că el însuși se ducea prin case de toleranță, trăia din mici escrocherii și din proiecte fantastice. Unii dintre vizitatorii odăiței în care locuia pe atunci, prezenți ca martori în procesul de mai tîrziu, arătară că pe un perete era atîrnată o placardă cu textul :

CHARLES J. GUITEAU
prim-ministru britanic,
va ține prelegeri la St. James Hall din Londra.

De îndată ce văzu că la New York nu se bucură de succes, se mută la Chicago, își cumpără cîteva tratate de drept de la anticariat, pe care le devoră pur și simplu, dădu un examen la care nu i se cerură aproape nici un fel de cunoștințe și deveni avocat autorizat. Nu apăra legea, dimpotrivă, folosea noua lui firmă pentru escrocherii, storcea de la creduli aconturi grase pentru tranzacții comerciale bănoase, dar imaginare, și dispărea în momentul în care trebuia să le restituie banii. Mai tîrziu se căsători cu Annie Bunn, îi promise raiul pe pămînt,

dar ea nu deveni decît o părtașă la veșnicele lui fugi din fața creditorilor. Guiteau era, desigur, un soț cum puțini se aflau. Se știa despre el că se întîlnea cu fel de fel de prostituate, pînă cînd se îmbolnăvi de o boală lumească. După cinci ani de aventuri, care cu greu s-ar putea numi căsnicie, Annie intentă divorț.

Planurile lui Guiteau oscilau în permanență între fantezie și realitate, ideile lui se învecinau adesea cu nebunia. Își puse în gînd să devină predicator ambulant și o porni la drum ca misionar. Conducătorilor de trenuri li se prezenta drept vînzător al firmei „Isus Hristos et comp.". În această calitate refuza să plătească prețul biletului, se denumea singur „Micul uriaș din Vest" sau „marele orator". Încercă să-și cîștige o faimă mondială ca teoretician religios, autor al unor lucrări despre calitățile spirituale ale omului. Transcrise lucrarea lui Noyes, pe care o numi „Adevărul sau ghidul biblic", apoi așteptă ca lumea să-i cadă la picioare. Cartea aceasta era un plagiat grosolan, care cuprindea idei de om dement. Înainte de atentat, împachetase manuscrisul pe care-l predase omului de la chioșcul de ziare, sperînd că, după săvîrșirea crimei, cartea va obține un tiraj imens. Trebuie că se gîndise serios la acest lucru din moment ce își revăzuse manuscrisul și-l completase.

Cînd văzu că treburile ca avocat-escroc și predicator ambulant nu-i prea mergeau, după ce dădu faliment ca agent de asigurări și încercă o duzină de alte îndeletniciri, se hotărî în cele din urmă să intre în politică.

În anul 1881 trăia la Boston fără a avea ceva de lucru. Atunci i se oferi șansa vieții sale. Susținătorii generalului Garfield se pregăteau să-l impună pe candidatul lor în funcția de președinte. Garfield era un selfmademan tipic american, trecuse prin toate meseriile, de la muncitor la profesor universitar. era un om cu un înalt spirit de sacrificiu. Oamenii îl iubeau. Deveni în scurt timp senator, iar în timpul războiului de secesiune se remarcă în calitate de comandant al unei formațiuni de voluntari. Mai tîrziu primi titlul de general. După război, deveni unul dintre cei mai importanți oameni politici ai partidului republican și iată-l candidînd la funcția de președinte. Cînd partidul lui începu campania electorală, falimentarul Guiteau află despre acest lucru și hotărî să intre în scenă.

Mai întîi se așeză la masă și alcătui un discurs electoral pe care îl trimisé apoi la tipar pe propria-i cheltuială.

Plecă la New York, unde începu să împartă dubiosul discurs ziariștilor și adepților lui Garfield. Dumnezeu știe unde țintea, poate urmărea să se liniștească pe sine, să se asigure că este un mare politician și, chiar dacă nu era primul ministru al guvernului Marii Britanii, care urma să țină prelegeri la St. James Hall, atunci măcar un fruntaș al republicanilor, cu capul plin cu felurite probleme legate de campania electorală, tot era.

Nu lăsa să-i scape nici o adunare a partidului republican, se străduia să ajungă cît mai sus, sau măcar să atragă atenția asupra lui. Norocul însă îl ocolea, adevărații conducători politici cel mult dacă îl ascultau și își vedeau mai departe de problemele lor. Cu toate acestea grandomanul Guiteau avea sentimentul că face politică în stil mare. După ce Garfield obținu victoria în alegeri, fu convins că aceasta este opera lui și așteptă să fie recompensat cu o funcție dintre cele mai importante. În America există obiceiul ca odată cu președintele să se schimbe toată garnitura de înalți funcționari de stat.

Nu se întîmplă însă așa nici după ce trimise președintelui nou ales la Casa Albă aceste rînduri laconice:

„I-am învins pe democrați. Asta așteptam. Domnul să vă răsplătească.

Al dumneavoastră, *Charles Guiteau*"

Se considera a fi unul dintre cei mai capabili politicieni și aștepta să-i iasă numirea într-un post important, dar, pentru că aceasta se încăpățîna să nu vină, începu să o revendice. Îi vizită mai întîi pe unii fruntași republicani, plictisindu-i cu rugămințile lui, și ajunse în cele din urmă la ministrul afacerilor externe, Blaine, căruia îi ceru o recompensă. Pentru că n-o primi, întocmi o cerere căreia îi anexă un exemplar al nicicînd pronunțatului său discurs electoral și o ținu una și bună să fie numit ministru plenipotențiar la Viena. Pentru că nici de data aceasta nu primi vreun răspuns, își reduse pretențiile și ceru să fie trimis consul la Paris.

Spre a-și motiva dorința de a deveni diplomat, dar și spre a demonstra documentat calificarea lui pentru o astfel de activitate, îi trimise președintelui o scrisoare foarte cordială în care îi spunea ca de la bărbat la bărbat că, în cazul că va fi numit reprezentant diplomatic al Statelor Unite la Paris, se va căsători cu o anume americancă foarte bogată, putînd astfel să reprezinte la nivelul corespunzător țara sa în relațiile internaționale.

Pretenții de om nebun la prima vedere. Numai că în America anilor optzeci era posibil aproape orice. Era suficient ca cineva să aibă o oarecare influență și o avere corespunzătoare, să facă parte din același partid cu președintele și atunci putea să obțină o funcție de stat chiar într-un mod aventuros ca acesta. Guiteau nu avea nici nume, nici poziție influentă, nici măcar bani, era un calic cu care nimeni nu catadicsea să stea de vorbă. Neprimind postul pe care îl visa, nici răspuns la cererea sa, îl cuprinse o furie nebună. Se duse personal la Casa Albă și începu să-l învinuiască pe președinte de nerecunoștință. Oamenii de pază îl goniră. Se înfurie pe președinte, pe nerecunoscătorul partid republican și pe toate căpeteniile politice care se aflau la conducere.

În sînul partidului republican izbucniră complicații interne, adversari fiind doi senatori din statul New York. Guiteau citi în ziare despre acest lucru, se bătu cu palma peste frunte, zicîndu-și că s-a alăturat unei clici de nemernici — partidul republican —, că pentru tot trebuie să plătească președintele Garfield, pe care nu trebuia să-l sprijine în campania electorală deoarece un nerecunoscător ca el nu merita să fie ajutat. După propria-i mărturisire, se hotărîse să-l asasineze pe președinte la 18 mai 1881. Ca să se termine odată !

„În ziua aceea m-am întors acasă pe la orele opt seara. Eram într-o dispoziție proastă, din cauza situației politice. Să fi fost opt și jumătate, poate nouă și jumătate, poate ceva mai înainte, dacă îmi amintesc bine, dar, în orice caz, înainte de a mă duce la culcare, îmi veni inspirația : ajunge să-l înlătur din drumul meu pe președinte și totul o să fie în ordine, toate vor merge spre mai bine.

A doua zi eram foarte tulburat. Încercam să mă eliberez de această idee, voiam să uit acest gînd, dar n-am reușit. După două săptămîni de profundă meditație am ajuns la concluzia că nu era nimic de făcut. Trebuie să-l înlătur pe președinte mi-am zis, aceasta este un ordin al Domnului..."

Dumnezeu îl însărcinase deci pe Guiteau să-l ucidă pe președinte. La 23 mai 1881 Guiteau trimise victimei sale o scrisoare în care își trăda groaznica intenție. Se poate ca președintele să n-o fi citit, sau să nu-i fi acordat nici o atenție, deoarece la Casa Albă veneau zilnic sute de scrisori.

Guiteau avu sentimentul că făcuse tot ce era posibil pentru salvarea sufletului președintelui. Acum era ferm convins că el reprezenta instrumentul ales de dumnezeu, că el va deveni binefăcătorul poporului. La 6 iunie se duse la magazinul lui John O'Meary, pe una din străzile principale ale Washingtonului, și cumpără, în schimbul a cinsprezece dolari pe care îi împrumutase, un revolver „British Bulldog" cu butoiaș, pentru cinci gloanțe. Ar fi putut să-și aleagă un pistol bun cu a treia parte din dolarii plătiți, dar el îl alese pe cel mai scump. Era obsedat de ideea că va deveni erou național și dacă revolverul va ajunge într-un muzeu ce-or să spună despre el copiii de școală cînd vor da peste o armă ieftină, de duzină...

Avea un plan, o armă, așa că se duse în afara orașului unde făcu antrenamente de tras la țintă. În același timp începu să caute un prilej care să-l ducă cît mai aproape de președinte. Și erau destule ocazii, primul bărbat al Statelor Unite nu era înconjurat încă de o armată de păzitori : mergea prin oraș ca oricare alt cetățean, iar la biserică lua loc printre oamenii de rînd.

Mult timp Charles Guiteau nu se putu hotărî. Pînă în ziua cînd citi în ziare că președintele va pleca împreună cu soția într-un concediu de trei săptămîni. Hotărî să-l aștepte la gara „Baltimore & Potomac Depot". Inclusiv la ultimul interogatoriu Guiteau mărturisi că oscilase pînă în clipa cînd apăsase pe trăgaci, nu voia să-l împuște, doamna Garfield avea întipărită pe față o expresie de adîncă tristețe. Plicul pe care îl predase la chioșcul de ziare înainte de atentat — spera ca, imediat după ce crima va avea loc, să fie prins și închis, ceea ce s-a și întîmplat — conținea însă cu totul altceva.

„Președintele există din voința Domnului, alegerea lui s-a făcut din voința Domnului și tot din voința Domnului va trebui să piară. Prin această faptă voi realiza două țeluri : voi apăra republica și voi face să crească interesul pentru cartea mea THE TRUTH..."

În perioada care trecu de la arestarea lui Guiteau pînă la procesul pe care judecătorul Walter Cox îl deschise la 19 septembrie 1881, întreaga opinie publică își manifestase ostilitatea față de asasin. Pe drumul de la închisoare pînă la tribunal un bărbat încercă chiar să-l împuște. După unsprezece săptămîni de luptă cu moartea, cel de-al douăzecilea președinte al Statelor Unite cîștigase simpatia întregii lumi. Pe primele pagini ale ziarelor apă-

reau zilnic ştiri despre starea sănătăţii pacientului, doctorii chemaţi din clinicile cele mai mari se consultau asupra ajutorului pe care i-l mai puteau acorda. Nu aveau însă posibilitatea de a stabili locul în care se găsea glonţul din torace şi nu puteau risca o operaţie într-un loc atît de delicat.

După cîteva perioade în care preşedintele se simţise ceva mai bine, moartea se strecură pînă la patul bolnavului, în ciuda zidului format din cei mai buni specialişti. Ţara întreagă se rugase zadarnic pentru însănătoşirea lui.

După moartea preşedintelui, opinia publică îl ura şi mai tare pe asasin. Oamenii aşteptau nerăbdători condamnarea lui exemplară. S-ar putea ca acesta să fi fost motivul care i-a condus pe judecător şi pe specialişti la concluzia că n-ar fi înţelept să-i acorde criminalului circumstanţe atenuante scoţîndu-l irresponsabil. S-ar fi expus unor critici vehemente. Guiteau a fost declarat răspunzător pentru fapta sa.

În ciuda acestei hotărîri, Guiteau se comporta ca un om nebun. Se năpusti asupra procurorului, spunîndu-i că este un om de nimic şi o unealtă a diavolului, îi proroci că va sfîrşi în iad. Strigă în gura mare că ştie el bine cu cine are onoarea, domnul procuror este un alcoolic notoriu care, mai devreme sau mai tîrziu, o să plesnească din cauza beţiei.

Charles Guiteau nu făcea impresia unui om echilibrat sufleteşte şi nici nu-i sigur că ar fi simulat starea în care se găsea. Ar fi însemnat să nu fi fost toată viaţa decît un simulant. În timpul procesului scotea limba la te miri cine din sală, ceru judecătorului să permită juraţilor o plimbare la aer curat, altminteri şi-ar fi putut distruge sănătatea în aerul viciat din sala de judecată. Nu aşteaptă însă răspunsul şi se adresă asistenţei cu o proclamaţie politică confuză. Judecătorul Walter Cox, care îi judecase şi pe adevăraţii sau presupuşii colaboratori ai asasinului lui Lincoln, Booth, avea o răbdare de fier şi o experienţă pe măsură. Nu-şi ieşi din fire, în tot timpul celor unsprezece luni conducînd procesul cu autoritatea necesară.

Apărătorii ştiau că nu au nici o şansă, dar, din motive de reclamă evidente, se lansară în pledoarii strălucite, însă fără nici o valoare. Nici măcar remarca preşedintelui ucis, care declarase că nu crede în responsabilitatea asa-

sinului, sau căința lui Guiteau din ceasul al douăsprezecelea n-au mai putut schimba în vreun fel sentința.

Asasinul președintelui Garfield a fost condamnat la moarte și executat la 30 iunie.

Conducerea închisorii înscenă execuția ca pe un spectacol. Prețul biletelor creștea de la o zi la alta, întocmai ca acțiunile unei întreprinderi prospere. Cei două sute cincizeci de invitați care luară loc la 30 iunie 1882 pe băncile de lemn au fost martorii unor scene de neuitat. Condamnatul se pregăti tacticos, îngenunchie în fața podiumului pe care era fixată spînzurătoarea, se pieptănă privindu-se în oglindă, își îndreptă nodul la cravată, apoi urcă încet, fluierînd o compoziție proprie — oda asasinului :

Sînt bucuros
că mă duc la Domnul cel iubitor.
Sînt bucuros
că mă duc la Domnul cel iubitor.
Glorie, aleluia, glorie, aleluia...

Între hîrtiile găsite după moartea nesăbuitului atentator, care reușise să tulbure opinia publică fără a schimba însă cursul lumii, s-au găsit și unele însemnări caracteristice pentru starea lui sufletească. El credea că cetățenii americani recunoscători îi vor ridica un monument ca unui erou național și își scrisese singur epitaful :

„Aici odihnește trupul lui Charles Guiteau,
patriot și creștin.
Sufletul lui blajin se află în ceruri".

9

Sfîrșitul tristei împărătese

Hotelul „Beau Rivage" a rămas pînă astăzi unul dintre cele mai bune din Geneva. Așezat pe Quai du Mont Blanc, de la ferestrele și balcoanele lui se deschide o frumoasă priveliște asupra lacului și masivului acela strălucitor, cel

mai înalt din Europa. Astăzi hotelul aparţine lui Fred Mayer, dar el cunoaşte numai din povestite evenimentele din ziua de 9 septembrie 1898. Bunica lui, madame Mayer, respectabila directoare a hotelului, a fost însă de faţă la toate cele întîmplate atunci.

Treisprezece minute după ce acele ceasornicului trecuseră de amiază, din holul hotelului ieşiră două doamne distinse. Una dintre ele era îmbrăcată în negru. Portarul, monsieur Adolphe, îşi scoase chipiul cusut cu fir de aur şi se înclină pînă la pămînt.

Cele două femei mergeau grăbite pe trotuar îndreptîndu-se spre port, unde le aştepta, gata de plecare în cursă, un vapor. Portarul privi o clipă în urma lor fără să-l observe pe tînărul robust, cu haine roase şi cu mustaţă groasă, neagră, care se apropiase de cele două doamne. Despărţindu-le, se năpusti asupra uneia dintre ele, se opri o clipă, apoi începu să fugă şi dispăru după un colţ.

Femeia îmbrăcată în negru se prăbuşi şi însoţitoarea ei o ajută să se ridice. Un trecător o sprijini de cealaltă parte. Monsieur Adolphe alergă şi el să dea o mînă de ajutor. Palidă, femeia se clătina ; deşi era speriată, reuşi să-i şoptească însoţitoarei ei : nu s-a întîmplat nimic, totul e în ordine. Spuse aceste cuvinte pentru ca neplăcuta întîmplare să nu cumva să atragă atenţia oamenilor.

— Nu ştiu ce vrea de la mine, spuse ea cu un glas şi mai scăzut, scuturîndu-şi haina de ploaie.

Amabil, monsieur Adolphe o ajută să-şi curete de praf hainele negre. Le propuse apoi doamnelor să se întoarcă la hotel, unde ar putea să-şi perie mai bine hainele, în timp ce doamna putea să se odihnească. Doar bruta aceea o trîntise pe pavaj şi fără-ndoială că doamna se lovise în cădere. Doamna în negru refuză, îndemnînd-o pe femeia de lîngă ea să se grăbească, căci vaporul se putea îndepărta de chei dintr-o clipă într-alta.

Cele două doamne urcară pe puntea vasului la ora treisprezece şi douăzeci şi trei de minute. Trei minute mai tîrziu se auzi sirena vasului, cîţiva băieţi desfăcură cablurile prinse de stîlpii puternici de oţel, cîrmaciul întoarse vasul spre lac. Femeile rămaseră pe punte. Doamna în negru era foarte palidă. La un moment dat nu mai putu să respire, totul începu să se învîrtească în jurul ei, picioarele i se înmuiară. Se prinse de braţul prietenei sale.

— Aş vrea să mă aşez pe ceva, spuse ea încet.

Cealaltă femeie, mai tînără, se înspăimîntă. O sprijini mai departe pe doamna în negru şi-i şopti :

— Mă duc să-i spun căpitanului cine sînteţi.

— Să nu faci una ca asta, nu vreau decît să mă odihnesc puţin !

Luă loc pe o bancă. Femeia în negru, care era mai în vîrstă, se plînse din nou că nu mai poate respira. Îşi duse mîna la piept şi oftă :

— Aici, în locul acesta...

Nu apucă să spună aceste cuvinte şi capul îi căzu pe piept.

— Ajutor ! Ajutor ! strigă însoţitoarea ei.

Căpitanul Roux îşi făcu îndată apariţia şi o examină pe doamna în negru care zăcea palidă, cu ochii închişi, fără să dea vreun semn că ar mai fi în viaţă.

— Poate ar fi mai bine să întorc vasul şi să o ducem la ţărm. Cred că are nevoie de îngrijiri medicale, spuse căpitanul.

— Nu se află nici un doctor pe vas ? întrebă doamna mai tînără, foarte tulburată.

— Vă rog, se află printre călători un doctor ? repetă căpitanul Roux.

Nu se anunţă decît o femeie, pe nume Dardall, fostă infirmieră, care se oferi bucuroasă să o ajute. Spuse că ar trebui să i se desfacă bolnavei corsetul.

Cele două femei începură să dea drumul la corset, puseră cîteva picături de eter pe nişte bucăţi de zahăr şi femeia în negru îşi recăpătă cunoştinţa. Deschise ochii, se uită împrejur, se ridică în capul oaselor, dar se întinse din nou, sprijinită de cele două doamne. Constată că-i este mai bine, respiră adînc, apoi căzu brusc, fără cunoştinţă, în poala însoţitoarei. Fosta infirmieră îi desfăcuse între timp corsetul. Dădu peste o pată de culoare roşie. Femeia mai tînără, contesa Sztaray, nu se mai putu abţine şi strigă :

— Pentru dumnezeu, sînge ! Doamne, a ucis-o. A ucis-o pe împărăteasa Austriei ! Şi leşină.

Contesa Sztaray, doamnă de la curte, trădă astfel identitatea tristei împărătese Elisabeta a Austriei. Călătorii se strînseră în jurul ei, căpitanul Roux ordonă să fie întors vaporul şi peste puţin timp acesta ancoră la Quai du Mont Blanc. În clipa cînd la hotelul „Beau Rivage" veni şeful poliţiei din Geneva, Virieux, constată că împărăteasa Austriei, care călătorea sub un nume de împrumut, era

transportată în liniște. Bărbatul care răspundea de securitatea Elisabetei se uita cu groază cum o așezau pe o targă improvizată din două șezlonguri aflate pe punte. Contesa Sztaray se ținea după cei care o duceau, strigînd într-una după ajutor.

Unul dintre oamenii care o așezară pe rănită pe targă era Jacques Teisset, membru al Camerei comerciale din Geneva. Acesta se afla pe vapor mai înainte ca cele două doamne să fi urcat. Stătea pe punte și, uitîndu-se peste întregul chei, îl zărise pe atacator și văzuse desfășurarea întregii tragedii. Împărăteasa Elisabeta respiră în brațele lui pentru ultima dată. Mai tîrziu, în fața tribunalului, el declară că n-au reușit mult timp să găsească un doctor care s-o ajute pe rănită. Abia după zece minute își făcuse apariția în camera împărătesei doctorul Golay, pe care monsieur Teisset îl cunoștea bine. Doctorul ceru mai întîi să i se explice cum s-au întîmplat lucrurile și numai după aceea încercă să-i îngrijească rana, fără să reușească însă. În momentul în care se produsese atacul, împărăteasa avea corsetul strîns în jurul pieptului. Mai tîrziu, cînd îi desfăcură șireturile, pielea rănită se deplasă într-o parte, nemairămînînd deasupra rănii interne. Așa că sonda doctorului se dovedi inutilă.

După cîteva clipe intră în cameră, plînsă toată, contesa Sztaray, care întrebă :

— Mai este vreo speranță, doctore ?

— Îmi pare rău, doamnă, răspunse el, starea maiestății sale este critică.

Cu toate acestea nu renunțară. Doamna Mayer, proprietara hotelului „Beau Rivage", și o doamnă dintr-o cameră învecinată îl ajutară pe doctorul Golay, care mai încerca s-o salveze pe muribundă. Pentru că se temeau să o întoarcă pe rănită, iar lenjeria de corp îi era prinsă cu nasturi la spate, femeile îi tăiară îmbrăcămintea cu foarfecele. Doctorul Golay începu să o examineze în amănunt. Nu mai avea însă ce să constate, împărăteasa murise. Elisabeta, împărăteasă a Austriei și regină a Ungariei, murise la orele paisprezece și treizeci.

Căsnicia Elisabetei cu rigidul împărat Franz Joseph nu a fost una dintre cele mai fericite, în ciuda faptului că acesta, la douăzeci și patru de ani, o luase din dragoste, cînd ea avea doar șaisprezece. În momentul în care devenise logodnica împăratului, Sissy era o fire veselă, o fată zglobie, lipsită de griji. Dar, îndată după aceea, viața ei

plină de bucurii fu încorsetată de poruncile și regulile lipsite de sens ale învechitului ceremonial de la curte. Convieţuirea cu Franz Joseph fusese chiar de la început marcată de atitudinea neînţelegătoare a Sofiei, mama împăratului, care avea ultimul cuvînt la curtea Habsburgilor. Ea îi dirija și pe copiii Elisabetei, hotărînd asupra educaţiei lor, împiedicînd-o pe mama lor să-i vadă. Din această cauză se ajunsese la conflicte care au degenerat în cele din urmă în certuri aprinse între noră și soacră. Împărăteasa Elisabeta alese calea celor înţelepţi, plecă din Viena unde se întorcea numai cînd era absolut necesar.

Se spune că din prinţesa veselă care fusese se transformase într-o tristă împărătească datorită faptului că viaţa nu-i cruţase nervii : moartea fiicei ei, Sofia, înstrăinarea lui Franz Joseph, căruia împărăteasa însăși îi dăduse drept metresă pe artista vieneză Cateřina Schratt, apoi pierderea lui Rudolf, singurul băiat și moștenitor al tronului. Pe Rudolf îl găsiseră mort în castelul de vînătoare de la Mayerling, alături de cadavrul tinerei baroneșe Vecsera, care mai degrabă părea a fi fost împușcată de el decît să-și fi pus singură capăt zilelor. Împărăteasa pierduse astfel totul. La puţin timp după aceea ea vizită, sub un nume născocit, un doctor din Geneva, cu care ocazie află că soţul ei contractase o periculoasă boală venerică și că, deci, acesta o înșela nu numai cu artista Schratt.

Iată de ce Elisabeta plecase de acasă străduindu-se să-și ducă viaţa cît mai departe de Viena. Călătorea în toată lumea, ajunse pe insula Corfu, unde începu să-și construiască o costisitoare reședinţă de vară, se mută din castel în castel, pînă cînd, sub numele de Mrs. Nicholson, plecă pe mare cu un iaht de împrumut. Îi plăcea să se cațere pe munţi însoţită de tineri, cărora le citea din clasicii greci. Mai tîrziu constată că suferea de anemie și plecă în Elveţia, fără să știe că acesta avea să fie ultimul ei drum.

Fusese oaspetele baroanei Rothschild, locui cîteva zile la „Grand Hotel" din Caux și, în cele din urmă, într-o dispoziţie extraordinară, plecă la Geneva, unde trase la luxosul hotel „Beau Rivage", pe malul lacului Leman, dîndu-se drept contesa von Hohenembs. Toţi cei care o întîlniseră în zilele acelea au declarat că părea neobișnuit de echilibrată, liniștită, fericită chiar ! Avea saizeci și doi de ani, dar era încă zveltă, frumoasă, cu un frumos păr castaniu.

Acum însă zăcea fără viață.

In cabinetul său de la Viena, împăratul Franz Joseph era preocupat, ca de obicei, de rezolvarea unor probleme de stat. La orele șaisprezece și treizeci contele Paar îi solicită o audiență urgentă. Primise cu cîteva clipe mai înainte o telegramă de la Geneva în care se comunica faptul că împărăteasa fusese grav rănită de un individ necunoscut. Franz Joseph ordonă să i se facă de urgență legătura cu hotelul din Geneva, dar mai înainte ca Paar să părăsească cabinetul sosi de la Geneva o altă telegramă : împărăteasa Elisabeta încetase din viață.

Autoritățile elvețiene cerură telegrafic împăratului Franz Joseph permisiunea de a efectua autopsia legală. La patru ore după decesul împărătesei Elisabeta, la hotelul „Beau Rivage" își făcură apariția specialiștii : doctorii Reverdin, Gosse și Mégévaud. O infirmieră de la spitalul local dezveli cadavrul și doctorii îl examinară, iar două zile mai tîrziu îi făcură autopsia. Găsiră la patrusprezece centimetri sub clavicula stîngă și la patru centimetri deasupra mamelei o rană ascunsă. Îi deschiseră toracele și-i studiară inima. Arma ucigașă — nu se știa încă despre ce anume armă era vorba — pătrunsese pînă la o adîncime de optzeci și cinci de milimetri, rupsese o coastă și intrase în ventriculul stîng. Rana era atît de îngustă, că sîngele se scursese foarte încet. Aceasta este explicația faptului că moartea n-a fost instantanee, că, în ciuda rănii mortale, pe care nici n-o bănuia, împărăteasa mai putuse face încă o sută douăzeci de pași pînă pe punțea vasului.

Atentatorul încă necunoscut străpunsese pieptul doamnei în negru și fugise de la locul crimei. Alergă pe chei, o apucă apoi pe Rue des Alpes, încercă să ajungă în Place des Alpes, unde intenționa să dispară în mulțime. Pe chei se găseau două trăsuri, iar birjarii, Victor Vuillemin și Louis Chaumartin, care văzuseră cele întîmplate, săriră în trăsuri și încercară să-l prindă pe asasin. Reușiră s-o facă cu ajutorul altor trecători, macaragiul Antoine Rouge și marinarul Albert Fiany, tocmai în mijlocul pieței. Dealtfel, acesta nu le dădu prea multă bătaie de cap, nu se apără și așteptă liniștit venirea comisarului Kaiser.

Kaiser :

— In numele legii, ești arestat. Urmează-mă pînă la postul de poliție !

Atentatorul :

— Nu vă fie frică, merg de bună voie. Păcat că n-am reuşit s-o omor !

Comisarul de poliţie Albert, care era de serviciu, ascultă mai întîi raportul lui Kaiser, apoi începu să-l cerceteze pe arestat, dar nu-i înregistră decît datele personale, avea altceva de făcut şi, în plus, nu considera cazul prea important. Dar cînd zbîrnîi telefonul află că italianul Luigi Luccheni, cel care stătea liniştit în faţa lui, o ucisese pe împărăteasa Elisabeta a Austriei !

Asasinul avea treizeci şi doi de ani, era născut la Paris şi reprezenta un caz social tipic. Crescuse într-un orfelinat din Parma, dar cînd a împlinit zece ani a fost dat afară de la orfelinat şi a trebuit să trăiască pe cont propriu. Făcea de toate, şi, se-nţelege, trăia de azi pe mîine. La douăzeci de ani îşi terminase armata, în anul 1896 lupta în Etiopia, iar după demobilizare rămăsese slugă la fostul său comandant, un conte din Aragon. În mod cert era iresponsabil, comisese crima cu multă dezinvoltură, lăudîndu-se chiar cu fapta lui. Era mîndru că o ucisese pe împărăteasă.

Trăind de mic în sărăcie şi mizerie, Luigi Luccheni îi ura din suflet pe cei bogaţi şi plini de glorie. Asasinase deci din răzbunare. Se declarase anarhist, dar în realitate nu făcea parte din nici o organizaţie, ba se fălea că a plănuit şi realizat totul de unul singur. Într-o zi îşi cumpără o pilă, o ascuţi şi cu acest pumnal confecţionat ad-hoc se hotărî să ucidă cîteva dintre personalităţile marcante care trăiau în Elveţia. În momentul arestării fusese găsit asupra lui o listă a oaspeţilor băilor din Evian. La început se gîndise să-l asasineze pe ducele de Orléans, pe care îl urmări la Evian, apoi la Geneva. Ducele urmărit dispărea întotdeauna la timp. Nu s-a reuşit niciodată să se afle de ce Luccheni o alesese tocmai pe împărăteasa Elisabeta, pe care nici măcar nu o cunoştea, deşi mai tîrziu avea să declare că o văzuse cu ani în urmă, la Budapesta. Ea călătorea incognito, dîndu-se drept contesa von Hohenembs, astfel încît numai cu greu ar fi putut afla de şederea împărătesei la hotelul „Beau Rivage", ca să nu mai vorbim despre planul ei de a se plimba cu vaporul.

O singură explicaţie rămîne totuşi în picioare : jocul întîmplării.

Intre timp poliţiştii din Geneva căutau arma ucigaşă, pe care un cetăţean de pe Rue des Alpes o aduse a treia

zi după comiterea crimei. Acesta găsise pila, o ridicase și o dusese acasă. De unde să știe că ținea în mînă arma cu pricina ! Abia mai tîrziu, cînd citi în ziare chemarea direcțiunii poliției, alergă cu ea la cel mai apropiat comisariat.

Asasinul își recunoscu fapta, iar arma deveni piesa numărul unu a dosarului. Procurorul general Navazza putea începe deci pregătirea procesului. La primul interogatoriu, îl întrebă pe Luccheni :

— De ce ați ucis-o pe femeia aceasta care nu v-a făcut nici un rău ?

— Orice măsură este bună în lupta împotriva celor puternici și bogați, răspunse mecanic asasinul, iar Luccheni, adică eu, am ucis o împărătească !

Asasinarea împărătesei Austriei, care se afla în afara vieții politice, cu greu ar putea fi numită o crimă politică, dacă ea n-ar fi raportată la o situație istorică. Luigi Luccheni era un asasin solitar, fără nici un contact cu anarhiștii. Crescuse însă într-un mediu clocotind de astfel de hotărîri. Cei asupriți considerau atentatele împotriva personalităților politice, și în unele cazuri chiar împotriva împăratului Franz Joseph, drept singura posibilitate de a atîța opinia publică.

După înfrîngerea revoluției din anul 1848 din Ungaria, absolutismul habsburgic adoptase o politică de represiune pe care o ridicase la rangul de teroare împotriva potențialilor revoluționari. Această politică reclama contramăsuri. În anul 1853 calfa de croitor Libeny Janos hotărî ca, în semn de protest împotriva lipsei de drepturi a celor asupriți, să-i răzbune pe toți cei care sufereau în închisorile austro-ungare.

Pentru aceasta, Libeny se duse la Viena, unde se pregăti să-l asasineze pe împăratul Franz Joseph. Se cățără pe un zid și, cu toate că împăratul era însoțit de aghiotantul său, contele O'Donnel, Libeny se aruncă cu cuțitul asupra lui. Franz Joseph se clătină. Contele O'Donnel sări asupra atentatorului și-l trînti la pămînt, făcîndu-l inofensiv. Pe împărat, care era grav rănit, îl transportară la spital. Poliția închise degrabă granițele, armata primi ordinul pentru alarmă de gradul întîi, iar închisorile se umplură repede de suspecți, pentru că nimeni nu voia să creadă că Libeny acționase din proprie inițiativă, fără complici.

Împăratul Franz Joseph se întremă după rănile primite, se lecui și de comoția cerebrală, își recăpătă vederea

mai întîi la un ochi, apoi la celălalt, iar în cele din urmă se întoarse însănătoşit la Schönbrunn. Poliţia nu reuşi să descopere nici un centru al vreunui grup de conspiratori din ale căror rînduri să fi făcut parte şi atentatorul. De aceea îl aduseră în faţa juraţilor, îl judecară, îl condamnară şi-l executară.

Represiunea politică ce a urmat a provocat un val de teroare organizată, individuală şi colectivă. Revoluţionarii austrieci găsiră suficiente modele în alte ţări unde situaţia era de asemenea în fierbere : în Germania, zeţarul Reinsdorf pusese la cale un atentat împotriva lui Wilhelm, care era urît de popor, în Rusia ţarul Alexandru al II-lea fusese omorît, irlandezii îi uciseră, în parcul Phoenix din Dublin, pe lordul Cavendish, secretarul de stat pentru Irlanda, şi pe Burke, locţiitorul său, crezînd că astfel vor rezolva complicata situaţie din ţara lor.

Cu douăzeci de ani mai înainte ca pretinsul anarhist Luccheni să se hotărască a ucide pe cineva din lumea potentaţilor, la Berlin, doctorul în filozofie Karl Nobiling trăsese asupra împăratului Wilhelm I. În ciuda nivelului social şi intelectual diferit al celor doi, atentatorii erau nişte naufragiaţi sufleteşte, nişte desperaţi, care simţeau nevoia să-şi dovedească lor înşile, prin fapte „mari" şi, pe cît posibil, ieşite din comun, că nu sînt inutili.

În Berlinul anului 1878 era ştiut că împăratul nu lăsa să-i scape nici o după-amiază de duminică fără a se plimba în caleaşcă pe promenada Unter den Linden. Fiecare berlinez cunoştea acest tabiet, familiar oraşului. În organizarea acţiunii sale, Karl Nobiling porni de la această constatare. Închirie pe Unter den Linden, la numărul 18, o căsuţă cu ferestre la stradă, îşi cumpără o puşcă de vînătoare, iar în după-amiaza zilei de 2 iunie 1879 se aşeză la fereastră, aşteptînd apariţia caleştii imperiale. Ochi şi apăsă pe trăgaci.

Îl atinse pe împărat, dar acesta scăpă cu viaţă. Suveranul era îmbrăcat în uniformă de gală, pe cap avea o cască alămită, cu pene de cocoş. Casca îi salvă viaţa, dar doctorii avură destul de furcă cu el, întrucît îi găsiră în corp nu mai puţin de treizeci de alice. Karl Nobiling muri la cîteva luni după comiterea atentatului. Cînd văzu că berlinezii au cerut ca atentatorul să fie pedepsit, îşi luă singur viaţa.

Nobiling avea tare ereditare, deoarece şi tatăl lui sfîrşise tot sinucigîndu-se. Karl urmase şcoala cu rezultate

mediocre, își dăduse bacalaureatul, apoi se înscrisese la o universitate din Italia, unde își luase titlul de doctor în filozofie. Cu toate acestea se dedică agriculturii, apoi lucră într-un birou la Oficiul de stat prusian de statistică. Stăpînii lui nu erau însă mulțumiți de munca pe care o presta, de aceea îi dădură preaviz. Și iată-l rămas fără lucru, fără nici o perspectivă. Își pierduse orice interes pentru viață, căreia nu-i mai găsea nici o valoare, și nu mai voia decît să se răzbune, punînd la cale o crimă politică.

Și la Viena erau grupuri conspirative înarmate care se pregăteau de luptă. Unul dintre ele, care puse la cale în anul 1883 asasinarea lui Franz Joseph și incendierea Vienei, nu reușise să-și ducă planul la bun sfîrșit, poliția descoperindu-i și arestînd pe mulți dintre membrii lui. În casa conspirativă se găsiră bombe, un număr însemnat de arme, dinamită. Guvernul începuse să se teamă de activitatea revoluționarilor, de aceea întreprinse represalii crunte împotriva lor. La Viena a fost decretată starea de urgență, iar unul dintre conducătorii revoluționarilor, Hermann Stelimacher, a fost împușcat pentru a servi și altora de învățătură. Mulți sfîrșiră prin închisori.

O tradiție bogată aveau atentatorii italieni, cazul lui Luigi Luccheni legîndu-se de cel al predecesorilor : revoluționarul Orsini, cel care încercase să-l asasineze pe împăratul Napoleon al III-lea, Michele Angiolello, autorul atentatului reușit împotriva lui Antonio Canavas del Castillo, primul ministru al Spaniei, Santo Caserio, asasinul lui Sadi Carnot, președintele Republicii franceze. Tot italienii puseseră la cale și cîteva atentate împotriva împăratului Franz Joseph.

În Triest și Dalmația, în Tirol și în alte părți ale imperiului austro-ungar trăia o minoritate italiană. Un grup de revoluționari din această zonă, sub conducerea studentului Oberdan, pregăti un atac armat împotriva împăratului Franz Joseph. În vîrstă de douăzeci de ani, Oberdan provenea din Triest și era sloven după mamă. Studiase la Viena, de unde fugise la Roma în anul 1877 pentru a se sustrage serviciului militar. El se pregăti să-l asasineze pe împărat cu ocazia festivităților prilejuite de împlinirea a cinci sute de ani de la alipirea Triestului la monarhie.

Atentatul n-a avut însă loc. Poliția secretă austriacă avea ochi peste tot, un agent secret aflase despre planul

lui Oberdan, așa că poliția îl arestă. În timpul percheziționării camerei în care locuia, poliția găsi cîteva bombe. Oberdan a fost condamnat la moarte și executat în anul 1882, în ajunul Paștilor, în curtea închisorii din Triest. Pedeapsa aceasta prea aspră stîrni o furtună de nemulțumiri în întreaga Europă. Personalități de frunte din multe țări europene interveniră pe lîngă împărat pentru a-l grația pe tînărul student, Victor Hugo în persoană îl rugă pe împărat să dea dovadă de clemență.

Franz Joseph era însă împăratul care domnea cu mînă de fier și nu se lăsă înduioșat. Din această cauză Oberdan, dintr-un simplu condamnat, deveni erou național. Numele lui îl luară străzi și piețe, la Veneția i se ridică un monument, în cinstea curajului lui s-au compus și se cîntau cîntece. Se născuse un cult al lui Oberdan, el devenind un simbol pentru mulți revoluționari veritabili, dar și pentru niște nesăbuiți de teapa lui Luigi Luccheni.

Doctorii și specialiștii tribunalului eliberaseră un certificat prin care îl făceau pe Luigi Luccheni răspunzător pentru crima sa, în ciuda faptului că el nu se purta ca un om normal : avea crize de grandomanie, și nu numai că nu-și regreta fapta, dar era chiar bucuros că reușise să devină centrul atenției. De cîteva ori își exprimase părerea de rău că Elveția abolise pedeapsa cu moartea : pentru Luccheni cea mai mare bucurie a vieții ar fi fost să poată muri în spînzurătoare.

În închisoare fiind, întreba mereu ce zic oamenii despre el, iar cînd supraveghetorii îi spuseră că asasinarea împărătesei Elisabeta, care era lipsită de apărare, a trezit nemulțumiri de neînchipuit, deoarece ea nu făcuse nimănui vreun rău, Luccheni se bucura, sperînd că în felul acesta va deveni nemuritor, că despre el vor învăța copiii la orele de istorie. Și pentru a-și trece definitiv numele și în cărțile de citire, îi trimise președintelui Elveției o scrisoare pe care o semnă „Luigi Luccheni, unul dintre cei mai periculoși anarhiști", cerîndu-i în modul cel mai serios să fie judecat după legile cantonului Lucerna deoarece în cantonul Geneva pedeapsa cu moartea fusese abolită. Prin moartea sa eroică pe eșafod spera să-și mărească faima.

Procurorul general Navazza :

— Din cuvintele acuzatului Luigi Luccheni răzbate setea de glorie a asasinului. Niciodată, în lunga mea

carieră, nu am întîlnit un individ asemănător. Personajul acesta inuman este mîndru de fapta lui şi nu încetează să se roage să fie executat pentru crima comisă.

Din închisoare asasinul trimitea scrisori care ar fi vrut să reprezinte o confesiune politică. În realitate ele nu erau decît o îngrămădire de fraze confuze, auzite de la alţii, cărora li se adăugau cîteva propoziţii exprimînd satisfacţia lui pentru reuşita atentatului. Luccheni era bucuros că el, un tînăr de numai douăzeci şi cinci de ani, reuşise să ocupe un loc în istorie şi declară că fapta lui se poate asemăna cu cea a căpitanului Dreyfus.

Opinia publică mondială era indignată. Pe de altă parte, pe adresa închisorii unde era deţinut soseau multe scrisori, rămase, desigur, pe masa cenzurii închisorii, în care era felicitat pentru fapta lui curajoasă. Mulţi semnatari considerau crima lui drept eroism, prorocindu-i glorie veşnică. „Cîndva, poporul va scoate din mormînt rămăşiţele tale pămînteşti şi le va acoperi cu flori", îi prorocea un anonim.

Luigi Luccheni dorea foarte mult să ajungă la spînzurătoare şi în timpul înfăţişărilor de la tribunal făcu tot ce putu pentru a-şi vedea visul împlinit : se lăuda cu crima lui, striga în gura mare că ar mai ucide-o odată pe împărăteasă. Cu toate acestea nu s-a ales decît cu închisoare pe viaţă. Pentru el asta echivala cu o degradare, cu o insultă şi, spre a se răzbuna, le strigă judecătorilor în faţă : „Trăiască anarhismul ! Moarte aristocraţilor !"

Condamnatul era desigur o persoană plină de contradicţii. După cîteva luni de detenţiune entuziasmul şi îndărătnicia îi cam trecuseră. Promise că va fi un deţinut model, dar, cu cît stătea mai mult după gratii, cu atît mai mult îl cuprindea teama de singurătate. Pentru ca viaţa să nu i se pară prea monotonă, îşi făcu dintr-o cheie de deschis conserve un cuţitaş, îl ascunse într-o gheată şi, cînd i se ivi ocazia, se năpusti cu el asupra directorului închisorii.

Drept pedeapsă, Luigi ajunse într-o carceră. Desperat, încercă să se sinucidă. Peste cîţiva ani — era în toamna anului 1910 — intră în conflict cu un gardian beat, iar acesta se plînse directorului închisorii. Luccheni ajunse din nou la corecţie, într-o izolare totală. Aici, zbiera ca un isteric, se agita, iar mai tîrziu începu să facă ravagii, distrugînd instalaţiile din celulă. În cele din urmă se spîn-

zură. Astfel sfîrși, lipsit de glorie, atentatorul care își închipuise că lumea îl va purta în triumf.

Pe Elisabeta, împărăteasa Austriei, o înmormîntară cu pompa cuvenită, șapte zile după comiterea crimei. În ziua aceea Viena deveni un oraș al tristeții. Dar sub vălul doliului se ascundea ura împotriva Habsburgilor. Conspiratorii se pregăteau pentru noi atentate. Atenția poliției secrete chezaro-crăiești începu să se îndrepte peste ocean — spre Statele Unite, unde se refugiaseră mulți dintre adversarii regimului.

Impăratul Franz Joseph introdusese măsuri severe împotriva rebelilor și anarhiștilor, a revoluționarilor. Înăsprirea oprimării provocă reacții de răspuns. La doi ani după uciderea tristei împărătese, Gaetano Bresci îl asasină pe regele Umberto al Italiei. Poliția secretă austro-ungară se străduia să-și treacă pe ascuns copoii peste ocean și să-i infiltreze în rîndul organizațiilor revoluționare ale emigranților pentru a afla ce acțiuni se mai puneau la cale. Numai că și la Viena începuseră să sosească din toate părțile vești despre descoperirea altor comploturi, împăratul Franz Joseph fiind încercuit în propriul său imperiu.

Consulul austro-ungar Nuber trimise de la New York o știre demnă de încredere conform căreia grupuri ale anarhiștilor italieni aflați acolo se pregăteau să-l asasineze pe împăratul Franz Joseph. Nu era vorba despre o știre lipsită de temei, consulul Nuber aflase despre pregătirea atentatului de la aceeași persoană care îl informase și despre complotul pus la cale împotriva regelui Italiei, Umberto. Aproape în același timp la Viena sosise o comunicare de la ambasadorul austro-ungar la Țarigrad, căruia primul secretar al misiunii diplomatice a sultanului îi spusese că la ambasada Turciei din Washington s-a aflat despre planurile anarhiștilor italieni de a-i înlătura pe împăratul Franz Joseph, pe regele Greciei și pe împăratul Wilhelm al Germaniei.

Pînă la urmă poliția secretă austro-ungară reuși să-și infiltreze oameni de încredere printre membrii asociațiilor secrete ale emigranților din America. Unul dintre aceștia, Louis Tournier, care acționa sub numele de Paul Boergner, reuși să afle că un anume Lodovico Ghiltoni, camarad al lui Bresci, asasinul lui Umberto, se pregătea să-l asasineze pe Franz Joseph. Un alt agent dublu, strecurat printre emigranți, informă că un comitet revoluționar

polonez cu filiale la Chicago, Buffalo, Pittsburg, Cleveland şi Milwaukee se pregătea de asemenea pentru un atentat împotriva împăratului. Conspiratorii aceştia se aflau în legătură cu tovarăşii lor din interiorul monarhiei, avînd grupuri de rezistenţă la Praga, Lvov, Cracovia, Olomouc şi chiar la Viena.

Să mai enumerăm din lunga listă a atentatelor plănuite măcar trei. În anul 1901 tînăra Sophia Adelaide Schüm veni la Viena unde încercă, fără rezultat, să-l ucidă pe împărat, în timpul unei întîlniri publice. Anarhistul sloven Vidmar plecase din Chicago în Cehia cu o intenţie asemănătoare, iar Vincenzo Matera, din regiunea Triestului, participa la şedinţele unui grup de conspiratori în cadrul cărora împăratul fusese condamnat la moarte.

Poliţia secretă avea de lucru pînă peste cap, dar se înţelege că agenţii secreţi nu au reuşit să descopere toate grupurile de rezistenţă, conspiratorii pregătind mereu alte atentate. Nici unul dintre ele n-a dus la vreun rezultat concret. Toate constituie însă dovezi că oamenii asupriţi sînt capabili să găsească oricînd arme împotriva tiranilor, iar valul de acţiuni teroriste individuale nu putea fi decît o dovadă că, în străfundurile societăţii, mocneau nemulţumiri adînci. Toate atentatele politice, puse în aplicare sau numai pregătite, n-au fost decît uvertura care avea să ducă la căderea monarhiei.

10

Spaima preşedinţilor

Americanii au fost întotdeauna din cale-afară de patrioţi şi, de cînd se ştiu, bucuroşi să se laude cu rezultatele muncii lor. „Pan American Exposition" din anul 1901 avea să fie marele tîrg al succeselor Lumii Noi, oamenii politici declarînd-o drept o vitrină a secolului al XX-lea şi o dovadă a faptului că ţara lor se afla pe un drum bun. Expoziţia panamericană de la Buffalo deveni de aceea locul de întîlnire al americanilor.

Președintele William McKinley tocmai se pregătea să se ducă să viziteze tîrgul. Declarase că le-a rezervat americanilor o surpriză de care își vor aminti pînă la moarte : în marea sală de muzică numită „Templul muzicii" urma să se desfășoare ceremonia strîngerii mîinilor, adică președintele, aflat pe un mic podium, avea să întindă mîna tuturor celor care vor trece pe lîngă el.

Ideea poate părea trăznită, dar la începutul secolului nu era de loc exagerată. De atunci ritualul „shakehands" a rămas pînă astăzi una din îndatoririle președintelui american față de alegători.

Serviciul secret condamnă această hotărîre a lui McKinley, pe care o considera drept o provocare a destinului. Nu cu mult timp în urmă oamenii din serviciul de pază al președintelui reușiseră cu greu să-l apere de un atac al anarhiștilor. Numai că dorințele președintelui erau ordine pentru oamenii săi de pază, iar acestora nu le rămînea altceva de făcut decît să ia măsuri de securitate mai eficace, pe care le și luară, în ciuda protestelor președintelui. Acesta afirmase că în America nu există nici măcar un singur om nemulțumit, care să aibă motiv să-i facă de petrecanie. „Secret Service"-ul își împrăștie în sala de concerte vreo cincizeci de agenți secreți, care trebuiau să garanteze securitatea președintelui.

În ziua de 6 septembrie la orele patru după amiază totul era pregătit pentru „shakehands". Președintele luă loc pe podium, slujbașii deschiseră ușile și vizitatorii, nerăbdători, instruiți de presa locală cu cîteva zile mai înainte despre modul de desfășurare a ceremoniei, dădură buzna înăuntru. Polițiștii îi așezară în rînd, apoi aceștia se apropiară, încet și grav, de președinte : o plecăciune, o strîngere de mînă, apoi plecarea. Ceremonia strîngerii mîinilor se desfășura în liniște, solemn.

La rînd veni un bărbat cu mîna dreaptă în ghips. Îi întinse președintelui mîna stîngă. Tînărul arătos care venea în urma lui avea și el mîna dreaptă bandajată. Un agent al serviciului secret, Ireland, observă acest lucru și i se păru cam suspect. Se hotărî să-l supravegheze îndeaproape pe individ, punîndu-i chiar mîna pe umăr. Dar tînărului îi venise rîndul, înaintă un pas, apoi încă unul, și iată-l ajuns în fața președintelui. Agentul Ireland de la „Secret Service" înaintă alături de el.

Bărbatul cu mîna pansată se numea Léon F. Czolgosz și sub pansamentul improvizat dintr-o batistă ținea un

pistol marca Iver-Johnson. El îi întinse președintelui mîna stîngă, iar cu dreapta apăsă pe trăgaci. Se auziră două împușcături și președintele McKinley se prăbuși. Agenții din „Secret Service" se aruncară asupra atentatorului fără a face economie de lovituri. Cîțiva dintre cei prezenți încercară să-l linșeze, dar admonestarea grav rănitului președinte îl apără pe atentatorul Czolgosz. I se puseră cătușe și fu transportat la închisoarea locală.

Doctorii au făcut tot ce le-a stat în putință pentru salvarea vieții președintelui, l-au operat imediat, dar n-au găsit decît unul din gloanțe. Mai mult de o săptămîna s-au luptat cu moartea, fără succes : William McKinley încetă din viață la 14 septembrie.

Léon F. Czolgosz nu părea a fi nebun. Figura lui liniștită, simetrică și plăcută, putea fi tot atît de bine a unui pastor bine intenționat, a unui casier de bancă sau a unui învățător de școală medie. Se născuse în anul 1873 într-o familie de evrei din Detroit. Părinții lui se mutaseră în Lumea Nouă venind din Polonia. Tatăl său, croitorul Paul Czolgosz, a făcut multă vreme economie ca să poată cumpăra, cu banii strînși, o mică fermă pe care o gospodărea împreună cu cei doisprezece copii ai săi.

Léon nu se purta anormal, așa cum se vor strădui să afirme mai tîrziu unii ziariști, doar că începuse să se intereseze de cărți mai înaintea celor de vîrsta lui și era mai puțin zburdalnic și mult mai meditativ decît ceilalți. Mai întîi îl prinse în mrejele ei literatura religioasă, iar mai tîrziu, pe cînd avea douăzeci și trei de ani, deveni un ateu declarat. Hotărîrea de a sfîrși cu biserica catolică trebuie pusă în legătură cu evoluția lui politică. Încă de la vîrsta de douăzeci de ani era preocupat de probleme politice radicale, de aceea plecă de la ferma părinților săi la oraș unde, în cadrul unor ședințe, asculta discursurile anarhistei Emma Goldmann. Deveni în scurt timp partizanul atacurilor împotriva autorităților pe care le ura, punea la îndoială utilitatea Constituției și a legilor, se împotrivea tuturor celor din clasele avute.

Mai presus de orice ura însă violența. Copil fiind, nu chinuia animalele, nu era în stare să omoare nici măcar o muscă. Și, cu toate acestea, odată cu trecerea timpului, se îndreptă cu pași siguri spre crimă.

Psihiatrii care îl examinaseră înainte de proces îl găsiseră sănătos din punct de vedere psihic și pe deplin răspunzător pentru faptele sale. Se pare totuși că era

vorba de un examen superficial, pe care eroul nostru nu l-ar fi trecut cu succes în fața unor specialiști mai exigenți. Președintele tribunalului, care pusese procesul pe rol la numai patru zile după înmormîntarea președintelui, recunoscu drept valabilă expertiza celor cinci doctori și-l judecă pe Czolgosz ca pe un criminal, care trebuia să răspundă pentru crima sa.

La un an după aceea, cînd, se-nțelege, era prea tîrziu, în presa americană își făcu loc o altă părere. Doctorul Channing începu să se ocupe de reanalizarea cazului Czolgosz și ajunse la altă concluzie. El cercetă în amănunțime mediul familial, rudele lui Czolgosz și declară că Léon suferea de tare ereditare. De mic copil era din cale-afară de timid, sperios și bolnăvicios, caracterul lui schimbîndu-se în mai rău pe măsură ce trecea timpul. Avea ideea fixă că trebuie să săvîrșească o faptă măreață, care să atragă atenția lumii asupra sa, îi ura pe toți cei care „erau deasupra mea" și imaginâ un plan prin care să scape lumea de dușmanul ei numărul unu — președintele William McKinley. Părerea lui, pe care o spunea și-n gura mare, era că președintele este dușmanul tuturor oamenilor buni.

Cu o zi înaintea atentatului ascultă la Buffalo un discurs politic al lui McKinley și văzu cît de uimiți și fascinați erau ascultătorii. Plecă spre casă gîndind că ceva nu este în regulă cînd cineva se bucură de o atît de mare popularitate.

Sentința fusese pronunțată la 23 septembrie 1901. Avocații apărării nu se prea omorîseră cu firea pentru salvarea dubiosului lor client, nu voiau să se pună într-o lumină nefavorabilă, opinia publică cerea să se facă dreptate și nu era om care să-și fi închipuit că atentatorul va sfîrși altfel decît pe scaunul electric. Atmosfera amintea foarte mult de procesul ajutoarelor actorului Booth după atentatul împotriva lui Abraham Lincoln. Nici atunci psihiatrii nu se străduiseră să întreprindă o expertiză detaliată a stării psihice a celor judecați, era limpede doar că juriul nu putea pronunța decît o singură sentință, întrucît opinia publică n-ar fi primit o alta.

Timp de cîteva ore au fost audiați martorii, curtea se retrase apoi pentru deliberări și tot în aceeași zi pronunță sentința. În dimineața zilei de 29 septembrie 1901 paznicii închisorii veniră în celula condamnatului, îl luară pe Léon Czolgosz și-l duseră în încăperea în care se găsea scaunul electric. Îl îngropară apoi într-o groapă puțin adîncă, lîngă

zidul închisorii, după ce mai înainte vărsaseră pe cadavru acid sulfuric. Astfel îi făcură de petrecanie pretinsului anarhist din care n-a rămas nici măcar cenușa.

Cel de-al douăzeci și patrulea președinte al Statelor Unite, William McKinley, muri la 14 septembrie, al douăzeci și cincilea șef al administrației devenind fostul vicepreședinte, Theodore Roosevelt, un om politic nu din cale-afară de abil. La cîteva săptămîni după ce depusese jurămîntul, cînd tuna și fulgera împotriva anarhiștilor americani, pe care îi considera nu numai dușmani ai Americii, ci și un pericol pentru întreaga omenire, nu bănuia că se apăra de fapt pe sine însuși.

Theodore Roosevelt rămase în fruntea Americii în liniște și pace încă unsprezece ani, în ciuda faptului că ajunsese la Casa Albă printr-o întîmplare. Mai tîrziu, el reuși să-și întărească poziția, fiind reales președinte al Statelor Unite pînă la 4 martie 1909. Și dacă nu s-ar fi produs accidentul acela de mașină atît de nefericit, sau poate premeditat, al contracandidatului Wilson, mai mult ca sigur că ar fi ieșit învingător și din alegerile care au urmat.

După Roosevelt funcția de președinte o preluă fostul ministru de război, William H. Taft. Cînd acesta tocmai se pregătea pentru încheierea unui mandat de patru ani, fiind gata să candideze a doua oară, Roosevelt se hotărî subit să-și măsoare forțele cu el, aspirînd la favoarea alegătorilor pentru un al treilea mandat. Faptul acesta contravenea Constituției americane. Totuși el începu campania electorală, vorbea la întruniri, cîștigînd cu fiecare zi un teren tot mai ferm sub picioare și din ce în ce mai multe voturi. Nu se temuse niciodată de vreun adversar, cu toate că printre aceștia se numărau fostul președinte Taft, și viitorul președinte Wilson.

Theodore Roosevelt era un om norocos. Ceva asemănător avea să se întîmple mai tîrziu cu Lyndon B. Johnson, care îi urmă lui J. F. Kennedy. Și el moștenise scaunul prezidențial, iar cînd, după mai mulți ani, încercă o renaștere a popularității sale, norocul îi zîmbi din nou. Turneul său electoral prin statele americane constitui un adevărat triumf. În octombrie 1912, cînd sosi la Milwaukee, era limpede pentru mulți cunoscători că va obține numărul necesar de voturi pentru a fi ales. Nimeni însă nu bănuia că politicianul plin de succes, care era Roosevelt, era urmărit, începînd din prima săptămînă a lunii septembrie,

de o umbră suspectă : John Nepomuk Schrank, care s-a ţinut de el timp de douăzeci şi patru de zile.

La 8 septembrie 1912 la „Gilpatrick", unul dintre cele mai luxoase hoteluri din Milwaukee, se strînsese toată crema societăţii locale, oficialităţile dînd curs invitaţiilor, căci nu se întîmpla ca oamenii politici, bancherii şi industriaşii din partea locului să poată cina în fiecare zi cu fostul şi, în acelaşi timp mai mult ca sigur, viitorul preşedinte al Statelor Unite.

O masă festivă, toasturi optimiste, lozinci însufleţitoare şi strîngeri de mînă bărbăteşti, după care urma cea mai importantă parte a programului lui Roosevelt : participarea la adunarea electorală pentru care mulţimea se strînsese deja. Ieşi din hotel, se despărţi în grabă de cei prezenţi şi se urcă într-o maşină deschisă. În jurul lui era mare înghesuială, şoferul mergea cu viteza întîia. La un moment dat Albert Martin, garda sa personală, îl trase pe Roosevelt de mînecă pentru a se aşeza. Prea tîrziu însă.

Dinspre mulţime răsună o împuşcătură.

Theodore Roosevelt rămase nemişcat. Albert Martin, un bărbat foarte experimentat, se ridică şi dintr-o săritură fu lîngă un tînăr cu mustaţă şi pince-nez. Îl dezarmă şi-l aduse în faţa lui Roosevelt. Oamenii se îngrămădiră, zeci de mîini se întindeau spre cel care atacase şi desigur că acesta ar fi fost linşat pe loc dacă în sprijinul lui nu ar fi intervenit însuşi Roosevelt. Poliţia reuşi să-l transporte pe atacatorul John Nepomuk Schrank pînă în holul hotelului „Gilpatrick". Aici oamenii se îngrămădiră în jurul maşinii, dar Roosevelt declară că nu i se întîmplase nimic şi ordonă şoferului să se grăbească, doar îl aşteptau alegătorii.

În faţa tribunei se adunaseră vreo două mii de cetăţeni nerăbdători, care nu aflaseră încă de cele întîmplate. Maşina lui Roosevelt opri, iar omul politic urcă la tribună. Doar secretarul, John McGrath, ştia că fostul preşedinte sîngera. Încă de pe drum, secretarul încercă să-l înduplece să meargă la spital să se îngrijească, alegătorii putînd să mai aştepte.

Roosevelt refuză, se urcă la tribună şi începu să vorbească. După cîteva clipe îşi pierdu însă puterile, dar îşi reveni repede. După o oră se făcu alb ca varul. Secretarul John McGrath se apropie de el ca să-l sprijine şi abia acum dezvălui publicului cele întîmplate. Roosevelt îşi dezbrăcă haina şi arătă pata de sînge de pe cămaşă. Din

buzunarul de la piept scoase proiectul discursului electoral, de vreo cincizeci de pagini, prin care trecuse glonțul asasinului. Hîrtia împăturită frînase glonțul, astfel încît acesta nu avu suficientă forță pentru a intra mai adînc în piept.

Ascultătorii nu mai puteau de bucurie : candidatul la scaunul prezidențial era un american adevărat, un erou care nu i-a părăsit pe alegători nici în clipele cele mai grele. Unui astfel de om politic merită să-i dai votul !

Pe Roosevelt îl transportară la spital unde doctorul lui personal, Lambert, constată că un glonț de calibrul 38 pătrunsese prin proiectul discursului electoral și prin tocul ochelarilor și se oprise în mușchii pieptului. Glonțul era orientat spre inimă.

Atentatorul arăta ca un profesor cumsecade de gimnaziu. O frunte înaltă, părul rărit și o privire rătăcită. În mod cert nimeni nu-l bănuia de anarhism, nimeni n-ar fi zis că așa arată un criminal. Și, cu toate acestea, el își pregătise crima îndelung și cu sînge rece. Timp de aproape o lună de zile îl urmărise pas cu pas pe Theodore Roosevelt, mersese după el din stat în stat, uneori se aflase în rîndul mulțimii entuziaste, foarte aproape de el, ar fi putut să-l împuște, dar nu găsise niciodată suficient curaj.

Johann Nepomuk Schrank fusese de mic cam ciudat. S-a născut la 5 mai 1876 într-un sat de lîngă München. Acolo a crescut la părinții lui adoptivi, Dominik și Anny Flammang. Dominik Flammang nu era mulțumit de relațiile politice și sociale din Bavaria, de aceea în anul 1889 s-a hotărît să se mute cu întreaga familie, inclusiv cu Johann, care avea atunci treisprezece ani, în Statele Unite.

Flammang făcuse o alegere bună. Își deschise în scurt timp un restaurant într-una din periferiile New York-ului, unde John era chelner. Se dovedi a fi priceput, era harnic, întreprinzător, economisi o bună parte din bani și după cîțiva ani preluă întreg localul în regie proprie. Toate îi mergeau excelent, uită de viața grea din țara sa și deveni un adevărat patriot american. După ce își strînse în cont vreo douzeci și cinci de mii de dolari, John încetă să mai lucreze, dedîndu-se unei vieți de plăceri. Schrank nu era un chefliu, nici un om al pasiunilor aprige, pentru care cîștigul să reprezinte totul. Ajunse la concluzia că-și putea permite să vîndă întreprinderea, ceea ce și făcu în 1908. Se retrase într-o izolare aproape totală și începu să

ducă o viață curioasă, de unul singur. Citea cărți și compunea poezii, uneori visa zile întregi. După o vreme, visele rămaseră singurul lucru care îl mai interesa. Își ținea un jurnal zilnic în care însemna întîmplările trăite în vis, ca și cînd ar fi vrut să lase în urma sa o dare de seamă a evoluției dezechilibrului său sufletesc. John Nepomuk Schrank era un nebun pașnic, dar nimeni nu bănuia acest lucru.

In anul 1901 își nota în jurnal un vis îngrozitor. Se făcea că vede o morgă plină cu sicrie. Unul dintre cei morți se ridică din sicriu în capul oaselor. Schrank îl recunoscu pe președintele McKinley, care fusese asasinat. Lîngă sicriu se găsea un călugăr cu o glugă neagră. McKinley ridică mîna încet și îndreptă arătătorul spre călugăr. Spuse : „Acesta este asasinul meu !" și se așeză la loc în sicriu, murind definitiv ! John Nepomuk Schrank privi fața călugărului și se îngrozi : era Theodore Roosevelt mascat !

De ce Schrank, un om atît de instabil sufletește, avusese un astfel de vis ? Ziarele anului 1901 erau pline cu comentarii despre procesul asasinului lui McKinley, dar și de articole în care autorii sau îl preamăreau pe noul președinte Roosevelt, sau se îndoiau de capacitatea lui. În multe cazuri se scria despre el ca despre o pacoste căzută pe capul poporului american. Se spunea că Theodore Roosevelt devenise președinte numai pentru că McKinley fusese omorît cu brutalitate. Legătura pe care Schrank o făcea între toate acestea, ca și fantezia lui bolnavă îl conduse la următoarea concluzie : Roosevelt este asasinul lui McKinley, căci după moartea lui McKinley el a tras cele mai mari foloase.

Timp de mai bine de zece ani cumsecadele cetățean american Schrank se purtase normal, își descria visele, compunea poezii și ducea o viață de orășean liniștit. În anul 1912, cînd fostul președinte Roosevelt încercă să cîștige din nou sufragiile alegătorilor și se pregătea să candideze pentru a treia oară, el apăru și în visul lui Schrank. În noaptea de 12 spre 13 septembrie 1912, în timp ce Schrank se găsea la biroul lui, unde termina de scris o poezie, avu o nouă halucinație. În starea de iritare în care se găsea, i se arătă din nou decedatul președinte McKinley, care i se adresă cerîndu-i foarte răspicat să nu lase poporul american să-l ajute pe Roosevelt, asasinul lui, în noua sa tentativă de a ajunge la Casa Albă.

Schrank consideră dorința defunctului președinte drept un ordin și din clipa aceea începu să se convingă singur că el și nimeni altul este alesul providenței pentru a răzbuna moartea lui McKinley, pentru a salva poporul american de blestem și pentru a-l înlătura pe asasinul care, nu numai că a rămas nepedepsit, dar mai are tupeul de a încerca să devină președinte pentru a treia oară.

Cumpără un pistol marca „Smith și Wesson" de calibru 38, își făcu geamantanul și porni pe urmele lui Roosevelt. De cîteva ori ajunsese pînă foarte aproape de victimă, dar nesiguranța omului instabil psihic, frica și pripeala îl opriră să tragă. Mai tîrziu însă, în fața hotelului „Gilpatrick" din Milwaukee, își făcu curaj și apăsă pe trăgaci.

N-a fost condamnat, așa cum își închipuiau mulți înainte de proces. Examenul comisiei medicale arăta clar : John Nepomuk Schrank nu era sănătos psihic, de aceea nu poate răspunde de faptele sale. A fost trimis la un ospiciu și el se împăcă cu această rezolvare. Și-a petrecut în spatele zidurilor ospiciului treizeci de ani fără ca cineva să-i scrie sau să-l viziteze. A murit în vîrstă de șaizeci și șapte de ani, la 15 septembrie 1943, în ziua celei de-a patruzeci și doua aniversări a visului său nefast în care decedatul președinte McKinley îi poruncise să ucidă.

Atentatul dementului Schrank, care nu era un anarhist sau un fanatic politic, a avut urmări politice importante și n-a lipsit mult ca el să-l ajute pe Theodore Roosevelt să fie ales pentru a treia oară președinte. Comportarea bărbătească a lui Theodore Roosevelt după atentat, pe care americanii o apreciau în cel mai înalt grad, îl ridică pe candidat pe culmile popularității, campania electorală desfășurîndu-se net în favoarea lui. Opinia publică, care la început nu era prea entuziasmată de încercarea lui repetată de a-și prezenta candidatura, trecu necondiționat de partea lui. În toată perioada cît a stat la spital, presa, dirijată de secretarii și simpatizanții lui Roosevelt, întreținu dispoziția favorabilă a alegătorilor. La două săptămîni după atentat, cînd Roosevelt își făcu apariția la un mare miting electoral la Madison Square Garden din New York veniră să-i aducă omagiul aproximativ o sută de mii de americani entuziaști. Îl primiră cu asemenea ovații, încît nimeni nu se mai îndoia de victoria sa în alegeri.

Şi totuşi s-a întîmplat altfel !

Americanul, educat în spiritul legendelor despre Vestul sălbatic, îşi scotea pălăria în faţa eroismului omului simplu. In esenţă asta înseamnă că americanii sînt nişte fiinţe sentimentale pe care le emoţionează iubirile nefericite din filmele fără happy-end. Roosevelt deveni peste noapte eroul numărul unul al Americii avînd toate şansele să fie reales.

Numai că, înainte ca accidentul întîmplat lui Roosevelt să se fi sfîrşit cu bine, apăru o altă tragedie : candidatul democrat la funcţia de preşedinte, Woodrow Wilson, suferise un accident de maşină. Toate mijloacele de informare transmiteau textul acesta alarmant, ediţiile speciale ale ziarelor dădeau într-una ştiri despre noua întîmplare care făcea senzaţie. Americanii aşteptau fiecare nouă veste cu sufletul la gură pînă cînd aflară că Wilson nu murise şi că era pe cale să se însănătoşească. Wilson deveni într-o clipă centrul atenţiei generale. Americanii uitară brusc de Roosevelt şi în conştiinţa lor locul lui îl luă Wilson, victimă a progresului tehnic. Mai tîrziu, sub patronajul specialiştilor, în unele ziare îşi făcură loc întrebări dacă nu cumva atentatul la viaţa candidatului democrat fusese pus la cale printr-un procedeu modern, neobişnuit, iar Wilson ieşi învingător.

Şi astfel, Wilson a fost ales ca al douăzeci şi şaptelea preşedinte, obţinînd 435 de voturi, în timp ce Roosevelt trebui să se mulţumească cu numai 88. Atentatorul Schrank, care, prin împuşcătura sa, îl dusese pe Roosevelt pe culmile popularităţii, nu l-a mai putut ajuta. Află despre înfrîngerea lui Roosevelt în alegeri la ospiciu, şapte ani mai tîrziu, la 6 ianuarie 1919, cînd Theodore Roosevelt se stinse din viaţă.

De asasinii solitari şi, în plus, scrîntiţi, nu te poţi apăra. Poliţia secretă descoperă comploturi de anvergură ale adversarilor politici, care pregătesc atentatele cu o consecvenţă de generali, dar rar reuşeşte să facă inofensiv un om oarecare din mulţime, care nu-şi destăinuie nimănui intenţia. Theodore Roosevelt avertizase asupra pericolului pe care îl reprezentau alde Czolgoszii, dar reuşise să evite, printr-un noroc nemaipomenit, moartea pornită din pistolul lui Schrank.

Un timp atentatorii se potoliră, iar preşedinţii americani au trăit şi au lucrat în pace douăzeci de ani încheiaţi, adică pînă în anul 1933, cînd avu loc atentatul împotriva

lui Franklin Delano Roosevelt, unul dintre cei mai distinși președinți ai Statelor Unite. Este vorba de o istorie ciudată, cu o motivare de necrezut : boala de stomac a atentatorului.

Florida, 15 februarie 1933. Mondenul Miami îl aștepta pe noul președinte F. D. Roosevelt, care era un om politic foarte popular. În 1932, cînd ieșise victorios în alegeri, americanii vedeau în el pe președintele a cărui activitate va fi încununată de succes. De aceea se pregătiră cu mult entuziasm pentru această vizită.

Roosevelt cîștigase alegerile, dar trebuia să mai aștepte pînă la preluarea funcției. Avea la dispoziție cîteva săptămîni, așa că plecă într-o călătorie prin Statele Unite, drumul sfîrșind în Florida. La Miami sosi la bordul iahtului „Nourmahal", aparținînd milionarului Vincent Astor. Își petrecuse cu acesta zece zile liniștite pe mare, prinzînd pește, citind și discutînd despre planurile sale politice.

Era o seară plăcută, umedă. Miami parcă era pregătit pentru un mare carnaval : ghirlande, lampioane, steaguri la tot pasul și cîteva pancarde cu numele lui Roosevelt. La Bayfront Park cînta o fanfară militară. Mulțimea care aștepta începu să se agite, președintele trebuia să fi sosit demult. În curînd iahtul ancoră în strigătele mulțimii. Roosevelt arăta excelent, era bronzat, odihnit, liniștit și conștient de valoarea lui. Se urcă într-un Buick dinainte pregătit și se îndreptă înspre Bayfront Auditorium, unde Roosevelt urma să țină un discurs.

La ora nouă și treizeci de minute, cînd coloana de mașini își făcu apariția, oamenii îl salutară furtunos pe președintele lor. Acesta se ridică puțin de pe scaunul din spate al mașinii descoperite și vorbi cu alegătorii. Totul era cît se poate de scurt : un salut și mulțumiri pentru sprijinul acordat în alegeri.

Prin mulțimea de oameni care se înghesuiau se strecura, discret, un bărbat. Sosise, desigur, tîrziu și voia să ajungă cît mai aproape. Se mișca însă brutal, se luă la harță cu unul dintre spectatori rămînînd acolo cîtva timp. Mulțimea începu însă să se pună în mișcare, așa că îl înghiți și-l duse la vreo zece-cincisprezece metri de mașina președintelui.

Roosevelt își terminase discursul și pe scara mașinii lui tocmai se urcă primarul Čermák din Chicago. Voia să-l salute și el pe noul președinte, dar nici nu apucă să rostească un cuvînt că bărbatul acela din mulțime, care

între timp ajunsese în imediata lor apropiere, scoase cu iuțeală pistolul și trase asupra lui Roosevelt toate cele cinci gloanțe.

La început oamenii nu realizară că s-ar fi întîmplat ceva, fanfara cînta în continuare, spectatorii strigau și, deși milioane de ascultători auziseră la radio pocniturile acelea nefaste de pistol, nimănui nu-i trecu prin minte că ar putea fi vorba de un atentat. Își imaginară cu toții că era vorba de jocuri de artificii.

Primarul Čermák căzu la pămînt. Gennerich, omul de pază al lui Roosevelt, sări imediat să-l apere pe președinte și înțelese că împușcăturile îndreptate asupra lui Roosevelt îl atinseseră pe Čermák și pe alți oameni din mulțime.

— O să-i împușc pe toți președinții ! strigă atentatorul în momentul în care îl prinseră cîțiva din cei două sute de polițiști care asigurau securitatea președintelui.

Roosevelt spuse că nu i s-a întîmplat nimic, îl dădu în lături pe Gennerich, care se străduia să-l apere cu trupul lui, și spuse că nu-i de acord să moară altcineva pentru el.

Este necesar, credem, să repetăm că atentatorul trăsese din pistolul său cinci gloanțe. Unul îl atinse pe Antonín J. Čermák, primarul din Chicago, alte două gloanțe îi loviră la cap pe doi dintre cei prezenți. Mai grav fusese rănită o femeie, care muri la spital, cu sternul sfărîmat. În fine, cel de-al cincilea scăpă doar cu cîteva zgîrieturi.

Atentatorul se numea Joe Zangara și trăsese cu un pistol „Smith și Wesson" de calibru 32. De mic i se spunea „il nono" — adică piticul, pentru că nu crescuse cine știe ce. Joe Giuseppe Zangara s-a născut la 7 septembrie 1900 în Calabria, în sudul Italiei, regiunea sărăciei și a nesiguranței sociale. Era o regiune fără industrie, ținutul vestitelor slums-uri cu băieți mîndri, care pun mîna pe cuțit pentru te miri ce. Învață meseria de zidar ca aproape toți bărbații de prin partea locului. La fel ca tatăl său, și ca mulți alții care se luptau din leagăn cu foamea și sărăcia, îi ura instinctiv pe cei înstăriți, pe toți cei care se aflau de cealaltă parte a baricadei.

Cînd a împlinit doi ani i-a murit mama, iar mama vitregă îl ura pentru că băiatul însemna o gură în plus de hrănit. Mai înainte de a se duce la școală, trebui să muncească și cînd a împlinit șase ani era deja angajat la un țăran. Era o școală grea, dar în Calabria, unde toți oamenii sînt săraci, nimeni nu-ți dă degeaba nici un

sfanț. Giuseppe începu să devină conștient de diferențele sociale și astfel crescu în el ura împotriva celor avuți

La țăranul la care lucra primea o leafă de mizerie și o hrană sărăcăcioasă, de aceea hotărî să-și schimbe stăpînul. Avea doar zece sau doisprezece ani, dar asta nu-l împiedica să lucreze la un cuptor de cărămidă. Cîntărea cărămizile și pentru munca pe care o făcea cîștiga mai mult, dar în condiții cumplit de grele. Aici avu pentru întîia oară dureri de stomac.

Mai tîrziu avea să se vorbească mult despre boala de stomac a lui Zangara, aceasta fiind unul din elementele psihice ale ideii lui fixe. Nimeni n-a reușit vreodată să spună despre ce anume era vorba. Mulți ziceau că Zangara simula durerea, se simțea mai bine cînd era compătimit. Se poate să fi fost și ipohondru, dar dezechilibrat mai mult ca sigur că era.

De la bun început, Zangara aruncase vina pentru toate suferințele lui pe cei de sus, pe cei înstăriți, de aceea hotărî să se răzbune : va ucide regi, președinți, domni directori generali și apoi va fi liniște ! Cînd împlinise șaptesprezece ani trebui să plece la armată. Nu se lecui nici acolo de durerile de stomac, dar dispunea de mai mult timp pentru meditație asupra posibilităților de schimbare a lumii. Hotărî mai întîi să-l ucidă pe regele Italiei, Victor Emmanuel, dar nu reuși s-o facă. Cu toate că luptase în Alpi și pe fronturile primului război mondial, nu i se ivise prilejul de a se întîlni cu regele. În anul 1923 se îmbarcă pe un vapor pentru emigranți cu care ajunse la cheiul din Manhattan împreună cu mulți sicilieni și cu [illegible]ța că în această țară îi aștepta o viață fericită.

Zangara nu știa precis ce dorea, gîndurile lui hoinăreau pe drumuri întortocheate. Îndată ce află că suveran în America era nu un rege, ci un președinte, se hotărî să-l omoare pe acesta. Intră într-o echipă de zidari — italienii erau vestiți ca buni meseriași și mulți dintre zgîrienorii americani s-au ridicat din truda mîinilor lor. Lucra de la răsăritul pînă la apusul soarelui și nu prea avea timp pentru meditație. Ducea o viață solitară, nu fuma și nu bea, nici nu cheltuia bani cu femeile ușoare. Cîștiga bine, reuși să-și economisească cîteva sute de dolari cu care își cumpără o mașină.

Sărmanul „nono" de odinioară deveni un american de nerecunoscut : avea cont la bancă, o mașină bună și perspective frumoase. Numai că Nono Zangara avea și idei

fixe. Hotărî să-l ucidă mai întîi pe președintele Coolidge, mai tîrziu pe Hoover și, în sfîrșit, pe Roosevelt. Cînd i se oferi prilejul își zise că providența i l-a scos pe Roosevelt în cale.

Zangara se bucura de succes și de o bună primire peste tot pe unde mergea, fapt care i-a permis să se mute în Florida. Pentru un om născut sub cerul Italiei, clima de aici era mult mai bună. Aici află că președintele Roosevelt urma să viziteze Miami, de aceea se duse și își cumpără, pentru opt dolari, un „Smith și Wesson" cu zece gloanțe. Mai multe nici nu-i trebuiau. Cinci dintre gloanțe le introduse în butoiaș, celelalte cinci le ascunse în buzunar, pentru orice eventualitate.

La 13 februarie, Nono Zangara decise să realizeze atentatul, la 15 trase asupra președintelui, la 22 februarie apăru în fața tribunalului, iar o lună mai tîrziu luă loc pe scaunul electric. Expertiza medicală îl caracteriza pe asasinul Zangara, care amenințase că-i va ucide pe toți președinții, drept un „psihopat cu idei fixe, care se află în contradicție cu normele sociale".

Judecătorul Collins citi sentința, pe care dealtfel o aștepta și opinia publică. Pentru tentativă de crimă și pentru atentat la integritatea corporală, Nono Zangara a fost condamnat la optzeci de ani detențiune. La citirea verdictului, el începu să rîdă. Se adresă pe un ton răstit judecătorului întrebîndu-l de ce nu i-a dat o sută de ani bătuți pe muchie. Nu peste mult timp însă zîmbetul avea să-i dispară : în urma rănilor primite, primarul Čermák încetase din viață. Din momentul acela Zangara nu mai era un asasin potențial, ci unul real. Se deschise un nou proces și judecătorul Thompson pronunță condamnarea la moarte.

Nu cumva calabrezul Zangara trebuia dus mai degrabă după gratiile unui ospiciu ?

Pînă în ultima clipă se purtase ca într-un film publicitar, jucînd rolul unui mucenic care prorocea zile mai bune. Cu toate că într-un ungher al conștiinței sale se considera un salvator, se purta ca un copil îndărătnic. Refuză să primească preotul, deoarece nu credea decît în propria-i personalitate, iar cînd îl ridicară din celula sa, îl îmbrînci pe paznic spunîndu-i că se duce singur, că nu se teme de scaunul electric. Intră cu un aer semeț în sala

de execuție și se așează pe scaunul electric cu zîmbetul pe buze, ultimul lui zîmbet.

Își aruncă privirea prin încăpere și se înfurie. Salvatorul lumii, spaima regilor și a președinților, se supără foc că la execuția lui nu au fost invitați reporteri care să-i filmeze sau să-i fotografieze măcar moartea eroică. După ce se liniști, călăul îi puse masca și legăturile. Nono Zangara se despărți de viață strigînd plin de mînie :

— Dați-i drumul ! Apăsați o dată pe butonul ăla !

Ceea ce călăul și făcu.

Zangara a fost executat, îngropat și uitat. În schimb cazul de la Bayfront Park avea să mai tulbure apele istoriei provocînd senzație, întrucît au început să apară îndoieli dacă Zangara a fost adevăratul asasin al lui Čermák.

În anul 1959 a fost eliberat din închisoare Roger Touhy, șeful uneia dintre bandele americane și, cîndva, concurent al legendarului Al Capone. Fostul deținut publică o lucrare în care descria amănunțit desfășurarea evenimentelor de atunci.

Antonín J. Čermák, ceh de origine, ocupase funcția de primar în anul 1931, adică în timpul cînd orașul Chicago era terorizat de bande de gangsteri. Așa cum avea să facă mai tîrziu Robert Kennedy, și el începuse ample acțiuni împotriva asasinilor organizați, cărora le declară război. La început ieșise victorios, timp de doi ani pe străzile din Chicago căzură vreo două sute de gangsteri, majoritatea din clanul lui Al Capone.

Un succes ca acesta nimeni nu și-l putea explica, de aceea apărură bănuieli în legătură cu modul în care Čermák și poliția sa reușiseră să-l obțină. Una din versiuni susținea că Čermák s-ar fi unit pe ascuns cu bandele adversare lui Al Capone, conduse de Touhy, și că, alături de poliția din Chicago, el începuse să-i decimeze pe membrii clanului dușman. Touhy avea să declare mai tîrziu că Al Capone îi promisese, în cazul în care ar fi acceptat o alianță, postul de director al poliției din Chicago.

Pînă atunci se spusese că primarul Čermák murise printr-o întîmplare nefericită, în locul lui Roosevelt, fiind atins de un glonț destinat președintelui. Nimeni nu se îndoise de aceasta, nici măcar Čermák. Inainte de a închide ochii îi spuse lui Roosevelt fraza care stă scrisă și astăzi pe monumentul său din Bayfront Park din Miami (Florida) :

„Sînt bucuros că mi s-a întîmplat **mie** și nu dumneavoastră !"

Roger Touhy declară că toți cei care credeau versiunea de mai sus se înșelau căci nu Joe Zangara îl împușcase pe primarul din Chicago. În mulțimea care venise să-l salute pe noul președinte se găsea, nu departe de Zangara, un ucigaș înarmat din clanul lui Al Capone, care nu aștepta decît să i se ivească prilejul. În momentul cînd Zangara trase asupra lui Roosevelt și se iscă panică, gangsterul îl împușcase pe Cermák. Și astfel, în locul lui Al Capone, oamenii se răzbunară pe Zangara, care se încăpățînase să declare război președinților.

Nu există alte dovezi în afara declarației lui Touhy, dar afirmația pare logică. Nono Zangara avea un pistol cu cinci gloanțe, el putea deci să tragă, și a și tras, numai cinci gloanțe. După atentat însă rămaseră răniți șase oameni : primarul Cermák, două femei, trei bărbați. Cel puțin unul dintre ei trebuie să fi avut în corp un glonț dintr-un alt pistol.

Procesul-verbal al autopsiei demonstrează adevărul acestei teorii : glonțul găsit în plămînii lui Čermák era de calibru 45, ori s-a dovedit că Zangara trăsese cu un pistol de calibrul 32, pe care poliția îl și găsise dealtfel.

Și atunci, Giuseppe Zangara, zis și Nono, a fost sau nu a fost asasin ?

11

Sarajevo, 1914

Străbătură o curte întunecoasă. Într-o parte erau îngrămădite niște lăzi, în cealaltă se zăreau ferestrele luminate ale unei tipografii. O baracă lungă și joasă, un fost depozit, poate, se zărea în fundul curții. Îi trecură pragul și se pomeniră dintr-odată în atmosfera sumbră a unui lăcaș sfînt.

Pereți întunecați, în colțuri două-trei scaune, în mijlocul încăperii o masă acoperită cu o cuvertură neagră.

Două lumînări aprinse, un crucifix, pistoale, pumnale, grenade. În spatele mesei se deslușea o făptură îmbrăcată într-o haină lungă de culoare neagră, pe cap cu o glugă avînd două despicături în dreptul ochilor. Trifon Grabež, Gavrilo Princip și Nedjalko Čabrinovič se strînseră unul lîngă celălalt.

— Pregătiți-vă pentru depunerea jurămîntului !

Toți trei au ridicat capul. Omul în negru despături pe masă un steag pe care erau desenate un cap de mort și două oase încrucișate. Un glas de bărbat rosti încet :

„Repetați după mine ! La intrarea în organizația «Unire sau moarte», jur pe soarele care mă încălzește, pe pămîntul care mă hrănește, pe dumnezeul atotputernic, pe sîngele tuturor înaintașilor mei, jur pe onoarea și pe viața mea că din această clipă și pînă la moarte voi sluji cu credință organizația, fiind gata să fac pentru ea orice sacrificiu. Jur pe onoarea și pe viața mea că voi îndeplini necondiționat toate ordinele. Să mă judece dumnezeu și tovarășii mei dacă, fie conștient, fie inconștient, voi călca sau nu voi respecta acest jurămînt...".

Au repetat într-un glas cuvintele lui, apoi au semnat unul după altul textul jurămîntului. Mai înainte de a li se comunica numele care, pe viitor, din motive de conspirativitate aveau să le înlocuiască pe ale lor, în încăpere a intrat o altă persoană cu glugă neagră pe cap. Fără un cuvînt, bărbatul mascat le întinse mîna și-i îmbrățișă frățește. Apoi „șeful", așa cum a venit, s-a făcut nevăzut în spatele unei draperii.

— Sînteți pregătiți să vă îndepliniți datoria de onoare ? întrebă omul în negru.

— Sîntem pregătiți ! răspunseră toți trei deodată.

Omul mascat deschise o casetă pe care scria „otravă" și întinse fiecăruia cîte o fiolă.

— Este cianură de potasiu, le explică. Acționează instantaneu, fără dureri. O înghițiți și gata. Numai cei morți știu să tacă cu adevărat. Unire sau moarte !

Au luat otrava din mîna lui și i-au răspuns :

— Unire sau moarte !

Au ieșit în noapte trezindu-se dintr-odată singuri.

Gavrilo Princip, Trifka Grabež și Nedjalko Čabrinovič se legaseră solemn să-l ucidă pe moștenitorul tronului Austro-Ungariei, arhiducele Franz Ferdinand.

Mai înainte cu cîțiva ani, Dragutin Dimitrievič, zis și Apis, a fost una din figurile centrale ale acțiunilor or-

ganizate de societatea secretă „Apărătorii Patriei" împotriva regelui Alexandru și a soției sale, Draga Mașin. El a condus grupul de conspiratori la atacul asupra *konak*-ului din Belgrad, cu care ocazie a fost rănit, dar s-a înzdrăvenit și acum, la mai puțin de zece ani, iată-l în culisele atentatului de la Sarajevo.

Împreună cu colegii săi, l-au sprijinit pe Alexandru, urmașul la tron al lui Petar Karagheorghevič, și acesta, se-nțelege, le purta recunoștință. Nimic nu mai stătea în calea carierei lor. Nimic, în afară de camarazii lor din corpul ofițerilor. Aceștia nu voiau să colaboreze cu niște asasini. Din această cauză conspiratorii continuau să se întîlnească în secret. La început nu făceau altceva decît să se apere împreună de atacuri, mai tîrziu însă au început să se intereseze de situația politică, au fondat asociația secretă „Ujedinjenje ili Smrt" („Unire sau moarte") și și-au făcut din nou intrarea în istorie.

Dragutin Dimitrievič era un conspirator înnăscut. În timpul regelui Petar el a devenit șeful serviciului secret sîrb, ajungînd la gradul de locotenent-colonel de stat-major, poziție în care nu era controlat de nimeni. Conducea sute de agenți din Balcani și avea o putere uriașă, pe care se hotărî s-o folosească pentru realizarea unui program politic — unirea slavilor din sud împotriva monarhiei habsburgice.

La început, toată lumea îl considera un visător. Mai tîrziu, în 1912, cînd sîrbii și bulgarii, muntenegrenii și grecii i-au învins pe turci în primul război balcanic, ideea lui Apis nu mai părea chiar atît de irealizabilă. Colonelul Apis a pornit bătălia pe frontul secret.

Locotenentul Vojislav Tankosič se remarcase în timpul puciului sîngeros de la Belgrad din 1903. El se îngrijise de lichidarea „prinților", fratii reginei, și chiar în aceeași noapte i-a trimis pe Nikola și pe Nikodim Lunievič în fața plutonului de execuție. După atentatul împotriva lui Franz Ferdinand, numele lui a apărut pe primele pagini ale presei mondiale. În ultimatumul dat de Austro-Ungaria guvernului sîrb, Tankosič era considerat organizatorul atentatului. Pentru mulți oameni neinformați, el era cel care declanșase primul război mondial. Cu toate acestea, Tankosič nu făcea parte din conducerea organizației secrete „Unire sau moarte", care își zicea în mod curent „Mîna neagră". Strategul și conducătorul ei era colonelul

Apis, sub a cărui conducere „Mîna neagră" a devenit o puternică forță politică.

Dar nu era singura. Organizația-soră „Tînăra Bosnie" și organizația „Val" din Dalmația au optat și ele pentru metode radicale de luptă. În timp ce guvernul austro-ungar căuta să arunce sămînța discordiei între sîrbi și croați, organizațiile secrete se înarmau. Și rezultatele nu s-au lăsat prea mult așteptate.

După anexarea Bosniei și Herțegovinei, împăratul Franz Joseph plecă într-o vizită de inspecție, cu care prilej era cît pe-aci să-și piardă viața. În ziua de 3 iunie 1910, la Mostar, Bogdan Zerajič intenționa să-l împuște. Atentatorul, care ținea în mînă un pistol cu piedica ridicată, se găsea la numai doi-trei pași de Franz Joseph, dar n-a avut destul curaj și n-a apăsat pe trăgaci.

Două săptămîni mai tîrziu, la 15 iunie 1910, la Sarajevo, pe podul de peste rîul Miljacka, Zerajič îl aștepta pe generalul Marijan Varešanin, guvernatorul local. Acesta se întorcea cu trăsura, împreună cu un aghiotant, maiorul Wolfgang Heller, de la deschiderea primei sesiuni a noului parlament. Zerajič ajunse iarăși în imediata apropiere a victimei, dar de data aceasta trase asupra guvernatorului cinci gloanțe, care nu și-au atins însă ținta. Al șaselea glonț și-l păstrase pentru el. Căzu mort pe pod fără a-și fi îndeplinit misiunea. Cu toate acestea, a devenit un exemplu pentru ceilalți tineri, un erou care reînvia mitul de la Kosovo.

La 28 iunie 1389, turcii, conduși de sultanul Murad, au învins detașamentele sîrbe la Kosovo. Conducătorul sîrb, Lazar, a pierit în timpul luptei, dar nici sultanul turc n-a supraviețuit victoriei. Înainte de luptă, sau, poate, chiar în timpul acesteia, viteazul sîrb Miloš Obilič a pătruns în tabăra turcă, s-a apropiat de cortul sultanului și l-a străpuns cu spada. Obilič era cinstit ca un erou, ca un simbol al celor ce scapă lumea de tirani. În îndelungata asuprire turcească (cinci secole încheiate), mitul s-a răspîndit și sărbătoarea sfîntului Vit — *Vidov dan* — era pentru patrioții sîrbi o dată cu dublă semnificație: aniversarea zilei cînd și-au pierdut libertatea, ceea ce deștepta în ei sentimentul datoriei de a se răzbuna pentru înfrîngerea suferită, și, în același timp, sărbătorirea măreței fapte a atentatorului-erou. Cu cinci sute douăzeci și cinci de ani mai tîrziu, în ziua de 28 iu-

nie, adică de *Vidov dan*, a avut loc atentatul de la Sarajevo.

Tineretul revoluționar se organiza. Vladimir Gačinovič, unul dintre conducătorii de frunte ai tinerimii, a fost nevoit să fugă peste graniță, pentru a nu ajunge după gratii. S-a dus în Elveția, unde și-a făcut studiile și acolo a intrat în legătură cu revoluționari ruși. Apoi a reapărut la Sarajevo cu nume și documente false, tocmai la momentul potrivit. Danilo Ilič, învățător și ceasornicar, era un tehnician perfect, remarcîndu-se în chestiuni de strategie și în confecționarea bombelor. Un alt revoluționar, Oscar Tartalja, participase la demonstrația de protest din anul 1912 a studenților Universității din Zagreb, care revendicau unirea națională.

Studenții luptau cu poliția, în școli se declarau greve, toate acestea au determinat guvernul să ia măsuri represive. A anulat Constituția Croației și l-a numit pe Slavko Cuvaj comisar guvernamental, învestindu-l cu depline puteri. După ce s-a anunțat numirea lui Cuvaj, revoluționarii au început să caute o modalitate de a-l înlătura.

Cel care și-a asumat ducerea la îndeplinire a acestui plan, Luka Jukič, s-a prezentat la colonelul Apis, care l-a trimis la școala de teroriști a lui Tankosič. Aici a învățat să tragă cu pistolul și să arunce bombe, apoi i s-au dat arme și, binecuvîntîndu-l, l-au trimis la drum. Organizația l-a trecut clandestin peste graniță și Jukič și-a făcut apariția la Sarajevo. A încercat să-l împuște pe Cuvaj în timpul unei procesiuni religioase, dar a șovăit chiar în clipa cînd luase linia de ochire. Ulterior a declarat că s-a temut să nu ucidă copiii care se aflau în preajma guvernatorului.

Dar Jukič n-a renunțat la planul său. Doi ani mai tîrziu, pe la amiază, a încercat din nou să-l împuște pe Cuvaj, cînd se întorcea de la o ceremonie. În mașină se mai găseau soția comisarului și aghiotantul Ivo Heroič. Luka Jukič stătea pe trotuar și, în momentul cînd mașina a trecut pe la intersecția dintre străzile Misnička și Lysinsky, a tras. Nu l-a atins însă pe Cuvaj, glontele l-a nimerit pe aghiotantul Heroič, care a murit după 14 zile. Jukič n-a mai avut timp să-și repare greșeala, deoarece cîțiva polițiști au tăbărît asupra lui. Încercînd să se apere, l-a împușcat și pe Borsčak, un om din pază, și a rănit alți cîțiva. În cele din urmă a fost arestat. A fost

condamnat la moarte, dar grațiat, pedeapsa i s-a comutat în închisoare pe viață. Revoluționarii au plănuit în repetate rînduri eliberarea lui, dar nici una din tentativele lor nu a reușit.

Stepan Dojčič s-a născut la Ludbreg. Se pregătise să devină pictor, mai tîrziu s-a mutat în America, unde a activat în cadrul unor asociații ale emigranților. După trei ani s-a întors în Croația cu misiunea de a-l ucide pe Cuvaj. A ajuns la Zagreb în toamna anului 1912 și a început să-l urmărească pe guvernator. Dar nu se putea apropia de el, căci poliția îl apăra cu strășnicie. Dojčič mergea după victima sa prin toată țara. ba l-a urmărit și la Budapesta, la Triest, la Rijeka. Timp de o jumătate de an s-a străduit în fel și chip să ajungă în preajma lui Cuvaj pentru a-l împușca, dar n-a reușit. În desperare de cauză a tras asupra noului ban al Croației, baronul Ivan Skerletz, pe care l-a rănit la mînă.

În fața tribunalului a declarat :

„În America există libertate politică. Nouă, croaților și slovenilor, orice libertate ne-a fost luată. Ni s-a furat totul, ni s-a luat pînă și dreptul la viață, pînă și autonomia ciuntită pe care o avem. Toate posturile importante au fost ocupate de unguri. Nouă nu ne rămîne decît să ne mutăm în America. Nu avem dreptul de întrunire, nici libertatea presei. Dacă americanii ar ști cît de plecați îndurăm această asuprire, ne-ar disprețui ca pe niște vite".

Un număr tot mai mare de tineri intrau în organizații ale opoziției. În luna mai 1914, studentul Jakov Sefer de la Academia Comercială a pus la cale un atentat împotriva prințului Salvator și a lui Skerletz. I-a așteptat pe cei doi potentați în fața clădirii teatrului național din Zagreb, a scos pistolul pentru a trage, dar un agent care se găsea alături de el l-a împiedicat s-o facă.

Gruparea revoluționară „Omladina", în fruntea căreia se afla Gačinovič (care o conducea din Elveția) și-a propus să-l înlăture pe Potiorek, căpetenia autohtonă a Bosniei și Herțegovinei. Dar acțiunea n-a mai avut loc, deoarece se contura ceva mult mai interesant : în Bosnia urma să vină însuși moștenitorul tronului, arhiducele Franz Ferdinand.

La un moment dat, pe la sfîrșitul lunii martie 1914, în ziarul „Istina" din Zagreb a apărut o notiță care anunța că în lunile de vară în regiunea Sarajevo vor avea loc

manevre ale armatei austro-ungare, sub conducerea personală a arhiducelui Franz Ferdinand. Poetul Jovan Varagič a dat peste această notiță și, știind că gruparea „Tînăra Bosnie" din Belgrad voia să pună la cale un atentat împotriva moștenitorului tronului, a decupat-o, iar funcționarul Pušara a lipit-o pe o hîrtie, a scris pe ea cu litere de tipar cuvîntul „Zdravo" („Salut") și a pus-o într-un plic pe care l-a expediat pe adresa : Nedjalko Čabrinovič, hotelul „Morunul de aur", Piața verde, Belgrad. Plicul a sosit la Belgrad și în aceeași zi se afla pe masa șefului organizației, Dragutin Dimitrievič-Apis.

Nu s-ar putea spune că vestea l-a surprins pe Apis. Fără îndoială că șeful serviciului sîrb de informații dispunea de date în legătură cu pregătirea exercițiilor militare mai înainte ca datele să ajungă pe masa redactorului ziarului din Zagreb, dar nu voia să întreprindă nimic în pripă. Ceilalți însă nu erau la fel de prudenți. Ilič plecă cu acte false în Elveția pentru a pregăti planul împreună cu Gačinovič.

Lucrurile se precipitau și la Belgrad. Tipograful Čabrinovič, studentul Gavrilo Princip, Milan Ciganovič și Trifko Grabež au luat legătura cu maiorul Tankosič. Precautul strateg Apis se asigură dinainte în privința eventualelor urmări. El presupunea că moartea violentă a arhiducelui Franz Ferdinand va avea urmări politice foarte grave, dar nici prin cap nu i-a trecut posibilitatea unui război mondial.

Majoritatea autorilor care s-au ocupat de atentatul de la Sarajevo (se spune că ar fi apărut vreo trei mii de materiale) iau în considerare și episoade din culisele diplomatice despre a căror autenticitate, sau măcar veracitate, multă vreme nimeni nu s-a îndoit. Se pretinde că, încă înainte de a-și fi dat acordul pentru organizarea acțiunii, Apis ar fi luat legătura cu atașatul militar rus la Belgrad, Viktor Alexeevici Artamanov, și în cadrul unor lungi discuții amicale l-a întrebat care ar fi poziția guvernului său în cazul cînd Serbia ar ajunge la un conflict armat cu Austro-Ungaria.

Apis a ținut să precizeze că este vorba de o curiozitate personală, o discuție academică, fără nici o legătură cu evenimentele politice la ordinea zilei. În timpul discuțiilor, care s-au purtat tot timpul pe un ton diplomatic, Apis a tatonat cu grijă terenul și, numai ca din întîmplare, a adus vorba despre Franz Ferdinand. Se spune că atașatul

militar Artamanov ar fi înţeles deîndată şi, înainte de a se despărţi de Apis, l-a întrebat :

— Aveţi oamenii potriviţi ?

— Avem trei bărbaţi, spuse Apis, bosniaci.

— Bine, aşteptaţi cîteva zile răspunsul.

Artamanov s-a îndreptat grăbit spre biroul său, a cifrat informaţia şi a cerut să fie trimisă la Petersburg. După trei zile, cînd a primit răspunsul, şi-a făcut din nou apariţia în biroul lui Apis.

Au vorbit puţin despre vreme, au trecut în revistă clevetirile care circulau în cercurile diplomatice din Belgrad, apoi, deodată, ataşatul militar l-a întrebat pe ce poziţie se situează regele Petar.

Pregătit, Apis i-a răspuns pe loc :

— Petar va abdica imediat !

Artamanov l-a ascultat fără să clipească, apoi l-a întrebat care va fi atitudinea moştenitorului tronului, excelenţa sa prinţul de coroană Alexandru.

— El se va supune ! a răspuns scurt şeful serviciului sîrb de informaţii.

Se pare că din acel moment pentru Artamanov totul era clar. Unii pretind că s-ar fi căutat prin buzunare, ar fi scos o telegramă, pe care însă nu i-a dat-o lui Apis s-o citească, după care ar fi rostit istoricele cuvinte :

— *Marchez ! Si l'on vous attaque, vous ne serez pas seuls !* (Daţi-i drumul ! Dacă veţi fi atacaţi, nu veţi rămîne singuri !).

Hotărîrea Rusiei se explică prin orientarea politică a unchiului ţarului, marele duce Nikolai Nikolaevici, pe atunci comandant suprem al armatei ţariste şi susţinător al ideilor panslaviste.

Colonelul Apis, satisfăcut de rezultatul demersurilor sale, a dat semnalul pentru pregătirea acţiunii. A doua zi, Princip, Grabež şi Čabrinovič intrau în lăcaşul acela sfînt, îmbrăcat în postav negru, unde au jurat credinţă organizaţiei „Unire sau moarte" şi au făgăduit că-l vor ucide pe arhiducele Franz Ferdinand.

Unii autori au încercat să redea cît mai verosimil scena confirmării planului de către Rusia, făcînd să intre în horă şi adjunctul lui Artamanov, Alexandr Ivanovici Verhovski, şi ambasadorul rus la Belgrad, Nikolai Hatwig, ba, pentru a fi şi mai convingători, l-au adus în scenă şi pe Sazonov, ministrul rus de externe.

Printre documentele istorice nu s-au găsit dovezi directe care să confirme justețea acestor afirmații, în ciuda faptului că, de regulă, Apis se întîlnea cu Artamanov și cu locțiitorul acestuia, Verhovski, cărora le încredința, în calitate de șef al serviciului de informații al statului-major, știri demne de crezare, răsplătite cu o anumită sumă de bani. Nici afirmația că inițiativa atentatului de la Sarajevo împotriva arhiducelui Franz Ferdinand ar fi venit din partea statului-major al țarului nu este atestată, așa cum nu este nici scena cu telegrama și cu cuvintele acelea „istorice".

La fel de lipsită de temei este și afirmația că atentatul ar fi opera unui complot internațional al francmasonilor și că, înainte de atentat, Gavrilo Princip ar fi fost la un instructaj la Paris, într-o lojă luxoasă de la „Le Grand Orient", unde ar fi primit directive precise și, poate, mijloacele materiale necesare desfășurării atentatului. Motivele sînt, se spunea, evidente, hotărîtoare au fost nu ura politică, ci lupta pentru supraviețuire : arhiducele Franz Ferdinand era dușmanul francmasonilor, iată de ce trebuia să moară !

Aceasta nu avea să fie singura motivare oportunistă a atentatului. Hitler și Goebbels, ministrul reclamei naziste, au explicat și ei, în funcție de nevoile propagandei, cele petrecute în culisele atentatului de la Sarajevo. Potrivit unui articol publicat în cotidianul oficial nazist „Volkischer Beobachter", din 8 ianuarie 1938, Gavrilo Princip ar fi fost nu numai francmason, ci și evreu. Mai tîrziu, din aceleași motive, desigur, naziștii au aruncat vina pe un misterios maior Susley. Cînd Wehrmachtul nazist a început să țintească spre Iugoslavia, interpreții hitleriști ai istoriei au afirmat că „Secret Service"-ul britanic are pe conștiință atentatul de la Sarajevo.

Dar, tot astfel cum nu există dovezi în sprijinul afirmației că Gavrilo Princip ar fi acționat după ce planul a fost aprobat de către statul-major al armatei țariste, nu există nici documente care să susțină celelalte versiuni.

Prima haltă a atentatorilor, pe lungul drum de la concepererea planului propriu-zis pînă la realizarea lui, a fost tabăra militară de antrenament de la Topčider. În urma ordinului lui Apis, maiorul Tankosič a avut grijă ca Princip, Grabež și Čabrinovič să învețe să tragă cu pistolul, să arunce cu bombe și grenade direct la țintă.

La 27 mai cei trei se aflau din nou la Belgrad, unde, cu o seară înainte de plecare, Ciganovič avea să le împartă, în fața hanului „La cununa verde", grenade și patru pistoale, fiecare cu cîte șapte gloanțe. După aceea, Grabež și Čabrinovič s-au dus în camera lui Princip și au ascuns armele sub pat. A doua zi dimineața au pornit spre Šabac.

Organizația lui Apis a primit sarcina de a-i trece pe atentatori peste graniță fără să fie observați și de a le asigura deplasarea normală prin țară. La punctul de frontieră Šabac, de ei avea să se îngrijească omul cu numărul 137, căpitanul de grăniceri Rade Popovič, ofițer de legătură din subordinea colonelului Apis.

Cei trei au sosit în jurul orei patru după amiază, dar căpitanul (după unele documente ar fi fost maior) a dat peste ei abia seara la restaurantul „America", unde jucau cărți. I-au înmînat biletele cu semnul convenit, noaptea și-au petrecut-o la hotelul „America", după ce au ascuns armele într-o sobă, în care, se-nțelege, nu se făcea foc. Dimineața au plecat spre Loznice, unde urmau să treacă granița.

La Loznice îi aștepta ofițerul de grăniceri Prvanovič, care le-a recomandat să se despartă și i-a ajutat să treacă granița.

În timpul nopții oamenii de legătură și i-au predat unul altuia ca pe o ștafetă, iar dimineața, cînd s-au trezit, se aflau pe teritoriul Bosniei. Periculoasa graniță rămăsese mult în spatele lor. S-au urcat în căruța țăranului Stepanovič, au ascuns armele sub capră și au ajuns cu bine la Tuzla.

Organizația le pregătise și aici o ascunzătoare sigură. Miško Jovanovič, un bărbat ca la patruzeci de ani, cu mustața răsucită, se număra printre oficialitățile orașului, fiind membru în consiliul de conducere al băncii locale, președintele ales al cîtorva societăți, și se spunea că are depus în contul său cel puțin patru sute de mii. Tot el era și proprietarul primului cinematograf din Tuzla.

Dis-de-dimineață, în fața casei sale opri o căruță. Țăranul îl trase pe Jovanovič jos din pat, puse niște arme pe masa din bucătărie și-i spuse că proprietarii acestui arsenal îl așteaptă la ora nouă în fața Bibliotecii sîrbe.

S-au întîlnit la bibliotecă, apoi s-au dus acasă la Jovanovič, unde s-au sfătuit cum e mai bine să procedeze pentru ca armele să ajungă la Sarajevo. Proprietarului cinematografului nu-i convenea să le păstreze la el, dar

nu avea altă cale decît să le ascundă pînă cînd se va găsi un mod sigur de a le transporta pînă la Sarajevo. Nu încăpea nici o îndoială că în preajma vizitei arhiducelui Franz Ferdinand, jandarmii vor face percheziții în orașele de graniță.

Lui Jovanovič îi era teamă să întreprindă ceva, de aceea au căzut de acord ca armele să fie ridicate peste cîteva zile de un om de legătură. Acesta se va legitima cu o cutie de chibrituri „Ștefania". Jovanovič puse armele într-o cutie pe care o legă cu o sfoară și o ascunse în sufragerie într-un sertar.

Între timp atentatorii au ajuns la Sarajevo. Princip, care trăsese la Ilič, în strada Oprkanj nr. 3, ba se anunțase și la poliție, l-a trimis pe acesta la Tuzla după arme. Ilič și-a făcut apariția la proprietarul cinematografului la 14 iunie, dar armele nu le-a luat. I-a spus onorabilului Jovanovič să ducă armele pînă la Doboj, căci, fiind un om înstărit și cu vază, nici un jandarm nu se va încumeta să-l percheziționeze.

Jovanovič n-a mai avut încotro. S-a urcat în trenul de dimineață și a ajuns la Doboj, unde trebuia să-l aștepte pe Ilič. Întrucît pe acesta nu l-a găsit, a dus cutia cu arme la croitorul Vuko Jakšič. Apoi a făcut un tur prin oraș și s-a dus la gară cu gîndul să ia trenul. Acolo l-a întîlnit pe Ilič căruia i-a șoptit adresa unde se aflau armele.

Ilič a ridicat cutia și a plecat spre Sarajevo, dar a ajuns la stația de la podul Alipaș ; aici a așteptat trenul local de Ilidž și a ajuns cu bine acasă. Cutia a pus-o sub patul în care dormea Princip. În calitatea lui de organizator principal al acțiunii, Ilič trebuia să rămînă în umbră. Faptul de a fi cazat tocmai la el pe atentator este deci de neiertat.

Aproape două săptămîni au trebuit să aștepte ziua atentatului. Între timp s-a aflat că regele Petar abdicase în favoarea fiului său, prințul de coroană Alexandru, și le era teamă ca nu cumva o schimbare politică atît de importantă să aibă vreo influență asupra planului lor. Conspiratorii erau din ce în ce mai nervoși, nu puteau să se odihnească și erau nerăbdători să primească noi instrucțiuni de la Belgrad.

Dar planul a rămas neschimbat.

Pentru realizarea acțiunii au mai fost pregătiți încă alți trei bărbați, care urmau să-l ucidă pe Potiorek. Aceștia erau Mehmedbasič, Čubrilovič și Popovič, în total șapte

atentatori înarmați, așezați la o distanță de șase sute de metri unul de altul. Arhiducele Franz Ferdinand avea să treacă astfel printr-un șir de trăgători curajoși, neavînd nici o șansă de scăpare.

În ziua de 28, ziua sfîntului Vit, atentatorii s-au adunat pentru ultima oară la cofetăria Vlajnič. Ilič le-a vorbit din nou despre importanța acțiunii și le-a atras atenția că soarta a vrut ca atentatul lor să aibă loc tocmai de *Vidov dan,* zi care, după secole, era sărbătorită din nou în libertate la Kosovo Pole. I-a dat apoi lui Grabež o bombă, iar celorlalți arme, precum și sarcini precise. După aceea au ieșit unul după altul și și-au ocupat locurile pe cheiul Apel. Pe acolo trebuia să treacă de două ori convoiul cu moștenitorul tronului, astfel încît, la nevoie, atacul putea fi repetat.

Arhiducele Franz Ferdinand von Habsburg-Este trecea drept o importantă personalitate europeană, și, chiar dacă nu era decît moștenitor al tronului, în scurt timp avea să devină nu numai împărat și rege apostolic al ungurilor, dar și rege al Cehiei, Dalmației, Croației, Sloveniei, Haliciului, Bosniei și Herțegovinei etc.

Habsburgii, începînd încă din secolul al XIII-lea, ocupau în Europa o poziție aparte. Timp de mai bine de șapte sute de ani, au dominat, s-au războit, au făcut politică, diplomație, au exercitat presiuni de tot felul, iar prin căsătoriile lor bine chibzuite și-au extins treptat influența și teritoriile stăpînite. Nimeni nu le putea face concurență. Deocamdată suveran al puternicei dinastii era Franz Joseph, iar după el avea să urmeze arhiducele Franz Ferdinand von Habsburg-Este.

Împăratul Franz Joseph era bătrîn, nu mai putea participa la marile manevre planificate pe teritoriul Bosniei și Herțegovinei în anul 1914. Urma să fie reprezentat de moștenitorul tronului, așa cum se procedase și cu un an în urmă, cu prilejul manevrelor din Cehia. Franz Ferdinand se hotărîse să viziteze Bosnia din mai multe motive. În primul rînd o cerea situația politică, întrucît, după victoria repurtată în războaiele balcanice, sîrbii bosniaci începuseră să manifeste o opoziție tot mai fățișă împotriva Vienei iar arhiducele își închipuia că prin vizita sa va face să crească prestigiul familiei de Habsburg.

Apoi mai avea și un alt motiv, de ordin personal. Cu acest prilej, soția lui, ducesa Sofia de Hohenberg, născută contesă de Chotko, urma să primească pentru prima

dată onorurile cuvenite unei împărătese. Franz Ferdinand dorea să repare măcar în parte nedreptățile și anii de umilințe zilnice, pe care ea, provenind doar din vechiul neam al conților de Chotko, le-a avut de suferit de pe urma căsătoriei lor morganatice.

Max Hohenberg, fiul lui Ferdinand și al Sofiei de Hohenberg, avea să declare mai tîrziu că de fapt mama lui plecase la Sarajevo din alt motiv : se temea pentru viața soțului ei iubit, fiind convinsă că drumul prin Bosnia implică mari riscuri.

Franz Ferdinand avea în arborele său genealogic o sută douăzeci de înaintași de neam nobil, dintre care șaptezeci și unu germani, douăzeci polonezi, opt francezi și șase de alte origini. Era deci un Habsburg get-beget și, în plus, considerat drept *l'enfant terrible* al dinastiei. În anumite împrejurări s-au făcut însă auzite voci în sensul că, în ceea ce privește capul lui, ceva n-ar fi tocmai în regulă. Publiciști de renume (Seaton-Watson, de exemplu) și-au exprimat părerea că moștenitorul tronului suferea de paralizie. Mai mult ca sigur că împăratul Franz Joseph a avut unele ezitări atunci cînd a trebuit să aprecieze dacă nepotul său, în vîrstă de treizeci și șapte de ani, care hotărîse să se căsătorească, este responsabil sau nu.

Impăratul Franz Joseph era unchiul lui Ferdinand și ani de zile nici măcar nu i-a trecut prin gînd că într-o bună zi nepotul lui ar putea deveni moștenitorul tronului. Doar exista prințul de coroană Rudolf, speranța neamului habsburgic. Și, astfel, fiul arhiducelui Karl Ludwig, fratele împăratului, hoinărea prin lume fără să-și închipuie ce-l așteaptă.

Apoi s-a produs tragedia. Prințul de coroană Rudolf a fost găsit mort împreună cu iubita sa, baroneasa Vecsera, de nouăsprezece ani, în castelul de vînătoare de la Mayerling. În felul acesta, arhiducele Karl Ludwig a devenit moștenitorul tronului, în timp ce sclifositul Franz Ferdinand se distra fără griji într-o societate mondenă. La vîrsta de douăzeci și șase de ani, cînd s-a întors acasă după un lung voiaj în jurul lumii, doctorii au constatat că suferă de o periculoasă tuberculoză la plămîni, boală de pe urma căreia murise mama sa, Maria Annunziată.

Curtea de la Viena îl ștersese deja dintre cei vii, dar medicii nu s-au dat bătuți. Franz Ferdinand s-a tratat la Heliopolis, în Egipt, și aerul cald și uscat, care a salvat atîția bolnavi fără speranță, i-au salvat și lui viața. În anul

1896, în timp ce călătorea pe Nil, a primit vestea morții tatălui său. A plecat la Viena, unde i s-au prezentat omagii în calitate de moștenitor nou uns al tronului austro-ungar, după care s-a întors în Egipt, întrucît mai avea nevoie de tratament. După scurt timp s-a înapoiat însănătoșit. Împăratul hotărî că a sosit timpul ca moștenitorul tronului habsburgic să se căsătorească, era doar în joc dăinuirea dinastiei și a puterii acesteia.

Se spune că Franz Ferdinand ar fi fost cîndva interesat de fiica regelui Eduard al Angliei, prințesa Mary, însă în curînd se dovedi că interesul tînărului domn nu era chiar atît de mare pe cît se pretindea. S-a întocmit o listă cu numele fetelor din familiile aristocratice europene și oamenii așteptau ca urmașul la tron să aleagă. Într-adevăr, el începu să apară, adesea în văzul lumii, în casa arhiducelui Friedrich din Bratislava, unde arhiducesa Isabella, din ramura toscană a loreno-habsburgilor, le prezentă pe cele opt fiice ale sale, dornice de măritiș. Ca fată, Isabella fusese prințesă prusacă. Fiicele ei nutreau speranța că măcar una dintre ele se va urca pe tron. Mama lor trăia într-o permanentă nervozitate, neștiind care va fi cea aleasă. Pînă cînd se produse deznodămîntul ce avea s-o țintuiască pe Isabella la pat și să provoace panică la curtea de la Viena.

Franz Ferdinand, care jucase tenis, și-a uitat ceasul la garderobă. L-a găsit un servitor, care l-a adus stăpînei casei. Din cale afară de curioasă, arhiducesa Isabella l-a deschis, sperînd să găsească în el fotografia fiicei ei mai mari, Maria Christina. E de mirare că n-a leșinat, căci, deschizînd capacul din spate, în fața ochilor i-a apărut portretul contesei Sofia, doamna ei de onoare.

Mai tîrziu avea să iasă la iveală că s-au întîlnit prima oară la Praga în 1895 și după aceea au întreținut corespondență. Cînd moștenitorul tronului s-a întors din Egipt, prima escală a făcut-o la palatul din Bratislava.

Arhiducesa Isabella a concediat-o chiar în aceeași zi pe Sofia, dar Franz Ferdinand n-a renunțat, declarînd că a întîlnit femeia pe care o iubește și că se va căsători cu ea de-ar fi să-i stea toți împotrivă. Ținînd seama de ceremonialul de la curte, căsătoria aceasta morganatică era ceva de neconceput. Moștenitorul tronului austro-ungar trebuia să se căsătorească cu o arhiducesă, în nici un caz cu o neînsemnată contesă.

Împăratul Franz Joseph, dar mai ales majordomul Montenuovo, au făcut tot ce le-a stat în putință, și cu binele, și cu răul, pentru a-l determina pe Franz Ferdinand să-și schimbe hotărîrea, dar în zadar. Au ajuns totuși la un compromis. Moștenitorul tronului austro-ungar, Franz Ferdinand, trebuia să declare, încă înainte de celebrarea căsătoriei, că va fi o căsătorie morganatică. El a încuviințat, ce altceva ar fi putut face ? Și astfel, la 8 aprilie 1900, în mica sală de la Hofburg, el a jurat solemn, în prezența împăratului, că recunoaște planificata lui căsătorie cu contesa Sofia drept o căsătorie morganatică, că urmașii care vor rezulta din această căsătorie nu vor avea dreptul de moștenire la tronul austro-ungar, nu vor primi nici titluri, nici privilegii. Soției lui Ferdinand nu-i vor fi acordate onorurile cuvenite unei soții de arhiduce, iar copiii vor purta numele ei, și nu pe cel al tatălui.

La trei zile după îndeplinirea acestei formalități jignitoare, Franz Ferdinand se căsători cu Sofia. El avea treizeci și șase de ani, ea douăzeci și trei. La nunta lor n-a venit nici un Habsburg, nici măcar frații ginerelui. Împăratul le-a trimis o telegramă de felicitare în care-i anunța laconic că-i acordă cu dragoste Sofiei titlul de ducesă de Hohenberg, pe care avea să-l poarte pînă la tragicul ei sfîrșit.

Tinerii căsătoriți au plecat să-și petreacă luna de miere la castelul Konopište, după care au trebuit să se întoarcă în atmosfera veninoasă de la curtea din Viena, unde soției moștenitorului i se reproșa la fiecare pas că nu este de același rang cu Habsburgii. Moștenitorul tronului lua partea soției sale, ajungînd astfel la relații încordate cu cei de la curte. Iată de ce a salutat bucuros prilejul ce i se oferea de a participa la manevrele din Bosnia în calitate de reprezentant al împăratului, cu toate onorurile care decurgeau de aici.

Chiar de la început s-au ivit greutăți. Trebuia ca cei șaptezeci de mii de soldați ai armatei austro-ungare să simuleze o luptă cu dușmanul în munții Bosniei și, prin aceasta, să arate inspectorului suprem al armatei, moștenitorul tronului, că unitățile sînt gata să-și dea viața pentru împărat și familia lui. Dar, mai înainte ca goarnele să apuce a suna primul atac, s-au făcut auzite glasurile diplomaților.

În momentul în care guvernul sîrb a aflat ce intenții are marele și dușmănosul său vecin, a declarat : dacă la

granițele sîrbești se vor desfășura manevre de o asemenea amploare, guvernul sîrb se va vedea obligat să concentreze un număr egal de unități înarmate la granițele Bosniei. Diplomații sîrbi mai invocau un motiv : pentru desfășurarea manevrelor și pentru primirea la Sarajevo a inspectorului suprem al armatelor austro-ungare și moștenitor al tronului, Franz Ferdinand, fusese aleasă ziua de 28 iunie. În această zi sîrbii sărbătoresc *Vidov dan* și ceremonia planificată tocmai de ziua sfîntului Vit ar putea fi considerată drept o provocare politică.

După cum se va vedea mai tîrziu, erau niște sfaturi înțelepte, numai că unui domn atît de puternic cum era împăratul austro-ungar nu-i putea fi pe plac o asemenea obrăznicie : sîrbii se amestecau din nou în problemele sale ! Trimisul plenipotențiar sîrb primi următoarea mustrare : Bosnia este teritoriu austriac, de aceea imperiul austro-ungar nu admite nici o împotrivire.

Adică răspunsul celui puternic către cel slab. Realitatea istorică este însă alta. În Bosnia trăiau sîrbi și timp de șaizeci de ani, de la Congresul de la Berlin, ei au luptat pentru independență. Pe atunci Bosnia aparținea turcilor, dar, la Congresul de la Berlin, Austro-Ungaria a obținut acordul pentru ocuparea ei. Mai tîrziu, împăratul avea să înfăptuiască anexarea, iar sîrbii bosniaci au considerat hotărîrea lui drept o ofensă națională cu care nu s-au împăcat niciodată.

Cu puțin timp înainte de începerea manevrelor provocatoare, la biroul din Viena al ministrului imperial și regal de finanțe Blinski, care era totodată și ministru împuternicit pentru Bosnia și Herțegovina, s-a prezentat ministrul plenipotențiar sîrb și i-a atras atenția că poliția secretă din Belgrad a aflat că se pune la cale un atentat împotriva lui Franz Ferdinand, atentat ce ar urma să aibă loc cu ocazia marilor manevre. Atacul este pregătit de o organizație secretă a patrioților sîrbi. Locul acțiunii : străzile orașului Sarajevo.

Arhiducele Franz Ferdinand nu era nici un erou, nici un aventurier. În momentul în care a primit informația despre pregătirea atentatului, l-a anunțat pe împărat și i-a cerut să hotărască : să se ducă sau să nu se ducă ? Franz Joseph nu i-a dat un răspuns categoric, i-a lăsat mînă liberă inspectorului general al armatelor imperiale și regale austro-ungare. Dacă el se consideră în stare, să plece la Sarajevo, dacă nu, să rămînă la Viena.

Pentru Franz Ferdinand călătoria în Bosnia avea o importanță deosebită. Nu voia să se șușotească despre el că ar fi un laș, că se teme de sîrbi. Hotărî deci să se ducă. La 23 iunie dimineața, la castelul său din Chlumec din Cehia de Sud, arhiducele s-a urcat împreună cu soția sa într-o caleașcă și au pornit în grabă spre gară.

Chiar de la începutul drumului au avut neplăceri. În momentul în care cuplul arhiducal urma să ia loc în vagonul-restaurant prevăzut cu salon imperial s-a constatat că acesta nu era într-o stare care să-i permită continuarea drumului. Șeful gării a trebuit să se prezinte în fața moștenitorului tronului, înfuriat la culme, și să-i ofere un cupeu într-un vagon obișnuit de clasa întîi, unde urma să călătorească întocmai ca un fabricant oarecare. Dar n-avea altă alternativă. Nu se supără chiar așa tare, deși alteori, pentru te miri ce, tuna și fulgera.

Soții au ajuns cu bine la Viena, arhiducele a condus-o pe soția sa la castelul „Belvedere" și s-a înapoiat la gară de unde a luat trenul pentru Triest. De acolo, a plecat la Pola, unde s-a îmbarcat, cu o mare întîrziere față de program, pe vasul de război „Viribus Unitis", care porni imediat la drum.

Conform protocolului de la curte, Sofia nu putea călători împreună cu soțul său, mult superior ei ca rang, pe o navă de război a marinei austro-ungare. De aceea, ea plecă ceva mai tîrziu cu trenul, prin Budapesta, direct spre Sarajevo. A fost instalată la marginea orașului, la băile Ilidž. Acolo s-a întîlnit cu soțul ei într-un luxos apartament al hotelului „Bosnia"..

Manevrele se desfășurau conform planului, iar inspectorul general era mulțumit nu numai de rezultatele acțiunilor de luptă, ci și de reacțiile populației. Sîrbii nu aveau o atitudine dușmănoasă față de el, iar soldații îl priveau ca pe însuși împăratul. La 27 iunie, cu o seară înainte de marea festivitate, cînd a ieșit incognito în oraș să se plimbe împreună cu soția pe străzile înguste ale pitorescului bazar din Sarajevo, cetățenii l-au recunoscut și i-au salutat cu căldură. Ducesa era fericită. Plecase spre Bosnia cu teamă și acum se convingea că oamenii îi primesc ca pe niște oaspeți bineveniți.

La ora șase s-au întors din plimbarea lor pe străzile orașului. Cu un tren special au plecat la băile Ilidž, unde, în prezența unor oficialități din localitate și din Sarajevo, a avut loc o cină festivă la hotelul „Bosnia". Înainte de a

se așeza la masă, Franz Ferdinand i-a expediat împăratului Franz Joseph o telegramă prin care îl informa, plin de satisfacție, că totul este în ordine, iar manevrele s-au desfășurat la un înalt nivel și fără greutăți.

Mai întîi s-a servit o ciorbă, apoi păstrăv în aspic, friptură de pui, miel și vițel bine înăbușite, sparanghel, salată, compoturi, cremă de ananas și o înghețată mare. Băuturile reprezentau tot ce se poate găsi mai bun în Europa, un vin excelent de Tokay, șampanie franțuzească Pommery Gréno sec. Oaspeții erau bine dispuși, moștenitorul tronului a mîncat cu vădită plăcere, manevrele îi deschiseseră pofta de mîncare. Era mulțumit. După cină, în timpul audienței acordate în marele hol al hotelului, ducesa îi spuse senatorului doctor Sunarič, cel care înainte de vizita oaspeților își exprimase unele temeri :

— Dragă doctore Sunarič, s-a vădit că n-ați avut dreptate, totul se prezintă altfel decît ați spus dumneavoastră. Am fost salutați cu căldură peste tot pe unde am trecut. Chiar prietenește ! De toți, pînă la ultimul sîrb. Sîntem foarte mulțumiți de rezultatele vizitei noastre.

— Excelență, i-a răspuns doctorul Sunarič, să dea domnul să-mi spuneți același lucru, mîine seară, dacă voi avea fericirea să vă văd. Mi s-ar lua o mare piatră de pe inimă.

Cuvintele lui îl supărară pe arhiducele Franz Ferdinand, nu era primul avertisment pe care îl primea. În timpul mesei festive baronul Karl von Rumerkirsch, cel mai în vîrstă din suita arhiducelui, îi atrăsese lui Ferdinand atenția că ar fi mai bine să renunțe la programul de a doua zi de la Sarajevo și să plece în aceeași seară la Viena.

— Excelența voastră imperială, spuse baronul, sîrbii sărbătoresc din nou mîine, după mai bine de cinci sute de ani, *Vidov dan*. Sărbătoresc cu fanatism două războaie în care i-au învins pe turci și pe bulgari și ar putea considera venirea Excelenței voastre imperiale aici tocmai în această zi drept o provocare. Trenul este pregătit, Excelențele voastre imperiale ar putea pleca chiar într-o oră...

Locotenent-colonelul Erich von Merizzi, aghiotantul arhiducelui, s-a opus acestei propuneri. Deși recunoștea că există un pericol, el spunea că plecarea ar putea fi interpretată ca o dovadă de neîncredere față de guvernatorul Bosniei și Herțegovinei, generalul Potiorek, și ca o capitulare politică.

— Anul trecut *Vidov dan* era încă o zi tristă, legată de pierderea libertăţii, adăugă el.

Arhiducele se hotărî să rămînă. Convocă suita şi se sfătui cu ofiţerii în legătură cu programul de a doua zi. La ora 9,25, plecarea cu trenul special spre Sarajevo. De la gară vor continua drumul cu maşinile pînă la cazărmile din apropiere. Zece minute pentru primire şi ovaţii. La ora 10,00 vizitarea primăriei oraşului, la 10,30 inaugurarea noii clădiri a muzeului Bosniei, în prezenţa guvernului bosniac. Prînzul la reşedinţa guvernatorului general Oskar Potiorek. La 14,00 plimbare prin Sarajevo de la moschee pînă la sediul inspectoratului militar, în apropierea fabricii de covoare, după care va urma întoarcerea la băile Ilidž cu trenul special. Spre seară, înainte de ora şapte, plimbarea cuplului imperial şi a suitei prin parcul băilor. Apoi festivitatea de despărţire, iar la orele 21,00 plecarea din Bosnia cu trenul special.

Dar Franz Ferdinand nu avea să respecte acest program.

28 iunie era o zi frumoasă, senină, de vară. După ploaia din ziua precedentă, văzduhul era transparent, deşi în primele ore ale dimineţii pe văi pluteau petice de ceaţă. Arhiducele dormise bine. Cei doi soţi s-au dus la liturghie într-o cameră alăturată din hotelul în care, contra sumei de patruzeci de mii de galbeni, fusese amenajată o capelă anume pentru acest prilej. Au luat loc în trenul special şi au plecat spre Sarajevo.

Franz Ferdinand era într-o dispoziţie excelentă, zîmbea şi, în uniforma lui multicoloră, părea un general de operetă : tunică de culoare albastră cu guler înalt, cu trei stele de aur, pălărie în două colţuri, cu un mănunchi bogat de pene de egretă de culoare verde deschis.

Ducesa era înaltă, avea ochi negri, o bărbie ascuţită şi o vădită tendinţă spre rotunjirea formelor. Purta o pălărie cu boruri largi, albă, cu pene de egretă şi voaletă. Rochia era de mătase albă cu flori brodate şi cu o centură roşie în jurul taliei. Pe umeri avea o blană de hermină, iar în mînă ţinea o umbrelă de soare.

Coborî zîmbind generalului Potiorek, care venise să-i întîmpine. Garda de onoare, armele pentru onor. S-au urcat într-o maşină dinainte pregătită, a treia din coloană. În prima se afla un grup de agenţi din Sarajevo, special instruiţi pentru a-i asigura arhiducelui securitatea, împreună cu ei mai erau prefectul poliţiei locale şi trei ofiţeri

de poliție. În cea de-a doua mașină au luat loc Fehim Efendi Curčič, primarul din Sarajevo, cu fes pe cap, precum și dr. Edmond Gerde, șeful poliției.

Cuplul imperial se afla pe bancheta din spate a automobilului deschis „Graf und Stift" cu numărul A-11-118. Locul de lîngă șofer era ocupat de locotenent-colonelul Franz Harrach, iar pe strapontina din fața arhiducelui ședea generalul Potiorek. Celelalte mașini erau ocupate de suita arhiducelui. Ultima, a șasea, rămăsese goală, de rezervă. Coloana o porni spre oraș.

Orașul Sarajevo este așezat într-o vale străbătută de rîul Miljacka. De-a lungul rîului se întinde cheiul Apel, pe unde au luat-o mașinile în drum spre primărie. De o parte a drumului se înșirau case și mulțimea curioșilor, de cealaltă, de-a lungul rîului secat, un zid.

De cum au intrat în oraș, au începût să răsune salve de tun în semn de bun venit cuplului imperial. Pe cîteva case se înălțau steaguri austriece. Spectatorii își scoteau pălăriile. Ici-colo se auzea din mulțime cîte un strigăt de *živio* (trăiască). Arhiducele îi ceru șoferului, cehul Sojka Leopold, să meargă mai încet, căci voia să guste solemnitatea acelor clipe.

Mașinile treceau prin fața ușilor cazărmii. În dreptul școlii de fete arhiducele salută, fără să bănuiască că pe trotuarul de peste drum așteptau Mehmedbasič și Cubrilovič, gata să-și arunce bombele. Mai tîrziu nici unul dintre ei n-a putut explica de ce n-a avut curajul s-o facă. Ilič se afla ceva mai departe de ei. Cînd a văzut că ceilalți doi atentatorii au dat greș, a ridicat piedica pistolului și a tras asupra mașinii care tocmai trecea pe lîngă el. Prea tîrziu însă. La ora zece și zece minute, un tînăr cu pălărie neagră îl întrebase pe un polițist în care mașină se află Franz Ferdinand. Ascultă răspunsul, privi înspre coloana mașinilor, dezamorsă o grenadă de mînă și o aruncă.

Čabrinovič ținti cu precizie, așa cum învățase la centrul de pregătire militară de la Topčider. Grenada căzu pe capota strînsă a mașinii, dar nu explodă. Arhiducele văzu obiectul acela zburător și, cu multă prezență de spirit, luă grenada dezamorsată și o aruncă la pămînt. Șoferul Sojka îl observă și el pe atentator și apăsă la maximum pe accelerator. Mașina arhiducelui ieși din raza de acțiune a grenadei, explozia se auzi la cîteva clipe după ce se depărtase, atingînd mașina care venea în urma ei. Atentatorul sări peste zidul ce se întindea de-a lungul rîului și,

de la o înălțime de șase metri, căzu pe fundul secat al rîului. O luă la fugă, încercînd să scape de urmăritori.

Arhiducele și-a revenit repede din starea de derută. A constatat că ducesa Sofia suferisé doar cîteva zgîrieturi la gît, în rest nimănui nu i se întîmplase nimic. S-a întors și, văzînd că celelalte mașini s-au oprit, i-a dat ordin șoferului Sojka să oprească și el și l-a trimis pe locotenent-colonelul Harrach să vadă ce s-a întîmplat.

Acesta se întoarse repede și raportă: aghiotantul Erich von Merizzi are capul spart, iar locotenent-colonelul conte Alexandr Boos-Waldek este ușor rănit. Vreo douăzeci de cetățeni, dintre cei staționați pe trotuar, au fost și ei atinși de explozie. În timpul acesta, marele șambelan von Rumerkirsch alergă spre mașina oprită în mijlocul străzii și-i ordonă șoferului să demareze cu toată viteza. O mașină oprită este o țintă sigură, cine știe unde mai poate sta la pîndă vreun atentator.

Aceștia vor încerca desigur să-și repare greșeala. Între timp Čabrinovič ajunsese pînă în mijlocul rîului. Polițiștii și ofițerii care alergau după el l-au ajuns înainte de a apuca să pună piciorul pe celălalt mal.

Princip se găsea la numai o sută-o sută cincizeci de metri de locul exploziei. Mai întîi a constatat cu regret că Franz Ferdinand n-a pățit nimic, dar nu i-a trecut prin gînd să tragă asupra mașinii care staționa, în loc să alerge spre rîu ca să vadă cum îl fugăreau polițiștii pe Čabrinovič. Cînd a văzut că l-au prins și și-a dat seama că, în pofida jurămîntului, tovarășul lui nu spărsese în dinți fiola cu otravă, entuziasmul l-a părăsit pe Princip. Era hotărît să tragă în Čabrinovič, pentru a-l împiedica să facă mărturisiri. Începu să alerge după el, ridică piedica pistolului în timp ce-l avea încă în buzunar, dar nu reuși să ajungă destul de aproape ca să-l poată ochii. De aceea o luă la fugă înapoi și se ascunse după o reclamă a unui depozit de vinuri. Așteptă acolo să vadă ce se va întîmpla. În timpul acesta, poliția îi arestă pe toți cei ce păreau cît de cît suspecți.

Primele două mașini au ajuns la primărie, fără ca ocupanții lor să bănuiască ce s-a întîmplat. Ofițerii de poliție auziseră o explozie, dar și-au închipuit că este vreo salvă de salut întîrziată. După aceea sosi, cu întîrziere, mașina lui Franz Ferdinand. Demnitarii orașului, de o parte cei de naționalitate turcă, în costume și cu fesuri pe cap, de cealaltă cei de naționalitate sîrbă, în fracuri cu cilindrul

în mînă, aşteptau la rînd. Primarul începu să declame cuvîntarea de salut învăţată pe de rost.

Arhiducele nu-l lăsă să termine.

— Herr Bürgermeister, întrerupse el tiradele solemne, la ce bun atîtea vorbe goale ? Am venit în vizită la Sarajevo ca prieteni, iar ei aruncă cu grenade asupra mea ! Asta-i nemaipomenit !

Arhiducele se calmă, primarul îşi termină frazele învăţate şi întreaga ceremonie a primirii se termină repede. Franz Ferdinand citi un scurt cuvînt de salut şi, în încheiere, îi salută pe cetăţeni în limba sîrbă. Intrară apoi în incinta primăriei şi începură discuţii în legătură cu programul. Unii dintre membrii suitei s-au străduit s-o convingă pe Excelenţa sa imperială că ar fi mult mai bine să-şi întrerupă imediat vizita şi să plece pe cel mai scurt drum spre gară, iar de acolo, cu trenul special, la Viena. Dacă este vorba de un complot organizat ?

Au fost examinate toate posibilităţile : să se ducă la prînzul de la *konak*-ul din Sarajevo, sau să continuie programul stabilit ? Unii garantau securitatea arhiducelui, alţii aveau îndoieli. Cel care a hotărît pînă la urmă a fost Franz Ferdinand însuşi : vor merge mai întîi la spitalul militar, unde fusese dus aghiotantul rănit, locotenent-colonelul Merizzi, se vor interesa de starea sănătăţii acestuia, după care arhiducele va asista la deschiderea muzeului şi apoi vor lua parte la prînzul de la *konak*-ul din Sarajevo, organizat în cinstea oaspeţilor de generalul Potiorek, guvernatorul general. În planul iniţial, ducesa Sofia trebuia să aibă un program aparte, dar hotărî să rămînă alături de soţul ei şi să-l însoţească la spitalul militar.

Ar fi trebuit să bănuiască pericolul, doar ştiau că măsurile de securitate nu sînt corespunzătoare. La fiecare ocazie de acest fel, de-a lungul trotuarelor erau postaţi soldaţi înarmaţi. La Sarajevo nu erau. Ceremonialul interzicea acest lucru. După toate vechile reguli, morganaticei soţii a moştenitorului tronului nu i se puteau acorda onorurile militare ce se cuveneau numai împăraţilor şi regilor. Aceasta a făcut ca şansele celor şapte bărbaţi înarmaţi care pîndeau pe străzile oraşului să crească, poliţia lăsînd în mîinile lor toate atuurile.

La 10,45 fix, arhiducele a ieşit împreună cu soţia sa de la primăria din Sarajevo şi a luat loc în maşina care îi aştepta. Maşina continua să fie a treia din coloană. Pentru

mai multă siguranță, locotenent-colonelul Harrach se urcă pe scară, cu credința că, în eventualitatea unui nou atentat, l-ar putea apăra pe moștenitorul tronului cu propriul lui trup.

Mașinile treceau din nou pe cheiul Apel, de-a lungul zidului peste care sărise Čabrinovič. Șoferii mergeau cu pedala acceleratorului apăsată pînă la refuz. Cînd prima mașină a ajuns la întretăierea cu strada „Franz Joseph", șoferul a cotit spre dreapta, adică nu spre spital, căci lui nimeni nu-i spusese ceva despre schimbarea survenită în program. Cea de-a doua mașină, în care se găseau primarul și șeful poliției, a luat-o, bineînțeles, pe urmele ei. Șoferul Sojka voia să întoarcă și el, dar guvernatorul Potiorek îi strigă :

— Unde te duci ? Ia-o tot înainte pe chei !

Sojka frînă și opri chiar în fața depozitului de vinuri, lîngă trotuar, și începu să cotească încet. Printre spectatori apăru în grabă un bărbat tînăr, nu prea înalt, cu părul lung. Scoase un pistol. Unul dintre polițiști îl observă, vru să-i zboare cu o lovitură arma din mînă, dar cineva din mulțime îl opri.

S-au auzit împușcături. Gavrilo Princip se afla la numai un pas sau doi de moștenitorul tronului austro-ungar. N-avea cum să rateze.

Pe Princip l-a ajutat întîmplarea. Cînd a văzut că jandarmii l-au prins pe Čabrinovič, iar ceilalți atentatori au rupt-o la fugă, a rămas ascuns în spatele reclamei, neștiind ce va urma. Trăise cea mai mare deziluzie din viața lui. Marele plan se prăbușise. De pe trotuare au început să se audă glasuri, semn că alaiul urma să treacă din nou. Gavrilo Princip se uită, observă primele două mașini, ieși din ascunzătoare în momentul în care trecea pe lîngă el cea de-a treia mașină, înăuntrul căreia văzu un bărbat în uniformă de gală și cu chipiu de general, împodobit cu pene de egretă. Atentatorul a înțeles că i se oferă un prilej unic. Mașina în care se găsea moștenitorul tronului se oprise și începuse să întoarcă tocmai în dreptul lui. Princip se strecură pînă la marginea trotuarului. Scoase revolverul și trase.

Contele Franz von Harrach stătea pe scară de cealaltă parte a mașinii. N-a putut interveni, dar a devenit unul dintre cei mai prețioși martori oculari. Mai tîrziu avea să povestească :

— În timp ce-mi scoteam din buzunar batista, încercînd să opresc sîngele care-i curgea arhiducelui din gură, soţia sa strigă : „Pentru dumnezeu, ce ţi s-a întîmplat ?“ Apoi deodată alunecă de pe scaun şi căzu cu capul între genunchii arhiducelui. Nici o clipă nu mi-a trecut prin gînd că ar putea fi rănită, credeam că a leşinat din cauza emoţiei. Excelenţa sa imperială spunea : „Sofia, Sofia să nu mori ! Trebuie să trăieşti pentru copiii noştri !“. L-am prins pe arhiduce de gulerul uniformei pentru a-i ţine capul drept şi l-am întrebat : „Vă doare înălţimea voastră ?“ El, se-nţelege, mi-a răspuns : „Nu, nu-i nimic !“ Pe faţă i se întipărise o mare oboseală. Repetă încet, de şase sau de şapte ori, pînă cînd îşi pierdu cunoştinţa : „Nu, nu-i nimic“. A urmat o mică pauză, apoi am văzut cum, la scurte intervale, şuvoaie de sînge i se prelingeau din gură. N-a încetat decît în clipa în care am ajuns la reşedinţa guvernatorului. Erau amîndoi fără cunoştinţă. Cînd au fost transportaţi înăuntru s-a constatat că sînt morţi...

Medicul chemat nu le-a mai putut fi de nici un ajutor. Iezuitul german, părintele Antoniu Puntigam, a stropit cu agheasmă trupurile celor doi. Sofia murise înaintea soţului ei. Glonţul care se îndrepta spre Potiorek, lovindu-se de uşa automobilului, şi-a încetinit viteza, apoi a atins-o pe ducesă în partea dreaptă, sub hipogastru. Pe Franz Ferdinand l-a nimerit un singur glonţ, care s-a fixat în coloana vertebrală, după ce mai întîi i-a străpuns o arteră principală. Mersul în viteză pînă la reşedinţa guvernatorului, pe un pavaj departe de a fi neted, le-a fost fatal celor doi răniţi.

La ora unsprezece şi jumătate Sofia de Hohenberg zăcea moartă în dormitorul lui Potiorek. Cadavrul arhiducelui se afla în încăperea alăturată. Pe gîtul descoperit se vedea un lănţişor cu şapte amulete ce trebuiau să-i aducă noroc şi fericire şi să-l ferească de cele şapte păcate. Pe antebraţul stîng, moştenitorul tronului austro-ungar avea tatuat în culori un dragon chinezesc. La gîtul ducesei atîrna de asemenea un pandantiv cu moaşte sfinte, pentru a o apăra de nenorociri.

Agentul de poliţie care s-a repezit primul asupra atentatorului se numea Smail Spahovič. La tribunal a declarat :

— Mă găseam cam la zece paşi de atentator. Primisem ordinul să urmăresc spectatorii, nu maşinile. Deodată am

auzit o împuşcătură de pistol. M-am uitat în stînga, nimic, m-am uitat în dreapta şi în momentul acela a răsunat o nouă împuşcătură. M-am lăsat mai întîi pe vine, apoi m-am repezit şi l-am prins pe atacator de mînă. Cineva, un al treilea, m-a lovit în pîntece, iar Princip mi-a dat una în cap cu patul armei. Atunci l-am zărit pe Pušara. Îl ţinea pe atentator de mînă, dar ofiţerii începură să-l atace cu săbiile şi era să nu-l mai scot de acolo dacă nu mi-ar fi sărit în ajutor un jandarm.

Ofiţerii se năpustiseră cu săbiile, cu pumnii şi cu cizmele asupra lui Princip, care încerca să pună mîna pe pistol, dar nu reuşea. Era hotărît ca, aşa cum jurase, să nu cadă viu în mîinile poliţiei, de aceea şi-a dus la gură capsula cu otravă şi a spart-o. Numai că cianura de potasiu se descompusese mai demult. Princip n-a murit, s-a ales numai cu nişte crize de stomac cumplite. A fost transportat la comisariatul de poliţie într-o stare groaznică, bătut, călcat în picioare, complet istovit din cauza vărsăturilor continue. Dar viu. I s-au pus imediat cătuşe. Čabrinovič se găsea dinainte într-o celulă alăturată.

De cercetări se ocupa Leo Pfeffer, judecător la tribunalul regional Sarajevo. În timpul atentatului lui Čabrinovič, el se plimba cu fiica sa pe cheiul Apel. Şi-a dus repede copilul acasă şi a fugit la birou. A ajuns acolo tocmai cînd poliţiştii îl aduceau pe Čabrinovič, plin de sînge. După aceea a fost adus şi Princip. Mai întîi i s-au pansat rănile, iar la unsprezece şi cincisprezece minute, judecătorul Pfeffer a început interogatoriul.

Anchetator cu experienţă cum era, cei doi nu i-au dat prea mult de furcă. După atentatul lui Čabrinovič ceilalţi atentatori au luat-o la fugă, străduindu-se să părăsească cît mai repede oraşul. Mehmedbasič, Čubrilovič şi Popovič au reuşit. Numai că fuga nu le-a slujit la nimic. Pe Grabež l-au prins după două zile. Şi-a pierdut actele la un WC public, poliţia i-a luat urma şi l-a arestat chiar în momentul cînd se pregătea să treacă graniţa.

Atmosfera era în defavoarea atentatorilor, deşi nimeni nu se aşteptase ca opinia publică să se situeze aproape fără excepţie pe o poziţie ostilă lor. Pînă la urmă, atentatul a devenit semnalul pentru declanşarea unui pogrom împotriva sîrbilor care trăiau în Bosnia şi Herţegovina, adică o manifestaţie pro Austro-Ungaria. Oamenii s-au năpustit să prade magazinele sîrbilor, au devastat cofetăria tatălui lui Čabrinovič, au pătruns în casele sîrbilor

distrugînd tot ce le cădea în mînă şi însuşindu-şi bunurile de valoare. Lumea îi blestema pe atentatori.

Poliţia a pornit de îndată la efectuarea unor razii şi în două zile două sute de cetăţeni sîrbi se aflau în închisoarea din Sarajevo. De asemenea, arestări masive au avut loc în sate. Închisorile gemeau de ţărani sîrbi. Încet-încet au fost arestaţi toţi atentatorii, cu excepţia lui Mehmedbasič, care a reuşit să fugă din timp peste graniţă, în Muntenegru.

Pentru Gavrilo Princip rezultatul atentatului a fost nimicitor. El a înţeles că de pe urma acţiunii lui aveau de suferit nişte oameni nevinovaţi, că ea n-a dus la nimic bun. Trăia cea mai mare deziluzie din viaţa lui.

Acelaşi sentiment încerca şi eminenţa cenuşie din culisele atentatului, colonelul Apis. Chiar în ziua aceea primi de la biroul său o telegramă cu următorul text : „Ambii cai vînduţi". Era, bineînţeles, un text codificat. Atentatul reuşise. Apis presupunea că cel de-al doilea cal era guvernatorul general Potiorek. Curînd însă avea să afle că generalul era viu şi nevătămat şi că ambii atentatori fuseseră arestaţi. Aşadar, nu folosiseră fiolele cu otravă, deci era posibil ca ei să vorbească. Poliţia austriacă va găsi modalitatea de a-i face pe neexperimentaţii tineri să mărturisească totul.

Nu erau nişte temeri nejustificate. În cazul cînd organizaţia ar fi fost trădată, s-ar fi putut ajunge la complicaţii internaţionale, oficialităţile austriece putînd cere extrădarea regizorului din culise. Sîrbilor nu le-ar fi rămas altceva de făcut decît să-l predea. Şi aceasta pentru bunul motiv că însăşi opinia publică sîrbă trecuse de partea celor ucişi şi împotriva celor care recurseseră la forţă. Opinia publică mondială, orientîndu-se după articolele publicate în ziarele de frunte din Europa, se situa, de asemenea, de partea Austriei.

În Bosnia şi Herţegovina evenimentele luară o întorsătură extremă, pe care conspiratorii n-o prevăzuseră. Şeful poliţiei din Sarajevo s-a văzut nevoit să ceară ajutorul armatei şi pe străzi şi-au făcut apariţia patrule înarmate, postate lîngă poduri şi clădirile publice, nu însă pentru a apăra autoritatea Austriei, ci pentru a evita masacrarea cetăţenilor sîrbi.

A doua zi după atentat, cînd au început să bată clopotele din Sarajevo şi în faţa vechiului *konak*, ridicat încă

din perioada stăpînirii turceşti, au fost aşezate catafalcurile celor doi ucişi, mii de cetăţeni din Sarajevo au venit să-şi ia ultimul rămas bun.

Maiestatea sa regală şi imperială Franz Joseph se afla la tratament la Bad Ischl în Austria. Cînd s-a prezentat la el aghiotantul şi i-a adus telegrama conţinînd vestea atentatului de la Sarajevo, împăratul a reacţionat într-un mod propriu lui.

— Providenţa s-a îngrijit să facă ordinea pe care n-am reuşit s-o fac eu, a zis el.

In felul acesta, cei doi atentatori au devenit aliaţii împăratului Franz Joseph, pe care l-au ajutat să scape de oaia neagră a Habsburgilor, Franz Ferdinand, şi de morganatica lui soţie. Cu moartea lor i se lua bătrînului şi, fără îndoială, celui mai lipsit de scrupule suveran al neamului, o piatră de pe inimă, moartea violentă instalînd din nou vechea tihnă. Desigur, Franz Joseph nu şi-a făcut prea mult sînge rău pentru tragedia de la Sarajevo. După o zi sau două şi-a amintit deodată şi a întrebat cum a murit arhiducele.

— Ca un soldat al maiestăţii voastre, a răspuns aghiotantul.

— De la Excelenţa sa imperială nici nu ne puteam aştepta la altceva, a spus împăratul şi a întrebat : Dar manevrele, cum a mers cu manevrele ?

Nimic nu s-a petrecut conform aşteptărilor. Atentatul, pus la cale cu multă profesionalitate, dar dus la îndeplinire de către un grup de patrioţi entuziaşti mai rău decît de nişte amatori, a reuşit numai datorită întîmplării. Eşecul politic al acţiunii a luat o întorsătură neaşteptată.

La Viena nimeni nu-şi bătea prea mult capul în legătură cu cei doi soţi asasinaţi, în afară de marele şambelan al Habsburgilor, prinţul Montenuovo. Acesta nu mai ştia ce să facă, niciodată pînă atunci şi nici unde moştenitorul tronului n-a fost îngropat împreună cu inegal născuta sa soţie, care nu avea dreptul la cele mai înalte onoruri.

Intre timp, la Sarajevo au fost aliniate o companie de ulani şi un regiment de bosniaci, s-au adunat toboşarii şi demnitarii cu fesuri şi cilindri. Cele două sicrie au fost aşezate pe un afet tras de patru boi. Despărţirea de cei ucişi a avut loc la gară, în faţa trenului special. Mai departe drumul lor ducea spre portul Metkovič, la un iaht cu motor, ancorat lîngă „Viribus Unitis", cea mai modernă navă de război austro-ungară. În pofida regulilor stricte

ale ceremonialului spaniol de la curte, de data aceasta a fost urcată pe punte și Sofia de Hohenberg. La Viena nu era încă totul pregătit, de aceea comandantul suprem al armatei austro-ungare i-a trimis căpitanului vasului o depeșă în care-l ruga să nu înainteze cu prea mare viteză și să ancoreze la Triest pînă în jurul orei șase și jumătate. Montenuovo a trebuit să ajungă la un compromis în vederea pregătirilor pentru înmormîntare, deși în ceea ce privește respectarea ceremonialului el era mai riguros decît Franz Joseph.

Nava de război „Viribus Unitis" a ancorat la cheiul din Triest în ziua de 2 iulie spre seară, dar sicriele cu cei doi morți au trebuit să mai rămînă pe punte. La Viena nu se luase încă nici o hotărîre privind tratamentul care urma să fie aplicat celor decedați. În cele din urmă sicriele au ajuns la Viena fiind transportate cu trenul. În fața gării principale se aflau două catafalcuri : unul era așezat normal, celălalt, al Sofiei, cu aproape un metru mai jos. De asemenea, pentru ceremonia specială care urma să aibă loc în capela din palatul Hofburg, Montenuovo a făcut totul după cum i-a dictat inima : la picioarele arhiducelui a pus însemnele demnităților lui pămîntene printre care : chipiul de general cu pene de egretă, sabia, coroana princiară, pălăria de arhiduce și, pe o pernă de catifea, o întreagă serie de ordine și distincții. Pe perna soției lui se aflau doar o mănușă albă și un evantai, însemnele doamnelor de onoare. În felul acesta, Habsburgii aveau să dovedească că nu erau dispuși să primească pe nimeni printre ei, nici chiar după moarte. Ea fusese numai tolerată în tagma lor și nicidecum un oaspete binevenit.

Procesul atentatorilor a fost deschis la 12 octombrie în marea sală a tribunalului unei închisori militare. Cei douăzeci de acuzați erau judecați de Bogdan Naumovič și Mayer Hoffmann, președintele juriului fiind Luigi von Curinaldi. Nici unul dintre atentatori nu împlinise pînă în ziua atentatului douăzeci de ani. Grabež și Popovič aveau abia optsprezece, iar Čubrilovič numai șaptesprezece.

Ei toți socoteau că atentatul era o acțiune care nu putea fi evitată și se considerau revoluționari, exprimîndu-și ura față de Austria și declarînd că sînt luptători pentru eliberarea tuturor slavilor de sub asuprirea austro-ungară. Franz Ferdinand trebuia să plătească cu viața pentru răul pricinuit de Austria Bosniei și Herțegovinei.

La 28 octombrie tribunalul pronunță verdictul. Întrucît tinerii pînă la douăzeci de ani nu puteau fi condamnați la moarte, Princip, Grabež și Čabrinovič au primit cîte douăzeci de ani, ceilalți, între șaisprezece și zece ani. Danilo Ilič, Veljko Čubrilovič, Nedja Kerovič, Miša Jovanovič, proprietarul cinematografului, și Jakov Milovič au fost condamnați la moarte prin spînzurătoare. Mai tîrziu Kerovič și Milovič au obținut grațierea din partea împăratului, ceilalți au fost spînzurați.

Procesul lui Princip și compania nu era însă singurul pe rol. Treizeci de alți arestați erau judecați la Tuzla, iar alți șaizeci și cinci la Travnik. Guvernatorul general Potiorek a format detașamente de șoc în sprijinul miliției, în cadrul cărora mobiliză tineri cu orientare net antisîrbească, mulți din pleava societății, dîndu-le mînă liberă. Pînă la sfîrșitul lunii iulie 1914 erau arestați cam cinci mii de sîrbi, dintre care o sută cincizeci au fost spînzurați în primele luni ale războiului.

Pe Princip, Čabrinovič și Grabež îi aștepta un drum lung, plin de suferințe, pînă la moarte. După condamnare au fost transportați sub escortă pînă la Terezin. Hrana cu totul neîndestulătoare, cătușele grele de zeci de kilograme pe care trebuiau să le poarte ziua și noaptea, frigul din celule, atît de mare încît pînă dimineața apa îngheța în cană, murdăria și deprimarea, toate acestea echivalau cu o condamnare la moarte. Djukič a înnebunit din cauza foamei în 1917, iar Čabrinovič murise epuizat cu un an înaintea lui. Cel mai mult a rezistat Princip, dar în anul 1918 a fost atins de o gravă tuberculoză osoasă.

Potrivit unei notițe din arhivele închisorii, Princip a încetat din viață la 28 aprilie 1918 la ora 18,30. A fost îngropat în secret, în aceeași noapte, în cimitirul local. Unul dintre cei patru soldați care l-au înmormîntat, cehul František Löbl, a făcut o schiță a cimitirului, a însemnat locul mormîntului lui Princip și a trimis schița acasă. După război, s-a dus la cimitirul din Terezin și a înfipt pe mormîntul eroului steagul cehoslovac.

În anul 1920 rămășițele pămîntești ale lui Princip au fost exhumate și transportate la Sarajevo, iar acolo îngropate împreună cu ale celorlalți tovarăși de luptă, într-o groapă comună. La Sarajevo se mai găsește și un alt monument simplu ce stă mărturie evenimentelor din 1914 : nu departe de actualul muzeu „Tînăra Bosnie" în asfaltul trotuarului sînt imprimate urmele ghetelor lui

Princip. Ele indică locul în care se afla Gavrilo atunci cînd a tras asupra moştenitorului tronului.

Colonelul de stat-major Dragutin Dimitrievič-Apis, eminenţa cenuşie din culisele atentatului, stătea încă bine înfipt în scaun. În timpul procesului împotriva atentatorilor nu s-a pomenit nimic despre el, în ultimatumul dat de Austro-Ungaria guvernului sîrb în iulie 1914, drept conducător şi organizator al atentatului era indicat maiorul Tankosič. În felul acesta, colonelul Apis înscria în contul său o nouă acţiune încununată de succes. În culise însă, încetul cu încetul, se creau condiţiile care aveau să apropie steaua lui de asfinţit.

În calitate de comandant al serviciului de informaţii al statului-major el ştia multe lucruri, deţinea documente compromiţătoare, cunoştea dedesubturile unui mare număr de evenimente politice, lucru care nu era privit cu ochi buni de mulţi şi mai ales de Alexandru Karagheorghevič, cel care îi urmase lui Petar la tronul sîrbesc. El urmărea cu îngrijorare poziţia tot mai solidă a şefului serviciului de informaţii şi, în cele din urmă, începu să-i fie de-a binelea frică de el.

Potrivit afirmaţiilor unui martor demn de încredere, Slobodan Jovanovič, pe Alexandru nu-l părăsea ideea că Apis pîndeşte momentul potrivit pentru a-l omorî. Şi-atunci cînd cineva i-a spus că arhiducele Ferdinand a fost asasinat din ordinul şefului serviciului secret numai pentru a provoca conflictul mondial de mai tîrziu, cînd i-a ajuns la ureche vestea că Apis pregătise şi atentatul împotriva împăratului german şi că nu este decît un asasin de rînd, care simte nevoia irezistibilă de a ucide, Alexandru a ajuns la concluzia că ar fi imprudent şi din cale-afară de periculos să fie lăsat să zburde în libertate. Iată de ce a început să caute un motiv pentru a-i face cît mai curînd de petrecanie bănuitului său adversar.

A găsit relativ repede o învinuire care a rămas nedovedită pînă în zilele noastre. Alexandru a afirmat că Apis ar fi dus tratative secrete cu Germania în vederea încheierii unei păci separate. Dar asta nu era încă totul. În ultimele săptămîni ale anului 1915, poliţia l-a arestat pe Apis şi alte cîteva personalităţi de frunte ale organizaţiei „Unire sau moarte", acuzîndu-i de pregătirea atentatului. Li se mai imputa că ar fi organizat o răscoală în rîndurile armatei şi că ar fi intenţionat să-l asasineze pe Alexandru şi pe Pašič, şeful guvernului.

În timpul unei percheziții polițienești, pe masa de lucru a colonelului Dragutin Dimitrievič-Apis s-a găsit un statut al organizației „Mîna neagră", iar la unii dintre ceilalți membri, o listă a membrilor organizației. Apis și camarazii săi au fost interogați timp de trei luni și jumătate.

Filele primului război mondial erau întoarse una după alta. Împăratul Karl, noul Habsburg care se urcase pe tron, a încercat să trateze cu Franța, fără știrea Germaniei, încheierea unei păci separate. Una din condițiile păcii era pedepsirea tuturor celor care aveau mîinile mînjite în atentatul de la Sarajevo și lichidarea necondiționată a tuturor organizațiilor secrete antiaustriece.

Este posibil ca și guvernul sîrb să fi aflat despre conținutul tratativelor purtate în culise. Este, de asemenea, foarte posibil că el voia să-și cîștige galoane în plus prin faptul că decima organizația „Mîna neagră", arătînd prin aceasta împăratului Karl că guvernul sîrb nu are nimic comun cu atentatul de la Sarajevo. În felul acesta va scăpa o dată pentru totdeauna de primejdiosul colonel Apis.

În ziua de 2 aprilie 1917 Apis a fost adus în fața tribunalului, dar peste o săptămînă dezbaterile au fost suspendate. Procurorul a extins acuzarea și asupra lui Malobabič și Muhamed Mehmedbašič, pentru o pretinsă tentativă de asasinat împotriva lui Alexandru. Se spunea că un răufăcător necunoscut ar fi tras asupra lui două focuri de pistol în ziua de 11 septembrie 1916, la ora cinci după amiază, cînd se întorcea de pe front. Acțiunea ar fi avut loc nu departe de Ostrov.

O învinuire fictivă. Cu toate acestea, poliția a reușit să smulgă de la Malobabič declarația că organizatorul pretinsului atentat era colonelul Apis. În fazele următoare ale procesului, rutinatul diplomat și intrigant politic care era Apis a pierdut privirea de ansamblu asupra evenimentelor, a încetat să le mai urmărească atent și a căzut într-o cursă dinainte pregătită. Aparent în taină, prin intermediul unui supraveghetor al închisorii, Apis a aflat că principalul consilier politic al prințului Alexandru îl sfătuiește să nu-i fie teamă, că totul se va termina cu bine, în procesul aflat pe rol nefiind vorba despre el, Apis, ci de ceilalți doi, nemernicii Malobabič și Vulovič, și despre participarea acestora la atentatul de la Sarajevo. Ar fi bine, i se spunea, dacă s-ar ști cum s-au petrecut lucrurile cu adevărat.

Cu toată experiența lui de luptător, Apis nu și-a dat seama că are de-a face cu o simplă manevră tactică. La 10 aprilie 1917 s-a așezat la masă și i-a scris președintelui tribunalului militar, Petar Mišič, următoarele :

„În calitate de comandant al serviciului de informații al statului-major, l-am primit pe Rade Malobabič, cerîndu-i să organizeze o rețea de informații pe teritoriul Austro-Ungariei. El a acceptat misiunea. Am făcut acest lucru cu acordul ataşatului militar rus, domnul Artamanov, care s-a întîlnit cu Rade în prezența mea. În momentul cînd Rade a început să lucreze și cînd am înțeles că Austria se pregătește de război împotriva noastră, m-am gîndit că moartea moștenitorului tronului va duce la slăbirea adversarului, că va înlătura pericolul unui conflict armat ce plana asupra Serbiei, sau măcar îl va îndepărta. De aceea l-am angajat pe Malobabič pentru a organiza un atentat cu ocazia proiectatei vizite a lui Ferdinand la Sarajevo. Hotărîrea definitivă cu privire la atentat n-am luat-o decît atunci cînd Artamanov m-a asigurat că Rusia ne va veni în ajutor în cazul cînd Austria ne-ar ataca. Nu am vorbit cu Artamanov direct despre intenția de a organiza un atentat, dar i-am adus ca motivare a interesului meu față de modul cum ar reacționa Rusia faptul că Austria ar putea să afle despre activitatea noastră și să se folosească de acest pretext pentru a ne ataca. Malobabič a dus la îndeplinire ordinul meu, organizînd și realizînd atentatul. Principalii executanți ai atentatului se aflau în slujba mea, eu le-am dat mici subvenții bănești, pe care le-am trimis prin intermediul lui Malobabič. Unele adeverințe de primire se află în mîna rușilor, căci mijloacele materiale mi-au fost puse la dispoziție de domnul Artamanov, statul-major neavînd fonduri suficiente pentru această acțiune costisitoare".

Nu toate faptele descrise în această declarație corespund adevărului, dar, relatîndu-le, colonelul Apis era de bună-credință, fiind convins că în urma acestei declarații guvernul va da ordin de suspendare a procesului de la Salonic. Detențiunea își pusese pecetea pe judecata lui Apis, care nu mai gîndea ca lumea, semnîndu-și astfel condamnarea la moarte.

La 5 iunie tribunalul militar i-a condamnat pe Apis și pe încă opt acuzați la moarte prin împușcare, pe Mehmedbašič la cincisprezece ani închisoare, iar pe generalul

Popovič la zece ani. Cîţiva dintre condamnaţi au fost graţiaţi de către Alexandru, dar Apis, Vulovič şi Malobabič au fost duşi în faţa plutonului de execuţie.

La 26 iunie 1917, în zorii zilei, cei trei se aflau în faţa puştilor a cincisprezece jandarmi, undeva, nu departe de Salonic. Aproape două ore au ascultat, stînd deasupra propriului lor mormînt, citirea sentinţei. La ora 4,47 se auzi comanda : Foc ! Colonelul Apis, unul dintre cei mai importanţi bărbaţi din culisele politicii sîrbe dinainte de primul război mondial, a căzut strigînd : Trăiască Serbia ! Trăiască Iugoslavia !

Ultima dorinţă a lui Apis, de fapt un mesaj şi o adevărată confesiune politică în acelaşi timp, scrisă în celulă înainte de execuţie, a fost găsită abia după moartea lui :

„Am fost condamnat la moarte, iar coroana a refuzat să mă graţieze. Cu toate acestea mor nevinovat, cu convingerea că, din raţiuni superioare, moartea mea este necesară Serbiei. De aceea, îmi aştept ultima clipă liniştit şi împăcat sufleteşte".

Atentatul de la Sarajevo nu constituie cauza directă a primului război mondial, el a devenit numai unul dintre multele pretexte posibile, atunci cînd situaţia politică l-a reclamat. La 28 iulie 1914 Austro-Ungaria a declarat război Serbiei. În aceeaşi zi, împăratul german Wilhelm al II-lea a cerut ţarului rus, printr-o declaraţie hotărîtă, să sisteze pregătirile militare. Nicolae al II-lea a semnat decretul de mobilizare generală, care avea să fie pus în aplicare la 30 iulie. Chiar la miezul nopţii trimisul plenipotenţiar al Germaniei la Petersburg, Pourtalès, a solicitat o audienţă ministrului rus de externe, căruia i-a transmis ultimatumul guvernului său : dacă în decurs de 24 de ore Rusia nu va demobiliza, Germania va decreta şi ea mobilizarea. Rusia a respins ultimatumul, iar la 1 august Germania i-a declarat război. Armata franceză ocupase poziţii de luptă în apropierea graniţelor sale încă de la 30 iulie. Germania a cerut Franţei să se declare neutră. În cazul în care Franţa ar fi acceptat această condiţie, Germania avea pregătite alte cereri inacceptabile : cedarea fortăreţelor Toulon şi Verdun. Franţa a respins propunerea, iar la 3 august Germania i-a declarat război. Anglia prezentase Germaniei un ultimatum în care cerea ca guvernul german să se angajeze că va respecta neutralitatea Belgiei. Termenul de 4 august 1914 ora 23, fixat de englezi, expiră, iar Marea Britanie intră în război printr-o

notă transmisă ministrului plenipotențiar german, Lichnowski : „Guvernul maiestății sale consideră că, începînd de la 4 august 1914 orele unsprezece seara, între cele două țări există stare de război".

Primul război mondial începuse !

12

Primul căzut în războiul mondial

La pregătirea acestei crime a participat și opinia publică a onorabililor cetățeni francezi. Presa pariziană și defăimătorii de cafenea au jucat rolul de căpetenii ale gangsterilor. Speculațiile politice și, într-o foarte mare măsură, atițarea unilaterală a sentimentelor patriotice, înainte și după atentatul de la Sarajevo, precum și vechea dorință a francezilor de a se răzbuna pe Germania pentru înfrîngerea suferită la Sedan în 1870, iată elementele care le-au arătat atentatorilor drumul.

În ziare se puteau citi aproape zilnic instigări clare la crimă : „Ar fi păcat să stricăm douăsprezece gloanțe, cîte consumă un pluton de execuție, pentru domnul Jaurès, un streang într-un șopron ar fi mult mai indicat pentru el" (Urbain Gohier). Charles Maurras îl numea pe Jean Jaurès, conducătorul socialiștilor francezi, luptătorul pentru pace și pentru normalizarea relațiilor franco-germane, o „tîrfă murdară, întreținută de nemți !"

Cu cîteva zile înainte de atentat, pe Champs Elysées niște demonstranți îl invectivau pe omul politic și publicist : „Jos cu Jaurès ! Scuipați-l în față ! Trăiască armata !" După moartea lui și după ce s-a încheiat procesul asasinului, peste trei sute de mii de parizieni au demonstrat împotriva sentinței tribunalului și n-a lipsit mult ca protestul cetățenilor indignați să dea naștere unor grave dezordini politice. Mai tîrziu, francezii aveau să-i dea toate onorurile primului căzut în războiul mondial : după înfrîngerea Germaniei, rămășițele pămîntești ale lui Jaurès au fost depuse la Panthéon.

În anul 1914 ar fi trebuit să împlinească cincizeci și cinci de ani. În urma lui a rămas munca grea a omului politic, a luptătorului pentru progres social. Se născuse într-o familie de oameni sărmani, dar grație unei burse a avut posibilitatea să studieze. Cînd a împlinit douăzeci și cinci de ani era deputat și profesor de filozofie. El este fondatorul cotidianului „L'Humanité".

După atentatul de la Sarajevo, Jaurès s-a străduit din răsputeri să mențină pacea. Era convins că psihoza războinică este creată și întreținută în mod artificial. De asemenea, era convins că, dacă oamenii simpli își vor exprima în mod răspicat dezacordul, dacă muncitorii vor demonstra prin greve împotriva politicienilor irresponsabili, situația ar înceta să se mai agraveze.

În acest spirit a vorbit Jaurès la întrunirea Biroului Internaționalei socialiste de la Bruxelles. La începutul lui august 1914, după ce Austro-Ungaria atacă Serbia, iar Internaționala, practic, era descompusă, la Bruxelles a avut loc un mare miting internațional pentru pace, socialiștii continuînd să lupte pentru a salva Europa de la un conflict nimicitor.

La 29 iulie, în fața a opt mii de muncitori din Bruxelles, au vorbit, din partea socialiștilor germani, Hugo Hasse, iar din partea celor francezi, Jaurès. Iată ce a spus el despre politica guvernului francez : „De cînd mă știu, din pricina poziției mele ferme și hotărîte în problema apropierii franco-germane, am atras asupră-mi ura șovioniștilor francezi, de aceea am dreptul să declar că la această oră guvernul francez dorește pacea și depune eforturi pentru apărarea ei".

Jaurès a luptat pentru pace pînă în ultima clipă a vieții sale, dar în ochii naționaliștilor el apărea ca un dușman și un trădător vîndut prusacilor. Cine vrei și cine nu vrei, punea cîte o vorbă bună, atîțînd spiritele împotriva lui ! Cu tot optimismul său de nezdruncinat, Jaurès era conștient — fiind unul dintre puținii oameni politici care realizau acest lucru — de pericolul iminent al unui conflict european distrugător. Cu cincisprezece ani înainte de Sarajevo scrisese cuvintele acestea aproape profetice : „Dacă va izbucni un război, acesta va fi cumplit și nu va cunoaște limite geografice. Mai întîi va avea aparența unui război obișnuit, dar apoi va cuprinde toate continentele... Planeta noastră va căpăta culoarea roșie din cauza sîngelui care va curge".

În seara zilei de 31 iulie 1914, după şedinţe care au ţinut toată ziua la preşedinţia Consiliului de Miniştri şi la Ministerul Apărării, s-a întors la biroul său din redacţia ziarului „L'Humanité". S-a aşezat la masa de scris şi a început să lucreze la articolul de fond, în legătură cu ultimele evenimente dramatice survenite după decretarea mobilizării. Mai spera că totuşi nu va fi război. A stat puţin de vorbă cu redactorii, apoi s-a străduit să găsească un titlu cît mai sugestiv. Dar şi-a amintit că n-a luat cina şi s-a hotărît să-şi însoţească colegii care tocmai plecau. Cineva a fost de părere să meargă cu toţii la restaurantul *Coq d'Or*, dar Jaurès era cu gîndul tot la articolul de fond la care începuse să lucreze şi nu voia să se îndepărteze prea mult de redacţie. De aceea, a propus *Café du Croissant* de pe Rue Montmartre.

Pe vremea aceea cafeneaua era un fel de club al ziariştilor, la ora nouă aproape toate scaunele erau ocupate. Dar lîngă fereastră mai erau cîteva libere şi s-au aşezat acolo. Era o seară călduroasă de vară, ferestrele erau larg deschise. Şi ca să nu aibă senzaţia că se află într-o vitrină, au tras draperia şi apoi au comandat cina.

Raoul Villain se afla la Paris. Sosise de la Reims cu o seară sau două înainte, purtînd în buzunar un pistol încărcat. Venise la Paris cu un singur scop : să-l ucidă pe Jaurès, pe care îl considera duşmanul Franţei, un mişel şi un trădător, adică întocmai calificativele pe care le citise în ziare.

Villain era un bărbat de douăzeci şi opt de ani, nu prea arătos şi nici prea ager la minte. Studiase agronomia, dar era mereu fără ocupaţie, zicînd că nu găseşte un loc ca lumea. Nu făcea parte din nici un partid politic, la hotărîrea de a-l ucide pe Jaurès fiind împins de campania şovinistă desfăşurată în coloanele ziarelor.

Fără îndoială că nu era în deplinătatea facultăţilor mintale, dealtfel avea şi antecedente în familie : de douăzeci şi cinci de ani mama lui trăia în spatele gratiilor spitalului pentru alienaţi, iar bunica lui de asemenea suferise de grave tulburări psihice. El însuşi se purta ciudat, nesigur, contemplînd lumea cu o privire rătăcită. Incapabil de discernămînt în aprecierea evenimentelor, era, desigur, foarte accesibil unor influenţe străine.

Mai tîrziu a mărturisit că gîndul de a ucide i-a fost inspirat de un spectacol cu „Cidul" de la *Comedia Franceză*, înainte de crăciun, în 1913. După aceea umbla tot

timpul cu cartea lui Corneille şi-i citea mereu şi mereu versurile. Din articolele publicate în ziare aflase cît este de periculos antimilitarismul şi ajunse la concluzia că Jean Jaurès este principalul vinovat, întrucît el se declara categoric împotriva unui conflict făţiş. Se hotărî, deci, să-l ucidă. Cu două zile înainte de atentat, se afla la Reims, la înmormîntarea bunicii sale. Cu această ocazie le-a spus unor cunoscuţi : „Există oameni politici care nu merită nimic altceva decît moartea, pentru că lucrează în folosul Germaniei".

Apoi a plecat la Paris.

Cînd a coborît din tren la *Gare de l'Est,* prin faţa gării tocmai se desfăşura o puternică demonstraţie antirăzboinică a feroviarilor. De pe trotuare se auzeau, bineînţeles, şi glasuri împotriva demonstranţilor. Raoul Villain se alătură celor ostili, fiind convins că demonstraţia este opera lui Jean Jaurès.

Mai întîi şi-a studiat victima de la distanţă. Îl aştepta pe Jaurès în faţa redacţiei ziarului „L'Humanité", îl urmărea pentru a se convinge singur că nutreşte într-adevăr ură împotriva lui.

Spre seară a venit la redacţie şi l-a întrebat pe portar dacă domnul Jaurès este la birou. Era ferm hotărît să dea buzna în fortăreaţa „L'Humanité"-ului socialist pentru a o cuceri. Numai că Jean Jaurès plecase cu puţin timp înainte să ia masa împreună cu colegii lui. Raoul Villain a pornit pe urmele lor.

Era nouă şi jumătate, ziariştii se aflau în jurul mesei. Tocmai terminaseră de băut o sticlă cu vin, cînd unul dintre ei, privind spre fereastră, observă în spatele ei chipul unui tînăr. Acesta trăsese puţin draperia la o parte şi privi o clipă la cele ce se petreceau înăuntru. Apoi chipul lui dispăru în întuneric.

Imediat după aceea, în timp ce unul dintre colegi îi arăta lui Jaurès fotografia fetiţei sale, chipul apăru iarăşi în dreptul ferestrei deschise. În mîna necunoscutului strălucea ţeava unui pistol. Se auzi o împuşcătură, iar după cîteva secunde a doua.

Jean Jaurès căzu cu capul pe masă.

S-a creat panică, cineva a sărit pe fereastră în stradă şi l-a prins pe atentator de gît. Alţi oameni i s-au alăturat şi l-au tras în cafenea, poate pentru a-i arăta ce a făcut. Nici n-au intrat bine şi la *Café du Croissant* şi-a făcut apariţia un poliţist care l-a arestat pe asasin.

Deputatul și publicistul Jaurès a mai trăit cîteva clipe, dar își pierduse cunoștința și nu și-a mai revenit niciodată. Cei din jur au încercat să-l ajute, dar un farmacist care se afla printre clienții cafenelei nu le dădu nici o speranță. A venit curînd și un doctor, s-a arătat pesimist, iar cîteva minute mai tîrziu le-a adus la cunoștință celor aflați la *Café du Croissant* că Jean Jaurès a murit.

Vestea se răspîndi prin Paris, oamenii alergau pe străzi strigînd: „Ni l-au ucis pe Jaurès !" Lucrătorii din redacția ziarului „L'Humanité" se îndreptau spre Rue Montmartre pentru a se întîlni pentru ultima oră cu redactorul lor șef.

Asasinul a fost arestat și interogat. Era încîntat de „opera" săvîrșită și nu-și ascundea satisfacția.

În procesul verbal și-a motivat fapta astfel : „L-am pedepsit pe domnul Jaurès pentru că și-a trădat țara. El a desfășurat o campanie împotriva legii privind obligativitatea serviciului militar de trei ani. Sînt de părere că trădătorii trebuie pedepsiți și vă pot spune că în momentul de față am sentimentul datoriei împlinite".

Procurorul formulă acuzarea împotriva asasinului. Juarès era însă mort. Mulți oameni erau conștienți că Franța pierduse un mare patriot și revoluționar, un mare gînditor, un om cu o cultură multilaterală, un orator neîntrecut, cu o memorie remarcabilă.

Asasinul lui era un primitiv care suferea de o boală ereditară cu anomalii psihice, care își închipuia că prin această crimă va deveni erou național. El afirma întruna că trebuia să-l ucidă, că a făcut-o pentru binele poporului, din motive patriotice. Ulterior a recunoscut că într-o vreme îl bătuse gîndul să-l ucidă pe împăratul Wilhelm al II-lea al Germaniei, dar s-a răzgîndit deoarece împăratul Wilhelm era totuși un suveran care sprijinise întotdeauna arta și pe artiști. Ar fi fost păcat să omoare un asemenea om.

Raoul Villain a ajuns pe banca acuzaților în fața juriului tribunalului din Paris abia după cinci ani de la săvîrșirea crimei. După război nu era timp și nici o stare de spirit propice pentru a cerceta vinovăția sau nevinovăția ticnitului patriot. Cît a stat în celulă acuzatul a avut la dispoziție timp berechet pentru a se gîndi la ceea ce a făcut. În fața juriului a declarat : „Sînt o fire profund religioasă, totuși trebuie să recunosc în fața dumneavoastră că nu am simțit nici un fel de mustrări de conștiință".

Mulţi se aşteptau ca tribunalul să-l declare iresponsabil, dar nu s-a întîmplat aşa. Comisia medicală a efectuat o expertiză în urma căreia Raoul Villain a fost declarat pe deplin răspunzător pentru fapta lui. El nu a acţionat sub presiunea nici unui impuls irezistibil, ci ştiind precis ce face.

Cu toate acestea, nu l-au condamnat. Procurorul a invocat motivul înflăcărării patriotice a lui Villain, presiunea pe care au exercitat-o asupra lui convingerile sale politice ; deşi indivizii care îşi asasinează adversarii politici doar din pricina unor divergenţe de păreri constituie o ameninţare pentru societate, a atras atenţia juriului că trebuie să ţină seama de circumstanţele atenuante.

Aceasta a fost şi şansa apărătorului, care s-a mulţumit să-şi expună părerea în legătură cu crima lui Villain : „Condamnarea lui", a spus el, „va însemna o recunoaştere a doctrinei socialiste, inclusiv a politicii dinainte de război a socialiştilor. Printr-o asemenea sentinţă v-aţi declara de acord cu metodele luptei de clasă, ale revoluţiei şi bolşevismului. Nu încape nici cea mai mică îndoială că făptaşul a acţionat din raţiuni patriotice, fapta lui constituind o crimă din convingere. El şi-a săvîrşit fapta în numele patriei, iar un om care acţionează dintr-o astfel de raţiune nu poate fi în nici un caz numit asasin".

Era o logică nu tocmai logică, dar în climatul politic care a urmat primului război mondial şi revoluţiei ruse din octombrie a făcut impresie bună. Membrii juriului s-au consultat şi apoi au declarat că asasinul lui Jaurès este nevinovat.

Sentinţa prin care asasinul lui Jaurès — publicist, gînditor şi om politic socialist, teoretician şi luptător pentru progres social — a fost pus în libertate, a stîrnit indignarea opiniei publice. Cînd oamenii au aflat că văduva redactorului-şef al ziarului „L'Humanité", care fusese asasinat, trebuie să suporte şi cheltuielile de judecată în procesul împotriva criminalului, demonstraţiile au luat o asemenea amploare, încît ameninţau să dezlănţuie mari tulburări. Se vorbea chiar de posibilitatea declanşării unui război civil.

Ziarul „L'Humanité", fondat de Jaurès, şi-a exprimat într-un articol de fond teama că această atitudine îngăduitoare faţă de brutele politice va constitui un pericol grav pentru orînduirea de stat postbelică. Şi nu era o teamă nejustificată.

Şi alte ziare au avut o atitudine critică faţă de sistemul juridic şi faţă de membrii descompuşi ai juriului. Pentru toată lumea era limpede că juraţii s-au temut că dacă-l condamnă pe asasinul lui Jaurès vor fi consideraţi ca situîndu-se de partea apărătorilor politicii postbelice a partidului socialist francez. De bună seamă ei nu şi-au dat seama cît de sensibil este materialul exploziv pe care-l manipulează.

Şi iată cum cazul Raoul Villain a devenit o ruşine pentru justiţia franceză şi, totodată, o ilustrare a ceea ce poate face o campanie de presă, pentru că, în ultimă instanţă, Villain a fost un asasin instigat la crimă de o campanie de acest fel.

13

Paznicul lămpilor ţarului

Era moşierul cel mai bogat din lume. Avea peste un milion de kilometri pătraţi de pămînt, adică un teren cît al Franţei, Republicii Federale Germania, Belgiei, Luxemburgului, Elveţiei şi Austriei luate la un loc. Trezoreria sa ascundea peste şapte milioane de ruble aur bani lichizi, în plus avea şi conturi grase depuse la bănci europene sau de peste ocean. Într-un cuvînt, era stăpîn peste o şesime din planeta noastră.

Se numea Nikolai Alexeievici Romanov, din mila lui dumnezeu împărat şi stăpîn autocrat al tuturor ruşilor, ţar al Moscovei, Kievului, Vladimirului, Novgorodului, Astrahanului, Kazanului, al Poloniei şi Siberiei, al marelui voevodat al Lituaniei, Podoliei şi Finlandei. Pentru o meserie ca asta nu avea chemare, nu era suficient de inteligent, ba nici măcar abil nu era. Era însă perfid şi crud. Se temea să nu-şi piardă viaţa şi tronul. Avea şi de ce să se teamă, căci mulţi dintre predecesorii săi au căzut în urma loviturilor unor atentatori sau ale vreunui urmaş care nu mai avea răbdare să aştepte. Nicolae al II-lea era un ţar rău, dar avea să fie ultimul dintre ţarii ruşi.

Rasputin era un escroc lipsit de educație și grosolan, așa cum puțini i-a fost dat istoriei să cunoască. un șarlatan religios și un desfrînat fără pereche, dar, în același timp, bărbat sfînt și versat proroc, doctor miraculos și politician atotștiutor, lichea crudă și binefăcător al curții țariste și, fără s-o fi dorit, gropar al imperiului țarist. Țarina întinsei Rusii i-a oferit un post rentabil, cel de paznic al lămpilor țarului, funcție bine plătită, al cărei titular se bucura de influență.

Țarina Alexandra Feodorovna, germană de origine, născută prințesă pe nume Alix Victoria de Hessa și crescută la Londra, era deci mai mult englezoaică decît germană, dar, în orice caz, rusoaică nu era. Ea îl domina pe țar, domnea peste un imperiu imens și-l asculta orbește pe Rasputin. Bigotă, amorală, superstițioasă, isterică, crezînd în spirite și în minuni, era partenera ideală predestinată șarlatanului Rasputin. Trăia într-o continuă spaimă pentru ziua de mîine, într-o teamă cumplită pentru soarta soțului și a copiilor ei și, în cele din urmă, a întregii nobilimi. Cariera ei rusească n-a început prea încurajator.

Pe viitorul ei soț l-a cunoscut la curtea regală a Angliei. Ea a fost cea care s-a îndrăgostit prima, dar el o idolatriza. Numai că moștenitorul tronului rus a trebuit să facă față unor ciorovăieli care au durat patru ani de zile, pînă cînd și-a impus voința și ea a putut să-i devină soție. Toată lumea aștepta sosirea lor la reședința de vară din Crimeea, unde ea venea plină de speranțe că toată Rusia îi va cădea la picioare. În loc de o astfel de primire, a fost întîmpinată cu un dispreț ascuns, iar pe la colțuri începuse să se șușotească cum că nemțoaica n-ar aduce Rusiei decît nenorociri !

În pofida așteptărilor lor, tatăl mirelui, țarul Alexandru al III-lea, nu i-a primit chiar cu brațele deschise, dar, cum era cu un picior în groapă, a înghițit-o și pe asta. Curtenii însă, care așteptau ca ceasul următor să fie și ultimul pentru Alexandru, nu i-au acordat prințesei străine prea multă atenție.

Alexandru al III-lea a murit, trăiască Nicolae al II-lea !

Din acel moment ea nu mai era doar o viitoare mireasă, devenise dintr-odată viitoare țarină. Pînă una-alta însă, nu se afla la o mare festivitate, ci într-un trist cortegiu, care urma sicriul fostului țar, un domn cu totul necunoscut pentru ea. A făcut lungul drum din Crimeea pînă la

Moscova în același tren cu defunctul, pentru sufletul căruia popii oficiau în fiecare gară cîte o liturghie interminabilă.

Cu aproape o sută de ani în urmă, o oarecare Sybilă rusă prevestea că în primii ani ai secolului al XX-lea țara va trece printr-o perioadă de sărăcie și nenorociri de neînchipuit. Multe lucruri dovedeau acum că a avut dreptate.

După festivitățile prilejuite de ungerea lui Nicolae ca țar al tuturor rușilor, au fost lipite anunțuri prin care celor ce vor lua parte la serbarea cîmpenească de la Hodînka li se promitea că vor primi drept amintire : un pahar cu stema țarului, un fular și ruble pentru drum. Ofertei acesteia făcută verbal de țar au început să i se aducă îmbunătățiri. Se spunea că fiecărui țăran prezent la serbare i se va da o vacă. Așa se explică de ce pe cîmpul cu pricina se adunaseră cam o jumătate de milion de interesați.

Organizatorii nu erau pregătiți să facă față unei mulțimi atît de numeroase. Peste cîmp trecea șanțul fortificat pentru apărarea Moscovei, adînc de trei metri și lat de doi. Oamenii au început să se îmbulzească și să se împrîncească și unii au căzut în șanț. S-a iscat panică. Cei care se aflau mai aproape au început să urle de frică și încercau să dea înapoi. Cei din ultimele rînduri ale mulțimii se tot înghesuiau, dorind să ajungă cît mai aproape de suveniruri. Astfel s-a ajuns la o adevărată catastrofă. Unchiul țarului, marele duce Serghei Alexandrovici, primarul Moscovei, a avut grijă să amplifice deruta. El a dat ordin cazacilor să restabilească de urgență ordinea și să asigure desfășurarea solemnă a festivității. Aceștia au pornit să liniștească spiritele cu metodele lor : sabia și cnutul. Pe cîmpul călcat în picioare au rămas peste trei mii de morți, în marea lor majoritate femei și copii. Mulți dintre ei și-au găsit sfîrșitul în șanțul fortificat, înăbușiți de cei care au căzut cu al doilea și al treilea val. În legătură cu catastrofa, țarina Alexandra Feodorovna n-a aflat întregul adevăr, la urechile ei ajungînd vestea morții a numai cîteva sute de oameni. Dar și așa ea își zicea că cele petrecute pe cîmp erau un semn al mîniei domnului și începu să creadă că realmente a adus Rusiei numai nenorociri.

Alte evenimente aveau să-i întărească mai tîrziu această teamă. Odată, pe cînd se afla la Kiev împreună cu țarul și cînd în cinstea lor se organizase o festivitate pe malul Niprului, sub ochii distinșilor oaspeți s-a scufundat un

vapor împodobit pentru sărbătoare şi vreo trei sute de oameni au dispărut în apele năvalnice ale fluviului. Un alt semn al Providenţei ! De data aceasta ţarina începu să se teamă de-a binelea.

Nu putea să scape de teamă, care devenea din ce în ce mai apăsătoare, ajungînd la apogeu tocmai în perioada cînd ţarina aştepta un copil. Şi ţarul, şi întreaga ţară îl aşteptau pe moştenitorul tronului. Ţarina însă presimţea că nu va da naştere unui copil sănătos, familia Hessa, din care se trăgea, fiind lovită de o boală ereditară, o hemofilie incurabilă, care se transmitea noilor născuţi. Hemofilia pecetluise destinul fratelui ţarinei, a doi dintre veri şi al unchiului ei.

Naşterea urmaşului a fost precedată de o uvertură mistică. Şi la sfîrşitul secolului al XIX-lea imensul imperiu rus era înrobit superstiţiilor şi prejudecăţilor religioase medievale. Prin sate hoinăreau tot felul de oameni — sfinţi murdari, iar călugării făcători de minuni şi călătorii pricepuţi la vrăji deveniseră veşnice puncte de atracţie ale mănăstirilor. Că mujicii săraci, analfabeţi şi chinuiţi de foame îi luau în serios nu e de mirare, dar inexplicabil este cum de şi familia ţarului credea în descîntecele şi farmecele lor dubioase.

Ţarina era un renumit Mecena al şarlatanilor, ea asculta cu ardoare profeţiile lipsite de sens ale prorocilor ambulanţi. Nebuna „Matrionuşka cea sfîntă" se bucura de un asemenea succes la curte, încît pentru reprezentaţia oferită de ea a primit un onorariu cu adevărat regesc : o mare proprietate şi un sac cu bani de aur pentru înălţarea unei mănăstiri.

Pe vremea aceea o stea de prima mărime pe firmamentul şarlatanilor religioşi era Ioan din Kronstadt. Acesta s-a instalat lîngă biserica Andreevski, unde a început să organizeze adunări consacrate pocăirii colective. Reprezentaţia lui era într-adevăr interesantă. De fiecare dată izbucneau certuri, încăierări între credincioşi, datorită cărora jandarmii ţarului aveau totdeauna cu ce-şi umple timpul. La curtea din Petersburg îşi făcu apariţia Mitea Blajenîi, un ţicnit, care în timpul deselor sale accese de epilepsie striga nişte fraze de neînţeles. Curtenii şi le explicau fiecare în felul său. Daria cea nebună, căreia ţarina îi acordase favoruri şi o atenţie deosebită, era în realitate o alcoolică notorie.

Alexandra Feodorovna crescuse la curtea britanică unde primise cea mai aleasă educaţie, trăise în mediul unor oameni de seamă ; cu toate acestea, după sosirea la Petersburg, ea şi-a însuşit obiceiurile medievale ale unor primitivi.

În anul 1901, cînd a vizitat Parisul, avea trei fete şi tînjea după un fiu. La Lyon trăia pe atunci un şarlatan vestit, doctorul făcător de minuni Philippe. În realitate, era o calfă ratată de măcelar, căruia nu-i plăcea să muncească. Îşi deschisese un cabinet miraculos, îi binecuvînta pe oameni, îi „consulta" pe bolnavi, mintea, înşela şi se bucura de succes. Ataşatul militar al ambasadei ruse din Paris, cunoscînd succesul repurtat de escroc, îl recomandă ţarinei. Şarlatanul Philippe (pe numele său adevărat Nizier-Vachod) primi curînd invitaţia de a se duce la Petersburg şi bilete pentru clasa întîi.

Sosit la Petersburg, se instală la reşedinţa ţarinei şi o sugestionă că este gravidă. După cum îi spunea el, urma să nască un băiat. Opt luni încheiate a dus-o de nas pe această femeie cu experienţă, mamă a trei fete. Ţarina era încredinţată că se află într-o stare binecuvîntată. Nu s-a dezmeticit decît atunci cînd ar fi trebuit să-i vină sorocul şi cînd doctorul curţii, profesorul Ott, a asigurat-o că a încăput pe mîna unui şarlatan şi că nici măcar nu este gravidă. Cu toate acestea, ea nu l-a pedepsit, dimpotrivă, a poruncit ca fostei calfe de măcelar să i se acorde titlul de doctor onorific. L-a numit chiar atunci medic militar rus şi, în plus, l-a făcut consilier secret şi, numai după toate astea, şarlatanul a dispărut de pe scena Petersburgului.

Preoţii, convinşi de marea influenţă pe care sfinţii făcători de minuni o aveau asupra ţarinei, erau preocupaţi să găsească un succesor măcelarului francez destituit. În Rusia se găseau doar destui făcători de minuni calificaţi. De pildă, Serafim din Sarovsk avea o reputaţie excelentă şi, în plus, întrucît demult îl înghiţise pămîntul, n-ar mai fi putut provoca vreun alt scandal de erezie.

Duhovnicul ţarinei luă asupra lui sarcina de a pune la punct această acţiune. El propuse ca vestitul făcător de minuni să fie proclamat sfînt şi, cu acest prilej, recomandă suveranei izvorul, garantat miraculos, al mănăstirii Sarovsk. Cel care se va scălda în apa izvorului, va spăla de pe trupul lui orice boală, iar femeile sterpe vor cunoaşte efectul tămăduitor al băilor. Dacă şi măicuţa ţarină ar vrea...

Iar măicuța țarină voia tot ce aducea cît de cît a minune, tot ce avea cît de cît tangență cu grija ei cea mare : împlinirea dorinței de a da naștere unui băiat, dorință pentru a cărei realizare ar fi fost în stare să îndure orice chinuri. Preoții și demnitarii curții au pregătit toate cele necesare pentru festivitatea în cadrul căreia țarul, în calitatea sa de reprezentant al domnului pe pămînt, îl va proclama pe călugărul mort drept sfînt. În cinstea acestui eveniment, a fost organizat la mănăstire un festin grandios. Cînd au ajuns la tort, era trecut de miezul nopții, moment în care țarina trebuia să prezinte punctul tare al programului, desigur numai în fața unei asistențe alese cu grijă.

Preoții s-au ridicat, iar doamnele de la curte au pus de o parte șervețelele. Țarina s-a retras de la masă. Înalții demnitari ai bisericii au îngenunchiat la mormîntul sfîntului și au început să se roage cu glas tare. În acest timp doamnele de la curte, împreună cu țarina emoționată se îndreptau spre izvorul sfînt.

Acolo își scoase bijuteriile, doamnele o ajutară să-și dea jos toaleta ei de gală. Rămase o clipă desculță, numai în lenjeria de corp, pe piatra rece de lîngă izvorul miraculos, apoi se hotărî, își dezbrăcă și cămașa și se cufundă, clănțănind din dinți, în apa rece. Se așternu o liniște plină de mister, forțe necunoscute lucrau acum pentru înfăptuirea minunii. Nu se auzea decît mormăitul preoților ce venea de la mormîntul norocosului sfînt.

Apa sfîntului izvor era rece ca ghiața, țarina n-a rezistat prea mult. A sărit afară, s-a șters cu prosopul, iar doamnele au ajutat-o să se îmbrace. Exact după nouă luni a născut un băiat. Sfîntul Serafim își făcuse datoria, dar numai pe jumătate : țarina născuse un urmaș, dar acesta suferea de boala familiei — fatala hemofilie. Țarul și țarina aveau nevoie acum de o altă minune, care să-l salveze pe băiat de la moarte, întrucît doctorii nu mai știau cum s-o scoată la capăt cu boala.

În momentul acela a intrat în scenă Rasputin.

La 1 noiembrie 1905, în zilele cele mai furtunoase ale primei revoluții ruse, care au urmat după răscoala de pe cuirasatul Potemkin, cînd nemulțumirile au zguduit țara și tronul, țarul Nicolae al II-lea scria în jurnalul său de zi următoarele :

„Am cunoscut pe un om al lui dumnezeu, pe Grigori din gubernia Tobolsk".

Desigur, țarul a considerat că este vorba de un eveniment de o importanță extraordinară.

Efim Alexandrovici Rasputin era căruțaș și morar în satul siberian Pokrovskoe. În 1871 i s-a născut cel de-al treilea copil, Grigori Efimovici. Ca și ceilalți copii, a crescut și el pe malul rîului Tura, n-a mers la școală, iar de la muncile din gospodărie se dădea în lături. Cel mai mult îi plăcea să stea pe cuptor și să viseze la lumea largă. Se povestesc multe episoade din copilăria lui. Odată, s-a întîmplat ca cineva din sat să fure unui mujic singurul cal pe care îl avea. Toate încercările de a-l prinde pe infractor au rămas fără rezultat. Grișa s-a ridicat de pe cuptor și a spus cu glas de proroc :

„Piotr Alexandrovici l-a furat !"

A brodit-o din întîmplare, dar sătenii au început să vorbească cum că Grișa Rasputin ar fi înzestrat cu darul prezicerii. Asta l-a măgulit foarte mult. Cine poate ști cîte din toate aceste istorioare sînt adevărate, cert este însă că ele se încadrează organic în biografia schematică a făcătorului de minuni de mai tîrziu.

Rasputin s-a căsătorit cu Praskovia Dubrovina cu care a avut trei copii ; două fete, Maria și Varvara, și un băiat, Dmitri. Printre săteni își cîștigase faima de chefliu și mujeratic. Nici o femeie din sat și din împrejurimi nu se simțea în siguranță în prezența lui. După cîte se pare, nu era vorba de succese întîmplătoare, Grișa învățase încă de mic cum se poate cuceri o femeie. Se mai povestește și despre o altă calitate a lui. Îi plăcea să bea, se spune că pe băiat l-ar fi conceput pe cînd era beat, de aceea Dmitri era înapoiat.

Cariera omului sfînt a început printr-o întîlnire întîmplătoare. Pe atunci Rasputin avea treizeci de ani și era birjar. Într-una din zilele lunii mai, un călugăr tînăr i-a cerut să-l ducă pînă la îndepărtata mănăstire Verhotura. Pentru ca drumul nesfîrșit care se întindea de-a lungul văii rîului Tura să li se pară mai scurt, au început să discute fel de fel de probleme religioase. Birjarul Grișa s-a făcut remarcat prin cunoașterea întîmplărilor biblice, în multe probleme bisericești avea păreri proprii, nu dintre cele pe care le vîntura toată lumea. Cele aflate de la călugăr l-au captivat într-atît, încît, după ce l-a condus pe client la mănăstire, a deshămat calul, l-a dus în grajd și a rămas și el la Verhotura.

Mănăstirea era situată departe de zgomotul lumii, dar şi de faptele cotidiene ale bisericii. Ea ţinea loc de casă de corecţie pentru eretici. Aici trăiau, într-o izolare forţată, călugării care se abăteau de la linia oficială, majoritatea lor fiind membri ai unor secte, proroci etc. Aceştia credeau în reîncarnare, îi venerau pe Hristoşii în viaţă şi pe Născătoare, pentru care nu era valabilă nici o lege sau poruncă a Domnului, deoarece tot ce fac sfinţii este bun chiar dacă, în realitate, e rău.

Lui Rasputin aceste principii îi erau pe plac şi, dintr-un birjar leneş de la ţară, deveni un elev silitor, ascultînd cu luare-aminte predicile preoţilor sectei, de la care învăţă multe lucruri ce aveau să-i servească în viitor. După un anume timp însă ieşi de la mănăstire în chip de sfînt, un nou Hristos reîncarnat, care, după cum se pretinde, s-ar mai fi ivit în Rusia şi cu mulţi ani în urmă, luînd înfăţişarea profetului Radaev, pe care biserica şi credincioşii ortodocşi l-au condamnat pentru viaţă imorală, întrucît trăise cu treisprezece femei în acelaşi timp. Pentru scopurile lui, Rasputin îşi alesese un tip istoric. Îşi începu drumul său de misionar prin lume şi se apucă să perfecţioneze învăţătura lui Radaev.

Rusia era o ţară înapoiată, gîndirea mujicilor primitivă. Era destul ca o femeie să scornească o poveste despre faptele plăcute lui Dumnezeu săvîrşite de Rasputin, că toate celelalte nu numai că repetau cele auzite, dar adăuga fiecare cuvenitul amănunt plăsmuit şi aşa legenda creştea, creştea într-una...

Oamenii din Rusia, în marea lor majoritate, credeau încă în superstiţii şi minuni în timpul cînd N.A. Rimski-Korsakov crea „Şeherezada", iar Ilia Efimovici Repin picta monumentalele sale pînze, cînd Anton Pavlovici Cehov scria nemuritoarele sale lucrări în care sonda adîncurile sufletului rusesc, iar Konstantin Ţiolkovski punea bazele teoretice ale construcţiei rachetelor interplanetare, cînd Pavlov scria lucrările sale despre reflexele condiţionate, iar Lenin concepea „Materialism şi empiriocriticism".

Rasputin deveni o autoritate mai întîi la sate, apoi i se duse faima în oraşele mai mici, după care se făcu cunoscut în întreaga gubernie pînă cînd preoţii, episcopii şi Înălţimea sa batiuşka-mitropolitul au început să se intereseze de activitatea făcătorului de minuni. Este ea religioasă ? Politică ? Nu cumva este dăunătoare pentru

biserică sau pentru absolutism ? Nu cumva Rasputin este vreun anarhist, sau vreun răzvrătit socialist primejdios ?

Omul lui Dumnezeu Grigori cînta cîntece sfinte, colinda din sat în sat într-o sutană murdară, neras și nespălat. Nu făcea decît să aducă osanale domnului și, de bună seamă, nu știa ce înseamnă politica. Nu prezenta deci o primejdie nici pentru preoți, nici pentru biserică.

Dar, pentru mai multă siguranță, l-au dus în fața sinodului, care era prezidat de episcopul de Sarovsk și, cu toate că Rasputin îndruga verzi și uscate, propagînd concepția sa despre păcatul necesar din voința domnului, după care urmează căința, obținu absolvirea din partea înalților prelați. Pînă și necompromisul Iliodor, călugăr care trăia la Țarițîn, poate cea mai înaltă somitate printre cei în viață, a recunoscut că Grișa Rasputin este omul domnului în procent de sută la sută. Iar recunoașterea lui Iliodor însemna o legitimație cu care șarlatanul putea deschide orice ușă.

Rasputin țintea însă spre Petersburg.

Poporul rus se afla în ghearele sărăciei și foametei. În ultimii o sută de ani, patruzeci de ani au fost neroditori, oamenii nu aveau ce mînca, iar epidemiile făceau ravagii. Speranța medie de viață în Rusia anului 1897 era de 23 de ani. În fiecare an vreo 9 milioane de muncitori ruși plecau la muncă în străinătate. Criza era amplificată și de creșterea numărului șomerilor și de neîncetata pauperizare.

Muncitorii ruși constituiau forța de muncă cea mai prost plătită din lume, ceea ce i-a determinat la organizarea unor greve. Au luat cunoștință de ideile lui Marx și Engels și au creat primele cercuri marxiste. Războiul ruso-japonez a dovedit o dată mai mult incapacitatea regimului țarist și a făcut să crească nemulțumirea populației. La 28 iulie 1904 eserii [1] au pus la cale un atentat împotriva ministrului de interne Pleve. Bomba a fost aruncată de Sazonov și a nimerit în plin. Ohrana țaristă a fost nevoită să recunoască încă o dată că nu e stăpînă pe situația din țară. După aceea s-a ajuns la încăierări sîngeroase. 140 000 de muncitori din Petersburg s-au adunat în fața Palatului de iarnă pentru a demonstra. Soldații au primit ordin să deschidă focul ; ca urmare, pe pavaj au rămas aproape o mie de morți. Acesta avea să fie semnalul de pregătire a revoluției ruse.

[1] Socialiștii-revoluționari. — *Nota trad.*

La mai puțin de doi ani de la nașterea lui Alioșa, urmașul la tron, familia era desperată, întrucît nu mai încăpea îndoială că băiatul suferă de hemofilie congenitală. Alexandra Feodorovna știa din experiență ce înseamnă acest lucru, de aceea îi chemă la palat pe cei mai renumiți doctori. Dar nu a ajutat la nimic. Cineva i-a pomenit atunci de făcătorul de minuni Rasputin.

După unele versiuni el s-ar fi întîlnit și mai înainte, la Kiev, cu marile ducese Milica și Stana, cărora la curte li se spunea și „muntenegrencele". Acestea au auzit de minunile săvîrșite de el și l-au văzut chiar cu ochii lor pe acest om al lui Dumnezeu, care, desigur, a produs asupra lor o foarte bună impresie, așa că l-au recomandat țarinei ca pe un salvator posibil al copilului. După această versiune, Rasputin ar fi primit de îndată o telegramă prin care i se cerea să se prezinte în cel mai scurt timp la curtea din Petersburg. Doamnele de onoare și-au asumat sarcina dificilă de a-l introduce fără ca străjile să prindă de veste. Poliția secretă țaristă nu trebuia, deocamdată, să știe nimic.

A doua versiune pare mai plauzibilă. Preoții și înalții demnitari ai bisericii, punîndu-și nădejdea în călugărul miraculos, au aranjat ca el să stea la Petersburg și au folosit primul prilej ce li s-a oferit pentru a-l lansa pe scenă. Știau din experiență că făcătorii de minuni aveau mai multe șanse pe lîngă țarină decît profesorii universitari și doreau să aibă un om al lor printre cei din imediata apropiere a țarului.

Intrarea în scenă a lui Rasputin seamănă ca două picături de apă cu a celorlalți colegi ai săi întru șarlatanie, fie că este vorba despre escrocul Cagliostro, fie despre oricare alt farsor făcător de minuni, căci oameni creduli, care se lasă ușor duși de nas, există în toate țările Europei. O mare doză de impertinență, o conștiință de sine de neînvins, o privire expresivă și o ținută sigură, regească în fața spectatorilor, cărora trebuia să li se taie respirația încă din primele secunde, iată care sînt regulile jocului. Rasputin ținea seama de experiența înaintașilor săi.

Alioșa se tîra pe genunchi, de aceea rana îi sîngera fără încetare. Doctorii ridicau neputincioși din umeri neștiind ce să facă, iar băiatul, acum în vîrstă de doi ani, nu prezenta simptome liniștitoare. La douăsprezece ceasuri îi schimbau pansamentul, dar asta nu ajuta la nimic. Părinții erau desperați la gîndul că nu reușesc să-i oprească hemoragia, că singurul lor băiat o să moară sub ochii lor.

Familia ţarului se găsea la reşedinţa de vară, la Ţarskoe Selo, unde veni în vizită şi marea ducesă Anastasia.

Aceasta se strădui s-o liniştească pe ţarină, fără însă să reuşească. Mai tîrziu îşi aduse aminte de Rasputin. A poruncit să se pună caii la caleaşcă şi s-a repezit ca un fulger la Petersburg, să-l aducă pe făcătorul de minuni. L-au suit în caleaşcă, l-au dus mai întîi la locuinţa lui, unde aştepta un alt personaj al complotului, dădaca lui Alioşa, Maria Vişniakova, care apoi, pe nişte scări dosnice, l-a condus pe Rasputin direct în biroul de lucru al ţarului.

Nicolae al II-lea şedea la masa lui de scris şi se ocupa de rezolvarea unor probleme de stat. Ţarina broda sub o lampă mare, încercînd să se gîndească şi la altceva decît la Alioşa cel bolnav. Intră bona şi-l anunţă pe Rasputin. Acesta se năpusti în încăpere ca o viitură, tropăind cu cizmele lui mari, ţărăneşti, pe covoarele persane. Se apropie fără nici o vorbă de ţar, îl îmbrăţişă şi-l sărută după obiceiul mujicilor, iar cu ţarina, care îl privea surprinsă, fără să poată scoate un cuvînt, procedă cam la fel. Îi întrebă apoi unde se află băiatul.

L-au condus la patul lui Alioşa. La început nici măcar nu s-a uitat la copil ; s-a închinat în faţa icoanelor, rugîndu-se cu glas tare şi a tot mormăit timp de douăzeci de minute. Alioşa îl urmărea plin de curiozitate. Necunoscutul acela, mujicul nepieptănat, era pentru el o ciudăţenie. Cînd însă bărbosul s-a ridicat şi a făcut deasupra lui o cruce mare, l-a putut vedea mai bine de aproape. Era murdar, păros şi răspîndea un miros înţepător de sudoare.

Avea însă un glas adînc şi plăcut, în plus ştia să povestească frumos. Mai întîi i-a spus simplu şi fără multe cuvinte că nu trebuie să se ridice, că în curînd se va face sănătos şi va putea să se dea jos din pat. După aceea, a început să-i spună poveşti. Şi povestea atît de ciudat şi de interesant, încît ţareviciul urmărea fiecare cuvînt cu răsuflarea oprită, pînă cînd a adormit de oboseală.

Rasputin s-a ridicat, s-a înclinat ca un iluzionist după un număr reuşit şi a spus :

— De-acum o să-i meargă bine !

Alioşa dormea liniştit, genunchiul nu-l mai sîngera. Ţarina îngenunche în faţa lui Rasputin, omul lui Dumnezeu, şi-i mulţumi că i-a salvat băiatul. Grigori Efimovici făcuse un lucru cu totul excepţional, şi din seara aceea avea uşa deschisă la toate încăperile care aparţi-

neau familiei ţarului. Şarlatanul s-a îngrijit de startul acesta promiţător într-un mod fără asemănare în întreaga istorie !

Se înţelege că pe Alioşa nu l-a înzdrăvenit, a izbutit doar să-l liniştească. Abia mai tîrziu, cînd doctorii au dovedit dependenţa simptomelor fizice ale bolii de starea sufletească a bolnavului au reuşit ei să explice „minunea".

Indiscutabil Rasputin avea darul de a sugestiona. Beleţki, şeful poliţiei, avea să scrie în amintirile sale că poliţia secretă ţaristă deţinea dovezi că, în timpul şederii sale la Petersburg, Rasputin se ducea la un cunoscut maestru hipnotizator. Mai tîrziu acesta a declarat că era extraordinar de talentat. Avea o voinţă puternică şi reuşea să se concentreze. Hipnoza şi sugestia sînt deci armele secrete ale prezicătorilor, făcătorilor de minuni şi oamenilor sfinţi !

Cu prilejul altor ameliorări ale bolii debilului moştenitor al tronului, Rasputin a recurs şi la metode mai radicale, cu care îi buimăcea pe părinţii lui Alioşa. Numai că acestea nu mai erau tot atît de inofensive ca psihopatia.

Citǎm din autorul sovietic Arkadii Vaxberg : „Rasputin trîmbiţa ideea că simpla lui prezenţă îl apăra pe băiat de boală. Şi, într-adevăr, de cîte ori pleca el, starea sănătăţii băiatului se înrăutăţea brusc. Era suficient să se întoarcă, şi boala se ameliora. S-a descoperit însă că Anna Vîrubova, doamna de onoare a ţarinei, şi doctorul tibetan Badmajev îi puneau moştenitorului tronului în mîncare praf din rădăcini jenşen şi din coarne de cerb tînăr care aveau darul de a produce oricui avea o anumită intoleranţă faţă de ele o hemoragie puternică. Cînd se întorcea Rasputin, ei nu-i mai puneau nimic în mîncare şi încetul cu încetul simptomele bolii dispăreau. Omul sfînt spunea, unflîndu-se în pene : „La două săptămîni după moartea mea, moştenitorul tronului se va îmbolnăvi".

Rasputin închirie şi amenajă chiar în centrul oraşului o locuinţă fastuoasă. Aici primea vizite, organiza serate şi, în scurt timp, ocupă locul central în atenţia domnişoarelor. În palatul ţarilor se ducea de regulă ca să dea porunci. În curînd ţarul, dar mai ales ţarina, încăpură cu totul pe mîna lui. Aveau o încredere oarbă în el şi ceea ce a putut face mujicul analfabet cu stăpînii marii Rusii aduce a farsă.

La 3 (21) septembrie 1915 ţarina îi scria, de la Ţarskoe Selo, ţarului :

„Icoana mea cu clopoțel m-a ajutat să cunosc oamenii. La început nu am acordat prea multă atenție acestui fapt, nu aveam încredere în spusele oamenilor, dar acum sînt convinsă că icoana și Prietenul nostru (Rasputin) mă ajută să mă descurc în relațiile cu ei. Dacă sună clopoțelul înseamnă că au venit la mine cu intenții rele. El mă apără astfel de toți acei Orlovi, Djunkovșci și Drențelni care vin la mine cu gînduri ascunse".

Din scrisoarea țarului trimisă din Țarskoe Selo la 5 (18) decembrie 1916 :

„Draga mea, te asigur că singura cale adevărată este aceea de a urma sfaturile Prietenului nostru. El se roagă zi și noapte pentru Tine. El Te apără acolo unde ești, să fii convinsă de acest lucru, așa cum sînt și eu, și cum am reușit să o conving și pe Ella — și o să Te apere și de aici înainte —, astfel încît totul va fi bine. În «Les Amis de Dieu» unul dintre sfinți spune că țara în care un om al domnului îl ajută pe suveran nu va dispare. Și acesta este adevărul, dar sfatul lui trebuie să fie ascultat și să i se dea crezare. Trebuie să i se ceară sfatul și să fie încredințat că nu există ceva pe lume pe care El să nu-l știe. Dumnezeu I le înfățișează pe toate. De aceea, chiar și oamenii care nu-i înțeleg sufletul, îi admiră creierul remarcabil, capabil să înțeleagă totul. Iar cînd El binecuvîntează pe cineva, omul acela va reuși în mod sigur, cînd El recomandă pe cineva, poți fi liniștit că omul acela este bun. Dacă mai tîrziu se schimbă ceva, de vină nu este El, cu toate că El se înșală mult mai puțin decît noi în privința oamenilor, Dumnezeu dîndu-I o mare experiență de viață".

Rasputin nu se prea omora cu studierea firii umane, el căuta să cunoască cît mai multe personalități importante și mai ales pe soțiile acestora. Relațiile lui în societate erau plăcute, dar mai ales folositoare. Totuși, prefectul de poliție a văzut chiar de la început în el un șarlatan și un escroc de mare clasă, iar agenții poliției secrete, care, se înțelege, urmăreau fiecare pas al făcătorului de minuni (căci ar fi de mirare ca un comisar de poliție să poată crede în spirite și în minuni), notau în rapoartele lor mărturii despre modul de viață a lui Rasputin :

„Strict secret

18 ianuarie.

În timpul vizitei la familia Pistolkorov pe genunchii lui Rasputin ședea prostituata Gregubova. În noaptea de

17 spre 18 ianuarie la Rasputin acasă a dormit Maria Gillova, soţia colonelului regimentului 145.

26 ianuarie.

În această seară Rasputin a organizat la locuinţa sa un bal în onoarea persoanelor eliberate din închisori. Oaspeţii s-au purtat ca niște desfrînaţi. S-a cîntat şi s-a dansat pînă la ziuă.

3 martie.

În jurul orei opt seara, Rasputin a venit cu o femeie necunoscută, care a rămas la el toată noaptea.

11 mai.

Rasputin şi-a adus acasă o prostituată şi s-a închis cu ea în dormitor. În aceeaşi noapte, a dormit la Rasputin şi artista Varvara....

8 februarie.

Astăzi la orele zece a plecat de la el doamna Solovieva, la 10 şi 10 minute a venit Maria Golovina, la 11,50 prinţesa Tatiana Sahovkaia, fiecare din ele plecînd după cincizeci de minute. La orele douăsprezece Rasputin l-a primit pe secretarul său particular, Simovici, la 12,10 a venit soţia căpitanului de stat-major Sandeţki, dar aceasta a părăsit locuinţa după mai puţin de 10 minute. Tot la 12 a venit şi cîntăreţul Derevenski, la 12,20 a plecat Laptinskaia, iar la 12,40 a venit, cu un automobil, un bărbat necunoscut în uniformă".

Detectivii îl urmăreau pe Rasputin şi cînd se afla la ţară, în satul natal, şi în timpul deselor lui deplasări. Din toate acestea am ales numai două însemnări :

„12 iulie :

Cam pe la orele opt, Rasputin a părăsit locuinţa însoţit de soţia lui Soloviov, funcţionar la sinod, care venise la el cu o zi înainte. Ei s-au urcat într-o trăsură, s-au dus în pădure, unde s-au purtat imoral, apoi, după un ceas, s-au întors. La înapoiere Rasputin era foarte palid.

13 iulie :

După ce a făcut baie, Rasputin s-a dus la soţia cîntăreţului bisericesc Ermolaev, care îl aştepta aplecată pe fereastră".

Judecătorul şi călăul de mai tîrziu al lui Rasputin, prinţul Iusupov, scria în amintirile sale că „Rasputin şi-a transformat viaţa într-un continuu zaiafet, în strașnice orgii de criminal, peste care a dat din senin o mare pleaşcă".

Omul lui Dumnezeu Rasputin nu se potolea nici ziua, nici noaptea, se străduia să folosească din plin fiecare zi, să nu piardă niciuna, de parcă ar fi fost ultima din viața lui. Poliția înregistra programul lui zi și noapte, iar generalul Globaciov aprecia rapoartele agenților secreți. În toate reveneau aceleași elemente : Rasputin bea, era beat, era foarte beat, doarme cu artistele, cu soțiile unor bărbați de vază, oameni politici, ofițeri, comercianți, proprietari de fabrici, cu prințese și cu fiicele acestora. Președintele dumei, Rodzjanko, a declarat că pe la biroul său s-au perindat nu puține mame care au reclamat că fetele lor au fost necinstite de Rasputin.

Adevărul este că înseși femeile alergau după el. Rasputin nu era, se spune, un bărbat de duzină și a te culca cu un bărbat uns oficial om al lui Dumnezeu constituia pentru plictisitele domnișoare din societatea Petersburgului o aventură de dorit. Și nu numai atît. Făcătorul de minuni știa cum să le răsplătească pentru fiecare favoare. Soții doamnelor amatoare de paturi străine primeau repede posturi mai bune, la intervenția lui Rasputin, ofițerii erau avansați. Omul lui Dumnezeu nu era un calic, el numea și destituia guvernul și pe generali după bunul lui plac. Și pentru că nu se pricepea la politică și pentru că țarul îl asculta orbește, a provocat o și mai mare harababură în treburile interne ale imperiului rus.

Iată doar cîteva documente care dovedesc că, în cazul multor hotărîri politice ale țarului. ultimul cuvînt l-a avut Rasputin.

(Din scrisorile țarului și ale țarinei).

Țarskoe Selo, 15 (28) noiembrie 1915.

Țarina către țar :

„Dar, ca să nu uit, trebuie să-Ți comunic recomandarea Prietenului nostru (Rasputin), bazată pe arătările lui din vis. El Te roagă să ordoni un atac asupra Rigăi, spune că este necesar, altfel germanii se vor așeza acolo peste iarnă atît de temeinic, încît, pentru a-i alunga, va fi nevoie să curgă infinit mai mult sînge și să se depună mult mai multă osteneală. Acum i-ai putea lua prin surprindere, iar succesele noastre i-ar obliga să bată în retragere. El (Rasputin) spune că aceasta este acum problema cea mai importantă și Te roagă stăruitor să poruncești alor noștri să atace. Spune că putem și trebuie să o facem. O să-Ți scriu curînd de tot".

Țarskoe Selo, 20 septembrie-(3 octombrie) 1916.

Țarina către țar :

„Te rog să ordoni ca, așa cum ne sfătuiește Grigori, mărfurile, făina, carnea, pîinea și zahărul să fie cîntărite mai întîi în depozite, astfel încît fiecare cumpărător să-și poată lua marfa cît mai repede. În felul acesta n-ar mai fi nici cozile acelea interminabile. Toți sînt de părere că Rasputin a avut o idee excelentă, dar de ce Dumnezeu nu i-a venit mai demult ?“

Rasputin sfătuia și domnea spre folosul familiei țarului și al întregului imperiu rus, dar se și răzbuna. Minunile lui erau copilăros de naive, transparente, dar țarul și țarina rămîneau fermecați și convinși de fiecare dată de ele. Cînd regimentele rusești au început să sufere înfrîngeri pe fronturile de luptă, Rasputin s-a oprit în fața unei icoane cu brațele ridicate în direcția unde i se părea lui că situația pe cîmpul de luptă este mai critică. A făcut rapid o minune, apoi a strigat : „Să se aprindă luminile acolo !“, prin „acolo“ înțelegînd frontul cu pricina.

Se înțelege că asta nu a ajutat la nimic, dar țarina era bucuroasă că omul lui Dumnezeu le-a venit în ajutor soldaților ei. Țarul era și el încredințat de puterea vrăjilor lui Rasputin în materie de strategie. Dar profeția lui Rasputin nu s-a împlinit, sfaturile lui fiind lipsite de orice sens.

După cum se spune, pe Rasputin l-ar fi întîlnit la Kiev ducesele Stana și Milica și ele l-ar fi condus la curte. Conform tuturor uzanțelor din societate, Rasputin ar fi trebuit să le fie din cale-afară de recunoscător. Marea ducesă Stana era soția comandantului suprem al armatelor țariste, generalisimul Nikolai Nikolaevici. Acesta și-a dat repede seama că omul lui Dumnezeu este un șarlatan și un escroc, care profită de înclinația țarinei spre misticism, și nu a tăinuit acest lucru. Țarina a suportat greu învinuirea adusă lui Rasputin. Ea îi era profund devotată și nu îngăduia ca cineva din preajma ei să manifeste nici cea mai mică rezervă față de sfîntul escroc.

Rasputin a aflat cine este adversarul său și a reușit să-l învingă. Momentul prielnic pentru șarlatan l-a constituit retragerea rușilor din Galiția. El i-a explicat țarului că vinovat de înfrîngere este marele duce Nikolai Nikolaevici, comandantul suprem al armatelor rusești, și a insistat atît de mult pe lîngă țar, pînă cînd Nicolae al

II-lea l-a înlăturat pe propriul său unchi din înalta lui funcție, preluînd el însuși comanda supremă. Aceasta avea să fie marea greșeală politică a vieții sale, căci de acum încolo toate insuccesele de pe cîmpurile de luptă vor fi trecute în contul personal al țarului.

Alexandra Feodorovna a aflat și ea despre orgiile la care se deda Rasputin, a auzit de multe ori că este veșnic beat, că împarte patul cu cutare sau cutare prințesă. Nu voia însă să creadă aceste vești și le cataloga pe toate drept minciuni. Era deajuns ca țarul Nicolae al II-lea să facă un semn cu mîna și, din fapte adevărate, toate deveneau calomnii.

Pe astfel de calomnii se bazează și afirmațiile unor publiciști care mai repetă și astăzi că Rasputin a fost amantul țarinei, că relațiile intime ale Alexandrei Feodorovna cu focosul sfînt au constituit motivul pentru care nobila doamnă îl asculta orbește pe primitivul mujic. Se mai spunea că Rasputin ar fi necinstit-o și pe fiica țarinei și că el și-ar fi petrecut cele mai plăcute clipe chiar în iatacul imperial.

La prima vedere s-ar părea că este logic să fie așa, dar este doar o exagerare. Rasputin era un primitiv, dar, cu toate acestea, sau poate tocmai din această cauză, pe țar și pe țarină îi considera ca pe niște ființe supranaturale și se purta față de ei cum nu s-a purtat cu nimeni pe lume, adică îi respecta.

El își verificase influența de care se bucura și avea sentimentul că-și poate permite orice. I-a propus țarului să-l numească pe călugărul Varnav episcop de Tobolsk și curînd veșnic turmentata slugă a domnului s-a instalat în scaunul episcopal. Țarul era reprezentantul direct al domnului pe pămînt, deci el putea face orice, dar, măcar de formă, a trebuit să se consulte cu înalții demnitari ai bisericii. Prelații știau că numirea aceasta, lipsită de sens, este opera lui Rasputin și au luat atitudine împotriva ei. L-au chemat pe Rasputin în fața unei comisii bisericești și l-au interogat în legătură cu poziția lui. Rasputin putea să dispună de țarul însuși, atunci de ce să răspundă în fața preoților și a mitropolitului ?

Prima i s-a opus Biserica, apoi au urmat și politicienii. Președintele consiliului de miniștri a prezentat țarului, în numele tuturor miniștrilor din guvernul de atunci, rugămintea de a-l îndepărta pe Rasputin din serviciul suveranului. Motivele le aveau la îndemînă. Viața particulară

a omului lui Dumnezeu nu era potrivită nici cu poziția lui la curtea țarului, nici cu morala religioasă. Iată motivele. Agenți secreți femei au pătruns pînă și la faimoasele lui serate, care se terminau cu orgii generale.

Jalba a ajuns în mîinile țarinei. A respins-o. Omul lui Dumnezeu era pur ca o floare de liliac pe care calomniatorii se străduiesc s-o întineze ! Rasputin, aflînd despre această acțiune, a plecat în pelerinaj. Merse mult, merse departe și nu se opri decît la Ierusalim.

Între timp, dușmanii săi, risipiți peste tot, și-au dat mîna, iar cînd sfîntul Grișa s-a întors din călătorie s-a pomenit în fața unui front antirasputin bine organizat. Ministrul de finanțe încercă din nou să folosească cu șarlatanul metoda ce-i era proprie : i-a oferit două sute de mii de ruble bani ghiață, cu condiția să dispară de la curte și să se întoarcă în satul său din Siberia. Rasputin a refuzat, era încă sigur pe poziția lui. Președintele consiliului de miniștri, Kokovzov, a trimis o nouă plîngere și i-a atras țarului atenția că Rasputin este un aventurier și un escroc și, în încheiere, i-a prezentat un ultimatum : în cazul cînd țarul nu va da satisfacție guvernului și nu-l va înlătura pe călugărul diavolului, toți miniștrii sînt hotărîți să-și dea demisia.

La început, țarul se încăpățînă, apărîndu-l pe prietenul familiei și subliniindu-i meritele legate de însănătoșirea moștenitorului tronului, dar, în cele din urmă, acceptă și-i recomandă lui Rasputin să părăsească pentru un timp Petersburgul. Curînd apele se vor liniști, iar el se va putea întoarce iarăși.

Pentru prima oară în cariera lui, Rasputin simți că pămîntul începe să-i fugă de sub picioare. Porni la drum, dar, pentru a se asigura că porțile palatului țarului nu se vor închide definitiv în urma lui, rosti amenințarea : „Dacă vă despărțiți definitiv de mine, peste un an și o zi veți pierde nu numai copilul, dar și coroana imperială !"

Cuvinte mari ! Rasputin nu calculase greșit șantajul. Destinul lucra în favoarea lui. Cu ocazia unei excursii, țareviciul Alioșa s-a rănit și a făcut o hemoragie internă. Lîngă patul lui erau adunați cei mai vestiți doctori, dar toți au ridicat neputincioși din umeri. Biserica porunci ca pe teritoriul întregii Rusii să se facă slujbe pentru însănătoșirea lui Alioșa. Țarina își frîngea mîinile și ceru să fie adus imediat Rasputin, salvatorul.

Anna Vîrubova, doamnă de onoare, colaboratoare binevoitoare a omului lui Dumnezeu, a trimis în satul siberian Pokrovskoe o telegramă în care îl ruga pe făcătorul de minuni să le vină în ajutor. Neîntîrziat, ţarina a primit răspunsul :

„Fie-i milă Domnului de lacrimile Tale şi rugăciunea Ta să fie ascultată. Fiul Tău va trăi, numai doctorii să nu-l mai chinuiască. Grişa".

Ţareviciul, acum în vîrstă de opt ani, stătea în pat cu febră, total epuizat de distrugătoarea hemoragie internă. Ţarina îi citi telegrama omului lui Dumnezeu, Alioşa ascultă asigurarea că se va însănătoşi repede şi se linişti. Adormi imediat. Temperatura îi scăzu, hemoragia încetă. Rasputin obţinuse un nou triumf, strecurîndu-se din nou la curtea ţarilor cu noi lauri pe frunte.

Ierarhia bisericească nu era mulţumită de acest armistiţiu. Episcopul Ermogen şi sfîntul călugăr Iliodor, doi dintre cei mai influenţi oameni din Rusia, au hotărît să ia totul în mîinile lor. Cei doi n-au mai ezitat, erau decişi să scape cu orice preţ de Rasputin. L-au chemat pe omul lui Dumnezeu la mănăstire şi au început să discute cu el. Se iscă o gîlceavă straşnică, episcopul înşfăcă un crucifix greu din bronz şi-l lovi în cap pe adversarul său. Pe Rasputin îl ţineau doi oameni. Bătut măr, cu capul spart, trebui apoi să jure solemn în capela bisericii, în faţa altarului Născătoarei, că nu va mai călca niciodată pe la curtea ţarului.

Uitaseră probabil, că aveau de-a face cu un şarlatan lipsit de scrupule. Bineînţeles că a făgăduit cîte-n lună şi-n stele, dar nu şi-a ţinut făgăduiala. După ce a scăpat de la mănăstire, primul drum l-a făcut la ţarină, unde a dat totul în vileag. Dovezile îi erau întipărite pe obraz. Alexandra Feodorovna s-a îngrozit cînd a văzut dungile şi vînătăile de pe faţa lui Rasputin şi a reuşit să-l înduplece pe Nicolae al II-lea să-i pedepsească cu asprime pe adversarii celui maltratat.

Episcopul Ermogen a fost îndepărtat de pe înalta treaptă a ierarhiei bisericeşti şi a trebuit să părăsească palatul, fiind exilat de ţar la o îndepărtată mănăstire din Lituania. Şi Iliodor şi-a primit pedeapsa cuvenită, dar, pentru a-l evita pe ţar, a fugit în Norvegia, unde a desfăşurat o aprigă campanie împotriva lui Rasputin, a ţarului şi a ţarinei.

Lui Iliodor şi credincioşilor lui nu le-a reuşit planul de a-l înlătura pe sfîntul diavol. Atunci au hotărît să pună

la cale un atentat. Au aflat că Rasputin se ascundea la familia lui din satul Pokrovskoe și au trimis-o la el pe Kona Guseva, o prostituată foarte dibace. Ajunsă la bătrîneţe, aceasta a încercat să se pocăiască, iar cînd preoţii i-au spus că prin asasinarea călugărului-diavol își va răscumpăra groaznicele-i păcate, și-a ascuţit cuţitul și a pornit pe drumul spre mîntuire.

S-a îmbrăcat în straiele celor ce se pocăiesc, a ajuns în satul Pokrovskoe, s-a instalat în casa unui ţăran și a aşteptat să se ivească prilejul. Mult timp n-a reuşit să-l întîlnească pe antihristul prin a cărui moarte urma să se izbăvească de păcate.

Scrîntita, isterica Kona Guseva a aşteptat cu răbdare pînă la 28 iunie 1914, ziua în care undeva departe, departe de Pokrovskoe, pe străzile din Sarajevo s-au auzit împuşcăturile în urma cărora Ferdinand și soţia sa au încetat din viaţă, semn că primul război mondial putea să înceapă. Atunci, în ziua aceea, Rasputin s-a arătat în faţa casei sale. Tocmai primise telegrama ţarinei și fugea după poştaş pentru a-i da să ducă de urgenţă răspunsul său.

Prostituata Kona Guseva, deghizată în drumeţ evlavios, se apropie de bărbatul sfînt și începu să cerşească. Acesta duse mîna la buzunar pentru a căuta mărunţiş. În clipa aceea ea îi înfipse cu toată puterea cuţitul în abdomen, cît putu mai adînc.

Rasputin a găsit însă destulă putere pentru a ajunge, clătinîndu-se, pînă acasă, unde a căzut într-un lac de sînge. Pe bătrînă au arestat-o, dar n-a fost dusă în faţa tribunalului, ci într-un ospiciu. Apărătorii ei se îngrijiseră de toate.

Omul lui Dumnezeu căzu la pat într-o stare desperată. I s-a dat primul ajutor, dar rana era prea gravă și un ajutor eficient i-ar fi putut acorda numai chirurgii, într-un spital. Încă în cursul nopţii a venit un medic din Tiumen care a încercat să-l opereze pe o masă de bucătărie. Nu i-a dat bolnavului prea multe speranţe. Temerile lui s-au adeverit.

Spre dimineaţă Rasputin a făcut febră mare. Și-a recăpătat cunoștinţa doar pentru o clipă și a folosit acest scurt răgaz pentru a rosti o frază de efect. Lăsă cu limbă de moarte să i se spună ţarinei că ultimele lui gînduri au fost îndreptate către ea și micuţul Alioşa. După aceea a căzut într-o stare de adîncă inconștienţă.

Unii autori adaugă scenei acesteia emoționante un codicil politic, cum că Rasputin ar fi zis : „Țarul să nu intre în război. Cînd va începe lupta, în țară va izbucni revoluția..."

A doua zi dimineața se simți ceva mai bine, mujicul siberian avea ficatul sănătos, dar cînd, după un drum de zece ore peste un cîmp plin de hîrtoape, a fost așezat pe masa de operație a spitalului din Tiumen, starea sănătății sale era deznădăjduită.

Țarul și țarina aflară aproape în aceeași clipă de atentatul de la Sarajevo și de atacul prostituatei împotriva omului lor sfînt. Țarina era cît pe-aci să leșine, îngenunchie în fața altarului și se rugă pentru salvarea favoritului ei. Din clipa aceea nu o mai interesa nici evoluția conflictului mondial (războiul dintre Austro-Ungaria și Serbia era în toi), nici complicațiile politice interne, care zguduiau imperiul rus. Ea aștepta numai ca domnul să-i primească ruga și să-l țină în viață pe făcătorul de minuni Rasputin.

Nici unul dintre medici nu s-ar fi încumetat să afirme că mujicul siberian se va restabili în urma gravelor leziuni interne. Organismul său se războiu cu moartea două săptămîni încheiate, poate chiar trei. După o lună se afla în afara oricărui pericol, peste altă lună i s-a dat drumul din spital. Țarina respiră ușurată. În septembrie 1914, cînd detașamentele rusești luptau alături de cele sîrbești și sufereau primele înfrîngeri zdrobitoare, diavolul sfînt se arătă iarăși la Petersburg.

Situația politică evolua încet spre revoluție. Țările dezvoltate economicește se apropiau de un crah total. Armata rusă era cea mai prost echipată dintre toate armatele care au luptat în primul război mondial. Cartușele erau pe sfîrșite, unitățile nu aveau asigurată aprovizionarea, soldații trebuiau să-și procure cu mijloace proprii cele necesare, și singura lor armă de apărare era baioneta. În unele detașamente revenea o pușcă la doi soldați. Oamenii cunoșteau situația și opinia publică îl căuta pe vinovat.

Încă mai de mult Rasputin îl convinsese pe țar să preia el însuși conducerea supremă a armatei. Mai tîrziu, cînd generalii lui pierdeau bătălie după bătălie, oamenii treceau aceste înfrîngeri în contul țarului. Și iarăși începu să se vorbească cum că în spatele tuturor acestor insuccese se găsea „nemțoaica", țarina, care făcea jocul dușmanului și ținea cu neamul din care se trăgea.

De la țarină pînă la Rasputin nu era nici măcar un pas. Toată lumea știa că omul lui Dumnezeu se amestecă în

treburile statului, că el îi numeşte şi îi revocă pe înalţii demnitari, că îl influenţează pe ţar în luarea hotărîrilor. Aşa că nu e de mirare că s-au răspîndit legende cum că : Rasputin se află în slujba germanilor, lucrează în calitate de agent secret al nemţilor, cărora le trădează cele mai secrete date provenind de la comandantul suprem al armatelor ruseşti, ţarul Nicolae, şi că, deci, duşmanul cunoaşte dinainte planurile generalilor, cărora, aproape în fiecare caz, li se pregăteşte cîte o surpriză strategică neplăcută.

Toate astea oamenii de rînd le credeau, dar de faptul că Rasputin este un vîndut erau convinşi şi unii oameni politici. Aceştia hotărîră să încheie socotelile cu Rasputin. Prinţul Andronikov a încercat să-l otrăvească, dar a ales o otravă ineficientă. Generalul Dumbadze, comandantul militar al ţinutului Ialta, împreună cu cîţiva oameni care-i erau credincioşi au pus la cale un atentat original împotriva intrigantului de la curtea ţaristă. În drumul vaporului de la Sevastopol la Ialta, Rasputin urma să fie aruncat peste bord. Nici acest atentat n-a reuşit. Printre atentatori se afla un trădător care a făcut un denunţ către ministrul de interne. De rest s-a ocupat poliţia. Se mai povesteşte că Rasputin era cît pe-aci să fie omorît într-o încăierare care a avut loc la cunoscutul bordel de lux „Villa Roda". Dar călugărul ţarului avea garda lui personală, era apărat de nişte bătăuşi de profesie.

Rasputin începu să se teamă cu adevărat pentru viaţa lui, de aceea ceru ţarului o gardă personală. I-a repartizat-o însuşi ministrul de interne Hvostov, care, la rîndu-i, plănuia un atentat împotriva lui pentru a scăpa o dată pentru totdeauna de parazit. Dar, pentru ca motivul atacului să nu fie uşor de identificat, Rasputin trebuia pus în situaţia de a omorî un ofiţer. Pentru ca succesul să fie deplin, ministrul Hvostov trebuia să recheme la momentul oportun garda personală a lui Rasputin.

Despre toate acestea află şeful poliţiei, Beleţki, acesta dezvălui planul atît ţarului, cît şi lui Rasputin. Ministrul Hvostov a fost scos din guvern. Rasputin l-a pus în locul lui pe D. A. Protopopov, un admirator docil, om limitat, slujitor credincios al stăpînirii. Şi chiar ministrul Protopopov a aflat într-o bună zi că se pregăteşte un alt atentat. L-a sfătuit personal pe Rasputin ca în zilele care urmează să nu-şi părăsească locuinţa de pe strada Gorhovska.

Neamul Iusupovilor era poate singurul concurent al Romanovilor. Erau mai vechi, mai impunători, mai stimaţi şi mai distinşi decît cei din dinastia domnitoare. Reşedinţa lor era situată nu departe de cea a ţarului, pe cheiul Moika, şi ascundea comori de o valoare fabuloasă, aduse de Iusupovi la Petersburg din întreaga lume. Colecţia de pietre preţioase a Iusupovilor era chiar mai mare şi mai bogată decît cea a familiei regale britanice. În acelaşi timp, Iusupovii erau mai înaintaţi, copiii lor studiau la universităţi străine, iar saloanele lor serveau drept loc de întîlnire pentru multe personalităţi din Europa.

Felix Felixovici Iusupov era un tînăr arătos, înalt, svelt, cu părul negru, om inteligent şi instruit. Fetele din Petersburg aparţinînd familiilor din preajma ţarului îi cam trăgeau ochiade, iar cînd el s-a căsătorit cu prinţesa Irina Alexandrovna, nepoata ţarinei, toate au fost furioase.

Se spune că Felix se întîlnise cu Rasputin în nişte împrejurări ciudate. Încă pe vremea cînd nu era căsătorit, ori a dansat, ori numai a stat de vorbă cu fiica unei mame foarte întreprinzătoare, care, vrînd să pună mîna pe un ginere proeminent, l-a invitat la o serată şi, drept momeală, l-a folosit pe Rasputin. Dacă Înălţimea voastră va binevoi să vină, va avea prilejul de a face cunoştinţă cu omul lui Dumnezeu, cu Grişa. Iusupov a făcut cunoştinţă cu Rasputin în seara aceea, dar s-a însurat cu altă fată.

Deci, cei doi s-au cunoscut şi au început să întreţină relaţii. Apăreau împreună în societate, făceau chefuri la luxosul local „Villa Roda". Prinţul Iusupov a avut prilejul de a cunoaşte obiceiurile lui Rasputin şi şi-a dat seama că este păzit zi şi noapte şi nu numai de garda sa personală, ci şi de ohrana ţaristă şi de un comando special, desemnat de preşedintele consiliului de miniştri. Să înşeli vigilenţa acestor valuri de agenţi cu experienţă astfel încît nici unul dintre ei să nu dea semnalul de alarmă, i se păru la început cu neputinţă. În cele din urmă, prinţul Iusupov a găsit o breşă în această fortăreaţă.

În felul lui, viitorul atentator era un patriot. Personal, Rasputin nu i-a fost niciodată apropiat, îl ura pentru că era întruchiparea unui mod învechit de gîndire. Aliatul său, Vladimir Purişkevici, deputat în dumă, era şi el furios pe Rasputin pentru că îl rugase să-i ofere un scaun ministerial, iar omul lui Dumnezeu îl refuzase.

Purişkevici a trecut în tabăra opoziţiei şi a început să lucreze împreună cu ceilalţi la pregătirea atentatului. Era

un grup restrîns, dar hotărît, de atentatori amatori. În afară de aceştia doi, mai cuprindea alţi doi membri : marele duce Dmitri Pavlovici şi locotenentul Suhotin. Ulterior li s-a adăugat doctorul Lazover, care însă nu şi-a jucat bine importantul său rol. El a pregătit otrava pentru Rasputin, iar mai tîrziu a povestit reporterilor cum s-au petrecut în realitate lucrurile. După moartea călugărului, în jurul lui Rasputin s-a înălţat un zid de născociri, iar adevărul despre evenimentul din noaptea de 16 spre 17 decembrie 1916, după calendarul rus, a rămas multă vreme ascuns în spatele acestui zid.

Atentatorii făcuseră deja primii paşi. Prinţul Iusupov se afla în relaţii foarte apropiate cu Rasputin, astfel încît l-ar fi putut chema în palatul său fără ca acest lucru să bată la ochi. Dar atentatorii mai trebuiau să treacă peste alte două obstacole : să se descotorosească de garda personală a lui Rasputin şi să aleagă modalitatea de a-l ucide. Cea mai simplă li se păru împuşcarea lui cu un pistol, dar în cele din urmă optară pentru otravă. Era mai silenţios şi, în plus, mai elegant. Doctorul Lazover procură cianura de potasiu pe care o amestecă cu zahăr şi o puse în vin. Era deajuns ca Rasputin să soarbă doar o înghiţitură.

În legătură cu desfăşurarea atentatului există două versiuni : una dintre ele, publicată în săptămînalul parizian „Paris Match", după cincizeci de ani de la comiterea atentatului, îl prezintă pe Stanislav Lazover ca fiind cel mai important dintre participanţii la crimă. Prinţul Iusupov descrie în amintirile sale cum s-a petrecut totul şi „în plus" a răspuns şi la întrebările formulate de tribunal în legătură cu acele întîmplări. De aceea se poate derula filmul crimei împotriva paznicului lămpilor ţarului aproape cu exactitate.

Planul era simplu : să-l atragă pe Rasputin în palatul prinţului Iusupov şi acolo să-l ucidă. Hotărîră ca acţiunea să aibă loc în noaptea de 29 spre 30 decembrie, 16 spre 17 decembrie după calendarul rus. În acest scop, prinţul Iusupov a poruncit să se amenajeze cîteva încăperi la subsolul palatului său ca să nu se audă, în cazul cînd Rasputin ar ţipa.

Se pare că cele mai serioase probleme le puneau atentatorilor paza personală a lui Rasputin. De aceea, prinţul Iusupov trebuia, în mod diplomatic şi fără ostentaţie, să-l facă pe omul lui Dumnezeu să se descotorosească el singur de gardă. Încă mai demult, prinţul îi băgase în cap vanitosului Rasputin că s-a îndrăgostit de el o tînără şi

frumoasă prințesă, a cărei fotografie i-o arătă, dar nu-i dezvălui numele femeii. În felul acesta, îl pregătise pe desfrînatul călugăr pentru o întîlnire secretă. După unele versiuni, Rasputin dorea foarte mult s-o cunoască pe prințesa Irina Iusupova, poate de aceea a pornit în noaptea cu pricina spre palatul de pe cheiul Moika, însă soția „prietenului" său nici măcar nu se afla atunci în Petersburg.

Dar, indiferent dacă era vorba de ea sau de altă femeie, hotărîtor a fost faptul că femeia-momeală era din cale-afară de frumoasă. Pentru că totul trebuia să se desfășoare în cea mai mare taină, Iusupov l-a convins pe Rasputin că trebuie să păstreze o discreție absolută. Au căzut de acord ca Rasputin să-i dea drumul gărzii sale personale îndată ce se va însera, iar apoi prințul va veni cu mașina și-l va lua pe călugăr și, fără să-l vadă nimeni, va ajunge la palat unde îl va aștepta fata cu pricina.

Mai tîrziu avea să reiasă că ministrul de interne Protopopov îl sfătuise într-adevăr pe Rasputin să nu meargă nicăieri, dar nu este mai puțin adevărat că omului sfînt nu i-a putut trece prin cap că l-ar putea pîndi vreo primejdie atunci cînd se află în societatea prințului Iusupov, în palatul acestuia și în prezența frumoasei misterioase.

Atentatorii s-au îngrijit să pună la punct și rotițele mai puțin importante ale mecanismului. Ei nu voiau, se înțelege, să-i vadă cineva în compania lui Rasputin în noaptea aceea. Purișkevici era ofițer al serviciului sanitar și, în această calitate, avea posibilitatea să ia cu împrumut un automobil militar, dar, pentru că nu voia să introducă și un șofer necunoscut în secretul lor, doctorul Lazover se îmbrăcă el însuși în seara aceea în uniforma șoferului soldat.

Rasputin și-a petrecut ultima zi în mod obișnuit. Spre dimineață s-a întors de la o petrecere, era beat și voia să doarmă, dar la orele zece a sunat telefonul și doamna de onoare Vîrubova i-a transmis un ordin al țarului. Rasputin trebuia să se scoale. În timpul interogatoriilor luate mai tîrziu membrilor corpului de pază al lui Rasputin a ieșit la iveală că, încă înainte de prînz, la locuința acestuia venise una dintre cele mai recente achiziții ale călugărului, Munia Golovina, despre care se spune că ar fi fost o frumusețe deosebit de atrăgătoare. Ea ar fi vrut să rămînă la iubitul ei, dar acesta o trimise acasă spunîndu-i că trebuie să se pregătească pentru seară. Este, spunea el, invitat la niște

oameni sus-puşi, unde urmează să se întîlnească cu o mare personalitate.

A doua vizitatoare a fost Anna Vîrubova, care a adus un tablou al ţarinei, ca să-l sfinţească Rasputin prin rugăciunile sale. Dar pentru că, în felul ei, Vîrubova era aliata lui tainică şi singura credincioasă iniţiată în culisele intrigilor de la curtea ţarului, Rasputin i-a spus direct că este invitat la Iusupov, unde urma să o cunoască pe frumoasa soţie a acestuia, care, după cum se spune, este bolnavă şi are nevoie de ajutorul lui.

Potrivit procesului-verbal al poliţiei, în noaptea aceea Rasputin purta pantaloni din cătifea neagră şi cizme moi din iuft, o rubaşcă de mătase, cusută, pare-se, de însăşi ţarina. Într-un cuvînt era îmbrăcat cu ce avea mai bun. A făcut baie, s-a parfumat şi s-a pomădat, şi-a aranjat părul şi aştepta să vină maşina să-l ia.

După cum reiese din depoziţiile doctorului Lazover, atentatorii au făcut un ultim control al încăperilor de la subsolul palatului lui Iusupov la orele douăzeci şi trei şi douăzeci. Înainte de aceasta, Lazover amestecase otrava în mîncare şi în băutură. A zdrobit pe podeaua de lemn cîteva cristale de cianuară de potasiu, apoi a tăiat şase bucăţi de marţipan şi trei bucăţi de ciocolată, pe locul tăieturii a presărat otravă, după care le-a lipit la loc. Sticla cu vin dulce pentru desert a preparat-o, de asemenea, cu o otravă foarte puternică.

Rasputin îşi trimisese decuseară acasă oamenii de pază spunîndu-le, bineînţeles, că nu se duce nicăieri, şi aştepta nerăbdător să sune clopoţelul de la intrarea din spatele casei. Iusupov şi Lazover au venit cu puţin înainte de miezul nopţii şi au sunat. Le-a deschis chiar Rasputin. Iusupov a mai stat cîteva minute cu el în birou, aici călugărul făcător de minuni şi-a aruncat în buzunar cîteva teancuri de bancnote spunînd că în ziua aceea un bancher i-a adus cincizeci de mii de ruble ca să le dea de zestre fiicei lui şi că ia nişte bani în eventualitatea că mai tîrziu ar trece şi pe la ţigani. S-au suit apoi în maşină, cu care doctorul Lazover a făcut un ocol mare pînă pe cheiul Moika, la numărul 94.

Iusupov chibzuise planul pînă în cele mai mici amănunte. Ştia că îi va fi foarte greu să ascundă prezenţa lui Rasputin la palatul lui. Patrulele, paznicii de noapte de pe străzi, vreun trecător singuratic ar fi putut remarca îmbrăcămintea tipică a omului lui Dumnezeu, pe care tot

Petersburgul îl cunoștea. Deci prințul Iusupov nu putea tăgădui că Rasputin a fost în palatul lui, din moment ce avea martori, de aceea trebuia făcut ceva care să constituie o dovadă că sfîntul țarului plecase de la el în cea mai perfectă stare. Și astfel luă naștere un plan cît se poate de simplu : locotenentul Suhotin se va deghiza, punîndu-și mustăți, și, urcat în mașina condusă de doctorul Lazover, va părăsi palatul sub înfățișarea lui Rasputin.

Călugărul a coborît din automobil, a intrat în încăperile bine amenajate de la subsol, și-a dezbrăcat imensa lui haină de blană și a început să examineze interiorul. În mijlocul uneia din încăperi se găsea un divan scund, acoperit cu blană de urs polar, cea de-a doua încăpere era amenajată în chip de bar, cu rafturile pline cu sticle. În cămin ardea focul, pe unul din ziduri strălucea o cruce lăiată din cristal veritabil. De sus se auzea muzica unui gramofon și zgomot de petrecere.

Prințul Iusupov îi explică lui Rasputin că cei de sus erau în toiul petrecerii, dar cînd vor pleca cu toții, ceea ce nu se va întîmpla prea tîrziu, doamna așteptată va coborî la el. Și îi oferi oaspetelui vin și prăjituri. Rasputin se indispuse, el nu avea timp de pierdut. Se plimba de colo pînă colo, fără să dea nici o atenție vinului și mîncării și privea mobilierul. La un moment dat spuse că ar fi mai bine să renunțe și să se ducă la țigani.

Prințul se străduí să-l calmeze, îi arătă vazele chinezești, îi povesti că crucea de cristal este opera unor vechi artiști italieni, îi turnă vin și-i puse lîngă pahar farfuria cu prăjituri. Rasputin luă o prăjitură, o gustă, apoi mai lua încă una, două. Și mai bău un pahar de vin otrăvit.

De sus se mai auzea o muzică liniștită, numai că acolo se distra nu mult așteptata prințesă, ci ceilalți atentatori, care așteptau ca Rasputin să moară. Ca să-și scurteze lungile clipe ale așteptării, beau și ascultau plăci de patefon.

Prințul Iusupov îl urmărea cu atenție pe omul lui Dumnezeu. Acesta mîncase prăjiturile otrăvite, băuse otrava turnată în vin și după toate previziunile demult ar fi trebuit să fie mort. Să fie oare un supraom ? Oare nici cianura de potasiu să nu aibă efect asupra lui ? Făcătorul de minuni ședea în fotoliu și asculta ce se petrecea în încăperea de sus, însă era ceva mai palid ca deobicei și, în plus, ceva mai nervos decît cu cîteva clipe mai înainte.

Prințul Iusupov trecea printr-un moment greu, de aceea fu bucuros cînd sosi vremea să discute cu partenerii

săi. Spuse că se duce să vadă ce se mai întîmplă și o luă la fugă pe scările în spirală. Se opri în fața atentatorilor gîfîind. Acestora nu le venea să-și creadă urechilor. Primul își reveni Purișkevici, scoase din buzunar un pistol și încercă să coboare pentru a-l împușca pe Rasputin. Prințul Iusupov îl opri. Apoi puse mîna pe un pistol de calibru 6,35, îl ascunse la spate și se întoarse la subsol.

Rasputin continua să șadă în fotoliu. Avea o figură împietrită și respira greu. Dar era viu ! Cînd auzi zgomot de pași pe scări ridică capul, vrînd să vadă cine vine. Prințul Iusupov n-a mai așteptat și a tras. Rasputin s-a clătinat, a scos un strigăt și a căzut.

Auzind împușcătura, cei de sus au dat buzna pe scări. Doctorul Lazover a fost primul care a ajuns lîngă cel căzut. A cercetat rana și a constatat că glonțul a trecut prin inimă. Unul dintre atentatori s-a împiedicat de rețeaua provizorie de curent electric și l-a întrerupt. În încăpere se făcu, brusc, întuneric. Iusupov aprinse o lumînare și curînd circuitul fu restabilit.

L-au ridicat pe Rasputin și l-au așezat pe un divan. Lazover se încredință că paznicul lămpilor țarului trăia încă, dar că era la capătul puterilor. Se îmbrăcă, - ieși, porni mașina și lăsă motorul să funcționeze, pentru ca toți cei care nu se duseseră la culcare să audă că pleacă cineva.

Suhotin se îmbrăcă în blana lui Rasputin, își lipi mustăți false, își puse pe cap o căciulă și, în chip de Rasputin, se urcă în mașină. Între timp, Iusupov se întoarse lîngă divan, se aplecă peste trupul omului sfînt și, spre groaza lui, constată că Rasputin nu murise. Iusupov strigă după ajutor, dar pînă să vină cineva rănitul Rasputin se îndreptă clătinîndu-se spre scară și, încordîndu-și ultimele puteri, urcă spre ușă.

Prințul Iusupov era încremenit de spaimă, de aceea Purișkevici scoase pistolul și se repezi după omul sfînt. Ochi și trase.

Apoi atentatorii și-au urmat întocmai planul. L-au legat pe mort, l-au împachetat într-o cuvertură și l-au dus la rîu, unde prințul Iusupov poruncise ca stratul gros de ghiață să fie spart în apropiere de Krstovski Ostrov. Au împins cadavrul lui Rasputin sub covorul de gheață după ce au constatat că pe drum mortul își pierduse o cizmă.

A fost găsită dimineața, pe rîul înghețat, de către poliția ce ajunsese acolo luîndu-se după urmele de sînge rămase pe zăpadă, urme care i-au condus mai departe,

pînă la spărtura din gheață. Chiar în cursul aceleiași dimineți un polițist s-a prezentat la locuința lui Rasputin și a întrebat dacă cizma găsită aparține omului sfînt. În ziua aceea, după ce femeia de serviciu a constatat că domnul nu se întorsese și că nu dormise peste noapte în patul lui, fiica lui Rasputin a început să se neliniștească și i-a comunicat doamnei de onoare Vîrubova. A apărut și iubita lui Rasputin, Golovina. Anna Vîrubova și-a amintit că Rasputin urma să se ducă la Iusupovi și a anunțat poliția.

Cînd vestea a ajuns la urechile țarinei, aceasta se așează și-i scrise țarului cu litere tremurate :

„Nici nu poți să-ți imaginezi prin ce trecem cu toții. Prietenul nostru a dispărut. Ultima care a vorbit cu el aseară a fost Anna, căreia i-a zis că l-a chemat Felix la el, spunîndu-i că va trimite o mașină să-l ia. Dorea să-l prezinte Irinei. A venit o mașină militară în care se aflau doi civili și el a plecat".

Țarina îi relată soțului ei ce s-a întîmplat în palatul prințului Iusupov în noaptea cu pricina. Cam la o oră sau două după miezul nopții, un polițist care patrula pe malul Nevei, auzind împușcături de pistol, a luat-o la fugă spre poarta palatului, care era larg deschisă. Doctorul Lazover tocmai ieșea cu falsul Rasputin. Polițistul a intrat și l-a întrebat pe prinț ce s-a întîmplat. După una din versiuni, care ulterior a devenit cea oficială, Iusupov a recunoscut că au fost la el cîțiva cunoscuți, au băut ceva mai mult, au început să tragă cu pistoalele în aer, iar unul dintre ei, printr-o întîmplare nefericită, a împușcat un cîine. Pe zăpadă zăcea într-adevăr un cîine mort.

Mai tîrziu, prințul Iusupov a prezentat altfel incidentul cu locotenentul de poliție : cînd ofițerul de poliție a intrat în fugă pe poarta palatului, l-a văzut pe deputatul Purișkevici care, cu puțin timp în urmă, trăsese asupra lui Rasputin.

— Îl ai în fața ta pe Vladimir Mirofanovici Purișkevici, deputat în dumă. Împușcăturile pe care le-ai auzit l-au ucis pe Rasputin. Dacă îți iubești țara și pe țar, trebuie să taci, i-a spus deputatul.

— Am înțeles, Excelență, a răspuns locotenentul. Voi tăcea ca un mormînt.

Prințul era ruda țarului, ministrul de interne Protopopov nu-l putea aresta ca suspect de a fi participat la o crimă și nici dreptul de a trimite agenți de poliție ca să

percheziționeze palatul nu-l avea. Dealtminteri, țarina știa că există motive ca să fie bănuit de crimă și a arătat acest lucru în scrisorile și telegramele pe care le trimisese țarului. Ea aranjă să nu i se dea prințului permisiunea de a pleca în Crimeea și-l obligă să aștepte în palatul de pe cheiul Moika pînă la sfîrșitul cercetărilor legate de cazul Rasputin.

Mai tîrziu, au găsit cadavrul lui Rasputin sub gheața Nevei. Țarina a avut o depresiune nervoasă, nu putea să concepă viața fără sfîntul ei apărător. Ofițeri superiori de la poliție s-au anunțat la prințul Iusupov și l-au întrebat dacă nu știe ceva despre moartea călugărului Rasputin. Nu știa, în seara aceea nici nu-l văzuse. Mulțumindu-se cu acest răspuns, ofițerii au închis cazul. Se înțelege, dintr-un ordin venit de sus.

Atentatorii au trebuit totuși să-și primească pedeapsa pentru fapta lor. Țarul Nicolae al II-lea l-a surghiunit pe Dmitri Pavlovici într-un sătuleț din apropierea graniței cu Persia, prințul Felix Felixovici Iusupov a trebuit să plece în Ucraina, la una dintre moșiile sale, nu departe de Kiev, unde a stat pînă la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. Împreună cu poliția și cu ministrul de interne, Protopopov, familia țaristă a reușit să mușamalizeze cazul Rasputin.

La 20 decembrie, după calendarul rus, la dorința țarinei, cadavrul lui Rasputin a fost transportat la Țarskoe Selo. Sora Akulina de la mănăstirea Ohtoi a pregătit cu grijă cadavrul, așezîndu-l într-un sicriu de argint. L-au înmormîntat a doua zi în parcul reședinței țarilor. A avut loc o mică ceremonie de familie, pentru care țarul Nicolae a venit tocmai de la Moghilev, unde participa la importante tratative purtate cu comandanții armatelor aliate în legătură cu planurile de măsuri strategice ce urmau a fi luate pe fronturile de luptă. I-a lăsat pe generali să aștepte și a venit să-și ia un ultim rămas bun de la genialul șarlatan Rasputin.

Paznicul lămpilor țarului a fost un om de nimic și nicidecum un sfînt făcător de minuni. După moartea lui au început să circule fel de fel de povești, cum că omul lui Dumnezeu a rezistat și unei otrăvi atît de puternice cum este cianura de potasiu. După afirmația lui Felix Iusupov, Rasputin mîncase și băuse o cantitate atît de mare, încît ar fi trebuit să cadă mort pe loc. Întrucît Rasputin nu avea darul de a face minuni pe propriul său trup, nu există

decît o singură explicație : zahărul din vin și din prăjituri a anihilat efectul cianurii de potasiu, neutralizînd-o din punct de vedere chimic. Rasputin a avut puternice crampe stomacale, dar n-a murit imediat.

Atentatorii care l-au înlăturat pe omul țarinei nu erau adepți ai progresului și, cu siguranță, nu erau niște revoluționari. Dimpotrivă, ceea ce i-a împins la eliminarea influentului călugăr a fost dorința de a sprijini tronul țarului care se clătina. Efortul lor nu a ajutat la nimic. La începutul anului 1917 nu se găsea nimic de mîncare ; oamenii se agitau, fluturau lozinca : Pîine și pace ! Veniră apoi evenimentele din februarie, iar la 3 aprilie Lenin s-a întors din străinătate. Cu o lună de zile mai înainte revoluționari, studenți și soldați au năvălit în parcul reședinței țarului ; au deschis mormîntul lui Rasputin și au ars rămășițele sfîntului diavol în pădurea Păskarevski. Acesta avea să fie sfîrșitul marelui șarlatan. Cîteva luni mai tîrziu răsună salva de pe crucișătorul „Aurora" și revoluționarii începură marșul asupra Palatului de iarnă.

După aproape douăzeci de ani, atentatul împotriva lui Rasputin a avut un final judiciar. S-a creat o situație neobișnuită. În fața juriului unui tribunal londonez, ucigașul a făcut mărturisiri în legătură cu fapta sa, pentru care nu fusese niciodată judecat, iar onorabilii oameni ai legii au ascultat recunoașterile lui fără a le lua în seamă.

Prin anii treizeci, societatea americană Metro-Goldwin-Mayer a turnat un film cu o montare fastuoasă despre viața și moartea lu Rasputin, făcătorul de minuni. El a rulat, bucurîndu-se de un succes uriaș, pe ecranele multor țări din Europa, sub titlul „Smintitul călugăr Rasputin". Inspirîndu-se din evenimentele reale, scenaristul a lăsat neschimbate numele personajelor care nu mai erau în viață, dar în locul prințului Iusupov și al soției sale, în film apărea cuplul soților Pavel Chegodieff, prințul, și Natașa, prințesa. Producătorii au optat pentru această soluție din rațiuni juridice ușor de înțeles : prințul Iusupov și soția sa, Irina, trăiau în emigrație și, în calitatea lor de ultimi membri ai familiei țarului, aveau în Occident o anumită poziție socială. Precauția realizatorilor filmului nu a ajutat însă la nimic.

La începutul anului 1934, Irina Alexandrovna Iusupova înaintă unui tribunal din Londra o plîngere de calomnie prin care cerea retragerea imediată a filmului de pe ecrane și plata unor despăgubiri. Ea se identifica

cu prințesa Natașa, care, în film, devine amanta lui Rasputin, înșelîndu-și soțul. În realitate, prințesa Irina nu s-a întîlnit niciodată cu Rasputin. Această infidelitate conjugală trebuia să slujească la motivarea atentatului. Potrivit versiunii din film, prințul l-ar fi ucis pe Rasputin nu numai din motive politice, ci și din gelozie.

După aproape douăzeci de ani, la 27 februarie 1934, în fața unui tribunal londonez s-a derulat din nou cazul atentatului împotriva paznicului lămpilor țarului. Martorii au prezentat iarăși tot ce s-a întîmplat atunci. Procesul nu a adus elemente noi, dar cîteva depoziții aveau să contribuie la conturarea și mai amănunțită a portretului omului lui Dumnezeu și să ajute la explicarea unei realități de neînțeles : cum a fost cu putință ca un țăran incult din fundul Siberiei să ajungă o personalitate atît de proeminentă ?

Maurice Paléologue, ambasadorul francez la Moscova, a declarat că o prințesă rusă, al cărei nume nu voia să-l divulge, îi mărturisise următoarele : „Din punct de vedere fizic, Rasputin este respingător. Are mîini murdare, unghii negre, mustăți neîngrijite, dar, cu toate acestea, este atrăgător. Are un temperament ieșit din comun și o fantezie fără margini. Uneori este de-a dreptul spiritual. Reușește să vorbească în parabole și are o înclinație profundă spre lucrurile misterioase".

Astea să fi fost oare toate atu-urile care i-au permis lui Rasputin să facă o carieră atît de amețitoare ? În fața tribunalului din Londra s-au auzit iarăși glasuri care spuneau că nu se poate ca Rasputin să nu fi recurs la sugestie, la hipnoză, că el însuși a fost probabil convins de darurile lui supranaturale și că reușea să transmită și celorlalți credința lui. Altfel cum s-ar putea explica faptul că oameni cu o educație aleasă i se supuneau orbește ?

Ucigașul lui Rasputin a depus ca martor al împrejurărilor din acea noapte. Cu calmul și prestanța care îi erau proprii, el a relatat tribunalului cum i-a oferit bărbatului sfînt prăjituri otrăvite și i-a turnat în pahar vin cu otravă, cum l-a împușcat după aceea cu pistolul. Și în completarea tabloului acelei nopți a mai adus un ultim detaliu.

Judecătorul :

— Și cum l-ați ucis în cele din urmă pe Rasputin ?

Iusupov :

— Purişkevici a mai tras asupra lui încă trei gloanţe, dar numai unul l-a nimerit.

Judecătorul :

— Şi atunci a murit ?

Iusupov :

— Nu, încă nu.

Judecătorul :

— L-aţi omorît, deci, dumneavoastră ?

Iusupov :

— Da, l-am lovit cu patul armei. Pînă la el n-am ucis pe nimeni, dar în cazul lui Rasputin am considerat că este de datoria mea să o fac. Şi am făcut-o !

Această mărturie avea să lămurească şi ultimul lucru în legătură cu care existau mai multe versiuni. Cadavrul lui Rasputin era plin de vînătăi, faţa de asemenea. Avea craniul spart şi la autopsie a reieşit că, în timp ce se găsea sub gheaţa Nevei, nimic nu i-ar fi putut lăsa aceste urme.

În faţa tribunalului londonez, prinţul Iusupov a mărturisit fapta sa, judecătorul i-a interogat cu interes pe eroii crimei, a găsit vinovată societatea cinematografică Metro-Goldwin-Mayer pentru că, prin scenele intime cu prinţesa Chegodieff, a adus prejudicii prinţesei Iusupova şi a condamnat-o să plătească reclamantei o despăgubire de 25 000 de lire sterline.

Acesta a fost ultimul şi cel mai răsunător ecou pe care l-a avut atentatul împotriva paznicului lămpilor ţarului. Întrucît se presupune că soţii Iusupov aveau pungă comună, prinţul Iusupov a fost deci primul şi ultimul atentator care nu numai că n-a fost condamnat şi pedepsit pentru crima sa, ci pe deasupra a mai şi cîştigat !

14

Onorabilul domn asasin

De patru ani se luptau armatele statelor europene, lăsînd pe cîmpurile de luptă milioane de morţi. America se hotărî să trimită în Europa forţe proaspete. În Rusia revoluţia din Octombrie ieşise victorioasă. Înfometată de

blocadă, Germania era îngenunchiată. Venise sfîrşitul războiului, oamenii se bucurau, dar se şi agitau.

La Kiel izbucnise revoluţia marinarilor, pe navele marinei lui Wilhelm al II-lea îşi făcură apariţia steaguri roşii. Împăratul înţelese în sfîrşit că pentru el se îngroşa gluma, de aceea, la 9 noiembrie 1918, abdică şi fugi în Olanda neutră. Monarhia austro-ungară se prăbuşise încă mai înainte.

Războiul se sfîrşise, izbucnise revoluţia. Cu două zile înainte ca împăratul să renunţe la tron, Kurt Eisner, ziarist de orientare radical-socialistă, organiză la München o lovitură de stat, apoi valul revoluţionar se întinse asupra întregii ţări. Membrii organizaţiei „Spartacus", printre care Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg, Wilhelm Pieck şi alţii, s-au întrunit de Anul Nou şi au fondat Partidul Comunist din Germania, care avea să devină forţa conducătoare a revoluţiei.

Peste numai zece zile însă, în jurul capitalei au început să se strîngă unităţi militare, pe străzi mărşăluiau detaşamente de voluntari. Noske, social-democrat şi deputat în parlamentul imperial, şi-a schimbat veşmintele şi convingerile şi a pătruns în Berlin în fruntea corpurilor înarmate, în calitate de împuternicit pentru apărarea republicii. Oamenii lui au ocupat redacţiile şi tipografiile, în faţa revoluţiei se găseau dintr-o dată trei mii de soldaţi înarmaţi, ceea ce reprezenta o forţă greu de biruit.

Unii au fugit, alţii au rămas. Karl Liebknecht şi Rosa Luxemburg au fost obligaţi să treacă în ilegalitate. Organizaţia le-a pregătit o ascunzătoare sigură, dar ofiţerii imperiali au reuşit să le dea de urmă. Două zile mai tîrziu avea loc prima crimă politică dublă de după război, care a zguduit întreaga lume, atît de dornică de pace.

La 16 ianuarie în ziarele berlineze de dimineaţă a apărut ştirea arestării lui Liebknecht. Redactorul se referea la un articol din „Rote Fahne", cotidianul Partidului Comunist din Germania, în care Liebknecht declara că nu renunţă la conducerea spartachiştilor, că fruntaşii comunişti nu au fugit, ci vor continua lupta pînă la victoria finală. După aceea, au început să-l caute.

Karl Liebknecht fusese adeseori, şi înainte de aceasta, destul de imprudent. În vîltoarea luptei, el uita că trebuie să fie vigilent, fapt pe care Rosa Luxemburg nu înceta să i-l reproşeze. Dar în cazul acesta, amîndoi au subapreciat pericolul. Chiar în acea seară a început să circule

printre locuitorii din Wilmersdorf vestea că Liebknecht se ascunde la niște cunoștințe de ale lui, la soții Markussohn, în casa cu numărul 43 de pe Mannerheim Strasse. Vestea ajunse și la urechile agenților informatori. L-au arestat, l-au urcat într-o mașină și l-au transportat în apropiere de grădina zoologică din Berlin, la hotelul Eden, pe care și-l alesese drept sediu divizia de gardă de cavalerie și pușcași. Chiar de la început Liebknecht își negă identitatea, dar în timpul percheziției corporale s-au găsit asupra lui cîteva scrisori purtînd pe plic numele și adresa lui, pe lenjerie avea cusută monograma, și, în plus, era cunoscut din aparițiile sale în public. La confruntare, martorii au declarat că este, într-adevăr, Karl Liebknecht.

În ziua respectivă în edițiile de seară ale ziarelor berlineze a apărut știrea bestialei crime : Karl Liebknecht și Rosa Luxemburg au fost asasinați ! Potrivit relatării semioficiale a cazului, apărută în „Vossische Zeitung", Karl Liebknecht fusese împușcat în timp ce încerca să fugă de sub escortă, iar Rosa Luxemburg pe cînd era dusă spre locul de detențiune preventivă. Redacția deținea aceste informații direct de la ofițeri ai comandamentului diviziei gărzii de cavalerie. Era deci o știre oficială și, cu toate acestea, neobiectivă. După cum se va vedea mai tîrziu, ea a fost dictată chiar de asasini pentru a se pune la adăpost de orice răspundere în legătură cu crima săvîrșită.

Ziarul „Freiheit" publică declarația unui martor ocular care, în timpul crimei, se aflase în fața hotelului Eden. „Știrea referitoare la felul cum au murit doctorul Liebknecht și Rosa Luxemburg nu corespunde adevărului. Amîndoi au fost uciși în fața hotelului de soldații instigați la crimă de ofițerii lor. Pe Liebknecht l-a lovit cineva cu patul armei, a doua lovitură primind-o chiar în clipa cînd era împins în mașină. În urma acestei lovituri a căzut la pămînt. Despre mulțimea de oameni care s-ar fi aflat în fața hotelului nici vorbă nu poate fi, strada fiind închisă la ambele capete".

Un alt martor ocular a relatat aceleași evenimente, iar ziarul „Freiheit" a publicat în ziua următoare declarația acestuia : „Crima a fost săvîrșită de soldați, sub comanda ofițerilor lor, și nu de către mulțime. Toți cei care se aflau în hotel, inclusiv personalul hotelului, pot declara că, în momentul respectiv, în fața clădirii nu se afla nici un fel de mulțime".

Acest martor mai dădu în vileag încă un element şi nu dintre cele mai puţin importante. „După ce totul a luat sfîrşit şi în ziare apăruse deja versiunea semioficială privind modul cum s-au desfăşurat evenimentele, directorul hotelului a convocat tot personalul, a citit în faţa lor articolul şi a spus că nu sfătuieşte pe nimeni să relateze în alt fel cele întîmplate. N-a reuşit însă să-i sperie pe toţi, căci unii dintre lucrătorii hotelului au afirmat că soldaţii au fost cei care i-au maltratat pe Liebknecht şi pe Roza Luxemburg. Pe Liebknecht l-au împuşcat apoi în maşină. Roza Luxemburg îşi pierduse cunoştinţa cînd au scos-o din hotel, poate era deja moartă. Seara, cînd şoferul s-a înapoiat la hotel, a declarat că i-au aruncat cadavrul într-un canal".

Trebuia să se întreprindă unele acţiuni de urmărire a asasinilor, în faţa opiniei publice lucrurile nu puteau fi totuşi trecute sub tăcere, şi astfel Jorns, consilierul suprem al tribunalului militar, a emis un ordin de începere a cercetărilor în legătură cu cele două asasinate. Nu se grăbea cu deschiderea procesului şi nici cei suspectaţi nu aveau vreun interes să se fixeze un termen mai apropiat. Erau ţinuţi într-o puşcărie elegantă, unde prietenilor le era permis să-i viziteze şi unde locotenentul Wilhelm Canaris, şeful de mai tîrziu al serviciului secret al lui Hitler, îi ţinea la curent cu mersul cercetărilor. Ziariştii erau preocupaţi de reconstituirea evenimentelor din noaptea aceea şi au ajuns la concluzia că ofiţerii au jucat un joc nu tocmai regulamentar.

Era neîndoios că n-a fost vorba de o întîmplare şi nici de o mulţime dezlănţuită, ci de o acţiune planificată şi pregătită minuţios dinainte. Era limpede de ce a luat-o maşina pe un drum dosnic, părăsit şi neluminat, precum şi de ce nu întîmplător motorul s-a oprit tocmai în locul cel mai întunecos şi imediat după săvîrşirea faptei a fost din nou pus în funcţiune, iar şoferul, pornind cu viteză maximă, a putut duce cadavrul lui Liebknecht la un loc păzit, unde corpul neînsufleţit al omului politic a fost predat ca fiind al unui bărbat necunoscut.

Reconsiderîndu-se împrejurările reiese că şi afirmaţia potrivit căreia Liebknecht, care era grav rănit, ar fi încercat să fugă, deşi, după ce fusese lovit cu patul puştii, abia se putea ţine pe picioare, este lipsită de logică. Asasinii au oprit într-un loc pustiu, l-au scos pe Liebknecht

din mașină, l-au dus pe un drum lăturalnic și aici, cu sînge rece, l-au împușcat.

Lovitura mortală i-a dat-o căpitanul Pflugk-Harttung, al cărui complice era soldatul Runge. Acesta trebuia să se înapoieze cît mai repede la hotel. Aici s-a postat în fața intrării împreună cu colegul său, Träger. Locotenentul Vogel și escorta lui au scos-o pe Rosa Luxemburg din holul hotelului și, prin ușa turnantă, au ieșit în stradă, unde Runge, agitat, a lovit-o pe arestată în cap cu patul armei. Femeia a căzut și, în timp ce zăcea la pămînt, Runge i-a mai aplicat o lovitură puternică. Nu mai mișca. Așa au băgat-o în mașină și au pornit. În timpul cursei locotenentul Vogel a tras un glonț în Rosa Luxemburg, care poate în momentul acela să fi fost deja moartă. După aceea i-au aruncat cadavrul într-un canal. Ei au afirmat însă că mulțimea dezlănțuită a smuls-o din mașină și a dus-o într-o direcție necunoscută. Era o minciună sfruntată. Nicăieri nu se afla nici o mulțime, nimeni nu putea bănui dacă și încotro va pleca mașina cu femeia arestată.

În timpul cercetării cazului, pe care ofițerii plănuiau să-l mușamalizeze, un rol important l-au jucat ziariștii din redacția ziarului comunist „Rote Fahne". Aceștia au căutat martori, ale căror depoziții le-au publicat, dovedind vinovăția locotenentului Vogel, care aruncase cadavrul Rosei Luxemburg în canal. Tot ei au reușit să strîngă dovezi și fapte sub a căror greutate ofițerul a fost nevoit să-și recunoască vinovăția, iar judecătorul să emită un mandat de arestare împotriva lui. O singură dată, la început, Vogel a declarat că nu este el asasinul. Spre sfîrșitul lui februarie au fost arestați și ceilalți ofițeri.

În ziua de 8 mai 1919 în fața tribunalului militar se aflau șapte acuzați : soldatul Otto Runge, căpitanul Horst von Pflugk-Harttung, locotenentul de marină Ulrich Rittgen și locotenentul Rudolf Liebmann, toți acuzați de a-l fi ucis cu premeditare pe doctorul Karl Liebknecht, precum și locotenentul Kurt Vogel, acuzat de asasinarea Rosei Luxemburg.

Tribunalul militar era prezidat de Ehrhardt, consilier al tribunalului militar, asistat de Mayer, de asemenea consilier al tribunalului militar, locotenentul Wilhelm Canaris și doi delegați ai diviziei gărzii de cavalerie, Ernst și Chimilewski. Acuzarea era reprezentată de Jorns, consilier al tribunalului militar.

Dezbaterile au început în jurul orei nouă dimineața, dar treizeci de minute mai tîrziu cei cîțiva ziariști cărora li se permisese accesul în sala de ședințe au înțeles că sînt spectatorii unei farse bine regizate.

Pentru asasinarea celor doi comuniști, soldatul Otto Runge a apărut din nou în fața tribunalului în anul 1945, după înfrîngerea Germaniei naziste. Depoziția sa a împovărat și mai mult contul răposatului, la acea dată, șef al serviciului secret al lui Hitler. Cu numai cinci zile înainte de începerea dezbaterilor, Canaris i-a înmînat lui Vogel un pașaport fals, lucrat perfect, cu numărul 2 575, pe numele Kurt Welsen. Lui Runge i-a dat de asemenea acte false și o mie de mărci pentru drum. S-a străduit atît de mult să-l scoată pe Vogel din închisoare, încît diligențele lui nu puteau trece neobservate nici de cei mai puțin perspicace gardieni. Vestea s-a răspîndit, iar Canaris a trebuit să fie arestat. A fost însă pus în libertate în aceeași zi. Atît de imparțiali erau deci unii dintre asistenții tribunalului în comportarea față de criminali ! De asemenea, președintele Ehrhard i-a instruit cît a putut mai bine pe acuzați, sau le-a sugerat răspunsuri care erau în avantajul lor.

Președintelui tribunalului :

— În timpul cursei, Liebknecht s-a simțit mai bine și v-a venit ideea să-l duceți cît mai repede la locul de deținere preventivă, nu-i așa ?

Runge :

— Da.

Președintele tribunalului :

— De ce ați ales un drum ocolit ?

Runge :

— Am mai explicat o dată. Arestarea avusese loc cu cîteva ore mai înainte. Trebuia să mă gîndesc la o eventuală ripostă. Și chiar dacă adversarul nu ar fi putut reține amănuntele drumului, trebuia să presupună că este dus spre Moabit...

A fost interogat Vogel, apoi din nou căpitanul Pabst și alți opt martori. Repetau mereu aceleași lucruri, străduindu-se să învăluie în ceață tabloul real al crimei. După aceea, se prezentă la bară pentru a depune mărturie doctorul Walter Grützner și, cu cîteva fraze, răsturnă edificiul înjghebat pînă atunci cu atîta trudă. Pînă cu trei zile după săvîrșirea crimei el deținuse funcția de comandant al detașamentului de pază de la hotelul Eden. Cînd a luat în

primire serviciul de la locotenentul Sander, îl aștepta o surpriză : „Domnul locotenent Sander m-a luat deoparte și mi-a șoptit că ar vrea să mă roage — dacă îmi amintesc bine, din ordinul domnului căpitan Pabst — să vorbesc cu grupa să depună mărturii inteligente..."

Walter Grützner era de profesie jurist, el a refuzat să execute ordinul și a atras atenția că atitudinea căpitanului Pabst constituie un îndemn condamnabil la mărturie falsă. Locotenentul Sander, pe care tribunalul a trebuit de asemenea să-l interogheze, a confirmat spusele lui Grützner, făcînd doar precizarea că ordinul i-l dăduse căpitanul Pflugk-Harttung, și nu Pabst.

Ceilalți martori și-au jucat rolurile după indicațiile regizorului : de crima împotriva Rosei Luxemburg se făcuse vinovat locotenentul Kurt Vogel. Ei au afirmat că din ordinul lui soldații au aruncat cadavrul în Landwehrkanal. În depoziția lui Vogel s-au intercalat și unele lucruri suspecte. Astfel, el a recunoscut că lîngă șofer se mai afla un om, dar n-a vrut să dea în vileag numele acestuia.

Din procesul verbal cuprinzînd interogatoriile martorilor demnă de atenție este și depoziția lui Alker, care capătă o deosebită importanță pentru epilogul ce avea să se desfășoare la o jumătate de secol după săvîrșirea crimei. Alker declarase în anul 1919 :

„Mașina s-a pus în mișcare. În acel moment pe scara din spate a sărit un soldat și, mai înainte ca mașina să facă zece metri, a lovit-o din nou pe doamna Luxemburg. După ce mașina a parcurs vreo sută de metri s-a auzit o împușcătură. M-am înapoiat la soldații de pază. Peste o oră s-a întors și Runge. Tot atunci s-a întors și detașamentul care, mai mult ca sigur, îl transportase pe doctorul Liebknecht. Soldații se certau între ei cu glas tare, aveau două sticle cu vin și cîteva sute de țigări pe care și le-au împărțit. M-am dus și eu la masa lor și i-am întrebat dacă doctorul Liebknecht a murit cu adevărat. Unul dintre camarazi mi-a spus că e ciuruit ca o strecurătoare. Am întrebat cine le-a dat vin și țigări. Mi-au spus că le-au primit de la ofițeri..."

În cuvîntul de închidere, acuzatorul public Jorns încercă să dovedească că-și merită pintenii. Solicită circumstanțe atenuante, deși încheie prin a cere pedepsirea severă a asasinilor. În realitate, el se situa de partea lor. Alocuțiunea rostită reprezenta o adevărată pledoarie în sprijinul criminalilor.

„Trebuie să recunoaștem tuturor acuzaților, ca circumstanțe atenuante, integritatea lor anterioară, aprecierile de serviciu deosebit de favorabile făcute de superiori. Totodată trebuie să ținem seama că pe toată perioada războiului ei au luptat pe front. Din păcate, domnilor, războiul estompează granița dintre noțiunea de bine și cea de rău și dintre ceea ce este moral și ceea ce este imoral... O viață de om nu are prea mare preț. Revoluția din țara noastră nu a contribuit la creșterea nivelului moral al oamenilor. Trebuie să avem în vedere și starea nervilor noștri, a noastră a tuturor, pentru că nu trăim în condiții normale. Putem fi încredințați că nici unul dintre acuzați nu a fost mînat la comiterea acestor fapte de mobiluri meschine și necinstite și că ele au avut loc într-o perioadă agitată, pornind de la o greșită înțelegere a intereselor politice".

Runge și Vogel au fost condamnați la cîte patru ani închisoare și au fost scoși din armată. Ceilalți, de la tribunal au plecat acasă.

Actul al doilea al tragediei s-a jucat cu o jumătate de secol mai tîrziu. Ziaristul vestgerman Ertel a început să studieze documentele acelei vremi, vrînd să scrie un scenariu pentru un film documentar de televiziune, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la săvîrșirea dublului asasinat politic. Concluzia la care a ajuns era de necrezut. Condamnatul, locotenentul Vogel, era nevinovat, asasinul fiind cu totul altcineva, un om care trăiește și astăzi liniștit în Republica Federală Germania.

Dar să mai aruncăm o privire asupra evenimentelor de atunci, de data aceasta cu optica imparțială a generației pentru care anul 1919 înseamnă deja istorie. Hotelul Eden din Berlin devenise statul-major al unităților contrarevoluționare, formate din rămășițele membrilor tuturor armelor posibile, de la marinari pînă la vînători. Comandantul acestei formații eterogene, care pornise spre capitală pentru a o apăra de revoluția roșie, era general-locotenentul Bernhard von Hoffman, un om bolnav și istovit. Avea un locțiitor abil în persoana căpitanului de stat-major Waldemar Pabst, care urmărea să se facă apreciat de noul regim. El a fost cel care a hotărît să se descotorosească de Karl Liebknecht și de Rosa Luxemburg printr-o crimă. Nu avea însă destul curaj pentru a realiza singur acest plan, de aceea i-a vîrît soldatului Runge în buzunar o hîrtie de o sută de mărci contra căreia soldatul trebuia să săvîrșească în locul lui această faptă

murdară. De aceea își dădea atîta silință Otto Runge, de aceea era atît de grăbit să se întoarcă la hotel, pentru a prinde escorta care o ducea pe Rosa Luxemburg și a-și plăti cei treizeci de arginți.

Cine a ucis-o, așadar, pe Rosa Luxemburg ? Toate depozițiile acuzaților și ale martorilor se învîrt în jurul unui necunoscut, care a sărit pe scara mașinii în timp ce era în mers. La scurt timp după aceea s-a auzit o împușcătură. Abia în cursul investigațiilor penale, care au avut loc în anul 1922, șoferul acelui automobil, Janschkow, a avut curajul să vorbească. El a declarat : „Persoana în cauză era locotenentul de marină Hermann Wilhelm Souchon".

Acesta este asasinul Rosei Luxemburg.

I s-a trimis o citație să se prezinte în fața tribunalului, dar el nu s-a prezentat, preferînd să se mute la repezeală în Austria. Anchetatorul s-a mulțumit cu această constatare și a clasat dosarul. Nici măcar nu a încercat să ceară oficialităților austriece extrădarea criminalului.

Astăzi, la o vîrstă foarte înaintată, Waldemar Pabst trăiește în Republica Federală Germania. Întrucît, conform legilor vest-germane, crima asasinării lui Liebknecht și a Rosei Luxemburg este de mult prescrisă, în anul 1959 el a făcut mărturisiri publicistului Günther Nollau.

Waldemar Pabst, despre care ziariștii afirmă că are o formă de scleroză foarte avansată, nu a încercat să ascundă adevărul și a recunoscut că el a fost inițiatorul dublului asasinat, arătînd și motivele care l-au condus la tragica hotărîre. A mărturisit că i-a auzit de cîteva ori pe cei doi vorbind la adunări publice, știa cît de convingătoare le erau luările de poziție și și-a dat numaidecît seama că de partea contrarevoluției nu se aflau personalități de talia lor, care ar fi putut să-i concureze. De aceea, a hotărît să-i lichideze pe cei doi adversari periculoși. Cînd s-a ivit prilejul, el devenind comandantul diviziei de gardă de cavalerie, a dat ordin ca fruntașii revoluționari să fie arestați și închiși în hotelul Eden, fără intenția de a-i transporta într-o detențiune preventivă la închisoarea Moabit. Conform planului dinainte stabilit, Rosa Luxemburg a fost împușcată de Hermann Souchon, pe atunci locotenent de marină, la o întretăiere de străzi, nu departe de hotelul Eden. Niciodată nu se reușise să se dovedească cu certitudine că asasinul ar fi Kurt Vogel. A rămas totuși o enigmă : de ce a tăcut Vogel cu atîta îndărătnicie ?

Asasinul Rosei Luxemburg trăiește în Germania occidentală și, pentru că, după lege, nu i se mai poate întîmpla nimic, în prezent se judecă cu un studio de televiziune pentru filmul documentar pe care l-a difuzat cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la săvîrșirea acestei crime politice și solicită, prin tribunalul local din Stuttgart, suma de douăzeci de mii de mărci drept despăgubire pentru pîngărirea bunei sale reputații.

Dar și această acțiune judiciară, chiar dacă de astă dată s-a desfășurat în straie civile, a adus noi mărturii cu privire la metodele contrarevoluționarilor fasciști din anul 1919. La recentul proces de la Stuttgart a depus mărturie și baronul Albert Wechmar, care în anul 1919 era locotenent într-un detașament al gărzii de cavalerie de la hotelul Eden. El a fost de față cînd escorta militară i-a scos din hotel pe cei doi arestați și cînd a plecat cu ei. Iată ce a declarat Albert Wechmar în anul 1970 :

„În seara aceea, precum și mai tîrziu, atît printre ofițerii de la hotelul Eden, cît și în rîndurile personalului hotelului se spunea că un anume locotenent Souchon a sărit pe scara mașinii care o transporta pe Rosa Luxemburg și a împușcat-o".

...Și totuși onorabilul domn asasin trăiește nepedepsit.

15

Prorocul din Schwabing

Războiul se încheiase prin înfrîngerea Germaniei. „Freikorps"-urile înăbușiră la Berlin revoluția spartachiștilor, în Bavaria, unde pînă atunci domnise formal Ludovic al III-lea, în seara zilei de 7 noiembrie 1918 a avut loc la Theresienwiese o mare întrunire a socialiștilor. Monarhia a căzut, Bavaria a devenit republică, iar în fruntea guvernului a fost instalat Kurt Eisner.

Unii îi admirau curajul, nu era o treabă ușoară să preiei conducerea într-o perioadă atît de tulbure, alții erau de părere că este un visător naiv, un literat romantic, care

și-a pierdut judecata, împins de dorința de a se vedea instalat în fotoliul șefului guvernului. Țara era total sleită, magazinele erau goale, nu se găsea îmbrăcăminte, nici încălțăminte, oamenii nu aveau ce mînca, nu apăreau ziarele. Cei care aveau mai multă minte au tras obloanele. Și-au închis porțile și teatrele. Oamenii se zăvorau în case, se temeau să iasă pe străzi, nimeni nu știa ce surprize îi rezerva ziua de mîine, viitorul îi îngrozea pe toți. Numai redactorului Kurt Eisner, om de cincizeci și unu de ani, nu-i era teamă. El a preluat conducerea guvernului cu un elan neobișnuit.

Era mic de statură și arăta ca un boem din cartierul Schwabing al artiștilor din München. Purta o barbă care-i flutura în vînt ca unui proroc. Venise la München de la Berlin, era deci un străin. Cîteva semestre urmase cursurile unei școli superioare, apoi lucrase într-o redacție, mai întîi la cotidianul social-democrat „Vorwärts", apoi ca foiletonist la „Münchener Post".

Se întîlnea cu literați radicali de stînga, iar în ianuarie 1918 a luat cuvîntul la o adunare publică în fața muncitorilor din München, chemîndu-i la grevă. A fost arestat și acuzat de trădare de țară. Nu i s-au scos cătușele decît în momentul cînd a fost propus candidat la un post de senator din partea partidului social-democrat independent.

A izbucnit revoluția și Consiliul soldaților și muncitorilor din München l-a ales președinte al consiliului de miniștri și, totodată, ministru al afacerilor externe. Părerile erau împărțite în ceea ce privește capacitatea lui de a face față celor două funcții, care implicau atîta răspundere. Kurt Eisner n-a avut însă timp să-și arate calitățile sale de om de stat.

Un lucru e cert. Guvernul lui n-a reușit să readucă în țară ordinea și calmul, să îmbunătățească situația din domeniul aprovizionării, să procure oamenilor îmbrăcăminte și încălțăminte. Prin orașe se auzeau împușcături, se prăda ca-n codru. Din cauza stării de incertitudine, se răspîndi zvonul că, în loc să se îngrijească de rezolvarea problemelor interne, Eisner este preocupat de niște relații politice externe fără însemnătate. Se pregătea pentru tratative de pace cu Franța și tocmai în legătură cu aceasta voia să dea publicității unele documente din dosarele consilierului bavarez de legație von Schön, din perioada atentatului de la Sarajevo și a declarării războiului. Din acestea

reieșea că Germania este inițiatoarea conflictului mondial și că, prin urmare, ea trebuie să poarte toată răspunderea pentru pagubele pricinuite și să ia asupra ei povara reparațiilor. Prin reprezentanții ei, Republica bavareză pregătea pentru întreaga Germanie condițiile unor tratative de pace, care să apere țara de tot ce i se putea întîmpla mai rău.

Prin declarația sa, șeful guvernului bavarez făcea să se agraveze și mai mult situația de haos politic care exista în Germania din acea vreme. De aceea, cînd și-a expus planul la Congresul internațional al socialiștilor de la Berna, împotriva lui s-a ridicat un adevărat val de opoziție, iar ministrul de externe berlinez a protestat vehement împotriva declarației lui. Cu toate acestea, Kurt Eisner nu s-a speriat și a întrerupt relațiile cu Berlinul. Se-nțelege că pe zi ce trecea pierdea tot mai mult simpatia opiniei publice. Condițiile de viață nu se îmbunătățiseră, starea de nesiguranță persista, guvernul nu se îngrijea să astîmpere foamea oamenilor.

În ianuarie 1919 au avut loc alegeri. Partidul independenților, reprezentat în guvern de Kurt Eisner, a obținut numai 2,5% din voturi, adică doar trei locuri din o sută șaptezeci. Dar nici acest insucoces nu l-a abătut pe Eisner din drumul său. Fusese înfrînt, dar nu renunță la funcția sa și chiar în prima sesiune a parlamentului local se avîntă din nou la luptă. La 11 ianuarie avea să se hotărască viitorul Republicii bavareze și al lui Kurt Eisner. Numai că nimeni nu bănuia care va fi acesta.

În jurul orei 10, Kurt Eisner ieși din clădirea Ministerului Afacerilor Externe. Era însoțit de secretarul său, Fachenbach, și de un soldat care trebuia să-i asigure securitatea personală. Cînd a ieșit în strada Promenadei l-a ajuns din urmă un tînăr. Acesta a scos pistolul și a tras trei gloanțe. Președintele guvernului Republicii Bavaria a căzut, atentatorul îl nimerise drept în cap. Soldatul a ridicat piedica armei și a tras șase gloanțe asupra atentatorului, care de asemenea a căzut la pămînt.

Kurt Eisner murise. Atentatorul a fost dus mai întîi la direcția poliției, care se afla în apropiere, și apoi la clinica universitară de chirurgie a profesorului Sauerbruch. Acesta îl operă și-i salvă viața. Chiar în aceeași seară atentatorul și-a recăpătat cunoștința.

Cel care trăsese era contele Anton von Arco-Valley, un bărbat foarte scund, în vîrstă de douăzeci și doi de ani.

După război slujise în armată cu gradul de locotenent al unui regiment de cavalerie. Convingerile l-au determinat să-l asasineze pe șeful guvernului cu a cărui politică nu era de acord. Dorea să-l elimine definitiv din viața publică. Eisner pierduse mai demult încrederea opiniei publice, dar, în calitate de victimă a atentatului, a devenit un erou. La amiază în întreg Münchenul a fost declarată o grevă generală, iar seara a trebuit să fie introdusă starea de urgență.

Mulți socoteau că cel care avea de cîștigat de pe urma morții lui Eisner este, în primul rînd, adversarul său politic, ministrul Erhard Auer. Vestea despre atentat ajunse la sesiunea parlamentului local. La numai cîteva minute de la săvîrșirea atentatului, în sala parlamentului a intrat Fachenbach, secretarul lui Eisner, și a relatat cele întîmplate. Auer a rostit cîteva cuvinte frumoase despre fostul său adversar.

Imediat după ce și-a terminat discursul, în clădirea parlamentului au intrat doi bărbați. Aceștia, după cum a reieșit mai tîrziu, erau măcelarul Alois Lindner și brutarul Georg Frisch. Lindner, îmbrăcat în uniformă, fără chipiu, a deschis ușa de la intrarea în sală, a alergat spre tribuna de la care vorbea Auer și, exact în clipa în care ministrul și-a terminat discursul, a scos pistolul și a tras asupra lui. Un maior al Reichswehr-ului, însărcinat cu asigurarea securității în clădire, s-a aruncat asupra atentatorului, încercînd să-l oprească, dar s-a ales și el cu o rană gravă. Nu l-a putut feri nici pe ministrul Auer, asupra căruia atentatorul a tras alte gloanțe. A căzut victimă și deputatul Ohsel, căruia un glonț i-a trecut direct prin inimă.

Împușcăturile au provocat panică în sala în care avea loc sesiunea, deputații s-au ridicat de la locurile lor încercînd să fugă pentru a se pune la adăpost. Cîțiva dintre ei au deschis ferestrele și au sărit în stradă. Atacul din sala în care se desfășura sesiunea plenară a parlamentului local a fost atît de neașteptat pentru cei prezenți, încît nimeni n-a fost în stare să intervină și cei doi atentatori și-au putut vedea liniștiți de drum, părăsind clădirea. Lindner a trecut peste granită în Ungaria, dar mai tîrziu a fost reținut cu ocazia unei treceri prin Austria și arestat. Frisch a dispărut fără urmă, iar poliția s-a străduit mult timp după aceea să găsească locul unde se ascun-

dea. În cele din urmă au ajuns amîndoi în fața tribunalului.

Asasinul lui Kurt Eisner a așteptat mult pînă să fie judecat. Trecuse un an de la comiterea atentatului cînd doctorii s-au hotărît să-l declare răspunzător pentru fapta sa. Contele Arco-Valley s-a prezentat în fața completului de judecată la 15 ianuarie 1920. Mic de statură cum era, slab, cu ochelari cu rame de aur, părea un student. N-a luat loc pe banca acuzării, i s-a oferit un scaun. Apoi, din depozițiile acuzatului și ale martorilor, a început să se contureze tabloul vieții acestui monarhist declarat.

Avea douăzeci și trei de ani. Tatăl său, un general bavarez, murise pe vremea cînd fiul lui era încă la școala primară. Apoi a izbucnit războiul, băiatul și-a luat bacalaureatul și a fost încorporat la cavalerie. A trecut prin cîteva din fronturile primului război mondial, devenind un adevărat ofițer german, cu toate atributele pe care le implică această noțiune nepopulară. În primul rînd, idolatrizarea unei discipline oarbe și a îngîmfării prusace. Tînărul conte a luptat așa cum se cerea, obținînd pentru abnegația lui decorații și gradul de locotenent. Era mîndru de cariera sa militară, plină de succese. Cînd Germania imperialistă a pierdut războiul, iar soldații puterilor învingătoare le-au smuls germanilor epoleții în negru-alb-roșu, el a plîns de mînie și de necaz.

În momentul cînd Ludovic al III-lea a fost silit să demisioneze și contele Arco-Valley a aflat că regina murise de durere, a strîns pumnii și a jurat răzbunare. Pentru toate cîte s-au întîmplat trebuie să plătească bolșevicii și vîndutul Eisner, care, prin politica lui, le face jocul. Președintele consiliului de miniștri Eisner este un trădător, trebuie să fie pedepsit, spunea el. Contele Anton von Arco-Valley, care jurase cîndva credință drapelului german, se simțea legat de acest jurămînt și după înfrîngerea armatelor lui Wilhelm. De aceea, luă hotărîrea să continue lupta pentru victoria Germaniei pe noi fronturi. A ales crima, întrucît era convins că nu există căi legale pentru a scăpa de acest dușman.

Aidoma multor atentatori fanatici dinainte și de după el, Arco-Valley nu și-a tăinuit planul. A vorbit la cazino despre intenția lui de a ucide, ba s-a destăinuit pînă și cameristei lui. Aceasta a rîs și s-a gîndit că ceva nu-i în regulă cu tînărul domn. A doua zi i-a pregătit baia și domnul conte s-a cufundat în cadă, apoi s-a

îmbrăcat cu haine călduroase, gîndind că la închisoare va fi mai frig, şi-a luat pistolul, s-a aşezat la masă şi pe un sfert de coală a aşternut motivele, după părerea lui suficiente, pentru care Eisner trebuia să moară : a încercat să promoveze dictatura anarhiştilor, era bolşevic şi evreu, şi nici măcar de origine germană [1], şi, în plus, trădător de ţară. În motivările aduse de contele Arco-Valley se disting trăsăturile de mai tîrziu ale nazismului, rasismului şi antisemitismului : tot ce nu-i german este rău. Terminînd de scris, ieşi în stradă şi se duse să-şi întîlnească victima.

În jurul orei nouă ajunse în colţul străzii Promenadei. Lîngă clădirea parlamentului local se găsea un grup de oameni. Contele Arco-Valley bănui că sînt spartachişti, i se făcu frică, se întoarse şi porni în întîmpinarea lui Eisner, cu toate că iniţial intenţionase să-l omoare în mod demonstrativ chiar în faţa clădirii parlamentului.

Kurt Eisner apăru pe trotuar însoţit de oamenii săi, contele scoase pistolul din buzunar, ochi, şi trase două gloanţe... Împuşcăturile l-au speriat pe soldatul care-l păzea. Acesta a început să tragă. Contele Arco-Valley a căzut la pămînt şi mai tîrziu s-a trezit în patul unei clinici chirurgicale.

În cazul contelui Arco-Valley este interesant de urmărit cum a ajuns el la această crimă premeditată. Desigur, Arco-Valley considera intenţia de a ucide ca pe o problemă oarecare, pregătirile nu l-au tulburat de fel. În seara dinaintea crimei s-a întîlnit cu contele von Bismarck, cu domnul Mallinckrodt şi cu două doamne, s-a distrat ca de obicei, apoi s-a dus la culcare. Dimineaţa a făcut baie, a telefonat la clădirea parlamentului şi a întrebat cînd se deschide sesiunea, apoi s-a îmbrăcat şi, printre altele, i-a spus cameristei că se duce să-l ucidă pe preşedintele consiliului de miniştri, Eisner. După comiterea crimei n-a avut nici cea mai mică mustrare de conştiinţă.

Preşedintele :

– Înainte de a înfăptui crima, v-aţi gîndit şi la consecinţe ?

Acuzatul :

— Mă temeam că ne aflăm în faţa pericolului instaurării unei republici a sfaturilor.

[1] Eisner se născuse în Austria. — *Nota trad.*

Nu era un răspuns direct la întrebare, dar trăda motivele politice care l-au împins la acea faptă. Era convins că ucide pentru apărarea monarhiei bavareze și a poporului german și că, omorîndu-l pe șeful guvernului, nu face decît să-și îndeplinească o datorie patriotică.

Tribunalul a cerut consultarea unor specialiști în psihiatrie și aceștia au căzut de acord că Arco-Valley este întru totul responsabil, dealtfel el a declarat că este gata să sufere consecințele pentru fapta sa. A fost condamnat la moarte, dar fără pierderea drepturilor civile, întrucît nu a acționat dintr-un mobil necinstit, ci mînat de înfocarea sa patriotică. Mai tîrziu, guvernul bavarez a revăzut motivele acțiunii și pedeapsa contelui Arco-Valley a fost comutată în închisoare pe viață. N-a rămas însă mult în spatele gratiilor, după patru ani se afla din nou în libertate. În 1924, ministrul bavarez al justiției l-a iertat de restul pedepsei. Așa că a trăit și în perioada celui de-al doilea război mondial și a murit abia în anul 1945.

Măcelarul Lindner, brutarul Frisch, gravorul Merkert și magazionerul Schlund au fost judecați pentru atentatul din clădirea parlamentului abia în decembrie 1919. Lindner fugise, iar după ce a fost prins la granița austriacă tratativele pentru predarea lui au durat cîteva luni. De cum au început să-l interogheze, s-au convins că omul nu este normal. Dealtfel, nu fusese luat nici în armată, pentru că suferea de o boală de nervi. Nu putea fi normal de vreme ce afirmase în repetate rînduri, față de martori, că îl va ucide pe ministrul Auer. La 7 decembrie 1918 a participat la un puci care urma să-l oblige pe Auer să bată în retragere. După ce puciul a eșuat, s-a hotărît să aleagă o altă cale pentru a-l împiedica să-și exercite funcția.

Președintele :

— Regretați fapta comisă, ați fi și acum gata să-l ucideți pe Auer ?

Lindnér :

— O regret așa cum regretă orice om moartea unui semen de-al său, dar ca om politic nu regret. Auer era un trădător de țară. A înșelat poporul, a vrut să împiedice progresul revoluționar și să reinstaureze vechea monarhie.

Frisch, ajutorul lui Lindner, era epileptic. De la bun început a declarat că nu este părtaș la crimă, dimpo-

trivă, el l-a urmărit pe Lindner pentru a-l împiedica s-o săvîrşească, dar Lindner era foarte pornit. Ceilalţi doi acuzaţi au declarat că nu au nimic comun cu atentatul, ei au alergat spre sala unde se desfăşura sesiunea pentru a-l ajuta pe brutarul Frisch, cînd au văzut că n-o scoate la capăt cu Lindner.

Pentru crimă, Lindner a fost condamnat la paisprezece ani de temniţă, iar Frisch la trei ani şi jumătate. Lindner a petrecut în închisoare opt ani încheiaţi.

16

Berlin—Königsallee

Primul război mondial luase sfîrşit. Pe fronturi luptaseră şaptezeci de milioane de oameni, din paisprezece state, care şi-au exprimat reciproc vrăjmăşia. Zece milioane dintre ei au murit pe cîmpurile de luptă, alte milioane sfîrşind prin spitale. Cheltuielile militare au atins un cuantum fantastic : mai mult de două sute de miliarde de dolari. După ce reprezentanţii statelor participante la război au semnat armistiţiul la Compiègne, oamenii ar fi putut să înceapă să trăiască în pace şi linişte, dar numai peste un an a fost asasinat M. Erzberger, tocmai pentru că semnase acest document din partea delegaţiei germane. Dezbrăcaţi de uniforme, mercenari germani au început să joace rolul de provocatori.

Prin Tratatul de pace de la Versailles, Germania învinsă a fost obligată la plata unor despăgubiri importante. În afară de pierderea coloniilor, a posibilităţilor de a exploata zăcămintele de cărbune şi minereu de fier, de confiscarea navelor comerciale, Germania, adusă de război într-o stare jalnică, datora 132 de miliarde de mărci aur drept despăgubiri de război, în afară de cele 150 de miliarde de mărci aur (aproximativ 600 de miliarde de mărci vest-germane la cursul de astăzi) la cît se ridicau datoriile proprii de război. Orice om cu judecată îşi putea da seama că erau nişte condiţii irealizabile.

Primul ministru britanic a fost cel care a început să pledeze în favoarea singurei soluții rezonabile : Germania trebuie să se pună mai întîi pe picioare din punct de vedere economic și numai după aceea să procedeze la plata despăgubirilor de război. Dar, pentru ca acest lucru să fie posibil, era necesară mai întîi o nivelare a raporturilor economice și politice între statele europene. Ca urmare, guvernele britanic și francez au convocat în luna aprilie 1922 o conferință economică internațională în orașul italian Genova, conferință care a devenit o piatră de hotar în relațiile internaționale. Pentru prima oară după război, „Republica de la Weimar" lua loc la masa tratativelor ca stat independent și partener cu drepturi egale. Participau de asemenea reprezentanți ai Uniunii Sovietice, pe care pînă atunci puterile occidentale o ignoraseră. Invitarea delegației sovietice nu era un act dezinteresat din partea marilor puteri occidentale. Francezii sperau că vor reuși să obțină cu acest prilej recunoașterea vechii datorii de treizeci de miliarde de franci aur pe care guvernul francez îi împrumutase țarului rus pentru înarmarea trupelor împotriva Germaniei, iar delegația britanică se gîndea că va obține despăgubirea acționarilor englezi pentru capitalul pierdut ca urmare a naționalizărilor din domeniul petrolului făcute de regimul sovietic. Delegația sovietică primise instrucțiuni precise din partea lui Lenin ca nici unul dintre membrii ei să nu accepte vreun compromis în legătură cu treburile interne ale noului stat.

Comisarul poporului G. V. Cicerin, împreună cu colaboratorii săi, au venit la Genova pregătiți să discute cu toată seriozitatea problemele legate de relațiile internaționale. Cancelarul Josef Wirth, conducătorul delegației germane, formată din șaptezeci de experți, și ministrul afacerilor externe, Walther Rathenau, sperau că la această conferință vor reuși să găsească în sfîrșit o soluție care să ducă la renașterea industriei germane. Rathenau dorea să trateze cu puterile occidentale, care, se înțelege, nu puteau să nu-l bage în seamă, dar era pregătit să poarte discuții și cu Cicerin. Mult timp nu s-a ajuns la nici un rezultat, frîna constituind-o tratativele duse de englezi și francezi cu germanii, prin care se urmărea cu totul alt scop și anume : crearea, împreună cu „Republica de la Weimar", a unui front comun împotriva Uniunii Sovietice.

Interesele periferice ale partenerilor au torpilat încheierea unor acorduri pe care toată lumea le aștepta.

Nici tratativele secrete anglo-franco-sovietice nu au dus la vreun rezultat. În acest moment de cumpănă interveni propunerea delegației sovietice, făcută într-un mod oarecum neobișnuit.

La 15 aprilie, orele două noaptea, la hotelul delegației germane sună telefonul. La celălalt capăt al firului era Sabanin, împuternicitul lui Cicerin, care ceru să vorbească cu ambasadorul german, Maltzahn. Îl rugă să binevoiască să comunice conducătorilor delegației germane că delegația sovietică propune o întîlnire și discutarea în cadrul unor tratative bilaterale a problemelor care-i interesează. Ambasadorul Maltzahn se îmbrăcă și la ora două și jumătate noaptea îi prezentă ministrului afacerilor externe, Rathenau, propunerea sovietică. Acesta și-a dat seama că sovieticii doresc purtarea unor tratative deschise, care ar fi putut aduce rezultate concrete.

Delegațiile germană și sovietică s-au întîlnit în zori. În aceeași zi Rathenau și Cicerin au semnat un acord pentru anularea reciprocă a datoriilor de război. Delegația guvernamentală germană renunța la revendicările privind întreprinderile proprietarilor germani naționalizate în Uniunea Sovietică și la plata compensațiilor, cu condiția ca sovieticii să nu recunoască compensații nici altor state capitaliste. Acordul a intrat în istorie sub titlul de „Tratatul sovieto-german de la Rapallo" și conținea principalele premise pentru normalizarea relațiilor comerciale reciproce, cu aplicarea principiului clauzei națiunii celei mai favorizate. Cele două țări au stabilit relații diplomatice.

Tratatul sovieto-german de la Rapallo a constituit un mare succes politic, Cicerin reușind să zădărnicească planurile țărilor capitaliste occidentale de a crea un cerc închis în jurul Uniunii Sovietice. Pe de altă parte, grație acestui tratat, la trei ani de la terminarea războiului, Germania ieșea din izolarea de pînă atunci. Walther Rathenau, un remarcabil om de stat, a fost primul care a înțeles că Uniunea Sovietică este o realitate politică, că trebuie să se țină seama de noul stat al muncitorilor și țăranilor, că politica europeană și mondială trebuie să respecte glasul unui popor de milioane de oameni. Și tocmai această poziție a fost una din cauzele morții lui violente.

La scurt timp după ce s-a întors de la Conferința economică internațională de la Genova, fiind singurul, în afară de sovietici, care se putea mîndri cu un succes pal-

pabil, campania instigatoare a cercurilor reacționare a mers atît de departe, încît la periferiile Berlinului au început să apară afișe cu incredibila instigare : „Ucideți-l pe Rathenau !"

Din brigada de trist renume a lui Ehrhardt (după eșuarea puciului lui Kapp—Löttwitz [1] a fost scoasă în afara legii) a luat ființă organizația secretă „Consul", aflată sub conducerea căpitanului de corvetă Ehrhardt, și camuflată sub firma fictivă „Societatea bavareză pentru prelucrarea lemnului". Programul ei era alcătuit dintr-o serie de crime politice, prin care urmărea să influențeze evoluția vieții în Germania.

După cum se spune, ideea de a-l asasina pe ministrul Rathenau nu i-a venit vreunuia dintre asasini, ci unui student de șaptesprezece ani, Stubenrauch. Acesta a împărtășit planul său „revoluționar" unui coleg, Günther. În timpul războiului acesta dezertase, totuși conta ca un naționalist convins și devenise membru al unei duzini întregi de organizații naționaliste. Și pentru că printre iuncheri și teroriști se simțea ca acasă, a doua zi a destăinuit și el planul unui oarecare locotenent de marină, Erwin Kern, terorist cu experiență, un aventurier în vîrstă de douăzeci și patru de ani, care nu tînjea decît după glorie. Dacă păcătuia împotriva adevărului, afirmînd că-și riscă viața, ce importanță avea ? „Așa cum îmi dicta onoarea militară, la 8 noiembrie 1918 mi-am zburat creierii cu un glonț. Acum sînt mort", declara el patetic companionilor săi. „Ceea ce trăiește din mine, nu sînt eu, din ziua aceea nu mai cunosc nici un eu. Cel ce se înfrățește cu moartea trebuie să știe să se tutuiască cu diavolul. Știu că voi cădea, știu că voi fi nimicit, dar nu-mi rămîne altceva de făcut decît să dau ascultare propriei mele conștiințe..."

Grupa din Berlin a organizației „Consul" dispunea și de alte elemente de acest calibru, printre care un inginer de douăzeci și șase de ani, Herman Fischer, fost cîndva locotenent în brigada lui Ehrhardt. Era un tip liniștit, o fire mai degrabă meditativă, ofițer devotat cu trup și suflet carierei sale, așa cum se putea naște numai în Prusia acelor vremi.

Ernst Werner Techow abia împlinise douăzeci și trei de ani, dar se făcuse remarcat încă din timpul puciului lui Kapp-Löttwitz. Era foarte devotat ideii de organizație

[1] Scopul puciului era lichidarea „Republi ii de la Weimar". — *Nota trad.*

secretă, iar fratele lui, Hans Gerd, mult mai tînăr, de numai şaptesprezece ani, la fel. Acesta începuse să ia parte la puciuri de la paisprezece ani în calitate de curier. Lui Ernst von Salomon, în vîrstă de nouăsprezece ani, i-a fost retras gradul de locotenent de marină şi a devenit cronicarul evenimentelor acelor zile ; Hardtmuth Plaas, de douăzeci şi unu de ani, avea să fie mai tîrziu un nazist proeminent, iar după atentatul împotriva lui Hitler a fost arestat odată cu amiralul Canaris, şeful contraspionajului, şi, curînd după aceea, executat. Iată-l acum lucrînd alături de Willy Günther, la pregătirea atentatului împotriva ministrului Rathenau.

Planul avea o concepţie simplă şi modernă, de bună seamă autorii lui s-au inspirat după cele mai noi metode ale gangsterilor din Chicago. Au hotărît să procure o maşină sport, rapidă, şi să-l aştepte pe Rathenau nu departe de casă, la capătul lui Königsallee din Berlin, de unde, de regulă, la ora zece dimineaţa, pleca spre minister. Îl vor depăşi din mers şi vor trage asupra lui cu pistoale automate. Pentru orice eventualitate, vor avea în buzunare şi cîteva grenade de mînă. După aceea vor apăsa puternic pe accelerator şi se vor face nevăzuţi după cel mai apropiat colţ.

Un plan scelerat, demn de nişte desperaţi de douăzeci de ani, dar realizabil. În plus, ei nu numai că se pricepeau să-l ducă la bun sfîrşit, dar dispuneau şi de mijloacele necesare. Salomon se duse la Hamburg pentru a găsi un şofer demn de încredere, iar Kern, pentru a face rost de o maşină rapidă, plecă la Freiburg. Aici îşi aveau sediul sprijinitorii de elită ai organizaţiei „Consul", marii industriaşi, fraţii Johann şi Franz Küchennmeister.

Kern şi Fischer îl urmăreau pas cu pas pe ministrul Rathenau, încercînd să-i afle toate obiceiurile. S-au dus şi la parlament şi, instalaţi la balcon pe băncile publicului, au ascultat cîteva discursuri ale ministrului, adresate în special tineretului german. Au fost cam descumpăniţi auzindu-l cum vorbeşte, deschis şi măsurat, plin de încredere în tineri. Au plecat însă în grabă, temîndu-se ca nu cumva oratorul acesta plăcut şi convingător să le zdruncine principiile. S-au dus la o bere, iar după miezul nopţii au plecat la culcare.

In seara aceea Walther Rathenau nu se culcă prea devreme. După o zi istovitoare la parlament, unde a trebuit să asculte atacurile josnice ale rivalului său, Helf-

ferich, a trăit o mare deziluzie și după aceea, la dineul oferit de ambasadorul Statelor Unite, Houghton, în cinstea colonelului american Logan. La început Rathenau părea muncit de un gînd, îi răsunau mereu în urechi invectivele lui Helfferich. Încet, încet, însă, plicticoasa seară diplomatică se prefăcu într-un binevenit prilej pentru un schimb de păreri. Colonelul Logan, observatorul personal al președintelui Statelor Unite pe lîngă Comisia pentru despăgubiri de război, rămase uimit de cunoștințele ministrului de externe german și, pentru că Rathenau vorbea curent limba engleză, se lansară în discuții serioase. Logan și-a dat seama că Rathenau este un specialist de mîna întîi, iar cînd discuția ajunse la cazul baronului Hugo Stinnes, un adversar al lui Rathenau, mare industriaș și magnat al cărbunelui din regiunea Ruhr, care în timpul războiului strînsese miliarde, iar acum obținea cîștiguri de milioane și din livrările pentru reparațiile de război (cu marchizul francez Lubersac a încheiat tranzacții de un miliard și jumătate de mărci aur, care i-au adus 90 de milioane bani lichizi), se oferi să trimită după Stinnes la hotelul „Esplanada", pentru a putea discuta cu cărțile pe față. Americanul Logan a recunoscut că Rathenau este un partener corect în orice împrejurare. Stinnes a venit, iar discuțiile s-au prelungit. Rathenau l-a condus pe rivalul său pînă la hotel și a ajuns acasă în jurul orei patru dimineața. De aceea i-a spus servitorului să-l trezească la ora zece și nu la nouă, ca de obicei.

Sîmbătă, 24 iunie 1922, era o zi de vară cu cer senin. Atentatorii s-au adunat dimineața devreme, după ce în ziua precedentă încercaseră mașina și se convinseseră de calitățile remarcabile ale pistoalelor automate. Totul era pregătit, inclusiv fuga asasinilor peste graniță. Pe litoralul nordic îi aștepta o barcă cu motor, care urma să-i transporte pînă la o ambarcațiune cu vele ce patrula într-o zonă din afara apelor teritoriale. Ajunși în Suedia, vor fi în afară de orice pericol.

Acum se aflau cu toții în mașina împrumutată. La volan se afla Techow, iar în spate Kern, Fischer și Ernst von Salomon. Deocamdată mașina circula în sus și în jos pe străzile Berlinului, inclusiv pe Königsallee și în preajma colțului după care intenționau să dispară. Au oprit lîngă trotuar, întrucît se apropia ora zece cînd, în mod normal, din spatele porții vilei lui Rathenau trebuia să apară ma-

şina ministrului. Nu şi-au închipuit că tocmai în ziua aceea va întîrzia.

Dar Techow ştia să se descurce. Pentru ca maşina plină cu oameni îmbrăcaţi în haine de piele noi-nouţe, cu căşti de motociclişti pe cap să nu bată cuiva la ochi, a oprit motorul, a sărit de la volan şi a ridicat repede capota.

Walther Rathenau se sculă în jurul orei zece, luă micul dejun, aruncă o privire peste ziare, schimbă apoi cîteva cuvinte cu mama sa şi cînd se uită la ceas constată că este aproape zece şi jumătate. La despărţire, care a avut loc în dreptul coloanelor holului de la intrare, mama sa era foarte îngrijorată :

— Să ai grijă de tine, Walther... zise ea şi îi făcu semn cu mîna. Fiul îi răspunse, dar gîndurile lui erau la programul zilei.

Era o zi frumoasă de vară. Ministrul îi spuse şoferului să meargă încet, dorea să savureze dimineaţa aceea parfumată şi însorită. Maşina înaintă pe alei ca o caleaşcă pînă în locul unde Königsallee formează o curbă în formă de S. Aici maşina ministrului a fost depăşită de o maşină de culoare cafenie cu şase locuri, cu capota coborîtă. Pe bancheta din spate se vedeau doi oameni în haine de piele, unul din ei se sculă şi se întoarse spre maşina lui Rathenau. Ţinea în mînă un pistol automat pe al cărui trăgaci apăsă cu violenţă. Cel de lîngă el scoase siguranţa unei grenade de mînă, pe care o aruncă descriind o volută clasică, ce se poate deprinde numai în tranşee, şi aducînd moartea în maşina ministrului. O explozie puternică îl aruncă în aer pe Rathenau, care, ciuruit de gloanţe, sfîrtecat de explozie, căzu pe scaunul din spate şi îşi dădu ultima suflare.

La colţul lui Königsallee se construia o casă nouă. Pe una din schele lucra zidarul Krischbin, care observă ambele maşini în timpul depăşirii şi urmări atentatul din imediata apropiere. În momentul în care şoferul ministrului începu să strige după ajutor, Krischbin fu primul care ajunse lîngă rănit. Împreună cu sora de caritate Helen Kalser, care tocmai trecea pe acolo, s-au străduit să-l ajute, dar cinci din cele nouă gloanţe trase îi pătrunseseră lui Rathenau în cap. Cînd au ajuns la vilă duceau cu ei un mort. Asasinii ţintiseră cu precizie. După ce străbătură cîteva străzi, opriră lîngă un trotuar. Kern a aruncat automatul peste gard, Fischer s-a descotorosit de grenadele rămase, şi-au dezbrăcat hainele de piele, iar la zece şi patruzeci de minute se aflau pe Friedrichstrasse, încercînd

să se piardă în mulțimea din centrul Berlinului. Nu peste mult timp la toate colțurile străzilor au apărut panouri cu fotografiile lor ; pentru prinderea asasinilor directorul poliției oferea o recompensă de un milion de mărci. Au început să se teamă, simțeau că oficialitățile germane acordă asasinării lui Rathenau o atenție neașteptată, oamenii de rînd erau indignați de moartea brutală a politicianului care promitea atîta și care adusese atît de multe servicii Germaniei postbelice. Abia acum își dădeau seama atentatorii de fapta lor, abia acum deveneau conștienți că asmuțiseră întregul popor împotriva lor, că prin crima săvîrșită deveniseră niște trădători și nicidecum niște eroi.

Conform planului, ei s-au îndreptat spre litoralul nordic, unde urma să-i aștepte o barcă cu motor. Erau foarte surescitați și din această cauză au încurcat totul, nu mai știau dacă barca îi așteptă cu o zi mai devreme sau cu una mai tîrziu. Au fost cuprinși de panică, au început să se teamă pentru viața lor, au încercat să fugă în Suedia, dar n-au reușit să ajungă la graniță. În valea Saaly și-au dat seama că poliția se află pe urmele lor, mii de gardieni îi căutau după fotografiile lipite pe toate gardurile. Au fost nevoiți să renunțe la plan și s-au ascuns în turnul de strajă al unui vechi castel, în locuința doctorului Hans Wilhelm Stein. Poliția i-a ajuns însă și acolo, cercul se strîngea în jurul asasinilor în uniforme. Ernst von Salomon, care plecase la München în chip de curier pentru a pregăti drumul atentatorilor, se zbătea inutil.

Au fost somați să se predea, însă au refuzat. Poliția deschise atunci focul, prima lovitură primind-o Erwin Kern. Fischer se aplecă peste zid și strigă : „Vom lupta și vom muri pentru idealurile noastre !" apoi duse pistolul la tîmplă și apăsă pe trăgaci.

Ceilalți participanți la atentat au apărut în octombrie 1922 în fața curții cu juri din Leipzig. Procurorul principal, dr. Ebermayer, a caracterizat atentatul drept o crimă lipsită de semnificație, fără o motivare politică. Doi dintre făptași erau morți. Techow, șoferul automobilului, a fost condamnat la cincisprezece ani închisoare, ceilalți de la opt ani la două luni. Curînd au intrat însă cu toții în amnistie. Mai tîrziu, Hitler, căruia asasinii îi pregătiseră terenul, a avut grijă să fie ridicați la rangul de eroi.

După condamnarea atentatorilor, pe locul crimei a fost dezvelită o placă comemorativă, care să amintească trecătorilor pericolul pe care îl reprezintă teroarea. Odată

veniţi la putere, naziştii au ordonat ca placa să fie înlăturată şi în locul acesteia în zidul castelului Saalek au tăiat un monument în cinstea asasinilor, din care au făcut nişte martiri ai marelui Reich german. Dar nici această legendă n-a avut o viaţă prea lungă, s-a destrămat odată cu nazismul, care a vrut să impună prin teroare voinţa lui întregii lumi.

17

Căderea cancelarului Millimetternich

I se spunea Millimetternich, era foarte scund, dar guverna tot atît de fără scrupule ca şi înaintaşul său, Metternich. Se numea Engelbert Dollfuss şi îşi exercita funcţia de dictator al Austriei, cu titlul de cancelar de stat. Superiorul său direct, Wilhelm Miklas, preşedintele din acea vreme al Austriei, spunea despre el că a fost un criminal, care l-a obligat să facă lucruri cumplite.

Păcatul cel mai mare al despotului, care s-a poticnit între Hitler şi Mussolini, este cunoscut: tînjea după o putere nelimitată. După ce în anul 1932 a format un guvern, în care îndeplinea şi funcţia de ministru al afacerilor externe, un an mai tîrziu a pus la cale o lovitură de stat prin care şi-a asigurat o poziţie de monopol, devenind un tiran cu puteri neîngrădite. A desfiinţat „Schutzbund"-ul [1], a lichidat libertatea presei şi a întrunirilor, a scos partidul comunist în afara legii, procedînd la fel şi cu partidul fascist-austriac. În schimb, a încercat să-şi impună propria-i concepţie.

În februarie 1934, se hotărî să-şi elimine adversarii recurgînd la o crimă politică. A început să-i atace pe conducătorul şi pe activiştii partidului social-democrat. S-a ajuns la ciocniri de mare amploare, la periferiile Vienei au fost ridicate baricade. Dollfuss a trimis împotriva munci-

[1] Schutzbund — organizaţie armată a partidului social-democrat pentru lupta împotriva organizaţiilor paramilitare ale burgheziei (Heimwehr). — *Nota trad.*

torilor unitățile înarmate pînă în dinți ale Heimwehr-ului său. În fața muncitorilor stăteau artileriștii cu arme de calibru greu. Unitățile sale au ocupat diferite cartiere muncitorești.

Eroii Vienei s-au apărat pe baricade timp de trei zile, apoi au fost nevoiți să cedeze în fața superiorității numerice a armatei. Pe străzile pe care s-au desfășurat luptele au căzut 2 000 de muncitori. Mulți alții au fost nevoiți să treacă în ilegalitate. Tribunalele stării excepționale instaurate de Dollfuss au condamnat la moarte pe nouă dintre conducătorii muncitorimii.

De data aceasta cancelarul Millimetternich ieșise victorios. A lichidat partidul social-democrat, apoi, pentru a se pune la adăpost, a interzis și celelalte organizații politice. Cînd întreaga putere se afla în mîinile lui, la 1 mai 1934, a impus Austriei o nouă Constituție.

„În numele Dumnezeului atotputernic, de la care ne vin toate adevărurile, poporul austriac primește această Constituție..."

Era sfîrșitul ultimelor rămășițe de libertate, cea care hotăra era acum voința cancelarului. Conform Constituției, singura sursă a puterii de stat era Frontul patriotic al Austriei, al cărui președinte era Dollfuss. Președintele urma să fie ales de adunarea primarilor comunelor, dar cei cinci mii de consilieri comunali erau total dependenți de guvern, care îi și numea dealtfel. Cancelarul se substituia guvernului, parlament nu exista, în locul lui fiind constituite consilii numite tot de guvern, care, în plus, nu aveau nici un fel de competență. Dacă consiliile treceau de partea opoziției, lucru teoretic posibil, guvernul avea dreptul să-și impună punctul său de vedere pe o perioadă de încă patru săptămîni fără a avea nevoie de vreo altă împuternicire, iar guvernul se confunda cu Dollfuss, avîndu-l în spate pe atotputernicul Dumnezeu.

După ce primul război mondial a luat sfîrșit și în Europa încă nu se împărțiseră cărțile pentru jocul următor, în noiembrie 1918 parlamentul austriac a aprobat în unanimitate o hotărîre conform căreia „Austria este o parte componentă a Republicii germane". Tratatele de pace de la Versailles și Saint-Germain n-au recunoscut însă această hotărîre, dimpotrivă, s-au opus „Anschluss"-ului, adică contopirii celor două state de limbă germană.

Mai tîrziu, Hitler și-a însușit ideea alipirii Austriei la Germania, care intra în planul de extindere a spațiului

vital și de dominare a Europei. Numai că exista un concurent al dictatorului : Benito Mussolini, vecinul din Sud al Austriei, care se opunea în principiu acestei uniri, el avînd alte planuri cu Austria. Ducele fascist îl suspecta pe Hitler, simțea în el un rival de temut. Pînă la semnarea pactului și crearea axei. Berlin-Roma mai era cale lungă. Dictatorul Dollfuss și dictatorul Mussolini erau buni prieteni.

Mussolini nu se opunea creșterii influenței lui Hitler în viața politică europeană, dar era împotriva unirii Germaniei cu Austria și asta dintr-un motiv foarte simplu : Austria, ca dealtfel și Ungaria și Iugoslavia cădeau în zona de influență a lui Mussolini. Și în felul acesta ducele italian și Dollfuss au ajuns de aceeași parte a baricadei, cancelarul austriac primind asigurări din partea lui Mussolini că nu trebuie să se teamă de ascensiunea lui Hitler, suveranitatea Austriei fiind garantată de Italia fascistă.

Hitler știa bine ce se întîmplă pe fronturile războiului secret și nu renunță la ideea de a anexa Austria la cel de-al III-lea Reich, dar nici să-l supere pe Mussolini, de care avea nevoie, nu voia. Pentru rezolvarea acestei probleme în favoarea sa se bizuia pe coloana a cincea — partidul național-socialist austriac.

În dosarele procesului de la Nürnberg se află și depoziția lui Georges S. Messersmith, consulul Statelor Unite la Berlin în acea perioadă : „Imediat după preluarea puterii de către naziști, înalți factori de răspundere germani mi-au spus că anexarea Austriei este indispensabilă sub raport economic și necesară sub raport politic, de aceea ea va fi realizată cu orice preț și prin orice mijloace". Despre acțiunile teroriste desfășurate pe teritoriul Austriei, care făceau parte din pregătirile lui Hitler în vederea Anschluss-ului, Messersmith a declarat că persoane ocupînd posturi înalte în ierarhia nazistă au recunoscut că acestea erau organizate și dirijate chiar de ei.

Coloana a cincea hitleristă nu provoca și nu teroriza numai populația austriacă, acest regim îi era aplicat și cancelarului Dollfuss. S-au făcut și asupra lui presiuni pentru a-l determina să fie mai docil. Provocările, diversiunile și acțiunile teroriste ale naziștilor austrieci și ale „consilierilor" de la München au luat o asemenea amploare, încît guvernul austriac a fost nevoit să emită un decret prin care stabilea pedeapsa cu moartea pentru

simpla tăinuire de arme sau substanţe explozive. Cu toată această ameninţare, şapte soldaţi naziști au fost prinşi cu dinamită asupra lor şi au fost traduşi în faţa tribunalului. Postul de radio München a declarat că Dollfuss, cancelarul Austriei, va plăti cu viaţa pentru vieţile luptătorilor naziști, iar la 23 iulie 1934 acelaşi post de radio a anunţat că pentru Dollfuss ziua scadenţei se apropie.

Cancelarului începu să-i fie frică. Cu puţin timp în urmă, în cadrul „nopţii cuţitelor lungi", Hitler rezolvase într-un mod brutal problema concurenţilor săi din partid şi pentru nimeni nu mai încăpea nici o îndoială că este în stare să folosească metodele cele mai criminale pentru a-şi atinge scopul. Dollfuss a înţeles ce însemnau ameninţările care veneau de la München pentru securitatea sa şi şi-a trimis familia la prietenul său Mussolini, în Italia, spunîndu-le alor săi că îi va urma curînd.

Dollfuss căzuse în păcatul de care se fac vinovaţi toţi dictatorii : se credea atotputernic. Interzisese partidul naţional-socialist austriac, ţinea ferm în mînă organele de securitate ale statului, tribunalele stării excepţionale dădeau sentinţe drastice şi, cu toate acestea, naţional-socialiştii au rămas pe posturile lor, atît în serviciile de securitate, cît şi în instituţiile guvernamentale.

Conducătorii lor : Glass, Wächter şi Weydenhammer pregătiră cu grijă puciul prin care partidul naţional-socialist din Austria urma să preia puterea. Dealtfel, aveau de partea lor nişte ajutoare influente : ministrul austriac de interne, Emil Fey, şi ministrul plenipotenţiar la Roma, Rintelen, care erau gata de orice pentru a-l răsturna pe Dollfuss, cu gîndul că această lovitură politică îi va sălta în posturi şi mai importante.

Fridolin Glass a pus bazele organizaţiei naziste în rîndurile armatei, iar mai tîrziu a organizat *Deutscher Soldatenbund,* care, ulterior, a luat numele de *Militärstandarte,* devenind o organizaţie teroristă militară de diversiune. Colaboratorii lui Fridolin Glass erau Holzweber, Domes şi Otto Planetta. Întrucît toată lumea ştia că sînt fascişti, s-au retras în anul 1933 din slujbele militare, astfel încît acum aveau suficient timp liber pentru pregătirea puciului.

Totul era deci bine calculat. La recomandarea personală a lui Himmler, organizaţia nazistă austriacă *Militärstandarte* a fost încorporată în SS ca *Standarte 89,* iar comandantul Glass era un ofiţer german postat tocmai

lîngă tîmpla dușmanului. După ce a pregătit totul, el a plecat la München, luînd și planul pe care îl prezentă șefului său, Theodor Habicht, fost librar la Wiesbaden, devenit inspector teritorial al N.S.D.A.P. [1] austriac. Cum acesta nu era împuternicit să ia decizii, statul-major al acțiunii, din care făceau parte experți în materie de diversiune, precum și funcționarii naziști superiori Wächter și Weydenhammer, s-a reunit la Zürich la 25 iunie 1934 și a stabilit planul definitiv, care valorifica o veche experiență : ocuparea clădirii Consiliului de Miniștri, arestarea miniștrilor și a președintelui Miklas, ocuparea statului-major și preluarea conducerii armatei austriece. Sarcini nicidecum simple. După ce unități ale diversioniștilor vor ocupa statul-major, aproximativ o sută cincizeci de membri din *Standarte* se vor îmbrăca în uniforme militare austriece și vor ocupa clădirea unde era sediul cancelarului, radiodifuziunea și centrala telefonică vieneză.

La prima vedere planul nu avea nici o fisură. Weydenhammer plecă la Roma unde îl informă pe ministrul Rintelen, iar Glass, care se găsea la Viena, se ocupa de ultimele detalii așteptînd doar un semnal de la München. Rintelen sosi la Viena în concediu, trase la un hotel și așteptă.

Atentatorii au declanșat atacul la 24 iulie. În momentul în care și-au făcut apariția cîteva camioane cu muniții și uniforme de schimb, Weydenhammer a aflat de la Rintelen că Dollfuss amînase ședința guvernului pentru a doua zi și că deci nu avea nici un sens să atace palatul gol. Lui Weydenhammer i-a reușit un lucru de necrezut : să oprească în ultima clipă acțiunea care era în curs de realizare, fapt ce dovedește o organizare foarte bună. Dar avea și ea lacune.

A doua zi înainte de prînz, Fridolin Glass se duse în sala de gimnastică a Uniunii Germane de Educație Fizică din Siebensterngasse. În curte și-au făcut apariția camioane încărcate cu uniforme, în timp ce prin intrarea din spate se furișau unul cîte unul oameni în civil. Au început să îmbrace uniformele armatei austriece. Cu puțin înainte de ora douăsprezece au plecat de aici cîteva camioane pline cu soldați care, la prima vedere, puteau fi

[1] National-Sozialistische Deutsche Arbeiterpartei — Partidul muncitoresc național-socialist german, partid fascist. — *Nota trad.*

luaţi drept austrieci. Doar cîteva uniforme cusute cu mîna nu rezistau la o privire mai atentă.

Între timp s-a întîmplat ceea ce prevăzuse diplomatul cu experienţă Rintelen. Johann Dobler, inspector criminalist, primise cu o seară în urmă ordinul de a fi în stare de alertă, ordin care a fost imediat contramandat. Astăzi, colegul Steiner îi aducea un nou ordin din partea comandamentului acţiunii : ziua de 25 iulie 1934 este „Ziua Z", ziua în care va cădea Dollfuss şi guvernul său, conform dispoziţiilor luate în sala de gimnastică de pe Siebensterngasse.

Johann Dobler era nazist. În ultimul timp însă începuse să facă legătura între evenimentele din Germania şi cele ce se petreceau pe străzile Vienei. În momentul cînd a primit ordinul în care erau indicate locul şi ora de adunare, în loc să se ducă la sala de gimnastică de pe Siebensterngasse, s-a dus la cafeneaua Weghuber, a format un număr de telefon, a aşteptat puţin, iar în momentul cînd Karl Mahner, cunoscutul şi înflăcăratul partizan al lui Dollfuss, a ridicat receptorul — i-a destăinuit totul.

Şedinţa Consiliului de Miniştri a fost deschisă la ora unsprezece de însuşi cancelarul Dollfuss. Cînd au început discuţiile la primul punct de pe ordinea de zi, aghiotantul Wrabel l-a sunat pe ministrul Fey, aflat în salonul de alături, şi i-a spus că se pregăteşte un atentat împotriva lui Dollfuss. Drept dovadă i-a prezentat ordinul de chemare pe care inspectorul criminalist Johann Dobler îl primise de la colegul lui, Steiner :

„89 — ora 12,15. Siebensterngasse 11, sala de gimnastică a Uniunii Germane de Educaţie Fizică. A nu se intra de pe Breitegasse".

Ministrul de interne Fey s-a înapoiat în sala de consiliu şi, aplecîndu-se spre cancelar, îi şopti să iasă din sală pentru că are să-i comunice ceva important. În salonul alăturat îi relată ştirea despre atentat, care se afla probabil în plină desfăşurare. Cancelarul a ezitat, în ultimul timp avusese de mai multe ori de-a face cu asemenea ameninţări.

În cancelaria palatului de pe Balhausplatz împreună cu Dollfuss au rămas numai ministrul Fey, secretarul de stat pentru problemele securităţii, Karwinsky, şi secretarul de stat pentru apărare, generalul-maior Zehner. Dollfuss ordonă : ministrul Fey să înştiinţeze direcţiunea

poliției să trimită de urgență unități de poliție la clădirea cu pricina de pe Siebensterngasse. Să se procedeze cu severitate, să fie instaurată ordinea ! Generalul-maior Zehner să transmită ordinul : armata să fie în stare de alertă, unități ale ei să asigure în cel mai scurt timp securitatea clădirii cancelariei.

Miniștrii se îndreptară spre telefoane. La ora douăsprezece și zece minute Dollfuss rămăsese singur în cabinetul lui de lucru.

Atentatorii aveau nevoie de patruzeci de minute pentru a ajunge în dreptul clădirii de pe Balhausplatz, generalul-maior Zehner avea deci suficient timp pentru a muta unitățile de pază în apropierea cancelariei. Cînd au sosit la intrare primele unități de pază, în curtea interioară se aflau deja camioane încărcate cu soldați înarmați. Comandantului unităților alertate, care presupunea că i-au luat-o înainte alte unități, nici prin cap nu-i trecu că aceștia erau SS-iști deghizați.

Soldații au sărit din autocamioane cu pistoalele și puștile în poziție de tragere și în decurs de cîteva minute au dezarmat paza, care, luată fiind prin surprindere, nu a reacționat în nici un fel. Apoi, conform planului, și-a ocupat fiecare locul stabilit. Planetta cu oamenii săi trebuia să ocupe primul etaj, inclusiv cabinetul lui Dollfuss. Holzweber avea sarcina să aresteze guvernul. O parte din efective au rămas în curte, întrucît trebuia să-i păzească pe arestați. Dealtfel, foarte curînd, spre aceștia s-au îndreptat vreo sută cincizeci de funcționari ai cancelariei, pe care i-au împins în curtea din spate, îndreptînd o mitralieră asupra lor.

La douăsprezece și cincizeci și trei de minute grupa înarmată de sub comanda lui Planetta a pătruns la primul etaj al palatului. Dollfuss privi pe fereastră în curtea ocupată de atentatori și-și dădu seama că nu are șanse să scape. Scările erau ocupate, pe coridoare se auzeau pași și strigăte, invadatorii se apropiau de cabinetul lui.

Se ivi totuși o ultimă speranță. În cabinet intră în fugă cameristul cancelarului și Hedvicek, însărcinat cu paza lui personală. Aceștia cunoșteau toate ascunzișurile vechiului palat. L-au prins pe Dollfuss de mînă zicîndu-i că dacă vor reuși să treacă de colțul camerei, printr-un coridor secret vor pătrunde în încăperea arhivei naționale, iar de acolo, fără să fie observați, vor putea

ajunge în stradă printr-o ieşire dosnică, pe care atentatorii nu aveau de unde s-o cunoască.

La început, Dollfuss a stat în cumpănă, nu-i venea să creadă că el, dictatorul atotputernic, este silit să fugă, dar în cele din urmă a consimţit. Numai că, în timp ce o luă la fugă împreună cu Hedvicek spre colţul salonului, uşa zbură din ţîţîni şi prin locul rămas gol năvăliră cîţiva bărbaţi cu pistoalele aţintite spre el.

Răsună o salvă, apoi a doua. Otto Planetta trase asupra cancelarului Dollfuss care mai avu timp să-şi treacă mîna peste faţă, se împletici, căzu pe spate şi îşi pierdu cunoştinţa. Din rana de la gît sîngele îi curgea şiroaie.

Grupa lui Schredt s-a dus lîngă cafeneaua „Kolowrat", a lui Domes era plasată la colţul lui Kärtnerstrasse. Aproximativ cincizeci de oameni în civil au pornit-o apoi pe Johannesgasse spre clădirea radiodifuziunii. Au luat prin surprindere oamenii de pază, au tras cîteva salve şi au pătruns pînă în studioul de emisie, obligîndu-i pe tehnicieni să întrerupă transmisia concertului. Şi-au îndreptat pistoalele asupra crainicului căruia i-au pus în faţă un comunicat dinainte pregătit : „Atenţiune, atenţiune ! Comunicat special ! Guvernul Dollfuss şi-a prezentat demisia, preşedintele Miklas a încredinţat conducerea treburilor statului ministrului doctor Rintelen".

Au urmat cîteva acorduri muzicale, după care microfoanele au tăcut. Nişte tehnicieni au observat imediat că la microfon se întîmplă ceva neobişnuit şi au oprit emisia. Între timp de clădirea radiodifuziunii se apropiau unităţile poliţiei şi ale armatei. I-au încercuit pe conspiratori, au aruncat grenade pe coridoarele baricadate, au tras cîteva rafale de mitralieră pe ferestre şi au reuşit să pătrundă în clădire, iar după o luptă scurtă i-au silit pe răzvrătiţi să capituleze.

După luptă pe coridoare au rămas cîţiva morţi. Printre aceştia se afla şi comandantul acţiunii, unterführerul Erich Schredt. Ceilalţi au ridicat mîinile şi, fără nici o împotrivire, s-au suit într-un camion al poliţiei.

În timpul atacului puciştii au deteriorat instalaţiile de emisie, tehnicienii avînd nevoie de mai bine de o oră pentru a le repune în funcţiune. La orele cincisprezece şi patruzeci şi cinci de minute la radio s-au auzit primele acorduri din „Patria mea", de Smetana, apoi crainicul a dat citire următorului comunicat :

„Astăzi după-amiază un grup de elemente irresponsabile a încercat să ocupe cu forța clădirea studioului de radio Viena, silindu-l pe crainic să anunțe demisia cancelarului de stat Dollfuss. Totodată, au transmis știrea că a fost alcătuit un nou guvern condus de ministrul Rintelen. Nici unul din cele două comunicate nu are o bază reală. Guvernul cancelarului Dollfuss nu a demisionat".

Conspiratorii n-au obținut victoria.

Răspîndiți pe întregul teritoriu al Austriei, naziștii au așteptat zadarnic semnalul pentru declanșarea revoluției. Nimeni nu știa ce s-a întîmplat, au intrat în panică, iar poliția și armata austriacă au intervenit. Între timp, miniștrii guvernului Dollfuss s-au întrunit în clădirea Ministerului Apărării. Au luat legătura cu președintele Miklas, care a acordat provizoriu puteri depline ministrului culturii Kurt Schuschnigg. Acesta urma să preia treburile statului.

Unitățile SS-iste de sub comanda lui Grillmayer au avut misiunea de a-l aresta pe președintele Miklas la Valden și de a-l obliga să accepte schimbări în guvern. Ele s-au îndreptat spre Klagenfurt, s-au oprit puțin la hotelul „Trieste", unde au pierdut minute prețioase. Pe șosele circulau deja patrule care percheziționau toate mașinile. Frații Walter și Rudolf Otto, membri ai unui comando de represalii, naziști cunoscuți și foarte periculoși, se aflau sub urmărirea poliției. Ei n-au reușit să scape de razie și s-au pomenit la postul de poliție din Klagenfurt. Grillmayer a izbutit să fugă, dar singur nu putea întreprinde nimic.

Asasinul lui Dollfuss, Planetta, și complicele său, Holzweber, și-au dat numaidecît seama că evoluția evenimentelor le-a scăpat din mînă. Clădirea de pe Balhausplatz, în care se găsea cancelaria, era încercuită de unități ale poliției și ale Heimwehr-ului, iar în spatele cordoanelor de polițiști se înghesuiau vienezii indignați. Într-un salon al clădirii, pe o canapea îmbrăcată în saten, agoniza cancelarul Dollfuss. Era încă lucid, se mai mișca și înțelegea ce se întîmplă în jurul lui, dar pierduse mult sînge și respira cu greutate. În momentul cînd putu să-și adune ultimele forțe, ceru să i se aducă un preot și un doctor. I-au promis că-i vor aduce pe amîndoi, dar nu și-au ținut promisiunea, pentru că nu voiau ca oamenii de afară să-și dea seama de ceea ce s-a întîmplat. Deocamdată nimeni nu știa că Dollfuss a fost victima unui atentat.

Rănile lui Dollfuss nu erau mortale. O comisie medicală avea să stabilească mai tîrziu că, în cazul cînd cancelarul ar fi primit la timp îngrijiri, ar fi fost salvat. Numai că atentatorii se gîndeau cum să iasă din situaţia dificilă în care se aflau şi în nici un caz cum să salveze viaţa adversarului lor politic. Le mai încolţise şi o idee cît se poate de simplă : moartea lui Dollfuss le-ar facilita desăvîrşirea atentatului. Asasinii au cerut să fie adus ministrul Fey, despre care ştiau că simpatizează cu naziştii, şi i-au poruncit să scrie testamentul politic al lui Dollfuss. Era suficient să spună că, fiind pe moarte, cancelarul l-a desemnat pe ministrul plenipotenţiar Rintelen în calitate de succesor al său.

Ministrul Fey se aşează la masa de scris. Între timp Dollfuss încearcă să vorbească pentru ultima oară. Părerile istoricilor şi publiciştilor sînt împărţite în ceea ce priveşte interpretarea ultimelor cuvinte ale cancelarului austriac : erau adresate familiei, soţiei şi copilului ; în acelaşi timp îl ruga pe Mussolini să aibă grijă de ei. Puţin după ora optsprezece el a încetat din viaţă.

Însoţit de puciştii înarmaţi, ministrul Fey a ieşit în balcon şi a cerut să stea de vorbă cu comandantul unităţilor credincioase cancelarului. Acestuia i-a spus că, în timpul acţiunii, Dollfuss a fost rănit, că nu-şi mai poate îndeplini funcţia şi doreşte ca succesorul lui să fie ministrul plenipotenţiar Rintelen. A mai cerut, de asemenea, ca pînă la sosirea noului cancelar, unităţile armatei şi ale poliţiei să nu întreprindă nimic împotriva forţelor care au ocupat clădirea.

Atentatorii şi-au dat seama că mare lucru nu vor obţine prin această manevră, întrucît comandantul unităţilor nu va ţine seama de cele cerute de ei, de aceea ministrul de interne Fey îl chemă la telefon pe şeful poliţiei, care-i era subordonat ierarhic, şi-i ordonă să recheme unităţile înarmate. Fey socoti că nici această convorbire nu va da rezultate, de aceea sună la directorul radiodifuziunii din Viena şi îi dictă secretarei acestuia textul unei declaraţii privind împuternicirile acordate lui Rintelen, la care adăugă şi apelul către acesta de a se prezenta cît mai repede la clădirea cancelariei.

Declaraţia nu a fost transmisă. Directorul radiodifuziunii l-a informat pe superiorul său, Schuschnigg, ministrul culturii, despre conţinutul ei. Acesta fusese deja însărcinat de preşedintele Miklas cu conducerea guver-

nului și a înțeles că Rintelen este și el amestecat în acest atentat. Testamentul fals nu a fost comunicat, iar poliția a pornit acțiunea de urmărire a domnului Rintelen.

L-au găsit într-o cameră de hotel, unde-i aștepta pe atentatori să vină să-l ia pentru a-l duce la cancelarie. Numai că, în loc să ajungă la cancelarie, s-a pomenit în clădirea Ministerului de Război unde era în plină desfășurare ședința unui grup de miniștri, în frunte cu doctorul Schuschnigg. Iată-l așadar în fața unui tribunal care l-a învinuit de colaborare cu puciștii naziști. Era atît de surprins, încît n-a putut scoate nici un cuvînt. Mai tîrziu, cînd l-au dus într-o încăpere goală și i-au pus o pază înarmată la ușă, a scos pistolul, l-a dus la tîmplă și a apăsat pe trăgaci.

A fost găsit zăcînd pe parchet într-o baltă de sînge. Medicul chemat a declarat că starea lui nu mai îngăduie nici o speranță. Rintelen a fost transportat cu o ambulanță la spital, dar poliția anunțase deja că a murit luîndu-și singur viața. Pe masă s-a găsit un bilet scris de mîna lui în care declara că nu este vinovat.

Nu scrisese însă adevărul. În camera de la hotel s-a descoperit în servieta lui o listă, scrisă chiar de el, cuprinzînd numele membrilor guvernului ce urmau să preia puterea după reușita puciului. Ca vicecancelar al Austriei a fost desemnat Theo Habicht, conducătorul de la München al atentatului eșuat. Ceilalți membri erau fără excepție naziști convinși. Dar doctorul Rintelen nu murise, el a rămas în viață pînă în anul 1946.

Consiliul de Miniștri condus de Schuschnigg hotărî să acționeze. În fața clădirii unde își avea sediul cancelaria, în jurul orei cinci au sosit miniștrii Zehner și Neustädter-Stürmer și au angajat un dialog cu atentatorii încercuiți. Unitățile armatei și ale poliției nu puteau declanșa atacul atîta timp cît în clădire se găseau ca ostatici circa o sută cincizeci de funcționari de stat și, în plus, și cancelarul Dollfuss (nu știau că acesta murise), ministrul Fey și secretarul de stat pentru problemele securității, Karwinski. Zehner și Neustädter-Stürmer le-au comunicat atentatorilor condițiile lor : în cazul cînd părăsesc clădirea în cel mult douăzeci de minute, poliția le garantează trecerea peste frontiera germană. În caz contrar, armata va deschide focul împotriva lor.

Cei aflați în clădire au ieșit de cîteva ori în balcon, s-au retras iarăși ca să se consulte în legătură cu pro-

punerea, au cerut cu impertinență pază militară și alte garanții că nu li se va întîmpla nimic. În cele din urmă au mărturisit că l-au ucis pe cancelarul Dollfuss, dar au adăugat că n-au făcut-o intenționat, ci din greșeală. Au sfîrșit prin a accepta condițiile, neavînd altă soluție. Au promis că se vor strînge într-o sală de la subsol, vor depune armele, apoi vor urca în camioanele special pregătite pentru ei.

Între timp se derula un alt episod demn de menționat. Holzweber, conducătorul puciștilor, căută să mai salveze ceea ce considera el că mai poate fi salvat. A format numărul legației germane, l-a informat pe doctorul Rieth, trimisul plenipotențiar al lui Hitler, despre eșecul atentatului și i-a cerut reprezentantului diplomatic al celui de-al III-lea Reich să vină în clădirea cancelariei pentru a supraveghea personal transportul atentatorilor pînă la granița germană.

Trimisul plenipotențiar Rieth se conformă. Cînd miniștrii l-au întrebat ce anume caută, el n-a putut da un răspuns convingător. A mărturisit că atentatorii l-au chemat telefonic să vină aici... Dacă este nevoie, el își oferă cu plăcere serviciile guvernului austriac. A făcut cîteva greșeli diplomatice ireparabile, iar prin prezența și deruta sa trimisul lui Hitler a adus, ca să spunem așa, o dovadă oficială a participării celui de-al III-lea Reich nazist la organizarea atentatului din capitala austriacă.

Atentatorii au depus armele, s-au urcat în camioanele dinainte pregătite și, în loc să ajungă la granița germană, s-au trezit după gratiile cazărmii poliției. Înțeleaptă măsură ! A doua zi, guvernul Reichului german a publicat o declarație în care se arăta surprins de acordul încheiat de guvernul austriac cu atentatorii în legătură cu libera trecere a acestora peste frontiera germană. Guvernul german respingea acordul intervenit între asediați și asediatori. Totodată, declarația germană făcea cunoscut că toți puciștii care, în pofida acestui ordin, vor trece frontiera germană vor fi arestați pe loc.

Hitler mai făcu un gest prin care se distanța de atentatul nereușit. Textul comunicatului german continua : „La rugămintea reprezentanților guvernului austriac și a puciștilor austrieci, ministrul german la Viena, doctorul Rieth, s-a declarat de acord cu înțelegerea încheiată între guvernul austriac și puciști privind libera trecere a acestora peste granița germană, fără a avea consimțămîntul

guvernului Reichului. Din această cauză a fost înlăturat din funcție, măsură ce intră imediat în vigoare".

În timp ce în cîteva orașe austriece aveau loc alte demonstrații ale naziștilor, ajungîndu-se la schimburi de focuri, la ferestrele unor clădiri erau arborate steaguri cu zvastică, iar doctorul Schuschnigg decreta starea de urgență în țară, Hitler se afla la festivalul „Wagner" de la Bayreuth în loja guvernamentală. Nu asculta însă muzica decît cu o ureche. Cei doi aghiotanți ai săi îl informau pe rînd despre evoluția evenimentelor din Austria. După cum comunica serviciul de presă, la aflarea veștii atentatului, Mussolini a reacționat concentrînd numeroase unități militare în trecătoarea Brenner, pentru a porni la acțiune în cazul cînd Wehrmachtul nazist ar trece frontiera austriacă.

Hitler a înțeles că pierduse partida aceasta în care cărțile erau vizibil măsluite, de aceea se distanță cît putu mai mult de atentat. Încă în cursul nopții ceru să i se facă de la Bayreuth, unde se afla, legătura telefonică cu von Papen. I-a relatat cele întîmplate, l-a destituit pe Rieth și l-a numit pe von Papen ministru plenipotențiar la Viena. Rieth, neputînd să obțină legătura telefonică cu Berlinul, întrucît centrala vieneză nu funcționa, s-a dus la Bratislava și a telefonat de la consulatul german de acolo. Cînd, în cele din urmă, a obținut legătura, a reușit să afle doar că a fost destituit.

A doua zi președintele Miklas s-a înapoiat în capitală. La scurt timp după aceea, pe aeroportul din Viena a aterizat un avion special al lui Mussolini la bordul căruia se afla doamna Dollfuss. Președintele și văduva s-au dus la căpătîiul celui mort, apoi s-a dat dispoziție ca sicriul să fie transportat în clădirea primăriei din Viena. Președintele așteptă să treacă înmormîntarea și a doua zi convocă Consiliul de Miniștri. Urma să fie ales noul cancelar. Urmașul lui Dollfuss a fost dr. Kurt Schuschnigg.

Îndată ce a fost informată de încetarea din viață a lui Dollfuss, poliția vieneză a început cercetările în vederea descoperirii asasinilor. Ministrul justiției încredință conducerea cercetărilor procurorului dr. Wotaw. Însoțit de detectivi cu experiență, el sosi în clădirea cancelariei în clipa cînd erau urcați în camion ultimii puciști. Pentru criminaliști era foarte limpede că asasinii trebuiau căutați printre aceștia. Funcționari ai poliției i-au interogat mai tîrziu pe toți pucișții, dar fără nici un rezultat. Nimeni nu-și recunoștea vina.

În această situație comisarul de poliție Peternell hotărî să aplice metodele sale. Printre cei o sută cincizeci de arestați îngrămădiți într-o singură hală, se rătăci și un detectiv. Acesta se distra cu SS-iștii ca și cînd ar fi fost unul de-ai lor și presupunea că în afară de el toți ceilalți știu cine este asasinul lui Dollfuss. Nu mai era nevoie decît ca unul dintre ei să-l spună. Nu trecu mult timp și comisarul află numele asasinului. Era Otto Planetta.

Acesta era nervos, nesigur, se gîndea că o sută cincizeci de oameni cunosc fapta lui, așa că nu mai avea nici o speranță să scape. Comisarul Peternell i-a declarat că poliția cunoaște adevărul, că nu-i rămîne decît o singură speranță : să obțină circumstanțe atenuante, cu condiția să recunoască că el este asasinul și să relateze șefului poliției cum s-au întîmplat lucrurile.

Otto Planetta acceptă și recunoscu că el l-a ucis pe Dollfuss.

La 30 iulie asasinul și ajutoarele sale au fost chemați să dea socoteală pentru fapta lor în fața unui tribunal militar special, cu care ocazie a ieșit la iveală cine erau atentatorii. Otto Planetta, un vînzător de prăvălie în vîrstă de treizeci și cinci de ani, era un nazist înflăcărat, slujise ani la rînd în armata austriacă, fusese suspectat de acțiuni ostile republicii și obligat să renunțe la uniformă. La interogatoriu a afirmat că a fost scos din armată fără nici un motiv, dar în faza imediat următoare a recunoscut plin de mîndrie că în anul 1929 a intrat în N.S.D.A.P. și că mai tîrziu l-au primit în unitățile SS devenind membru al lui „SS-*Standarte 89*".

Cînd a primit ordinul să participe la acțiunea din Balhausplatz, i s-a dat o bluză militară pe care a cusut cu mîna lui însemnele gradului de locotenent, a îmbrăcat-o într-o casă particulară și apoi a plecat la sala de gimnastică. Acolo a intrat în grupa căpitanului Friedrich, cum i se spunea acum complicelui lui, Holzweber. Întîlnirea din sala de gimnastică nu era prima lor întîlnire, se cunoșteau încă din armată, unde slujiseră împreună mai mulți ani.

Acuzatul Planetta a relatat desfășurarea întregii acțiuni, afirmînd că n-a vrut să tragă, le era interzis să folosească armele, și nu-și poate explica cum de au pornit gloanțele. Cînd judecătorul l-a întrebat de ce a participat la puci, a răspuns : „Sînt SS-ist și am primit ordin !"

Holzweber era plutonier, timp de șapte ani slujise într-un regiment de infanterie al armatei austriece, la apro-

vizionare. Cînd armata a fost epurată de naziști, a trebuit să plece. Nu avea din ce trăi, nu avea slujbă, așa că a intrat în rîndurile atentatorilor. A primit și el uniformă falsă de ofițer austriac, precum și planul clădirii cancelariei, devenind conducătorul acțiunii.

Între depozițiile arestaților și ale martorilor (ministrul secretar de stat Karwinski, slujitorul Hedvicek și alții) nu erau contradicții flagrante. Atentatorii au pătruns în clădire pentru a-i face prizonieri pe miniștri și a dizolva guvernul. Între timp, Planetta l-a împușcat pe cancelarul Dollfuss. În jurul lui Balhausplatz se găseau vreo sută cincizeci de puciști care, în afară de alte arme, aveau și peste șaptezeci de pistoale automate. Specialiștii în balistică au declarat că ambele gloanțe care au provocat moartea cancelarului au fost trase de la o distanță de numai douăzeci de centimetri și nu din întîmplare, ci cu bună știință.

Pentru asasinarea lui Dollfuss și pentru crimă de înaltă trădare Otto Planetta a fost condamnat la moarte. Franz Holzweber a fost și el condamnat la moarte pentru crimă de înaltă trădare. La trei ore după citirea sentinței amîndoi au fost spînzurați în curtea tribunalului teritorial. Ei s-au străduit să dovedească că și-au meritat pedeapsa, strigînd : „Heil Hitler, mor pentru Germania".

Unul dintre inițiatorii puciului, cunoscutul național-socialist dr. Otto Wächten, avocat din Viena, cel care condusese acțiunea din sala de gimnastică de pe Siebensterngasse, a reușit să fugă din timp peste granită. Era convins că naziștii germani îl vor primi cu brațele deschise, acționase doar în folosul lor și nu-i puteau face o vină din faptul că puciul nu reușise. Hitler l-a răsplătit pe maur prin metodele lui : l-a trimis în lagărul de concentrare de la Dachau.

La Viena continuau să fie condamnați alți complotiști. Hans Domes, comandantul grupului de șoc care încercase să ocupe clădirea radiodifuziunii, și-a meritat pedeapsa cu moartea; ceilalți au fost condamnați la temniță pe viață. Dar n-au rămas multă vreme acolo, după Anschluss au fost puși în libertate și sărbătoriți ca niște eroi.

După moartea lui Dollfuss, Austria începu să se sprijine și mai mult pe Italia lui Mussolini. Mai întîi plecă la Roma noul cancelar Schuschnigg, însoțit de vicecancelarul Starhemberg, apoi și alți funcționari de stat au început să viziteze, cînd unul, cînd altul, orașul etern. Hitler se înfurie și pe Viena, și pe Mussolini, și, pentru ca ducele să nu-și

închipuie că poate face tot ce poftește, dictă sancțiuni împotriva lui. În primul rînd, sancțiuni economice : cel de-al III-lea Reich nu va mai accepta plăți nici în lire, nici în franci, ci numai în mărci. Ministrul de finanțe al führerului știa bine că Mussolini nu dispune de mărci. Și tocmai pentru că nu le avea, dar avea mare nevoie de ele, ducele a răspuns cu alte sancțiuni : nici un turist german nu va putea aduce cu el în Italia mai mult de cincizeci de mărci, băncile italiene nu vor onora cecurile germane. În felul acesta, germanii trebuiau să-și petreacă concediile pe litoralul rece al Mării Baltice !

Hitler a fost obligat să bată în retragere. Cînd a aflat despre pregătirile militare ale lui Mussolini și cînd ambasadorii Franței și Marii Britanii la Berlin au înmînat Ministerului de Externe note de protest prin care guvernele lor îi aminteau lui Hitler de existența unor acorduri internaționale referitoare la neutralitatea Austriei, el a dat ordin ca „legiunea austriacă să se înapoieze". Aceasta, după cum s-a arătat, pornise cu cîtva timp în urmă într-un marș pentru acordarea de ajutor „naziștilor austrieci împilați". Omul numărul unu al propagandei naziste, Goebbels, a fost nevoit să ordone în ultima clipă ca zațurile editorialelor ce urmau să preamărească succesul loviturii de stat de la Viena să fie topite.

18

Marsilia, ora patru și cîteva minute

Crucișătorul iugoslav „Dubrovnik", cu steagul național la catarg, a apărut la orizont exact la ora fixată în program și a ancorat în portul Marsilia. Pe țărmul plin de curioși, fanfara militară a început să cînte un marș energic. Doi bărbați îmbrăcați în redingote negre, cu cilindre în mîini, se apropiară de balustrada punții inferioare. În urma lor venea regele Iugoslaviei, Alexandru I Karagheorghevič, în uniformă de gală, însoțit de ministrul său de externe. Marinarii au coborît puntea.

Pe ea s-a urcat mica delegație venită în întîmpinare, în frunte cu ministrul forțelor navale, Pietri, care, în numele președintelui Republicii, îi ură regelui Iugoslaviei bun venit pe țărmul francez. Regele a coborît pe uscat, unde s-a întîlnit cu prietenul și colaboratorul său, Louis Barthou, ministrul afacerilor externe al Franței.

Fanfara intona marșuri, regele salută compania de onoare, după care luă loc într-un automobil. Lîngă el stătea ministrul Barthou, iar pe scaunul de rezervă din față, generalul George. Șoferul lăsă în jos capota de pînză, pentru ca publicul să-l poată vedea pe popularul rege al Iugoslaviei, iar Alexandru să poată răspunde la ovații.

Mașina în care se găsea înaltul oaspete era a doua sau a treia din coloană. În următoarea venea Jevtič, ministrul de externe al Iugoslaviei, și Pietri, ministrul francez al forțelor navale. În celelalte mașini se găseau ceilalți membri ai suitei regale, précum și ai comitetului francez de întîmpinare. În jurul orei patru după amiază coloana s-a pus în mișcare. Gazdele îl conduceau pe rege la primăria din Marsilia, unde era pregătită o primă întîlnire oficială.

Întîlnirea n-a mai avut loc, cîteva minute după ora patru oamenii aflați pe trotuare au fost martorii unei tragedii cutremurătoare.

În momentul cînd mașina, din care înaltul oaspete răspundea cu efuziune la salutul mulțimii entuziaste, a ajuns în piața Bursei, la numai cîțiva metri de port, un bărbat necunoscut și-a croit drum prin asistență, s-a năpustit pe șosea direct la automobilul în care se afla regele Alexandru, a sărit pe scara mașinii și a tras cîteva gloanțe dintr-un pistol automat de calibru greu. După aceea a început să împroaște cu gloanțe în jurul său ca un nebun.

Tot atunci s-a mai auzit o împușcătură, căreia nimeni nu i-a acordat atenție. Venea de undeva din mulțime și ținta era atentatorul. Mai tîrziu a reieșit că cel care a tras asupra acestuia era Mio Kralj și că uciderea asasinului făcea parte din planul conspiratorilor.

În fruntea convoiului se aflau cîteva cupluri de polițiști pe motociclete, iar de o parte și de alta a automobilului în care era oaspetele mergeau călare ofițeri francezi. Primul care s-a dezmeticit a fost colonelul Piolet. Acesta și-a scos sabia și l-a doborît pe atacator la pămînt. Mult timp s-a crezut că sabia colonelului și mînia oamenilor care în mod spontan s-au repezit asupra asasinului i-ar fi pus capăt vieții. Atentatorul fusese însă mai înainte atins de

gloanţele trăgătorului aceluia pe care nimeni nu-l observase. Conspiratorii, care au plănuit atacul împotriva regelui Alexandru după modelul atentatului de la Sarajevo din 1914, nu voiau să se bizuie pe capsula cu cianură de potasiu, de aceea l-au desemnat pe unul dintre ei pentru a-i închide asasinului gura pentru totdeauna.

Atentatorul trăsese din imediata apropiere şi nici un glonţ nu şi-a greşit ţinta. Regele Alexandru a murit imediat după atentat, ministrul Louis Barthou a fost dus la spital cu o rană la umăr, iar starea generalului George părea să fie şi mai gravă. Regele Alexandru a fost transportat de urgenţă la prefectură, unde medicilor nu le-a rămas altceva de făcut decît să constate decesul. Ani de-a rîndul s-a vînturat legenda duioasă privind ultimele lui cuvinte, ziariştii au ţesut o poveste despre testamentul politic pe care regele l-ar fi lăsat, exclamînd la primărie : „Aveţi grijă de Iugoslavia !", dar aşa ceva nu a fost posibil. Imediat după ce s-au auzit împuşcăturile, Alexandru a căzut într-o stare de adîncă inconştienţă, din care nu şi-a mai revenit.

La prima vedere s-ar fi putut spune că ministrul francez de externe, Louis Barthou, a avut noroc în acest atac neaşteptat. El a reuşit să se ridice şi să se tragă ceva mai la o parte, dar, ajuns la cabinetul medical, a suferit probabil un atac de cord şi s-a pornit o hemoragie. Medicii au declarat că rana lui nu este mortală, şi nici măcar periculoasă, dar nu trebuie să uităm că ministrul Barthou era un domn obosit, de şaptezeci de ani.

În total, în acest atentat au murit cinci persoane : regele Alexandru, ministrul Barthou, două femei aflate pe trotuar şi atentatorul. Acesta a murit la postul de poliţie, unde a fost dus după ce au reuşit să-l scape din mîinile mulţimii dezlănţuite. Ceilalţi oameni atinşi de gloanţe, printre care şi generalul George, s-au însănătoşit.

La percheziţionarea atentatorului poliţia a găsit în buzunarul de la piept al hainei un paşaport cehoslovac pe numele Kelemen, care, după cum va reieşi mai tîrziu, era fals, un pistol încărcat şi o bombă. Pe antebraţul drept avea tatuat un cap de mort cu două oase încrucişate şi cu inscripţia : „Libertate sau moarte". Asta a fost tot ce s-a putut afla despre atentator.

După altă versiune, el s-ar fi numit Vladimir Gheorghiev şi ar fi fost membru al unei organizaţii teroriste macedonene. Mai tîrziu s-a unit cu ustaşii croaţi, împreună cu

care a pregătit pe pămîntul Franței atentatul înfăptuit. Aceștia erau adepți ai organizației fasciste *Ustaša*, care nu numai că simpatiza cu Hitler și cu Mussolini, dar care, doar la cîțiva ani după atentatul de la Marsilia, a creat cu ajutorul Germaniei naziste și al Italiei fasciste „statul croat independent", în frunte cu Ante Pavelič.

Conform raportului principalului anchetator francez, Guibbal, practic singurul document autentic în legătură cu evenimentele de atunci, făptașul se numea Dimitrov Vetičko-Kerin și era născut la 19 octombrie 1897 în localitatea bulgară Kameniţe. Era cunoscut ca un revoluționar de profesie. Fusese căsătorit de două ori și apărea sub diferite nume. Poliția îl cunoștea sub numele de Kelemen și de Vladimir Gheorghiev Černozemski. Sub acest din urmă nume, la 5 februarie 1932, un tribunal din Sofia l-a condamnat la închisoare pe viață pentru participare la faimoasa asasinare a lui Naum Tomalevski. Kelemen nu a rămas mult timp în închisoare, fiind în același an pus în libertate în urma unei amnistii. Naum Tomalevski făcuse și el parte din organizația care, mai tîrziu, avea să pună la cale atentatul de la Marsilia, dar a trădat și pentru această faptă, la 2 septembrie 1930, conspiratorii i-au făcut de petrecanie.

Crima aceasta nu era însă singura de care s-a făcut vinovat Kelemen. La 12 noiembrie 1924, împreună cu alte ajutoare, l-a asasinat pe deputatul comunist Hadji Dimov-Dima, după care a reușit să dispară și căutările poliției au rămas fără rezultat. Sub numele de Dimitrov Vladimirov a fost condamnat în contumacie la pedeapsa capitală. Sentința a fost pronunțată la 7 septembrie 1929, numai că Dimitrov Vladimirov nu și-a mai făcut niciodată și nicăieri apariția.

Atentatul de la Marsilia a fost înfăptuit de această organizație separatistă de tip fascist, dar la realizarea lui și-au adus contribuția serviciile secrete și organizațiile subversive din cîteva țări. După asigurările date de poliția franceză, în Franța se aflau șase persoane care trebuiau să se ocupe de asasinarea regelui Alexandru. Complotiștii au venit de la Budapesta, Zürich, Evian și Paris. Ei erau : Eugenio Kvaternik, alias Kramer, Vetičko, alias Kelemen, Mio Kralj (născut la 17 septembrie 1908 în Koprivnice), avînd documente pe numele Malny, apoi Zvonimir Pospíšil, alias Beneš și Ivan Raič, alias Novák. Singura fe-

meie, o blondă de vreo 25 de ani, se numea, după toate probabilităţile, Maria Vondračková.

Din străinătate au primit sprijin financiar, precum şi cele necesare echipării lor : pistoale, muniţii şi grenade de mînă. Le-au pus liniştiţi într-un geamantan şi unul dintre ei le-a trecut peste graniţă, fără ca vameşii să bage de seamă. S-au întrunit mai întîi la Versailles, unde s-au înţeles asupra amănuntelor. Kvaternik a luat cu el trei oameni de încredere cu care s-a îndreptat spre Aix-en-Provence, trecînd prin Avignon. Printre aceştia se găsea şi Dimitrov Vetičko-Kerin.

După ce au săvîrşit atentatul şi l-au redus pe făptaş la tăcere, Kvaternik a plecat la Torino, unde s-a întîlnit cu Ante Pavelič, căruia i-a raportat îndeplinirea misiunii. Ceilalţi au avut mai puţin noroc : Mio Kralj, Zvonimir Pospíšil şi Ivan Raič au fost prinşi şi, după o detenţiune preventivă, tribunalul i-a condamnat pe termene lungi. Kvaternik şi Ante Pavelič au fost condamnaţi la moarte în contumacie. După cum se ştie, sentinţa n-a fost executată, dimpotrivă, după ce, sub scutul lui Hitler, Ante Pavelič a devenit şeful statului croat fascist, iar în anul 1940 soldaţii germani au trecut graniţa iugoslavă, toţi complotiştii au fost puşi în libertate.

În spatele atentatului de la Marsilia se afla fascismul în ascensiune. Ungaria horthystă a anilor treizeci, Italia lui Mussolini şi cel de-al III-lea Reich, al lui Hitler, le-au acordat atentatorilor nu numai sprijin moral, ci şi un sprijin efectiv, ţinînd în permanenţă o mînă protectoare asupra lor. Kvaternik şi Pavelič, care au pus la cale subminarea unităţii slavilor de sud, şi-au găsit refugiu în Italia, unde au primit azil politic. Mussolini era interesat să spargă unitatea statului vecin cu el şi, de aceea, a oferit emigranţilor diversionişti croaţi posibilitatea să se perfecţioneze în meseria de terorişti în taberele fasciste de instrucţie de la Borgatar şi Olivetti.

Cu puţin timp înainte de săvîrşirea atentatului împotriva regelui Alexandru, nu numai Kvaternik şi Pavelič, dar şi ceilalţi conspiratori s-au întîlnit la Berlin într-o vizită de prietenie. Ei se aflau în legătură cu Gestapoul şi cu Abwehr-ul nazist, precum şi cu politicieni naziști proeminenţi, în frunte cu ideologul nazismului, Alfred Rosenberg. Urmele organizatorilor atentatului duceau direct la Hitler.

În „Istoria diplomației" apărută în Uniunea Sovietică este reprodusă discuția, demnă de menționat, dintre cunoscuta publicistă franceză Geneviève Tabouis și ambasadorul german la Paris, Koestner, care a avut loc la scurt timp după asasinarea președintelui Consiliului de Miniștri al României, I.G. Duca : „Se afirmă", spunea ambasadorul Koestner, „că Germania își va atinge scopurile fără război, cu ajutorul a șase asasinate politice bine alese. Primul va fi Dollfuss. După părerea Berlinului, el este singurul austriac care se opune Anschluss-ului. Berlinul este convins că numărul partizanilor Anschluss-ului este în creștere și contează pe faptul că Dollfuss va fi înlăturat de conaționalii lui. După el vine la rînd regele Iugoslaviei. Berlinul crede că, de îndată ce Alexandru va dispare, vor dispare și perspectivele unei alianțe între Iugoslavia și Franța. După aceea, se vor pregăti să rezolve problemele cu România și, în primul rînd, cu Titulescu, care se bucură de prestigiu la Paris și Londra. Doresc să-l lichideze apoi pe Beneš, sperînd că, în felul acesta, minoritatea germană din Cehoslovacia va împinge Republica cehoslovacă în brațele Republicii de la Weimar..."

Această sumbră provocare a fost exprimată cu mai bine de zece luni înainte de atentatul de la Marsilia. Din păcate, ea s-a adeverit, iar activitatea politică desfășurată de căpeteniile fasciste imediat după atentat a dat acestei provocări girul adevărului.

Unul dintre principalii vinovați, din umbră, ai atentatului, a fost guvernul fascist maghiar. Acesta îi sprijinea fățiș pe membrii organizației *Ustaša,* a organizat pentru ei un cîmp de instrucție la Jankapuszta, unde emigranții croați se pregăteau pentru îndeletnicirea de diversioniști. Parcela închiriată la granița cu Iugoslavia aparținea lui Emil Horvath. Mai tîrziu avea să se dovedească că Horvath se numea în realitate Gustav Perčec și era activist de frunte al organizației fasciste *Ustaša.* Pe teritoriul maghiar el se ocupa cu instruirea teroriștilor care urmau să destrame unitatea Iugoslaviei.

Numai că tabăra de antrenament n-a avut o viață prea lungă. În scurt timp, întreaga Europă a aflat despre existența ei, autoritățile horthyste au început să se teamă de scandal și au ordonat ca tabăra să fie lichidată. Emil Horvath avea o secretară, care în același timp era și iubita lui. Se numea Jelka Pogoralc. Într-una din zile între cei doi îndrăgostiți a intervenit o ceartă serioasă, Jelka și-a spus că

nu se cuvine să trăiască într-un cuib de fasciști, în care clocotește ura împotriva a tot ce este slav și, în timpul nopții, a trecut granița. Cînd a ajuns acasă, s-a dus la poliție și a făcut o lungă declarație despre toate cîte le știă. Și în calitatea ei de secretară și iubită a comandantului știa destule. Mai mult, ea și-a amintit nu numai numele ustașilor care se pregăteau pentru meseria de călău, dar și ale personalităților maghiare, ale unor funcționari și ofițeri superiori care sprijineau această acțiune.

Generalul Rudolf Andorka, șeful serviciului maghiar de contraspionaj, a aflat despre conținutul proceselor-verbale încheiate de poliția iugoslavă și, pentru că era conștient ce urmări politice internaționale periculoase ar putea avea depozițiile Jelkăi Pogoralc, a hotărît să tăgăduiască totul, dar totodată a dat ordin ca tabăra de antrenament a diversioniștilor să fie desființată. Ceea ce s-a și făcut peste noapte, iar în ziua următoare toți ustașii proeminenți au luat loc într-un avion special pus la dispoziție de serviciul secret al lui Horthy și au aterizat în Italia. În felul acesta, generalul Andorka s-a spălat pe mîini, nimeni nu putea dovedi ceva concret, iar declarațiile Jelkăi Pogoralc nu mai aveau obiect. La Jankapuszta pășteau iarăși turme de bivoli...

O dovadă a contribuției fasciștilor maghiari la pregătirea și executarea atentatului de la Marsilia o constituie participarea lui Mio Kralj. Acesta era căutat de poliția iugoslavă încă din 1933, dar reușise să fugă în Ungaria unde se ascundea sub numele de Malny. Oficialitățile iugoslave au cerut extrădarea lui, dar în răspunsul sosit la Belgrad se spunea că cel căutat nu se găsește pe teritoriul maghiar.

După atentat, Mio Kralj a dat totul în vileag. Cînd a fost arestat și supus unor interogatorii, el a recunoscut în fața poliției franceze că atentatorii s-au întîlnit în august 1934 la o consfătuire strategică, unde s-a tras la sorți cine urmează să-l împuște pe regele Alexandru. Sorții au căzut pe Kelemen. În cazul în care, dintr-un motiv sau altul, atentatul nu ar fi reușit, urma să fie pus în aplicare al doilea plan : unul dintre atentatori purta sub braț o bombă în formă de carte pe care avea să o arunce asupra mașinii în care se găsea regele și ministrul Barthou. Poliția n-a putut face cercetări în legătură cu fabricarea diabolicei grenade, dar Kralj a mărturisit că a fost fabricată la centrul de antrenament de la Jankapuszta din Ungaria.

Guvernul iugoslav avea în mîini suficiente dovezi ale participării fasciștilor unguri la asasniarea regelui Alexandru și a trecut la represalii. A adresat o plîngere însoțită de documente compromițătoare la Liga Națiunilor și, în același timp, s-a dispus strămutarea de pe teritoriul Iugoslaviei a unor cetățeni de naționalitate maghiară.

Situația se înrăutăți mult, și în joc se afla nu numai unitatea popoarelor Iugoslaviei. Din această cauză, discuțiile de la Liga Națiunilor au luat o altă turnură decît cea așteptată. Relațiile dintre ustași și Hitler erau cunoscute, căci, cu mult înainte de comiterea atentatului, ei editaseră la Berlin un ziar instigator propriu, în care declarau deschis ce scopuri urmăresc : voiau o Croație independentă, pregătindu-se totodată să ciuntească din Iugoslavia Bosnia, Herțegovina, Slovenia și Dalmația. Se înțelege că aceste planuri distructive erau sprijinite nu numai de Hitler, ci și de Mussolini, căruia unitatea Iugoslaviei îi stătea ca un ghimpe în ochi. Iugoslavii erau membri fondatori ai Micii Înțelegeri, iar Franța avea în persoana regelui Alexandru un aliat credincios. Balcanii au devenit un cazan care clocotea nu numai din cauza atentatului de la Sarajevo, dar și a celui de la Marsilia.

În cele din urmă, pentru soluționarea urmărilor atentatului de la Marsilia, Liga Națiunilor procedă ca înțeleptul Solomon, adică așa cum este practica în politica internațională : a recurs la un compromis. Ungaria horthystă se afla pe banca acuzaților, dar nu s-a dat nici o sentință, ci a fost elaborat un comunicat atît de puțin concret, și ocolind atît de mult problema în discuție, încît a fost acceptat de ambele părți. Guvernului maghiar i s-a făcut recomandarea să se ocupe chiar el de cercetarea minuțioasă a participării unor personalități maghiare la complotul internațional împotriva suveranității Iugoslaviei. Sub presiunea marilor puteri, Iugoslavia a acceptat compromisul. Ce altceva ar fi putut face...

În Franța, cercetarea culiselor atentatului a fost de asemenea lăsată pe mîini necinstite. Guvernul l-a împuternicit pe senatorul André Lémery cu conducerea comisiei însărcinate cu ancheta. Acesta era un fascist notoriu, membru al organizației fasciste „Crucea de fier". Nimeni nu se aștepta ca fascistul francez să încerce să dezvăluie participarea reală a intriganților naziști ai lui Hitler la atentatul de la Marsilia. După doi ani, anchetatorii nu făcuseră nici un pas înainte. În cele din urmă, cazul s-a închis

definitiv. Şi astfel, nu s-a reuşit niciodată să se lămurească toate dedesubturile politice ale atentatului de la Marsilia şi nici măcar să se precizeze dacă asasinul a tras asupra lui Barthou sau asupra lui Alexandru. Tratativele diplomatice susţinute duse de Barthou cu statele balcanice cu privire la un sistem colectiv de ajutorare reciprocă împotriva unui eventual atac al Germaniei naziste ar fi putut constitui cel mai sigur motiv ca el să fie omorît : pentru a nu-i sta în cale lui Hitler.

19

Comandoul morţii la hotelul „Zahoři"

Chelnerul era jigărit, nedormit. Alergase tot drumul şi cînd bătu la uşa postului de jandarmi aproape că nu-şi mai putea trage răsuflarea :

— La noi e un cadavru, îi spuse fără nici o introducere sergentului şi adăugă : se pare că e al doamnei Karlsbach. În timpul nopţii n-am putut să ies din casă, m-au ameninţat c-or să mă împuşte dacă o să cobor înainte de-a se face ziuă... Domnul şef m-a trimis să viu repede... Afurisit polei. Vedeţi, s-a făcut aproape nouă şi jumătate...

— Cum vă numiţi ?

— Karl Flieger, sînt chelner la hotelul „Zahoři".

— S-o luăm binişor, în ordine : ce, unde şi cum s-a întîmplat. Dar fără înfloriturі !

Jandarmul n-a putut afla mare lucru de la el. Din spusele lui Flieger a înţeles totuşi că în timpul nopţii la hotelul „Zahoři" s-au auzit împuşcături, dar de atunci trecuseră aproape douăsprezece ore, doamna Karlsbach, moarta, zăcea pe coridor, nemţii aceia fugiseră, desigur, în timpul nopţii, dar mai întîi îl ameninţaseră că îl fac praf dacă îndrăzneşte să scoată nasul din cămăruţa lui înainte de ivirea zorilor.

Sergentul ridică receptorul. La ora unsprezece la hotelul „Zahoři" se aflau maiorul Vit de la secţia de urmărire din Kladno, căpitanul Karhan din Přibram, jandarmi

din Čim și Slapy. Nu peste mult timp au venit și jandarmi din Praga. Unul dintre ei intră cu pistolul cu piedica ridicată pe coridorul de la primul etaj al hotelului „Zahoři" și era cît pe-aci să se împiedice de un cadavru.

— Isuse Hristoase, păi ăsta-i domnul inginer Formis al nostru, strigă chelnerul, cînd fu chemat sus.

De la primele investigații a reieșit limpede că cei bănuiți de crimă erau trei dintre oaspeții hotelului, care dispăruseră în timpul nopții. Unul era Hans Müller, un individ svelt, cu fața rotundă și părul negru, plin de temperament. Celălalt, Gerd Schubert, era mai înalt decît Müller, tot svelt, cu o figură obosită sau mai degrabă nedormită. Și o femeie, Edith Karlsbach, o frumoasă profesoară de educație fizică, blondă cu ochi albaștri. Au plecat pur și simplu pe fereastră, unul din ei era pare-se rănit, căci pe zăpadă se vedeau picături de sînge, pînă la locul unde începeau urmele unei mașini. Puțin mai tîrziu, după ce au aflat cine era inginerul Formis, cel care fusese asasinat, anchetatorii au ajuns la concluzia că este vorba de o crimă premeditată : comandoul german al morții venise pe teritoriul cehoslovac pentru a-l reduce la tăcere pe incomodul Formis.

În „noaptea cuțitelor lungi", cînd Hitler poruncise să fie asasinați prietenii și colaboratorii săi, printre care se afla și Gregor Strasser, fratele acestuia, Otto, reușise să fugă pe teritoriul cehoslovac unde se afla în siguranță. De aici continuă să lupte împotriva dictatorului în cămașă brună. Înființă la Praga gruparea de rezistență antihitleristă „Frontul negru" și scotea ziarul „Die Deutsche Revolution". Dar lupta și cu alte mijloace, mai moderne : un post de emisie care putea fi recepționat pe aceeași lungime de undă ca și postul de emisie „Königswusterhausen" dezvăluia germanilor, în emisiunile lui de seară și din timpul nopții, planurile naziste și dădea în vileag crimele politice ale lui Hitler. Stația de radio era deservită de inginerul Rudolf Formis.

Acesta s-a născut în anul 1894, a făcut facultatea, specializîndu-se în tehnica curentului de joasă frecvență. În timpul războiului slujise ca ofițer în armata imperială, unde se ocupa de radiotelegrafie, fiind autorul mai multor invenții. Un timp a lucrat în Turcia. După război, cînd Hitler a ajuns la putere, a trecut în mișcarea de rezistență, deși la început se încadrase în partidul național-socialist.

Mai tîrziu, a devenit directorul tehnic al stației de ra-

dio „Süddeutscher Rundfunk" din Stuttgart, în care calitate, după cum se pretinde, l-ar fi întrerupt pe Hitler în timpul unui discurs. Cuvîntarea führerului n-a mai fost transmisă, pe Formis însă l-au dus la Gestapo unde l-au torturat timp de zece zile pentru a-l face să recunoască. Întrucît în locuința lui s-a găsit un pistol și sabia de ofițer pe care o moștenise de la tatăl său, a fost trimis, pentru port ilegal de armă, într-un lagăr de concentrare. A reușit să fugă și să treacă fără nici un act frontiera cehoslovacă. În primăvara anului 1934 a încercat să ajungă, trecînd prin Bulgaria, în Turcia, unde avea colegi de școală în serviciul președintelui Kemal Atatürk. A fost prins pe teritoriul bulgar și obligat să se întoarcă la Praga.

După ce pretinsul complot al lui Roehm a fost înăbușit în sînge, adversarii lui Hitler au fugit la Praga. Aici, Formis s-a întîlnit cu o serie de prieteni, a devenit membru al „Frontului negru" al lui Strasser și, cum era specialist în radiotehnică, a primit din partea acestuia sarcina de răspundere de a construi un post de emisie secret și de a se îngriji de realizarea unor emisiuni care să poată fi ascultate în bune condiții de pe teritoriul celui de-al III-lea Reich, al lui Hitler.

Formis s-a întors pe teritoriul german pentru a-și procura materiale, deși știa bine că o astfel de „plimbare" l-ar putea costa viața. Și-a procurat piesele necesare, iar la sfîrșitul lui septembrie a trecut din nou granița cehoslovacă și a cerut oficial azil politic. Locuia cu chirie la doamna Schindt, undeva, în piața Havliček [1], căreia îi plătea 5 coroane pe zi. Pleca adeseori la țară și, de regulă, ducea o viață destul de izolată.

Hotelul „Zahoři" avea o așezare frumoasă și dispunea de șaptesprezece camere. Proprietarul lui, Bárta, era președintele Societății comerciale a tîrgului praghez de mostre, iar acum hotelul era închiriat de Ján Graf. La acest hotel turistic, aflat nu departe de Praga, veneau de obicei perechi de îndrăgostiți, iar în concediile de vară, oaspeți străini. Graf avea o fiică, Hana. Se numea Brodská și moștenise de la răposatul ei soț un magazin pe strada Žitna. În anul 1934, pe cînd se afla în vizită la părinții ei la hotelul „Zahoři", a venit aici, să-și petreacă un scurt concediu, doctorul inginer Otto Strasser. Cu această ocazie au făcut cunoștință, iar mai tîrziu aveau să locuiască împreună în casa Brodskăi de pe strada Žitna 44 și pe strada

[1] Astăzi Piața Maxim Gorki. — *Nota trad.*

Dejvická 38. Şi întrucît adversarul lui Hitler s-a convins cît de avantajoasă era aşezarea acelui hotel izolat, nu departe de Slapy, l-a adus aici şi pe inginerul Formis. A tratat cu Graf închirierea a două camere şi i-a spus direct că ar vrea să emită chiar din hotel. Dacă au autorizaţie ? Se-nţelege că au !

Rudolf Formis a venit la „Zahoři" la 25 noiembrie, şi-a despachetat lăzile şi a început să monteze postul de emisie. Peste o săptămînă a făcut prima transmisie de probă, iar în decembrie transmitea în mod regulat. Programele lui din timpul zilei şi al nopţii se auzeau probabil foarte bine pe vastul teritoriu al celui de-al III-lea Reich, pentru că la 19 decembrie ambasadorul german la Praga, dr. Koch, a comunicat ministrului de externe cehoslovac, Krofta, că de pe teritoriul cehoslovac emite un post de radio ostil. Tehnicienii germani l-au depistat : postul se afla instalat la o distanţă de cel mult optsprezece kilometri de Praga.

Nu încape îndoială că Gestapoul şi serviciul secret nazist au făcut tot ce le-a stat în putinţă pentru a-l descoperi şi a-l reduce la tăcere. În emisiunile postului, se putea auzi, imprimată pe plăci de patefon, pînă şi vocea răposatului Georg Strasser.

Mai tîrziu s-a dovedit că cel care a trădat germanilor amplasarea staţiei de emisie şi numele operatorului era un fost colaborator al lui Strasser din „Frontul negru", pe nume Franke. El s-a înapoiat în Germania după iubita lui, Louise, şi a trădat, ceea ce l-a scutit de deportare într-un lagăr de concentrare. Temutul Heydrich a pornit îndată o acţiune în vederea distrugerii staţiei „Frontului negru" şi a lui Formis.

Alfred Helmuth Naujocks se specializase într-o meserie puţin obişnuită : ucigaş cu înaltă calificare. În istoria nazismului a jucat nu o dată un rol important şi toate acţiunile lui au intrat în istorie cu titlul de crime model. În primele zile ale lui 1934, Naujocks a fost chemat de Heydrich, şeful Sicherheitsdienst-ului, care i-a încredinţat o misiune delicată : radiogoniometrele şi serviciul secret au localizat un post de radio care emite în limba germană pe lungimea de undă de 49,06 metri, adică pe aceeaşi lungime de undă ca staţia „Königswusterhausen". Activitatea şi-o desfăşoară în hotelul „Zahoři", nu departe de Praga. Cetăţenii de pe jumătate din teritoriul Germaniei care îşi mută aparatele pe lungimea de undă a Berlinului, se trezesc cu emisiunile „Frontului negru". E de prisos să mai

spunem că acestea sînt din cale-afară de dușmănoase, pronegrindu-l pe führer și pe fruntașii partidului. Informații mai detaliate îi vor fi transmise de consilierul secției de criminalistică a SD, Huber.

Au studiat în amănunțime harta împrejurimilor hotelului. Huber îi spuse lui Naujocks că de stația de emisie trebuie să fie conexată o antenă de lungime mijlocie, element după care poate fi depistată. Îi înmînă o fotografie a lui Formis și stabiliră cu minuțiozitate planul. Huber a fost de părere că ar fi bine să nu se ducă singur, la hotelul „Zahoři" oamenii se duc de obicei în doi. Naujocks își luă ca parteneră pe o anume Edith Karlsbach.

Două-trei geamantane, un patefon de voiaj, un coș cu mîncare și două perechi de schiuri au fost aranjate pe capota Mercedesului de culoare albastru-închis în care se aflau Naujocks și Edith Karlsbach, îmbrăcați în costume de sport. Mașina s-a învîrtit un timp pe străzile înzăpezite ale Berlinului, apoi Naujocks a luat-o pe șoseaua care ducea spre Dresda. Nu mergea în direcția aceasta pentru prima dată. Cu cîtva timp în urmă Heydrich îl trimisese la Praga pentru a-l asasina de dr. Otto Strasser, adversarul și concurentul lui Hitler. Atunci se întorsese fără a fi făcut nici o ispravă, ceea ce i-a atras disgrația șefului. Acum i se oferea șansa de a-și recîștiga reputația știrbită.

În toate documentele figura sub numele de Hans Müller. După acte, Mercedesul era tot proprietatea lui Müller. Înainte de a ajunge la frontiera cehoslovacă, i-a atras lui Edith atenția să nu se mire dacă în fața vameșilor se va prezenta sub un nume de împrumut, restul îi va explica el mai tîrziu. Și încă ceva : ar fi mult mai nimerit să se dea drept soț și soție de curînd căsătoriți, în felul acesta ar scăpa de o serie de greutăți pe care le-ar putea întîmpina în hotelurile cehe. De ce Edith se numește Karlsbach și nu Müller ? E lesne de-nțeles, erau în primele zile de căsătorie și încă nu-și schimbaseră actele.

Mai tîrziu Naujocks se va strădui zadarnic să-i convingă pe anchetatori că Edith Karlsbach nu știa nimic despre misiunea sa. La început cel puțin, nu știa, tot ce-i spusese era că pleacă pentru cîteva zile la schi. Nu suna prea convingător. Edith nu era iubita lui, ci prietena iubitei, o oarecare Tani, ceea ce nu constituia, orice s-ar zice, un motiv suficient pentru ca Edith să meargă cu el într-o excursie și, în plus, să locuiască împreună într-o cameră de hotel. Totodată nu era normal ca Naujocks să primească printr-o

simplă mişcare de baghetă o identitate nouă şi toate documentele pe numele Hans Müller, chiar dacă era de la poliţie. Şi încă ceva ar fi trebuit să-i dea fetei de bănuit: pînă mai ieri, lui Naujocks îi sufla vîntul prin buzunare, iar acum, de cînd îşi schimbase numele în Müller, nu numai că era stăpînul unui Mercedes, dar avea buzunarele doldora de bani. Alte sume erau ascunse în tapiseria uşilor maşinii. Şi-apoi, avea asupra sa lucruri pe care nu le văzuse la el niciodată pînă atunci. Edith Karlsbach nu era o gîscă, trebuie că Naujocks i-a explicat în vreun fel...

Cei doi au trecut frontiera cehoslovacă fără să întîmpine vreo greutate. Spre seară au ajuns la Praga şi au închiriat o cameră la hotelul „Wilson", sub numele de doamna şi domnul Müller. Tinerii însurăţei au plătit fără să clipească o sută douăzeci de coroane, iar a doua zi de dimineaţă au luat-o de-a lungul Vltavei şi au tras la hotelul „Vaporul" din Stěchovice unde soţia proprietarului, doamna Kumprecht, le-a dat camera cu nr. 2.

Informaţiile în legătură cu următoarele mişcări ale lui Naujocks şi ale aliatei sale se deosebesc în privinţa detaliilor. La schi se duceau, desigur, pe jos, iar în timpul iernii drumul spre hotelul „Zahoři" nu era practicabil. Pe timpul acela se schia în imediata apropiere a Pragăi; Senohraby, de pildă, era unul dintre cele mai frecventate centre ale sportului de iarnă. Cu acest prilej, Naujocks observa din depărtare hotelul „Zahoři" şi a putut vedea o antenă lungă care ducea dintr-o parte a casei spre coş (măsura aproape cincizeci de metri) şi dispărea la unul din geamurile de la etajul întîi. Şi-a spus că Huber are informaţii exacte şi a pornit cu iubita lui spre hotel ca să ia o gustare caldă.

Localul era gol, numai la o masă lîngă peretele de piatră era instalat un bărbat ca la patruzeci de ani. Stătea comod, îmbrăcat cu o cămaşă flanelată de culoare cafenie, iar în picioare avea papuci. Cînd i-a auzit pe vecinii săi de masă vorbind germana a vrut să se ridice şi să plece, nu avea încredere în germanii pe care nu-i cunoştea. Naujocks îl acostă şi au început să stea de vorbă. Formis se mută la masa lor, cei doi tineri îndrăgostiţi îi erau, desigur, simpatici, el ducea o viaţă izolată, în luna ianuarie nu venea mai nimeni la hotelul „Zahoři".

A aflat că domnul Müller este comerciant, că cei doi sînt în călătorie de nuntă, că locuiesc la Stěchovice şi că hoinăresc toată ziua pe schiuri. Cînd s-au despărţit erau aproape prieteni şi şi-au promis să se vadă cît de curînd.

Naujocks l-a asigurat că s-ar putea să se mute împreună cu soţia pentru cîteva zile la „Zahoři", dacă hotelul tot e gol.

În aceeaşi seară Naujocks şi iubita lui, îmbrăcaţi în ţinută de gală, au servit la cină numeroase feluri de mîncare, iar coniacul şi şampania n-au lipsit. Aveau un patefon şi au dansat toată seara. Edith dansa ca o profesionistă, doar era profesoară de educaţie fizică ! Bucătăreasa avea să-şi amintească mai tîrziu că tînăra nemţoaică a făcut un tărăboi nemaipomenit, a ţopăit pe masă pînă cînd a crăpat tăblia. Aşa ceva nu se face totuşi din prima seară...

Naujocks era bucuros că Formis îi ieşise în cale şi se împrietenise cu el, aşa că era cazul să sărbătorească evenimentul.

În dimineaţa următoare cei doi s-au oprit din nou la hotelul „Zahoři". Formis însă nu era acasă, ei n-aveau de unde să ştie că Formis plecase la Praga pentru a anunţa la biroul lui Strasser de la „Frontul negru" vizita a doi germani suspecţi. Seara s-a înapoiat însoţit de doi poliţişti care aveau sarcina să-l supravegheze îndeaproape pe Naujocks, dar noii căsătoriţi erau la hotelul lor din Stěchovice.

Înainte însă de a pleca de la „Zahoři", Naujocks a cercetat cu atenţie primul etaj. În camera lui Formis se afla camerista Pokorná care călca ceva, a încercat să intre în vorbă cu ea, dar n-a putut să afle nimic. Camerista nu cunoştea limba germană, iar el nu ştia nici un cuvînt ceh. A reuşit totuşi să pună mîna pe cheia de la camera lui Formis şi s-o imprime într-o bucată de săpun.

Seara, cînd s-a întors la hotelul din Stěchovice, i-a spus lui Edith Karlsbach că a recunoscut în persoana lui Formis pe duşmanul periculos căutat de Gestapoul din Berlin. Formis era un criminal politic şi de bună seamă că el este operatorul staţiei de emisie a „Frontului negru". Ca un adevărat naţional-socialist ce era şi ca membru al SS, trebuie să se întoarcă de îndată la Berlin şi să aducă la cunoştinţa celor în drept acest lucru. Nu va pleca cu maşina, drumul ar dura prea mult, va pleca a doua zi cu avionul de la Praga, iar seara se va întoarce.

Se spune că Edith Karlsbach n-ar fi vrut să-l lase să plece singur, îi era frică şi voia să-l însoţească. Naujocks a convins-o însă să-l aştepte la hotelul din Stěchovice. Dimineaţa plecă la Praga la „Čedok", unde îşi procură un bilet de avion. La Berlin se anunţă la consilierul Huber pe

Prinz-Albrecht-Strasse nr. 8 și la biroul central al Sicherheitsdienst-ului, întocmi o informare despre rezultatul cercetărilor sale, de asemenea predă filmul la laborator : îl fotografiase pe Formis încă în prima zi, în timp ce acesta îl trăgea cu sania pe nepotul lui Graf, prin fața hotelului.

Naujocks și Huber au întocmit planul operației, în timpul acesta în atelierele Gestapoului se executa, după amprentă, cheia de la camera lui Formis. Naujocks i-a cerut lui Huber să-i dea un ajutor, cel mai bucuros ar fi dacă l-ar avea pe vechiul lui camarad Goetsch. Huber a telefonat, dar a aflat că Goetsch este plecat din Berlin. I-a promis lui Naujocks că-l va trimite la Praga cu primul avion și că se vor întîlni la hotelul „Wilson". Pentru această acțiune Goetsch se va numi Schubert.

Naujocks a plecat de la Berlin cu instrucțiuni precise. A luat cu el un pistol marca Walter 7,65, cu repetiție, cu șapte gloanțe, o sticluță cu eter pentru a-l adormi pe Formis și un acid pentru a distruge stația de emisie. Seara se afla din nou la Praga. S-a suit în Mercedesul lui și a pornit spre Stěchovice, unde Edith Karlsbach îl aștepta nerăbdătoare.

Naujocks s-a întîlnit cu Werner Goetsch la hotelul „Wilson", după cum se pare la 19 ianuarie. Edith Karlsbach era cu ei. I l-a prezentat pe prietenul lui, Gerd Schubert, și i-a explicat scopul sosirii lui atît de rapide : inginerul Formis este dușmanul celui de-al III-lea Reich și are în cameră o stație de emisie, iar el împreună cu Schubert trebuie s-o distrugă. S-au dus apoi la bar și s-au distrat pînă dimineața.

La orele douăsprezece au plecat spre Stěchovice, au parcurs pe jos terenul din preajmă, au urcat dealul din apropierea Vltavei și de sus au privit valea în care se găsea hotelul „Zahoři". Probabil că aici au pus la punct planul final. Miercuri 23 ianuarie spre seară, Naujocks și complicii lui, îmbarcați într-un Mercedes negru (numărul IP 48259), au pornit pe șoseaua încă impracticabilă spre hotelul „Zahoři". Au parcat lîngă o rulotă. Goetsch aștepta lîngă mașină, iar Naujocks și Edith Karlsbach merseră mai departe pe jos. Amîndoi erau îmbrăcați în costume de schi și purtau rucsacuri, celelalte bagaje rămînînd în mașină.

La 23 ianuarie 1935 inginerul Formis transmitea, așa cum făcea în fiecare zi. În înregistrarea păstrată la serviciul de ascultare din Praga se găsește emisiunea de la ora

unsprezece. Semnalul: marşul din opera „Carmen" — „Toreador în gardă, toreador, toreador..." după care Formis a anunţat: „Achtung, Achtung, Hier spricht der Sender der Schwarzen Front..." şi a urmat un comentariu despre lagărele de concentrare naziste. Seara staţia a transmis pînă la ora douăsprezece, apoi nu s-au mai auzit decît nişte semnale străine, ciudate.

Naujocks şi Edith Karlsbach au sosit la „Zahoři" şi s-au instalat în camera cu numărul 4. La cină, în jurul orei opt, s-au întîlnit cu Formis. Acesta se aşează la masa lor, dar era cam tăcut. Lui Naujocks îi era teamă că Formis bănuieşte ceva. Edith începu să glumească cu inginerul solitar, iar acesta îşi recăpătă repede buna dispoziţie.

Au băut coniac. Cam pe la ora opt şi jumătate, Naujocks se scuză spunînd că-l doare capul şi se retrase în camera lui. Edith Karlsbach rămase singură cu Formis, în sala de mese.

La orele nouă şi jumătate chelnerul Flieger îi întrebă pe oaspeţi dacă mai doresc ceva de băut. Nimeni nu mai dorea nimic aşa că închise, duse cheia la bucătărie, o agăţă de un cui şi plecă în cămăruţa lui. În timpul acesta, Naujocks fixă de piciorul patului din camera lui Formis o frînghie puternică, pe care o cumpărase mai înainte de la Stěchovice, iar capătul rămas liber îl aruncă pe geam, pentru ca Werner Goetsch să se poată căţăra pînă la etaj. Naujocks îi comunică semnalul: cîteva întreruperi de lumină.

Conform declaraţiei lui Naujocks, Formis urma să fie ameţit cu eter, legat şi aruncat pe fereastra hotelului. Staţia de emisie avea să fie distrusă cu acid şi fosfor. Naujocks trebuia să pătrundă în camera lui Formis descuind cu cheia falsă şi să-l aştepte înăuntru în întuneric. În acelaşi timp, Goetsch urma să pîndească în camera numărul 4 cu pistolul cu piedica ridicată şi să-l ajute pe Naujocks să-l arunce pe Formis pe geam.

In jurul orei zece, auzind paşi pe scări, Naujocks se pregăti de atac. In momentul cînd încercă, după propria-i mărturisire, să deschidă uşa cu cheia-duplicat, a văzut că în broască, pe dinăuntru, se găsea altă cheie. A apăsat pe clanţă. Uşa era deschisă. A intrat şi l-a văzut pe inginerul Formis stînd pe un scaun într-un colţ cu pistolul îndreptat spre el.

Naujocks s-a aruncat asupra lui. Formis a tras şi l-a rănit, mai întîi la mînă, apoi la nas. Din camera alăturată Goetsch a auzit împuşcături, a alergat spre Formis şi,

ajungînd la ușă, a tras. Naujocks a reușit să-i zboare lui Formis pistolul din mînă, apoi a tras. Formis a căzut la pămînt și a rămas nemișcat. În camera alăturată Edith Karlsbach leșinase de frică.

Naujocks își recăpătă sîngele rece. Luă acidul și sticluța cu eter, pe care le avea în buzunar pentru a-l adormi pe Formis, și o luă la fugă spre locul în care se găsea stația de emisie ce urma să fie distrusă. Turnă soluția peste instalație și apoi, din ușă, aruncă un chibrit aprins.

Primul care a sărit pe geam a fost Goetsch, apoi s-a lăsat în jos pe frînghie Edith. Ultimul a coborît Naujocks, care era rănit. Au pornit-o în grabă spre mașină. Pe Edith Karlsbach au dus-o mai mult pe sus, tîrînd-o prin zăpadă. Au pornit spre Praga.

În timpul cercetărilor, specialiștii au ajuns la altă versiune. Edith ar fi plecat din sala de mese împreună cu Formis, pe care l-a invitat în camera ei, unde îl aștepta Naujocks cu pistolul pregătit. Acolo l-a ucis împreună cu Goetsch și numai după aceea l-au dus în camera lui (numărul 6). Cînd chelnerul Flieger a urcat scara în fugă, asasinii l-au amenințat cu pistolul și l-au împins înapoi în cămăruța lui de la parter. După aceea au turnat soluția peste stația de emisie și i-au dat foc. Au fugit pe fereastră și au sărit peste un gard lîngă care, a doua zi, detectivii au găsit urme de sînge.

Conform depoziției lui Flieger, Formis ar fi urcat într-adevăr împreună cu Edith, altfel nu se explică cum de chelnerul a auzit pe scări, din cămăruța lui, glasuri de bărbat și de femeie. El n-a dat nici o importanță acestui lucru și și-a văzut mai departe de bărbierit. Mai tîrziu veni la el slujnica Češková care îi promisese că-l va tunde și-l va bărbieri. N-a trecut mult și a venit și tînăra cameristă Vera Pokorná să ceară o aspirină, fiindcă o durea capul. Cam pe la orele 22,15 cei trei au auzit un strigăt de femeie urmat de cîteva împușcături.

Chelnerul și-a luat halatul peste pijama și a alergat la primul etaj. Coridorul era luminat și în fața ușii deschise de la camera numărul 6 stătea un bărbat necunoscut, pe care nimeni nu-l văzuse pînă atunci. Chelnerul a înaintat, l-a zărit pe Müller, iar pe jos, un corp neînsuflețit. A crezut la început că este al doamnei Karlsbach. La un moment dat bărbatul cel necunoscut l-a observat și, întinzînd spre el cele două pistoale pe care le avea

în mîini, i-a spus să intre imediat în cămăruța lui și pînă a doua zi dimineață să nu scoată nasul de acolo. Dacă nu va asculta, va plăti cu viața. Hotelul, spunea el, este înconjurat.

Speriat, chelnerul s-a întors în cămăruța lui, a deschis automat fereastra și a vrut să sară afară și să strige după ajutor, dar și-a dat seama că cineva ar putea trage din întuneric asupra lui. S-a așezat pe pat între cele două femei care tremurau de frică și au rămas toți trei acolo pînă dimineața.

Către orele opt dimineața chelnerul a prins curaj și s-a dus să-i relateze hotelierului Graf cele întîmplate peste noapte. Experții au confirmat că Graf, care era cam fudul de urechi, nu putea auzi din camera lui împușcăturile și deci nu știa nimic despre crimă.

Din cercetările făcute la locul crimei a reieșit că Naujocks n-a reușit să distrugă stația de emisie. Aparatul din camera lui Formis, pe care au turnat eter și căruia i-au dat foc, era un radio ceva mai neobișnuit. Adevărata stație de emisie a „Frontului negru" era ascunsă după perdeaua camerei de la etajul al doilea. Dar chiar dacă ar fi căutat acolo, n-ar fi descoperit-o. Inginerul radiotehnist Formis o montase într-o saltea de paie care stătea parcă uitată, rezemată nu departe de fereastră. Încăperea arăta ca și cînd n-ar fi fost locuită. În felul acesta simplu, nebătător la ochi și în același timp eficient, era instalată stația de emisie a „Frontului negru".

Atentatorii au ajuns la Praga. Pe Edith Karlsbach au lăsat-o la gară, unul dintre ei i-a cumpărat bilet pînă la Berlin și a condus-o la trenul care pleca peste douăzeci de minute. După aceea, cei doi s-au îndreptat cu mașina spre granița germană. La Teplice [1] li s-a terminat benzina. L-au trezit pe proprietarul stației de benzină și au făcut plinul. În dimineața zilei de 24 ianuarie 1935, în jurul orei trei și jumătate, au ajuns la granița cehoslovacă, la Cinovec. Naujocks, care era rănit, condusese mașina tot drumul, Goetsch nefiind șofer. A oprit motorul ceva mai înainte de a ajunge la barieră, în timpul nopții vama era închisă pentru trecerea mașinilor. Și-au luat cu ei numai lucrurile absolut necesare și au trecut pe teritoriul german. Aici se aflau în siguranță.

[1] Astăzi Teplice Lázně v Cechách. — *Nota trad.*

La vama germană au prezentat actele bune pe care le aveau asupra lor. Naujocks spuse că s-a rănit la schi, vameşii au chemat o salvare pentru a-l transporta la spital. Doctorul care îi dădu imediat îngrijirile necesare declară că este vorba de o rană uşoară, superficială. L-a pansat şi l-a lăsat să plece.

În timpul acesta, unul din vameşii cehi a zărit lîngă barieră maşina părăsită şi a comunicat acest lucru superiorilor. Dar nu era un lucru ieşit din comun. La punctele de trecere a frontierei nu mai era nimeni de serviciu după miezul nopţii, iar automobiliştii întîrziaţi îşi lăsau maşinile lîngă barieră şi se duceau să se culce la un hotel din apropiere şi dimineaţa îşi luau în primire maşinile. Naujocks şi Goetsch au procedat însă altfel. Pe la ora şapte veni la vamă un cetăţean de prin partea locului, pe care vameşii îl cunoşteau după figură, şi prezentă un bilet pe care scria :

„Vă rugăm să fiţi amabili şi să încredinţaţi aducătorului acestui bilet maşina noastră IP 48259".

După ce-i dădu o bună recompensă localnicului binevoitor, Naujocks apăsă pe accelerator. În jurul orei opt se îndreptau spre Berlin. Aici au dispărut fără urmă. Cercetările criminaliştilor cehoslovaci s-au oprit la punctul de frontieră. Mai tîrziu, după dictatul de la München, cînd teritoriile de frontieră cehoslovace au fost ocupate de Germania, organele de urmărire au fost nevoite să scoată de pe rol cazul nerezolvat al asasinării inginerului Formis.

Acesta a fost înmormîntat în cimitirul din Slapy. Chelnerul Flieger a fost arestat şi interogat. Graf, Strasser, conducătorul „Frontului negru", şi colaboratorul său, Adam, au fost arestaţi şi acuzaţi că au folosit un emiţător de radio fără a poseda autorizaţie. Doctorul Otto Strasser a fost condamnat la cinci luni. Doctorul Adam, după ce şi-a ispăşit pedeapsa, a fost pus în libertate. Urma să fie expulzat în Germania, dar, la rugămintea lui de a nu fi trimis la o moarte sigură, organele cehoslovace i-au permis să plece în Austria. Hotelierul Graf a primit o condamnare la patru luni pentru că a avut cunoştinţă de existenţa emiţătorului şi nu i-a informat pe jandarmi.

Edith Karlsbach avea să plătească cel mai scump escapada ei. Multă vreme s-a tratat la Berlin la psihanalistul Müller, specialist în boli nervoase, neputîndu-se elibera

de sentimentul vinovăției. Mai tîrziu a plecat în Elveția unde s-a căsătorit.

Pentru crima săvîrșită, Alfred Helmuth Naujocks a primit noi galoane. Primul drum l-a făcut la Heydrich, pe Prinz-Albrecht-Strasse. Aici a prezentat un raport despre îndeplinirea misiunii, Heydrich l-a lăudat și l-a avansat pe loc la gradul de obersturmführer, iar pe Goetsch l-a făcut untersturmführer. Mai tîrziu, Naujocks avea să fie răsplătit și cu alte favoruri, crima împotriva inginerului Formis îl ridicase la rangul de gangster calificat, iar Heydrich avea oricînd nevoie de asemenea oameni.

Timp de zece ani încheiați nu s-a știut cine era în realitate acel Hans Müller care venise la schi, la „Zahoři", cu arătoasa lui soție. Începuse războiul, iar cercetările au trebuit să fie abandonate. În anul 1945 adevărul avea să iasă, parțial, la lumină.

În timpul unui puternic schimb de focuri în Ardeni, doi soldați americani stăteau chirciți în craterul unei bombe pentru a se feri de schije. Pe neașteptate, alături de ei, sări în crater și un al treilea, în uniformă germană. După ce și-a tras sufletul și a fost în stare să vorbească, a făcut apel la bunăvoința soldaților americani : „Dacă îmi pot permite, v-aș ruga, domnilor, a spus el, ca din această clipă să mă considerați prizonierul dumneavoastră".

Americanii l-au ascultat și l-au dus la comandant, unde l-au predat. Prizonierul german a fost adus în fața ofițerului american Al. Graziani, care l-a interogat pe loc. Germanul i-a întins documentele pe care ofițerul american le examină cu atenție. În momentul acela auzi din partea prizonierului o surprinzătoare mărturisire :

— Dacă îmi permiteți, domnule căpitan, spuse tunarul german, aș vrea să vă destinui ceva : eu nu sînt Alfred Gerber, așa cum ați citit în actele mele militare. Mă numesc Alfred Helmuth Naujocks, am lucrat la Sicherheitsdienst-ul berlinez și sînt gata să răspund la întrebările dumneavoastră. Cred că mărturiile mele i-ar putea interesa pe ofițerii dumneavoastră din serviciul de informații.

Naujocks a povestit în mai multe reprize. Spusele lui păreau reale, alteori se bănuia că sînt de domeniul fanteziei. Plin de bunăvoință a povestit și despre întîmplările de la hotelul „Zahoři" din ianuarie 1935.

Să fi spus Naujocks adevărul ? Să nu fi spus ?

20

Atentatul cel mai scump plătit din istorie

— Aș dori să vorbesc cu domnul ambasador, spuse tînărul. Era scund, brunet, cu o privire tristă, purta o haină de ploaie cu gulerul ridicat pînă la urechi.

— Ce doriți să-i spuneți ? îl întrebă doamna Mathes, care îl înlocuia la gheretă pe soțul ei, plecat să mestereasc ceva la instalația de încălzire centrală.

— Trebuie să-i predau un document deosebit de important, răspunse băiatul cu privirea tristă și după o clipă adăugă : Trebuie, e imperios necesar !

— Așteptați puțin să sun sus, dar cred că-i prea devreme, spuse soția portarului ridicînd receptorul.

Era, într-adevăr, prea devreme. Ambasadorul german, contele Welczek, nu primea pe nimeni, dar oricum băiatul tot n-ar fi ajuns la el.

Paris, Rue de Lille, 7 noiembrie 1938, orele nouă și treizeci și cinci. Doamna Mathes l-a condus pe tînărul vizitator pînă la etajul întîi al clădirii, i-a arătat un coridor la dreapta, la capătul căruia era o ușă cu sonerie.

Tînărul a apăsat pe buton, ușa s-a deschis și servitorul Negorka l-a întrebat : „Ce doriți, domnule, vă rog ?" Tînărul brunet a repetat că aduce un document important pe care trebuie să-l predea personal ambasadorului.

Servitorul Negorka a rîs în sinea lui de naivitatea vizitatorului, s-a oferit să preia el documentul și să-l predea ambasadorului, așa cum se obișnuiește. Vizitatorul s-a dat un pas înapoi, ca și cînd ar fi fost ofensat și l-ar fi supărat neîncrederea evidentă ce i se arăta.

— Nu, vă rog, așa ceva nu se poate. Trebuie să i-l predau personal !

Cei de la ambasada germană au făcut cu toții cîte o greșeală : doamna Mathes, soția portarului, nu l-a trecut pe lista de primiri ; servitorul Negorka nu l-a întrebat nici măcar cum îl cheamă, n-a auzit de la nimeni : „Vă rog, domnule, actele dumneavoastră". Tînărul părea a fi un băiat de treabă, inofensiv, vorbea convingător, cu glas

blînd, și tuturor le-a făcut o impresie bună. Așa se explică de ce l-a condus servitorul în salonul de așteptare.

— Luați loc, vă rog, am să vă anunț domnului consilier, spuse Negorka și dispăru după niște uși mari, albe.

Consilierul Ernst von Rath, care îndeplinea și funcția de secretar al ambasadorului, nu s-a întrebat nici el cine este bărbatul care vrea să-i vorbească și l-a poftit pe vizitator să intre. Servitorul s-a înclinat respectuos și a plecat de-a lungul coridorului spre biroul lui. Nici n-a apucat bine să tragă ușa după el, cînd a auzit strigăte de ajutor. Cel care striga era domnul consilier von Rath..

Negorka a alergat într-acolo, dar la mijlocul drumului s-a oprit! Ușa biroului domnului consilier se deschise, von Rath ieși pe coridor clătinîndu-se. Se ținea cu mîinile de pîntece și striga :

— M-a împușcat, ajutor... !

Speriat, servitorul nu știa ce să facă. Îl așeză pe von Rath într-un fotoliu și o luă la fugă pe coridoare strigînd ce s-a întîmplat. A ieșit apoi în stradă și i-a făcut semn soldatului care patrula prin fața clădirii. Apoi a zburat pe scări și a telefonat după salvare.

Consilierul von Rath fusese grav rănit, atentatorul îl împușcase în piept și în stomac. A fost transportat cu maximum de urgență la o clinică universitară, unde profesorul Baumgartner l-a operat imediat.

Atentatorul a rămas nemișcat la locul acțiunii, ca și cînd ar fi așteptat pe cineva care să-l ridice. Nici măcar nu s-a apărat, era calm, și și-a băgat de bună voie mîinile în cătușe. În fața ambasadei, pe Rue de Lille, își făcea slujba polițistul François Collet Aurret. El l-a condus pe arestat la comisariatul de poliție din circumscripția Invalides și l-a predat comisarului Monneret.

— Cum vă numiți ? își începu comisarul interogatoriul.

— Herschel Feibel Grynszpan, răspunse tînărul cu glas liniștit.

— Născut la...

— 28 martie 1921 la Hanovra, fiul lui Zigmund și al Reginei Grynszpan.

— Nu sînteți deci francez ?

— Părinții mei sînt de naționalitate poloneză, răspunse tînărul.

— Sînteți evreu, nu-i așa ? întrebă comisarul.

— Da, domnule.

— Recunoașteți că ați tras în consilierul von Rath de la ambasada germană, cu intenția de a-l ucide ?

— L-am împușcat pentru a-i răzbuna pe coreligionarii mei !

— De ce ați tras tocmai asupra lui von Rath ? Îl cunoșteați ?

— Voiam să-i împușc pe ambasadorul german.

— Relatați-ne fapta dumneavoastră, așa cum s-a petrecut, domnule Grynszpan.

— M-a primit un atașat care, după ce mi-a oferit un scaun, m-a întrebat ce am pe suflet. Eu i-am spus : Ești un neamț împuțit *(sale boche)* și, în numele celor douăsprezece mii de evrei batjocoriți, vreau să-ți predau documentul pe care l-am adus. Am scos din buzunarul de la piept un pistol și am început să trag. În clipa aceea atașatul s-a ridicat, dar asta nu m-a împiedicat să trag tot încărcătorul, țintind în mijlocul trupului lui... S-a aruncat asupra mea, apoi a ieșit pe coridor. Am rămas în birou, unde, nu după mult timp, am fost arestat. Ilustratele pe care le-ați găsit la mine în buzunar le-am primit joi (3 noiembrie 1938), și din clipa aceea mi-am pus în gînd ca, în semn de protest, să împușc pe cineva de la ambasada germană. Am citit și în ziare despre felul în care sînt batjocoriți coreligionarii mei... acesta este singurul motiv al faptei mele".

Comisarul Monneret a luat în mînă o ilustrată slinoasă, datată 31 octombrie 1938. Ștampila poștei din Zbaszyn purta data de 1 noiembrie :

„Dragul meu fiu,

Ai auzit desigur despre marea noastră nenorocire, cu toate acestea vreau să-ți scriu și eu ce s-a întîmplat. Joi seara s-a răspîndit vestea că vor fi expulzați toți evreii din oraș. Nu-mi venea să cred una ca asta. În aceeași zi de joi, la ora nouă seara, a venit la noi un polițist și ne-a spus să ne luăm pașapoartele și să ne prezentăm la chestura de poliție. Am plecat cu el, așa cum ne aflam. Eram adunați acolo aproape toți evreii din cartierul nostru. Ne-au urcat în mașinile poliției și ne-au dus pe toți la primărie, fără ca cineva să ne spună pentru ce anume. Noi însă am înțeles că ne aștepta un lucru cumplit. Fiecăruia dintre noi i s-a înmînat decretul de expulzare, conform căruia, pînă la 20 octombrie, trebuia să părăsim teritoriul german.

Nu mai aveam voie să ne întoarcem acasă. I-am rugat să-mi permită să mă duc doar pentru cîteva clipe ca să-mi iau niște lucruri. M-a însoțit un polițist și în felul acesta am putut să-mi împachetez cîte ceva într-un geamantan. Asta-i tot ce am putut să salvez din avutul meu. Nu avem nici un ban, n-ai putea să ne trimiți ceva la Lodz... ?"

În luna octombrie 1938 guvernul polonez a dat publicității un decret straniu, în care se spunea că toți cetățenii polonezi care trăiesc în străinătate trebuie să se prezinte în decurs de trei săptămîni la oficiile pendinte din Polonia în vederea recenzării obligatorii. Cu această ocazie urma să li se aplice pe pașapoarte o ștampilă specială de înregistrare. Persoanele care, pînă la 28 octombrie 1938, nu se vor prezenta personal cu pașaportul, vor pierde automat cetățenia poloneză. Ștampila de înregistrare o vor primi numai acei cetățeni care vor prezenta documentul...

Puțin erau cei care ar fi putut să-și procure actele necesare deplasării pentru a veni în Polonia în decurs de numai trei săptămîni. Guvernul polonez știa bine acest lucru. Ministrul polonez al afacerilor externe, colonelul Josef Beck, nu numai că era bun prieten cu căpeteniile naziste ale celui de-al III-lea Reich, dar, așa cum se va vedea ulterior, a și colaborat cu ele. Pentru serviciile aduse, Göring, vanitosul mareșal al lui Hitler, i-a promis „o colonie rusească".

Este de la sine înțeles că cele două părți au căzut de acord asupra acestei metode pentru a scăpa de incomozii evrei polonezi. În străinătate, majoritatea acestora trăiau pe teritoriul Germaniei hitleriste și, fiind cetățeni străini, naziștii nu aveau dreptul de a întreprinde ceva împotriva lor. Amabilitatea guvernului polonez îi arunca acum direct în gura lupului. Împuterniciți ai ministrului polonez Beck au discutat probabil planul acesta provocator cu vecinii lor, astfel încît Heydrich, șeful Sicherheitsdienst-ului, avea cunoștință despre intențiile guvernului polonez. Naziștii au expulzat vreo șaptesprezece mii de evrei, pe care i-au urcat în trenuri și i-au adus la granița poloneză cu o zi înainte de expirarea termenului fixat de guvernul polonez pentru înregistrarea obligatorie.

La graniță, deportații au trăit o noapte de groază. Polonezii închiseseră cîteva puncte de frontieră și 17 000 de oameni s-au trezit dintr-odată în țara nimănui. Cîțiva

dintre ei au încercat să profite de întuneric pentru a trece pe teritoriul polonez. Unii au reuşit, alţii au fost împuşcaţi de patrule ale grănicerilor. Ceilalţi, nedumeriţi, tremurau de frig, se acopereau cu frunze, îngheţau şi nu puteau înţelege ce se întîmplă şi de ce.

Tatăl şi mama lui Herschel Grynszpan se aflau printre aceşti nefericiţi, dar ei au reuşit să treacă pe teritoriul polonez. De aici i-au scris fiului lor, care era la Paris. Acesta aflase şi din alte surse despre noaptea de groază de la graniţa poloneză. Plecă în oraş, îşi cumpără un pistol cu butoi, apoi se duse şi sună la poarta ambasadei germane de pe Rue de Lille.

Atentatorul se afla acum în închisoare, interogatoriile se terminaseră. Tînărul a recunoscut totul, şi era pregătit să-şi primească pedeapsa. Rănitul von Rath se lupta cu moartea, dar în dimineaţa zilei de 9 noiembrie starea lui se înrăutăţi brusc şi, în după-amiaza aceleiaşi zile, la ora patru şi jumătate, muri. În timp ce von Rath îşi dădea obştescul sfîrşit, la Berlin se strîngeau prietenii în cămăşi brune pentru a sărbători aniversarea marşului din 1923. La primăria din München totul era pregătit pentru dineu. În momentul cînd ridicau paharele pentru a toasta, unii din cei prezenţi ştiau că în anumite sectoare ale oraşului aveau loc demonstraţii antievreeşti, că sinagogile erau în flăcări, iar SS-iştii spărgeau vitrinele magazinelor ţinute de evrei.

Din depoziţiile criminalilor nazişti în faţa tribunalului de la Nürnberg şi din documentele păstrate reiese limpede că pogromul antievreiesc a fost pregătit, organizat şi declanşat de la centru. În timp ce dineul era în toi, la ora 1,20, Heydrich a trimis instrucţiuni tuturor circumscripţiilor de poliţie.

Mai întîi i-a anunţat pe colegii de la poliţie că von Rath a murit şi că nu încape nici o îndoială că vor avea loc demonstraţii antievreeşti. Şi, pentru că ştie bine că vor avea loc astfel de demonstraţii, li se oferea în acea noapte SS-iştilor un bun prilej pentru a apare în public. Ordinele erau clare.

Gruppenführerii SA au dat oamenilor din subordine următoarele instrucţiuni : să distrugă magazinele evreilor şi să aibă grijă să nu se piardă nici un obiect de valoare sau bani. Sinagogile să fie incendiate. Pompierii vor

stinge incendiile numai în cazul cînd există pericolul ca, de la sinagogi, focul să se extindă asupra caselor germanilor. Nu e nevoie ca toate casele evreilor să fie prefăcute în cenușă, trebuie doar să fie alungați evreii din ele ca să poată fi ocupate de arienii cu merite deosebite. Führerul dorește ca poliția să stea deoparte. În cazul în care evreii opun rezistență să fie dezarmați și împușcați. Pe sinagogile distruse să fie puse inscripții cu texte ca : „Iată răzbunarea pentru moartea lui von Rath !" sau „Moarte evreimii internaționale !"

În Germania lui Hitler se înălțau vîlvătăi, sub cizmele cu tinte ale SS-iștilor scrîșnea sticla vitrinelor sparte. Noaptea aceasta arăta întregii lumi care sînt intențiile lui Hitler și ce metode are de gînd să folosească. Bilanțul a fost cutremurător. Naziștii au ucis 91 de evrei, majoritatea fiind proprietarii magazinelor distruse ; au incendiat și distrus 191 de sinagogi și 171 de case ale evreilor, au prădat mai mult de 7 500 de magazine și locuințe evreiești, distrugîndu-le și instalațiile. Au fost arestați și închiși 26 000 de germani de confesiune mozaică, 10 911 dintre ei fiind trimiși în lagărul de concentrare de la Dachau, 9 845 la Buchenwald, restul s-au pomenit, o zi mai tîrziu, la Sachsenhausen.

Această bestialitate a fost în cele din urmă legiferată. Mareșalul Göring, cel care, dintre toți naziștii, s-a înfruptat cel mai mult din averile evreilor, a convocat la 12 noiembrie 1938 o conferință care trebuia să stabilească viitoarele reguli ale jocului. Pe baza unei hotărîri absurde, adoptată la această conferință, evreii germani trebuiau să plătească pentru „atitudinea neprietenoasă a evreimii, care nu se dă în lături de la crime mișelești împotriva poporului german, a imperiului german, o amendă de un miliard de mărci".

Dar aceasta nu avea să fie totul. Începînd din ziua aceea, germanii de religie mozaică erau excluși de la orice activitate economică și din viața publică. Herschel Grynszpan voia să răzbune batjocura la care fuseseră supuși părinții săi. El a tras în semn de protest față de persecutarea coreligionarilor săi și spera că lumea își va pleca urechea la împușcătura lui. Naziștii au folosit atentatul în propriul lor interes, așa cum au făcut cu cinci ani în urmă,

cînd au pus la cale incendierea Reichstagului pentru a o folosi drept pretext în vederea declanşării unor atacuri împotriva comuniştilor. Ei nu voiau să piardă ocazia ce li se oferea prin asasinarea lui von Rath. Mai tîrziu avea să se dovedească, fără putinţă de tăgadă, că Reichstagul a fost incendiat chiar de nazişti pentru ca, în felul acesta, să se poată invoca în faţa opiniei publice un motiv al declanşării terorii anticomuniste. Pretinsul incendiator van der Lubbe nu a fost decît un om de paie. Astăzi cunoaştem bine metodele naziste şi de aici se naşte şi obsedanta întrebare : nu cumva Herschel Grynszpan a fost şi el o unealtă inconştientă ?

Naziştii au inaugurat prin „noaptea de cristal" uciderea sistematică a evreilor, care, în număr de milioane, au rămas pentru totdeauna în camerele de gazare ale lagărelor de concentrare. Ca prin minune, Herschel Grynszpan a supravieţuit.

La început a fost închis într-o închisoare din Franţa, iar mai tîrziu l-au transportat într-o celulă a Gestapoului din Berlin. La 18 ianuarie 1941 a ajuns în lagărul de concentrare de la Sachsenhausen, unde a primit numărul 35 181. În cartoteca lui se găsea însemnarea : remarcat printr-o comportare deosebită. Atentatorul şi asasinul dovedit Grynszpan, devenit SS-ist proeminent sub numele de Eccarius, ocupa o celulă în clădirea de cărămidă a lagărului şi nu era obligat să poarte uniformă şi număr de înmatriculare ca ceilalţi deţinuţi. În timpul zilei avea voie să se plimbe liber prin lagăr şi se mai bucura şi de multe alte avantaje.

După război în presa occidentală au apărut unele ştiri potrivit cărora Herschel ar trăi în linişte şi pace în Franţa, sub un nume de împrumut. Este căsătorit şi are doi copii. În mod necesar ne punem întrebarea : de ce Heydrich şi Müller, şeful Gestapoului, de ce Himmler şi, în cele din urmă, Göring şi Goebbels l-au lăsat în viaţă pe atentatorul evreu, care l-a ucis pe arianul von Rath ? Mai ales că a recunoscut că el este autorul crimei, explicînd şi motivele care l-au împins s-o săvîrşească.

...Să fie oare vorba de o recompensă sau de o simplă întîmplare ?

21

Maşină infernală pentru Hitler

La 8 noiembrie 1939 subsolul fabricii de bere din München era ticsit de lume. În această zi, în care se sărbătorea aniversarea puciului eşuat din anul 1923 [1], Hitler amintea, în faţa prietenilor săi credincioşi, greutăţile începutului şi nu numai că le amintea, dar se umfla în pene şi ameninţa, făcea aprecieri asupra luptelor trecute şi planuri de viitor. Bărbaţii în cămăşi brune urlau cuprinşi de un entuziasm fără margini. La orele douăzeci şi unu şi douăzeci de minute s-a produs explozia bombei cu ceas, iar la numai unsprezece minute după atentat, Hitler se afla în rapidul special numărul 71, care pleca din München spre Berlin la douăzeci şi unu şi treizeci şi unu de minute.

Hitler a scăpat cu viaţă. Să fi fost un joc al hazardului sau se adevera atît de des subliniata lui colaborare cu Providenţa ? Să fi primit cumva un semn pentru a pleca din subsolul acela cu o clipă mai devreme decît ar fi făcut-o în mod obişnuit ? Şi în această împrejurare s-ar putea crede într-o întîmplare, dacă nu ar fi survenit suspect de multe întîmplări de acest fel deodată : în mod neaşteptat, Göring şi Himmler n-au reuşit să ajungă la întîlnire, fapt care le-a salvat viaţa.

La cîteva minute după atentat, zbura prin eter următorul comunicat destinat tuturor lucrătorilor politici ai Gestapoului :

„La scurt timp după ce führerul şi-a terminat discursul şi a părăsit subsolul fabricii de bere din München, a avut loc o puternică explozie, care a făcut numeroase victime. Este în afară de orice îndoială că atentatul este opera unor agenţi duşmani.

Atenţie ! Să se închidă frontierele !

Toate persoanele care, începînd din această clipă, vor încerca să părăsească teritoriul Reichului în împrejurări suspecte, să fie arestate pe loc şi să fie înştiinţată neîntîr-

[1] Este vorba de puciul nereuşit al naţional-socialiştilor, care a avut loc la 8—9 noiembrie 1923 la München. Adolf Hitler, iniţiatorul lui, a fost condamnat la cinci ani închisoare. — *Nota ad.*

ziat comisia specială de pe lîngă comandamentul Gestapoului din München".

În cursul nopții, de pe aeroportul berlinez Tempelhof decolă un avion special de tipul „Junkers-52" avîndu-i la bord pe Heydrich, Nebe, directorul centralei berlineze de criminalistică, și pe Müller, șeful Gestapoului. Cele mai importante persoane ale aparatului de securitate nazist au primit sarcina să-i găsească pe făptași, dar, după cum se poate vedea și din ordinul trimis direct din trenul special, cercetările erau conduse de Hitler însuși. Făptașii trebuiau căutați printre cei suspecți de a fi agenți străini.

A început să se vorbească despre „Secret Service"-ul britanic, dar și de adversarul lui Hitler, Otto Strasser, fostul șef al propagandei partidului nazist, care, în urma unei neînțelegeri cu Hitler, fugise în Cehoslovacia pentru a se pune la adăpost de ucigași. Între timp, o echipă numeroasă de tehnicieni cercetau ruinele sălii unde au fost găsite rămășițele unei mașini infernale. În urma unei analize chimice se descoperi explozivul folosit de atentatori. Spre dimineață chiriașul de la subsol, Payerl, chelnerii și ceilalți angajați ai localului s-au pomenit în fața unei comisii de anchetă.

Granițele au fost închise, din toate punctele de trecere a frontierei au început să sosească vești despre persoanele reținute. Numai două dintre ele prezentau interes. La granița olandeză, au fost arestați căpitanul Best și maiorul Stevens, englezi amîndoi. Mai tîrziu avea să se dovedească că fuseseră răpiți de un comando de șoc SS. În Konstanz, punct de trecere în Elveția, a fost arestat la 8 noiembrie, cu mai bine de o oră înainte de declanșarea exploziei, deci și înainte de transmiterea ordinului de supraveghere strictă a granițelor, tîmplarul Georg Elser. Best și Stevens, dar, în primul rînd, Elser, au avut în această afacere cu atentatul rolul principal, dar nicidecum de invidiat.

Se pretinde că tîmplarul Elser ar fi încercat să treacă granița într-un mod incredibil de naiv. Nu avea asupra sa actele necesare, în plus, purta în buzunar materiale compromițătoare : o mostră de aparat de aprindere, ultimul tip produs de fabrica Voith din Heidenheim, unde lucrase cîndva, și schițele tehnice ale unor aparate de zbor cu caracter „strict secret". În timpul percheziției corporale s-a găsit pe partea interioară a reverului de la palton insigna unei organizații comuniste interzise RFB (Roter Frontkämpferbund) și materiale care îi agravau si-

tuația și mai mult : o vedere a interiorului subsolului din München pe care era însemnat cu o cruce un stîlp din apropierea locului unde își rostise Hitler discursul.

Pentru un eventual proces, toate acestea constituiau suficiente corpuri delicte compromițătoare. Era oare posibil ca atentatorul, care s-a încumetat să aprindă bomba destinată lui Hitler, să fie atît de naiv încît să încerce să treacă granița fără actele necesare și în plus avînd în buzunare nu numai material de spionaj, ci și o ilustrată care-i demonstra pur și simplu fapta ? Să ia cu sine și insigna organizației comuniste interzise, care putea să atragă atenția pînă și celui mai distrat dintre grăniceri ?

Procesul-verbal al interogatoriului *(Koblenzer Bundesarchiv,* pag. 203) nu dă un răspuns la toate aceste întrebări, dimpotrivă, încețoșează și mai mult datele cazului. Cînd, la primul interogatoriu, arestatul Elser a fost întrebat de ce a încercat să treacă granița, el a răspuns că avea de gînd să dezerteze din serviciul militar. A spus-o cu glasul liniștit al omului cumpănit, care habar n-are de suspiciunea gravă ce planează asupra lui, dar nu arăta atît de distrat ca van der Lubbe din procesul de la Dresda [1].

Elser avea treizeci și doi de ani, era inteligent și nu lăsa să se vadă că i-ar fi teamă. Cînd a fost întrebat ce caută la el insigna organizației interzise, a răspuns ca și cînd ar fi fost vorba despre un lucru fără însemnătate. A spus că o poartă asupra lui pentru ca în Elveția să se poată da drept refugiat politic, că n-a avut niciodată nimic de-a face cu comuniștii, iar insigna o are de mai demult, de pe timpul cînd cînta în orchestra „Uniunii luptătorilor roșii de pe front". I-a rămas pur și simplu pe rever, nu se interesează de politică, lui îi place muzica.

În depozițiile suspectului Elser se întîlnesc multe probleme nelămurite, în ciuda faptului că fusese interogat de cei mai versați SS-iști. Sau, poate, tocmai de aceea. Să fi primit ei ordin să lase neelucidate împrejurările în care s-a produs atentatul ? Există multe lucruri care pledează în favoarea acestei ipoteze. Gestapoul păstra cu rigurozitate secretul datei și locului unde era interogat Elser și acest secret nu-i era împărtășit nici lui Nebe, directorul centralei berlineze de criminalistică. Cu toate că procesele-verbale ale Gestapoului nu constituie niște dovezi obiective con-

[1] Este vorba de procesul incendierii Reichstagului. — *Nota trad.*

cludente, ele lasă să se vadă încă de la primele pagini scopurile reale ale naziștilor.

Elser s-a născut la Hermaringen, ca fiu al unui țăran. După ce a crescut și a început să priceapă ce se petrece în lume, a ajuns la concluzia că ea este prost întocmită, muncitorii sînt victimele exploatării și, în conformitate cu noile legi ale naziștilor, ei nu-și pot schimba patronul. Nici măcar copiii nu și-i pot crește așa cum vor, fiind siliți să-i dea spre a fi educați unor organizații naziste. Cînd, în urma dictatului de la München, germanii au invadat teritoriul cehoslovac, Elser a înțeles că este vorba de o agresiune grosolană și că, mai devreme sau mai tîrziu, se va ajunge la război. Cauza tuturor relelor este Hitler și deci, pentru ca în lume să domnească din nou liniștea, Hitler trebuie să fie înlăturat.

Georg Elser hotărî să scape lumea de tirani și începu să se pregătească pentru atentat. După cele înfățișate în procesele-verbale ale Gestapoului, acțiunea lui Elser constituie ceea ce s-ar putea numi o operație perfectă. Strategia tîmplarului care dovedise o atît de dezarmantă naivitate la trecerea frontierei era, cel puțin, după mărturiile Gestapoului, perfectă.

Elser și-a găsit mai întîi o slujbă la firma Waldenmayer, dar, se-nțelege, numai pentru a putea fura, fără să fie observat de cineva, 250 de patroane cu praf de pușcă. Praful de pușcă îl ducea pe ascuns acasă și-l închidea într-un scrin. Avea însă nevoie de cartușe. S-a dus atunci la Königsbrunn și s-a apucat de treabă la fabrica domnului Volimer pînă cînd a strîns în scrin și cartușele de care avea nevoie.

În vara anului 1939 a plecat în concediu la părinți, tot materialul era adunat într-un singur loc și aici, în grădina părinților lui, se putea ocupa de tot felul de experiențe pirotehnice. Se auzeau bubuituri, oamenii începură să se întrebe ce se întîmplă, dar el avea explicația dinainte pregătită : experimenta o anumită invenție și experiențele acestea nu erau deloc periculoase. Că l-au crezut părinții lui, e lucru de înțeles, dar că și vecinii s-au mulțumit cu o astfel de explicație...

Atentatorul înainta sistematic către scopul propus. Alese un stîlp solid din spatele tribunei oratorilor din subsolul fabricii de bere din München căruia începu să-i dea tîrcoale, intuind bine că tocmai acolo trebuia să monteze mașina infernală. Concepu un sistem de aprindere cu două

aparate-ceasornic și cu trei șocuri, desenă toate detaliile tehnice, iar părțile componente le încredință spre execuție unor meseriași din München : lăcătușului Solleder, tîmplarului Brög din Turkenstrasse nr. 59, mecanicului Drechsler din Frauenstrasse nr. 9 și sculerului Niederhofer din Rumfordstrasse nr. 32. Asamblarea pieselor o făcu în cămăruța lui, unde încercă și mecanismul. Seară de seară se ducea să ia cina în subsolul fabricii de bere müncheneze. De fiecare dată bea cîte un țap, apoi dispărea brusc în încăperea goală de alături, unde adîncea gaura din stîlpul în care urma să ascundă mașina infernală. A lucrat în fiecare seară, fără ca cineva să-l observe, timp de aproape o lună, după alte versiuni ar fi lucrat optzeci de zile.

Peretele stîlpului era prevăzut cu plăci de lemn. Tîmplarul Elser tăie cu grijă tocul, apoi aștepta pînă cînd se auzea zgomotul unui W.C. din apropiere și, acoperit de acest zgomot, adîncea cu dalta gaura în zid. Mortarul scos din perete și resturile de cărămidă le ascundea într-un sac, cu care se ducea la rîu în fiecare dimineață și arunca în apă materialul compromițător. După ce termină toate pregătirile, înveli mașina infernală în niște plăci subțiri de plută, ca să nu se audă ticăitul mecanismului-ceas, iar capacul tăiat din lemn îl acoperi cu tablă subțire pentru ca nu cumva, din motive neprevăzute, explozia să se producă înainte de vreme.

O singură dată a fost întrerupt din activitatea sa. Un musafir nepoftit, paznicul de noapte, a apărut în sala pustie și l-a strigat pe chiriașul Anton Payerl, dar Elser i-a explicat prezența lui acolo : avea la genunchi un furuncul care-l durea groaznic, ceea ce l-a făcut să plece din local și să intre în încăperea aceasta goală ca să și-l poată stoarce. Și, ca dovadă că spune adevărul, Elser și-a suflecat pantalonii și a arătat genunchiul umflat și învinețit. Ulterior avea să declare că genunchiul îi era tumefiat de la veșnicele îngenunchieri din timpul lucrului.

Inițial planificase să monteze mașina infernală la locul ei în noaptea de 3 spre 4 noiembrie, dar nu a reușit să pătrundă în sală. În noaptea următoare a constatat că spărtura din zid unde trebuia să amplaseze încărcătura explozivă era prea mică, de aceea a trebuit s-o lărgească. După mai multe vizite, opera concepută cu atîta migală a reușit.

Era într-o duminică și în sală era organizată o reuniune dansantă. Elser și-a cumpărat bilet, a luat loc la galerie

și a așteptat să se termine dansul. Cînd ultimii participanți au părăsit sala, a luat bomba din ascunzătoare și a început s-o monteze. Dimineața, totul era terminat, acele ceasornicului începuseră să alerge. Și-a strîns lucrurile, s-a mai oprit să bea o cafea și a pornit spre granița elvețiană. Se spune că grănicerii l-au prins numai pentru că nu ascultase la radio știrea despre atentat și nu dădea acestui fapt nici o atenție. Această parte a interogatoriului cuprinde contradicțiile cele mai evidente. Elser a fost arestat cu o oră mai înainte ca în subsolul din München să se fi produs detunătura mașinii sale infernale, de aceea se pare că totul s-a petrecut exact pe dos față de cele ce se străduia Gestapoul să încredințeze lumea.

La 22 noiembrie presa nazistă publica rezultatele cercetărilor. În ziarul *Völkischer Beobachter* al lui Goebbels a apărut cu litere de-o șchioapă comunicatul în care se arăta că în spatele atacului acestuia violent împotriva führerului Adolf Hitler se află serviciul secret britanic și că de organizarea atentatului s-a ocupat Otto Strasser personal. Toți cei care au luat parte la cercetări știau însă bine că este o minciună. Georg Elser nu avea nici un fel de relații peste hotare, nici așa numitul „Front negru" al lui Otto Strasser, nici serviciul secret britanic nu știau nimic despre pregătirea atentatului. Dar, așa cum avea să reiasă după terminarea celui de-al doilea război mondial, Georg Elser n-a proiectat singur explozia din subsolul münchenez.

Sicherheitsdienst-ul nazist se lansase de mai multă vreme într-un joc riscant cu serviciul secret britanic. Cu mult timp înainte de război, valorosul agent secret F 479, doctorul Franz Fischer, refugiat german, se stabilise în Olanda. Se spune că ar fi fugit încă înainte de venirea lui Hitler și că a reușit să intre în rîndul rezidenților olandezi ai Secret Service-ului britanic, interesați în realizarea unei opoziții împotriva lui Hitler.

Așa se face că, încă în august 1939, conducătorii centralei din Haga a Secret Service-ului, maiorul H. R. Stevens și adjunctul său, căpitanul S. Payne Best, s-au întîlnit cu un oarecare căpitan german Solm. Acesta se dădea drept purtător de cuvînt al opoziției antihitleriste, reprezentată în primul rînd de generali germani cu nume sonore ca von Rundstedt, von Fritsch și von Wietersheim. Prima lor întîlnire a avut loc la hotelul „Central" din Amsterdam, iar următoarea la 19 octombrie la Dinxperlo. În cele din

urmă, la 30 octombrie, în timpul unor convorbiri care au avut loc la Haga, Solm le-a prezentat englezilor pe doctorul Schemmel și pe colonelul Martin, purtătorul de cuvînt al opoziției, amîndoi împuterniciți din partea generalilor germani.

Heydrich, șeful Sicherheitsdienst-ului nazist, nu știa cum vor decurge tratativele cu Secret Service-ul britanic, de aceea l-a însărcinat pe Walter Schelenberg, un tînăr și foarte capabil ofițer, ajuns mai tîrziu, după căderea amiralului Canaris, șef al Abwehr-ului nazist, ca, dîndu-se drept doctorul Schemmel, să încerce să tergiverseze tratativele. N-ar fi exclus ca acel colonel Martin să fi fost chiar Naujocks, ucigașul verificat, aflat în slujba lui Heydrich, care avea să joace rolul principal în actul final al dramei ce a intrat în istorie sub numele de „Cazul Venlo".

Negociatorul capabil care era Schelenberg a încercat din nou să cîștige timp, dar nu putea să evite la nesfîrșit luarea unei hotărîri și să promită numai că generalii își vor face apariția la proxima întîlnire. Iată de ce a rămas foarte surprins cînd a primit un ordin neașteptat : împreună cu asasinul inginerului Formis de la hotelul „Zahoři" și cu cîțiva specialiști cu experiență, Schelenberg trebuia să-i prindă pe ofițerii serviciului britanic de informații și să-i ducă pe teritoriul german. Discret sau în mod public, prin viclenie sau cu forța, dar cît mai repede cu putință. Acesta era ordinul lui Hitler ! Secret Service-ul britanic, adică și Stevens și Best, au pe conștiință atentatul de la München, iată concluzia naziștilor Naujocks și Schelenberg, și întreaga echipă de ucigași rutinați au trecut granița olandeză la 9 noiembrie în jurul orei patru după amiază, nu departe de Venlo, unde, în locul mult promișilor generali din opoziție, a sosit o mașină încărcată cu ucigași. Ofițerii așteptau în cafeneaua „Bachus". Cînd i-au zărit pe germani, englezii le-au ieșit în întîmpinare. Comandoul morții al lui Naujocks i-a capturat pe Stevens și pe Best, i-a urcat cu forța în mașină. Pe locotenentul olandez Daniel Copper, pe care de asemenea l-a urcat în mașină, l-a împușcat, rănindu-l mortal, și i-a dus pe toți pe teritoriul german. Olandezul împușcat a murit în scurt timp la un spital din Düsseldorf, iar maiorul Stevens și căpitanul Best au fost dați pe mîna Gestapoului. În felul acesta se putea înscena un proces politic public împotriva premierului britanic, „aținătorul la război Churchill", care, după cum se spunea,

se află în mod cert în spatele atentatului împotriva lui Hitler. În timpul dezbaterilor judiciare trebuia să fie scos în evidență faptul că atentatorul Elser fusese împins la crimă de serviciul secret britanic.

Se știe că procesul n-a avut loc niciodată. Victimele atacului gangsteresc realizat de comandoul morții al lui Naujocks au sfîrșit într-un lagăr nazist de concentrare. La Sachsenhausen, căpitanul Best s-a întîlnit cu atentatorul Elser. Momentul este descris în lucrarea „The Venlo Incident". Abia după război avea să iasă la iveală, chiar dacă numai parțial, adevărul despre unele întîmplări suspecte în legătură cu atentatul împotriva lui Hitler.

Căpitanul S. Payne Best, care în ianuarie 1941 se găsea într-un lagăr de concentrare, a aflat că a fost adus un deținut despre care se spunea că ar fi prizonierul personal al lui Hitler. A fost cazat într-o baracă, dar totul lăsa să se vadă că nu este vorba de un condamnat oarecare : ocupa mai multe celule, avea deplină libertate de a circula prin întreaga baracă, i se amenajase un atelier de tîmplărie, pentru ca timpul să-i pară mai scurt și pentru a se putea ocupa în voie de meseria lui. SS-iștii îi aduceau de la bucătărie mîncăruri dietetice consistente, pîine, țigări și, în zilele programate, îi era permis să viziteze bordelul lagărului.

Vestea despre noul venit se răspîndi de îndată prin tot lagărul. Printre supraveghetori se spunea că acest Elser, după cum se menționa în scriptele închisorii, va fi martorul principal în procesul ce urmează a dovedi vinovăția Secret Service-ului britanic, precum și colaborarea lui S. Payne Best, deținut în același lagăr, la pregătirea și săvîrșirea atentatului de la München.

Elser nu a intrat direct în contact cu Best, dar supraveghetorii le-au mijlocit un schimb de date fără ca cei doi să bănuiască măcar. Best i-a trimis de cîteva ori țigări tîmplarului, iar acesta, drept mulțumire, i-a făcut în atelierul său o poliță pentru cărți. În ea era ascunsă prima mărturie despre adevăratele dedesubturi ale atentatului împotrivă lui Hitler.

Elser fusese trimis în lagărul de concentrare în vara anului 1939 pentru că își schimba mereu locul de muncă din care cauză poliția îl considera un element antisocial. A fost arestat și trimis la Dachau, unde a început să lucreze în atelierul de tîmplărie al lagărului. Era un tîmplar bun,

hobby-ul lui era lucrarea unor obiecte fine şi repararea ceasornicelor. La un moment dat în cancelaria lagărului şi-au făcut apariţia doi bărbaţi în civil. L-au chemat pe Elser şi au început să-l interogheze. Întrebările lor se învîrteau în jurul familiei, al rudelor şi cunoscuţilor lui. Tîmplarului însă îi plăcea singurătatea, nu avea legături cu nimeni. Acest lucru le convenea de minune. Cei doi plecară, dar după un timp se întoarseră, îi puseră din nou întrebările pe care le aveau scrise într-un carneţel şi, la sfîrşit, îl întrebară ce-ar spune dacă ar fi lăsat în libertate. Se-nţelege că-l bucură această propunere, dar nu ştie despre ce este vorba.

Cei doi bărbaţi i-au spus lui Elser că se plănuieşte un atentat împotriva lui Hitler. Gestapoul a aflat că duşmanii vor să-l înlăture pe führer chiar în timpul serbării care va avea loc în subsolul fabricii de bere din München, unde, aşa cum se stabilise de mult obiceiul, acesta va sta la o halbă de bere, după ce îşi va fi rostit discursul. Gestapoul nu doarme, numele conspiratorilor sînt cunoscute, dar führerul nu vrea să se ajungă la un scandal în cadrul partidului. De aceea ar fi bucuros să-i lase pe toţi adversarii săi să ia loc la o masă în apropierea tribunei vorbitorului, în felul acesta va scăpa de duşmani şi nimeni nu va şti nimic despre cei care se află în umbră.

Elser nu putea să refuze, mai ales după ce i se comunicaseră amănuntele delicatei sale misiuni. Îl aleseseră pe el ca să introducă în peretele stîlpului încărcătura explozivă ce va duce la îndeplinire sentinţa împotriva conspiratorilor ! La începutul lunii noiembrie civilul Elser fu luat din lagărul de concentrare şi dus în timpul nopţii în sala subsolului din München. Aici i se arătă stîlpul şi i se lăsară sculele necesare. A tăiat cîteva bucăţi de scîndură, a scos cîteva cărămizi şi în locul lor a pus maşina infernală prevăzută cu un întrerupător cu ceas. După descrierea tehnică amănunţită a bombei, S. Payne Best a apreciat mai tîrziu că este vorba de o instalaţie secundară sau chiar simulată, întrucît de la încărcător o sîrmă subţire ducea la întrerupătorul plasat la intrarea în sală, deci încărcătura trebuia făcută să explodeze manual la momentul oportun de către cineva dintre iniţiaţi.

La 8 noiembrie Elser trebuia să-şi primească recompensa pentru serviciul făcut. Cei doi oameni în civil au venit într-adevăr după el şi, aşa cum i-au promis dinainte,

l-au dus spre frontiera elveţiană, unde urma să-şi petreacă în liniște şi îndestulare, ca un cetăţean înstărit, restul zilelor. S-au oprit la cîteva sute de metri de graniţă. Elser a primit de la însoţitorii săi un plic cu bani şi o ilustrată cu sala din subsolul münchenez. Aceasta trebuia să-i servească drept legitimaţie în faţa grănicerilor germani. Va fi suficient s-o arate şi aceştia vor şti că trebuie să-l lase să treacă. Lui Elser nu-i rămînea altceva de făcut decît să se conformeze şi porni direct spre capcana dinainte pregătită. La scurt timp după aceea ajunse iarăşi, de data aceasta în calitate de prizonier protejat personal de Hitler, în lagărul de concentrare de la Sachsenhausen, dar cu o situaţie mult înrăutăţită.

O personalitate politică marcantă de după război, reprezentant al mişcării germane pentru pace, pastorul Martin Niemöller, declara în anul 1946 la cursurile ţinute în faţa studenţilor Universităţii din Göttingen că l-a întîlnit pe Elser într-un lagăr de concentrare. În realitate acesta era SS-unterscharführer şi executase atentatul din subsolul fabricii de bere din München la ordinul direct al lui Hitler. Mărturii asemănătoare despre Elser au adus şi alţii, în primul rînd Erich Kordt, colaborator al ministrului de externe Ribbentrop, şi SS-unterscharführerul Walter Usslepp. Aceştia aflaseră chiar de la Elser că atentatul a fost înfăptuit nu numai din ordinul direct al lui Hitler, ci şi contra unei recompense corespunzătoare : după război trebuia să primească o pensie de stat şi o casă particulară.

În loc de toate acestea a primit un glonte în ceafă. Căpitanul Best scria că, după înfrîngerea naziştilor, împreună cu alţi deţinuţi eliberaţi au pus cu forţa mîna pe o mapă cu documente printre care se găsea şi acest ordin :

„Din ordin suprem şi la indicaţia comandantului SS al Reichului, să fie lichidat Georg Elser, deţinut la dumneavoastră. Acesta este cunoscut ca atentatorul din subsolul fabricii de bere din München din noiembrie 1939".

În timpul raidurilor din martie ale unităţilor aliate deasupra Münchenului, cînd bombele cădeau cu sutele, iar împuşcăturile se numărau cu miile, a răsunat una în plus. Georg Elser a fost împuşcat pe motiv că ar fi încercat să fugă. În felul acesta naziştii au ucis singurul martor care ar fi putut explica ce s-a petrecut cu adevărat în culisele atentatului din anul 1939 împotriva lui Hitler.

22

Şapte oameni curajoşi

Ca să ajungi de la Panenský Březan la Pražský Hřad trebuie să treci mai întîi prin Kobylisy, apoi peste Trojský Most şi, în sfîrşit peste dealul Letná. Aici, nu departe de spitalul Bulovky, pe strada Kirchmayer, cum se numea pe atunci, unde şoseaua coteşte brusc spre dreapta, pe creasta dealului apăru un Mercedes cenuşiu. Un trecător scoase o oglindă şi începu să se pieptene. Căzînd pe luciul ei, razele soarelui se reflectau într-un anume loc : Josef Valčik semnaliza că Mercedesul se apropie.

La curbă se iviră doi tineri şi-şi proptiră de gard bicicleta de al cărei ghidon era atîrnată o servietă. Unul se numea Kubiš, celălalt Gabčik. Acesta din urmă purta pe braţ o haină de ploaie, iar sub ea avea ascuns un *sten-gun* englezesc. Oglinda sclipi la zece şi jumătate fix, iar cîteva clipe mai tîrziu la curbă apăru Mercedesul. Şoferul Klein frînă. Gabčik intră pe partea carosabilă a străzii, apăsă pe trăgaciul automatului, dar împuşcăturile întîrziau să se audă.

Kubiš şi-a dat seama că arma lui Gabčik a avut un ratcu. A scos repede siguranţa bombei pe care o avea în mînă şi a aruncat-o în ultima clipă. Explozia a săltat puţin Mercedesul, căruia i-a spart geamurile, şi i-a atins pe SS-istul Klein şi pe Heydrich, şeful lui. Cu toate acestea Klein a izbutit să sară din maşină şi să tragă după Kubiš.

Tînărul se apără, îl împuşcă pe şofer în picior, apoi sări pe bicicletă şi goni peste deal cît putu mai repede. Camaradul lui dispăru şi el după cel mai apropiat colţ. În curbă rămase doar maşina distrusă. Heydrich, înaltul demnitar al marelui Reich german, se clătina cu trupul împănat cu schije în jurul Mercedesului avariat.

Praghezii, de obicei curioşi la cel mai neînsemnat lucru petrecut pe stradă, îşi şopteau în fugă unul altuia ce s-a întîmplat şi apoi îşi vedeau mai departe de treburile lor. Pe inchizitorul rănit l-au aşezat printre lăzi în camionul firmei Holan, care se afla în apropiere, şi l-au transportat la spital. Cei trei tineri şi alţi cîţiva care patrulau pe străzile învecinate au dispărut la timp şi, în momentul cînd

Gestapoul praghez decretă alarma, ei se găseau în siguranță.

La 27 septembrie 1941, cînd s-a instalat la Hradul din Praga, Heydrich ocupa în ierarhia puterii locul al treilea printre personalitățile Reichului hitlerist. El conducea puternicul aparat de spionaj al Oficiului general de securitate al Reichului (RSHA), în subordinea lui aflîndu-se temutul Gestapo, Sicherheitsdienst-ul și poliția criminală. Avea gradul de general SS-obergruppenführer și, în plus, era general de poliție.

Heydrich avea în spate o carieră strălucită. Istoria imperiului lui Hitler a fost de la început marcată de crime și nu exista aproape nici una în care Heydrich să nu-și fi pătat mîinile. A lucrat la pregătirea în secret a terenului politic în vederea ocupării Cehoslovaciei și, împreună cu încercatul călău Naujocks, i-a oferit lui Hitler un pretext pentru a ocupa Polonia : a înscenat atacul împotriva stației de radio germane de la Gliwice, folosindu-se de cîțiva deținuți pe care i-a îmbrăcat în uniforme poloneze.

La fel ca în acțiunea împotriva incomodului inginer Formis, nici în cazul de față nu s-a dat în lături de la crimă. În sfîrșit, n-a ezitat nici să-și masacreze propriii camarazi în „noaptea cuțitelor lungi", care avea să-l scape pe Hitler de concurenți, nici să organizeze „noaptea de cristal", care trebuia să constituie semnalul pentru acțiunea de exterminare a evreilor.

In anul 1941, cînd a venit la Praga, Heydrich era un călău dintre cei mai mari, și acest lucru era cunoscut. Organele de informații s-au străduit să acrediteze în rîndurile opiniei publice ideea că von Neurath, fostul protector, a fost nevoit să părăsească această funcție din motive de sănătate. Dar toată lumea știa că Heydrich, care se dovedise a fi la înălțime încă în timpul ocupării Olandei, venise la Praga pentru a culca la pămînt „insolenta" Cehie.

Era vorba de probleme deloc neglijabile și naziștii au știut acest lucru chiar în momentul cînd au ocupat teritoriul Republicii Cehoslovace. Wehrmachtul și Gestapoul simțeau la fiecare pas rezistența și opoziția poporului ceh, nu trecea nici o săptămînă, nici o zi, în care gestapoviștii să nu aibă ocazia să se convingă cît de bine este organizată rezistența poporului ceh. Muncitorii desfășurau acțiuni ample de sabotaj, numeroși alți muncitori emigrau pentru a lupta cu arma în mînă împotriva ocupanților.

Începînd din 22 iunie 1941, cînd tancurile germane trecuseră granițele Uniunii Sovietice, rezistența cehoslovacă se întări și mai mult. De ce a fost nevoie ca Heydrich să vină la Praga ? Pentru ca, recurgînd la forță și violență, să înăbușe activitatea rezistenței. „Va trebui să-i educăm, pe cît ne va fi posibil, chiar pe teritoriul Reichului, în diferite lagăre, ale căror conduceri vor fi selecționate dintre cei mai de seamă conducători de lagăre. Îi vom îmbrăca în uniforme diferite, după cum se vor dovedi apți sau inapți de a fi germanizați", spunea el la 4 ianuarie 1942 în prezența activiștilor partidului, cu ocazia unei consfătuiri a comandanților Gestapoului, care a avut loc în Hradul praghez. „După aceea, vor lucra ca muncitori sau meseriași, continuă el. După o ședere de doi ani în lagăr, ei vor susține examene de meseriași sau ceva asemănător. Cei care nu se vor dovedi apți pentru germanizare vor fi dislocați pe un spațiu larg în jurul Mării Nordului, unde, în viitor, lagărele de concentrare vor constitui niște locuințe ideale pentru aproximativ 11 000 000 de evrei europeni. Acolo îi vom putea transfera și pe cehii care n-au putut fi germanizați..."

Cehii din protectorat trebuie deci să fie supuși unui control ca animalele și diferențiați în cehi de rasă bună și cehi de rasă proastă. Cei care vor primi nota maximă și vor fi docili, vor putea spune c-au avut noroc, deoarece vor fi aleși de comisie pentru a fi germanizați. Cei care nu vor fi de rasă bună urmau să fie strămutați de germani în răsărit, dar, înainte de strămutare, germanii vor avea grijă să-i sterilizeze. Iar restul ? Cei de rasă bună, dar nesupuși vor fi transferați în Reich, unde se vor pierde printre germani. Restul, la zid. Acesta era programul lui Heydrich.

Unii autori adăugă și o altă sarcină, și anume una de spionaj, pe care pretind că ar fi primit-o Heydrich cu ocazia numirii sale la Praga. Trebuia să-l descopere pe agentul secret A-54, numit René, care punea la dispoziția agenților din rezistența cehoslovacă și, prin intermediul lor, guvernului cehoslovac de la Londra și Secret Intelligence Service-ului date remarcabile, provenind fără îndoială din cele mai înalte cercuri naziste. Cu toate că încercările Abwehrului nazist și ale altor unități ale serviciului german de contraspionaj de a-l descoperi pe A-54 au fost zadarnice, e greu de imaginat că Himmler sau Hitler l-ar fi trimis pe Heydrich, șeful aparatului de securitate nazist,

general de poliție și, în plus, protector reprezentant în Cehia și Moravia, să-l vîneze pe agentul secret.

Heydrich a avut, desigur, noroc, pentru că René s-a trădat tocmai în perioada în care el conducea administrația de la Praga, adică atunci cînd mașinăria Gestapoului a început să se rotească cu turații din ce în ce mai rapide.

Pînă atunci însă, necunoscutul René, A-54, a transmis destule știri importante. Încă din anul 1938 el a colaborat, contra plății sumelor cuvenite, cu ofițerii-agenți ai statului-major al armatei cehoslovace. El a anunțat ocuparea Cehoslovaciei de către Germania nazistă cu patru zile înainte ca acest trist eveniment să se fi produs, comunicînd și programul pătrunderii armatelor germane. În vara anului 1935 el dezvăluise cu lux de amănunte pregătirile făcute pentru invadarea Poloniei, făcuse cunoscută pregătirea provocărilor naziste din portul Gdansk, după ce mai întîi informase despre acțiunile ce se pregăteau pentru stația de radio Gliwice.

Chiar experții naziști în probleme de contraspionaj au recunoscut că René este cel mai de seamă dintre toți agenții secreți ai celui de-al doilea război mondial. El a continuat să transmită știri și după ocuparea Cehoslovaciei. Căpitanul de stat-major Morávek transmitea ilegal către Londra, unde serviciul cehoslovac de informații era foarte lăudat. A-54 a transmis informații despre pregătirea operației Seelöwe, debarcarea Wehrmachtului nazist în Marea Britanie, planul privind arestarea lui Winston Churchill și a lui Eden, ministrul englez de externe, destituirea regelui George și înlocuirea lui cu docilul Eduard, căruia Hitler i-a promis că doamna Simpson va fi regină a Angliei, gest cu care și l-ar fi cîștigat de partea lui. În același timp, germanii trebuiau să se ocupe și de arestarea emigranților cehi, polonezi și scandinavi.

Agentul secret A-54 a comunicat căpitanului de stat-major Morávek și planul operației Barbarossa — atacarea Uniunii Sovietice — și, prin intermediul unuia dintre conducătorii activiștilor din ilegalitate ai Partidului Comunist din Cehoslovacia, și anume Kurt Beer (scriitorul Kurt Konrad, pe vremea aceea corespondentul la Praga al Agenției TASS), a transmis știrea organelor sovietice în drept.

La 10 mai 1942 Heydrich avea motive să se laude în fața lui Hitler cu succesul dobîndit. La 27 februarie 1942 naziștii îl prinseseră pe René, emițătorul importantelor

ştiri. Despre rezultatele acţiunii, Heydrich avea să-i scrie lui Bormann la comandamentul cartierului general al Reichului :

„In urma unor îndelungi cercetări la care au fost supuşi radiotelegrafiştii staţiilor de emisie arestaţi, descoperiţi în octombrie 1941, au fost arestate alte 41 persoane, toate dovedite a fi desfăşurat o activitate de spionaj (în cele mai multe cazuri după venirea armatelor noastre). Conducătorul grupului este un oarecare colonel ceh Churavý, pe care în 1939 un tribunal militar l-a condamnat la moarte în contumacie pentru sabotaj. Radista grupului a recunoscut de la primul interogatoriu luat la faţa locului că, în după masa aceea, a transmis la Londra ştiri cu privire la situaţia atmosferică şi a cerut să li se trimită prin avion un nou cod pentru dezlegarea cifrului. În cursul acelei nopţi, în jurul orei douăzeci şi patru, un avion englez a lansat în apropierea oraşului Pardubice un paraşutist cu material de curier şi cu cele necesare descifrării. Paraşutistul a fost arestat cîteva zile mai tîrziu. Astfel, prin lovituri precise, care au continuat pînă în ianuarie 1942, numărul celor arestaţi s-a ridicat la 57. În urma cercetării materialelor radiotelegrafiate, găsite la locul acţiunii şi descifrate ulterior, s-a ajuns la concluzia că există un important agent ceh pe nume René. La 27 februarie 1942 s-a stabilit că este vorba de Paul Thümmel, agent secret principal al comandamentului serviciului de contrainformaţii din Praga.

Thümmel este german din Reich, de meserie brutar şi purtător al insignei de onoare NSDAP, avînd numărul de membru 61 574. Activează în cadrul serviciului de informaţii din anul 1928, la început în calitate de colaborator onorific al serviciului de informaţii NSDAP, cum se numea pe atunci, mai exact SA. Începînd din 1933 lucrează în cadrul serviciilor militare de spionaj. În 1934 Thümmel era agent secret principal al comandamentului serviciului de contraspionaj din Dresda, iar după ocuparea Cehoslovaciei, în anul 1939, a fost transferat la serviciul de contraspionaj de la Praga. După cîte ne putem da seama acum, cînd analizăm cazul de înaltă trădare al lui Thümmel, sîntem de părere că este cel mai bun agent al serviciului ceh de informaţii, de la care a primit pînă în prezent cel puţin 40 000 de mărci germane.

In ziua de 21 martie 1942, după ce nu a reuşit să ajungă la Morávek printr-un intermediar, comandamentul SS al

poliției germane de securitate a cercetat ascunzătorile descoperite, locuințele secrete ale fostului căpitan de stat-major Morávek, comandantul grupei anglo-cehe de spionaj și al organizației pentru sabotaj a mișcării ilegale cehe de rezistență.

În timpul interogării cîtorva persoane arestate în ascunzătorile menționate, am reușit să aflăm că, la 21 martie 1942, omul de legătură al lui Morávek trebuie să vină într-unul din parcurile de la marginea Pragăi. Cîteva persoane au fost instalate încă înainte de ora 19,00 în parc pentru a-l prinde pe acest om de legătură și a da astfel de urma lui Morávek. Omul a fost arestat la 19,10, după o rezistență înverșunată, și numai după ce i-a fost zădărnicită încercarea de a folosi pistolul și a fost împiedicat să fugă. După un prim interogatoriu luat arestatului, am reușit să aflăm că avea o întîlnire convenită cu un alt agent, în aceeași zi, la orele 22,00, întrucît Morávek n-a putut veni personal la ora 19,00.

Pe la 19,15, în timp ce lucrătorii mei îl transportau pe arestat, pe una dintre aleile periferice a apărut în mod cu totul neașteptat Morávek. L-a văzut pe omul său de legătură arestat și a tras un foc de armă, apoi încă unul. Morávek a fost atins în coapsă și în pulpa piciorului, dar cu toate acestea a încercat să se tîrască. La 19,19, după ce Morávek a fost înconjurat fără nici o șansă de a scăpa, s-a împușcat mai înainte ca lucrătorii mei să-l fi putut dezarma. În timpul acesta scurt, Morávek a tras în total 50 de gloanțe..."

Succesul Gestapoului de la Praga însemna pentru guvernul cehoslovac de la Londra o pierdere importantă. Legătura cu pămîntul natal fusese întreruptă, furnizarea de știri încetase. De aceea, serviciul central de informații cehoslovac în emigrație s-a străduit din răsputeri să-și refacă rețeaua pe teritoriul ocupat. Pentru această misiune au fost pregătite cîteva grupe de parașutiști. În primul rînd, echipa locotenentului-major Alfréd Bartoš, apoi grupa Silver-A, a plutonierului Josef Valčik și a radistului Jiří Potuček, cu postul de emisie Libuše. Mai era și grupa Silver-B a lui Vladimir Škácha și Jaroslav Zemek și, în sfîrșit, grupa Antropoid a lui Josef Gabčik și Jan Kubiš.

Toți aceștia s-au suit la bordul aceluiași avion la 29 decembrie 1941. Primii aveau sarcina de a restabili rețeaua de radiotelegraf și de a face posibilă, în felul acesta,

transmiterea normală a ştirilor. Gabčik şi Kubiš aveau o misiune specială : trebuiau să ducă la îndeplinire sentinţa împotriva călăului poporului ceh, Heydrich !

In Anglia au ajuns la fel ca alte sute de băieţi : prin legiunea străină, prin taberele de antrenament, prin frontul de pe Loara. Josef Gabčik s-a născut în anul 1922, nu departe de Žilina, şi-a făcut serviciul militar la o unitate de infanterie motorizată din Košice, iar în vara anului 1939 a plecat în Polonia unde a împărtăşit soarta tuturor membrilor legiunii cehoslovace.

Jan Kubiš s-a născut la Třebič, cu un an mai tîrziu. A slujit cu gradul de plutonier în oraşul Hranice. În cadrul legiunii străine s-a întîlnit cu viitorul lui partener, iar în cele din urmă au fost antrenaţi în aceeaşi echipă la cursurile de paraşutism, fără ca nici unul, nici celălalt să bănuiască ce sarcină comună vor primi.

Impreună cu specialişti militari britanici, serviciul cehoslovac de informaţii a ales cincisprezece voluntari pe care i-a verificat minuţios şi apoi i-a dus la fermele scoţiene Garramour şi Cammus Darrah.

Făceau exerciţii grele, învăţau să tragă din orice poziţie şi în orice împrejurare, trebuiau să dea dovadă că într-o luptă corp la corp ar ieşi neîndoios învingători. Exersau atacarea duşmanului fără pic de zgomot, repetau figurile de karaté. Pentru prima dată au sărit cu paraşuta la aeroportul Ringway şi, în ziua în care au obţinut numai note de unu la toate exerciţiile, comandantul taberei i-a chemat şi le-a spus că au fost selecţionaţi pentru o acţiune foarte importantă.

Cei doi plutonieri ai armatei cehoslovace din exterior, cehul Kubiš şi slovacul Gabčik, au fost trimişi de data aceasta la antrenamente speciale într-un castel medieval, nu departe de Londra, unde funcţiona o şcoală permanentă a Secret Intelligence Service-ului. Aici au primit o instrucţie foarte serioasă. Între altele, trebuiau să înveţe pe de rost noile lor biografii pentru că, în tot timpul desfăşurării operaţiei, Kubiš se va numi Oto Strnad, muncitor din Brno, iar Gabčik va purta numele de Zdeněk Vyskočil, lăcătuş din Prostějov. În decembrie 1941 a venit să-i ia o maşină şi i-a dus la Londra, la Piccadilly, unde se aflau birourile Ministerului cehoslovac al Apărării Naţionale. Abia aici au aflat pentru ce acţiune au fost pregătiţi. Vor primi arme şi bombe speciale, vor fi paraşutaţi în

timpul nopții deasupra teritoriului ceh slovac și vor încheia socotelile cu Heydrich.

Au primit haine civile și un pachet cu lenjerie, dar nici unul dintre ei nu și-a dat seama că fie și numai după etichete se putea dovedi originea lor englezească. Au semnat o declarație care s-ar putea numi „ultima dorință", deoarece propoziția finală conținea rugămintea „de a se avea grijă de familia mea". Într-un buzunăraș al hainei fiecare a dibuit o fiolă de otravă cu efect imediat, pentru orice eventualitate.

Nu le mai rămînea decît să se prezinte la aeroport, apoi au urmat clipele de așteptare din cvadrimotorul Halifax, cu pilot canadian. Locotenentul Hockey a ridicat degetul mare, motoarele au pornit și aparatul greoi s-a desprins de la sol.

La 22,49 zburau deasupra Canalului Mînecii, ajungînd în spațiul aerian al Franței. Cînd acele ceasornicului arătau patruzeci și două de minute după miezul nopții, s-au întîlnit, deasupra Darmstadt-ului, cu un sîcîitor avion german de vînătoare, dar pilotul Hockey era o catană bătrînă, știa ce are de făcut. A pus avionul în vrie și a dispărut din fața neamțului, pierzîndu-se în întuneric. La unu și treizeci și două de minute se aflau deasupra orașului Bayreuth, iar la două și douăzeci începu să tragă asupra avionului bateria antiaeriană care apăra uzinele „Škoda" din Plzeň. Trei minute mai tîrziu zburau deasupra orașului Plzeň. Sosise momentul să se dea semnalele.

Mai întîi un bec verde — pregătirea pentru salt, apoi roșu — saltul în întuneric. Au căzut nu departe de Praga, la o mică distanță de satul Nehvizdy. A fost un mare noroc că n-au aterizat chiar pe străzile Pragăi. Pilotul nu apreciase bine distanța, prevederile meteorologilor nu corespundeau realității, era la sfîrșitul lui decembrie și condițiile meteorologice erau total nefavorabile. Nici una dintre cele trei grupe care se aflau la bordul Halifax-ului britanic n-a aterizat acolo unde ar fi trebuit. Și astfel, adresele primite pentru a stabili primele contacte nu mai aveau nici o valoare. Au trebuit să se îngrijească singuri de un adăpost.

Au îngropat parașutele, apoi Kubiš a examinat piciorul rănit al lui Gabčik într-o carieră de piatră părăsită. Gabčik se rănise la aterizare. Au căutat în jur să descopere pădurea, deoarece trebuiau să aterizeze nu departe de o pădure. Deocamdată rătăceau însă de ore întregi pe

cîmpii întinse și înghețate pînă cînd, într-un tîrziu, s-au hotărît să lase totul pentru a doua zi.

Și ceilalți camarazi ai lor sosiți cu Halifax-ul au nimerit în altă parte decît trebuia, avînd în felul acesta mult de furcă pînă să intre în legătură cu grupele de rezistență. La Pardubice, Valčik și Potuček s-au întîlnit cu locotenentul-major Bartoš, în timp ce la Praga, Gabčik și Kubiš au stabilit contactul cu grupa locotenentului-major Opalka.

Gabčik și Kubiš au fost parașutați pe teritoriul cehoslovac pentru a executa sentința împotriva lui Heydrich. Încă din ianuarie au început să se pregătească pentru atentat. S-au sfătuit cu activiști, membri ai rezistenței cehe, în privința celui mai bun mod de a-l realiza. Unul dintre factorii de conducere ai rezistenței naționale, profesorul Vaněk, numit Jindra, a luat chiar de la început atitudine împotriva atentatului, socotind că nu sosise încă momentul pentru o astfel de acțiune. Germania obținea victorii pe toate fronturile, moartea violentă a oricărui nazist mai proeminent ar primi o ripostă care ar costa viața multor cehi nevinovați. Dar, întrucît parașutiștii primiseră la Londra un ordin categoric din partea Ministerului cehoslovac al Apărării, au început de îndată pregătirile.

Au căutat mai întîi o cale de a ajunge cît mai aproape de Heydrich, fără a bate însă la ochi, căci acesta era, fără îndoială, înconjurat în permanență de o pază înarmată sau se deplasa în cadrul unor obiective germane bine păzite. De aceea, au apreciat de la început că cea mai practică soluție ar fi să-l atace în timp ce se afla în mașină pe drumul care duce direct de la castel, prin Panenský Březan, pînă la Pražský Hrad. Dar au abandonat curînd această idee, întrucît nu era realizabilă. Au vrut apoi să întindă un cablu de-a curmezișul drumului, pentru ca mașina să fie nevoită să oprească, iar Heydrich să fie făcut inofensiv cu ajutorul unei mitraliere.

În timp ce se deplasau pe biciclete din Praga spre Panenský Březan, urmînd traseul lui Heydrich, au observat că mașina acestuia este uneori escortată de doi polițiști, alteori nu este însoțită de nimeni. Dar cînd anume merge însoțit și cînd nu? Cine le-ar fi putut spune? Prin intermediul membrilor rezistenței cehe, au reușit să culeagă informații în legătură cu programul personal al lui Heydrich.

František Safařik lucra la administrația Hradului praghez în calitate de tîmplar și i se întîmpla adesea să se ducă și pe la locuința lui Heydrich. Ceasornicarul Hradului, Novotný, a fost și el furnizorul unor date prețioase, și mai tîrziu, printr-o întîmplare, a reușit să cîștige de partea lui și pe femeia de serviciu Rasner și să scoată din biroul lui Heydrich un document care a avut un rol important în stabilirea datei atentatului.

La început Gabčik și Kubiš se pregăteau să organizeze atentatul pînă la sfîrșitul lui aprilie, dar profesorul Vaněk a transmis la Londra, prin intermediul unui emițător ilegal, o comunicare în care explica situația din protectorat și atrăgea atenția că atentatul nu se va solda cu un rezultat pozitiv, întrucît, în urma represaliilor germanilor, organizațiile din rezistență ar fi decimate.

Locotenentul-major Bartoš asigură transmiterea comunicării la Londra, declarîndu-se de acord cu părerea profesorului Vaněk. La această comunicare anexă și propriile lui cuvinte : „Dacă, din motive externe, este necesar să se săvîrșească un gest, atunci să se organizeze o acțiune împotriva unui quisling [1] și, în primul rînd, împotriva lui E.M.".

Literele E. M. reprezentau inițialele ministrului colaboraționist Emanuel Moravec și părerea membrilor mișcării de rezistență era îndreptățită. Dacă ar fi fost ucis vreunul dintre reprezentanții cehi, cu siguranță că nu s-ar fi ajuns la represalii cu consecințe atît de tragice. Numai că totul se hotăra la Londra.

La începutul anului 1942 situația politică era favorabilă lui Hitler și generalilor săi. Wehrmachtul nazist ocupase Europa de la Atlantic pînă la cîmpia ucraineană. Aliații nepregătiți, starea de enervare datorată știrilor privind preparativele pentru operația Seelöwe [2], toate acestea ar fi putut crea impresia că nu este exclus să se ia în considerație un compromis cu agresorul.

După datele cunoscute pînă acum, Londra a dat ordinul de a se săvîrși atentatul, în primul rînd, pentru a demonstra opiniei publice mondiale că, în pofida succeselor repurtate de Hitler pe toate fronturile, poporul cehoslovac

[1] În protectorat, quisling însemna trădător, după numele colaboraționistului norvegian Quisling. — *Nota trad.*

[2] Debarcarea unităților naziste pe țărmurile Angliei. — *Nota trad.*

nu a depus armele, pentru a atrage din nou atenția asupra pericolului fascist.

Există și o altă teorie ce explică de ce guvernul Beneš, care se afla la Londra, a dat ordinul pentru realizarea atentatului, împotriva oportunității căruia fuseseră puși în gardă de membrii rezistenței cehe. Această teorie pornește de la presupunerea că Paul Thümmel, agentul secret A-54, ar fi avut ca sursă a unor informații bune și exclusive unul dintre cele mai înalte cercuri ale Germaniei naziste. Este, foarte probabil, vorba de amiralul Canaris și că, deci, șeful Abwehrului lui Hitler colabora cu Secret Intelligence Service-ul britanic, iar Heydrich, care îl ținea pe Thümmel arestat într-o închisoare a Gestapoului din Praga, ar fi aflat de această colaborare.

În favoarea acestei teorii pledează și împrejurarea că, la 18 mai 1942, amiralul Wilhelm Canaris, șeful Abwehrului, a fost convocat la Praga și, după discuții presupuse dramatice, a fost obligat să se declare de acord ca din ziua respectivă Abwehrul să fie subordonat Serviciului central al securității de sub conducerea lui Heydrich. Aceasta era începutul sfîrșitului lui Canaris, iar Heydrich dorea să aibă un argument foarte convingător în momentul în care invincibilul, pînă atunci, șef al centralei spionajului nazist se va închina în fața lui.

Pornind de la acest raționament se pot găsi și alte motive pentru a explica de ce s-a dat ordin ca atentatul să fie pus la cale. Secret Intelligence-Service a aflat despre discuția de la Hradul praghez și a hotărît : dacă vrem să-l ferim pe Canaris, omul nostru, trebuie să-l lichidăm pe Heydrich. Cîteva săptămîni mai tîrziu, la 27 mai 1942, s-a produs atentatul ce avea să dea naștere la atîtea controverse.

Abia a fost dus Heydrich la spital că la locul acțiunii s-a și prezentat șeful Gestapoului praghez, Geschke, și faimosul specialist în problemele cehe, așa-zisul secretar de stat, K. H. Frank. Dar, înainte de a ajunge lîngă patul lui Heydrich, ei au dat ordin să se treacă la atac, după ce, în prealabil, pentru mai multă siguranță, au solicitat acordul Berlinului.

Mașinăria nazistă acționa rapid. Atentatul împotriva lui Heydrich a avut loc imediat după zece și jumătate și la mai puțin de o oră Hitler și Himmler erau în posesia unor date complete. Așa-zisul secretar de stat K. H. Frank,

împreună cu comandantul Sicherheitsdienst-ului din Praga au luat legătura telefonică cu cartierul general al lui Hitler și i-au raportat. La ora douăsprezece și cincizeci de minute, după ce s-a consultat cu colaboratorii săi cei mai apropiați, führerul i-a dat lui Frank următoarele instrucțiuni : să se înceapă imediat cercetările pentru prinderea autorilor atentatului, să se ofere o recompensă de un milion de mărci, adică zece milioane de coroane cehoslovace, pentru prinderea lor. Cei care îi vor ajuta sau vor ști ceva despre ei și nu-i vor denunța vor fi împușcați împreună cu întreaga lor familie. Ca primă măsură, Hitler ordonă împușcarea a zece mii de cehi, fie dintre deținuții politici, fie dintre persoanele suspecte. Raportul despre aceste execuții trebuia să-i fie prezentat zilnic.

Dar asta nu era totul. La orele cinci după amiază șeful poliției din Praga, Horst Boehme, a decretat starea excepțională, cu interdicția de a se părăsi domiciliul pe timpul nopții. Toate hotelurile, cinematografele, localurile de distracții, teatrele să fie închise, iar transporturile publice pe întreg teritoriul orașului Praga să fie oprite de urgență. Oricine își va face apariția pe stradă după ora fixată va fi împușcat fără somație. Apoi a început căutarea atentatorilor, naziștii declanșînd cea mai amplă razie din cîte cunoaște istoria.

Cînd Himmler, conducătorul SS-ului Reichului, a aflat despre acest eveniment, din trenul său personal „Heinrich", a transmis următoarea dispoziție secretă și urgentă : printre cei zece mii de ostateci cehi să fie luați în primul rînd reprezentanți ai intelectualității. Și, pentru ca cehii să știe de la început cu cine au onoarea, a ordonat ca, în chiar acea noapte, să fie împușcați, drept avertisment, o sută de reprezentanți de frunte ai intelectualității cehe.

În ziua următoare, 28 mai 1942, la toate colțurile străzilor din Praga au apărut panouri cu fotografia parașutistului Miroslav Valčik (se numea Josef), care fusese găsită după lupta dusă împotriva căpitanului de stat-major Moràvek în parcul de lîngă Pražský Most, din cartierul Dejvice. S-a fixat o recompensă de 100 000 de coroane pentru prinderea lui sau pentru indicarea unei urme ce ar putea duce la el. Naziștii încă nu se gîndeau că tînărul pe care îl căutau, și care se născuse la Hodonin, ar fi putut avea ceva comun cu atentatul împotriva lui Heydrich.

În zorii zilei de 28 mai, de pe aeroportul militar german de la Kbel decolă un avion avîndu-l la bord pe Frank. Direcția de zbor : cartierul general al lui Hitler. K. H. Frank, care era unul dintre regizorii politicii de dezbinare a Republicii Cehoslovace și se considera nu numai atotcunoscător în problemele cehoslovace, dar și cel mai remarcabil om de partid pe plan local, avea sentimentul că a sosit clipa cea mare a vieții lui. Heydrich era pe ducă, acum nu se poate să nu fi venit rîndul lui. Dar la Hitler nu s-a bucurat de succes.

În ziua de joi 28 mai pe zidurile din Praga a apărut un nou anunț. Membrii rezistenței la care se ascundeau autorii atentatului și-au dat seama cam de ce elemente dispunea poliția. Nu erau puține. La locul acțiunii atentatorii lăsaseră multe corpuri delicte și aproape fiecare dintre ele i-ar fi putut pune pe naziști pe urmele lor.

„După atentat, unul dintre autori a luat-o la fugă pe strada Kirchmayer, apoi pe strada Na Kolinské și din Na Zápalči a intrat în măcelăria lui František Brauner, în casa cu numărul 22. De aici, cînd a auzit niște împușcături, a continuat să fugă pe strada Na Zápalči spre Holešovice. Cel de-al doilea a fugit, cu ajutorul unei biciclete dinainte pregătite, pe strada Kirchmayer înspre cartierul Stará Libeň. Cel care a fugit în Stará Libeň era un bărbat de înălțime mijlocie, svelt, îmbrăcat în haine de culoare închisă, iar pe cap purta o pălărie neagră.

Al doilea făptaș, cel care a dispărut pe strada Kirchmayer și apoi pe Na Kolinské, este descris astfel : înălțimea — 1,60 sau 1,62, lat în spate, înfățișare de om puternic, față rotundă, arsă de soare, gură largă cu buze răsfrînte, părul de culoare neagră, pieptănat peste cap, vîrsta 30—36 ani. Purta haine de culoare neagră sau cafeniu închis cu dungi deschise, precum și pantofi maron. Era cu capul descoperit.

Unul dintre făptași a lăsat la locul acțiunii o haină de ploaie bej-deschis din mătase de balon, cu nasturi strălucitori. Fiecare dintre cei doi avea asupra lui cîte o mapă de culoare neagră, ambele găsite la locul acțiunii. Într-una din acestea se afla o șapcă murdară din păr de cămilă de culoare bej, avînd o etichetă rotundă galben cu albastru a magazinului Bilá Labuť. Cel care a fugit pe jos a lăsat în apropiere de locul acțiunii o bicicletă de damă marca Moto-velo J. Krčmar, Teplice, numărul de fabricație 40 363..."

Urma apoi descrierea amănunțită a culorii bicicletei, a cutiei de scule, a anvelopei și a servietei rămase pe ghidon. Toate corpurile delicte găsite au fost expuse în aceeași zi într-o vitrină părăsită a magazinului de încălțăminte Bat'a de pe Václavské Náměstí, însoțite de instrucțiuni cu privire la felul cum trebuie să se facă denunțarea persoanelor suspecte. De asemenea, se specifica în mod expres fixarea unei recompense de zece milioane de coroane.

Următoarele afișe care au fost lipite pe ziduri erau semnate de locțiitorul lui Heydrich, generalul colonel de poliție și SS-obergruppenführer Daluege. El amenința cu împușcarea fără cruțare a celor care, pînă sîmbătă, 30 aprilie 1942, la miezul nopții, nu-i vor anunța pe atentatori la poliție, precum și a celor care vor găzdui în casele lor persoane nedeclarate.

Era o amenințare serioasă, totuși cei doi atentatori dispăruseră pe străzile Pragăi fără ca vreunul din cei patru mii cinci sute de germani în uniforme verzi-cenușii și negre, pe care naziștii i-au trimis de urgență pe teritoriul cehoslovac, să reușească să descopere nici cea mai neînsemnată urmă. Unul dintre atentatori avea un semn vizibil, era vorba de Jan Kubiš, care avea pe față o rană sîngerîndă, iar cu unul din ochi nu mai vedea. Cu toate acestea, el a reușit să se urce pe bicicletă, să treacă pe lîngă spitalul din Libeň și să se ascundă la Novák. Ulterior, un doctor avea să-i îngrijească rana.

Gabčik a lăsat bicicleta rezemată de un gard cu servieta atîrnată de ghidon și a plecat prin Praga pe jos. A ajuns pînă în Staré Město, la locuința familiei Svatoš, unde și-a schimbat hainele și a pornit în căutarea prietenului lui. Între timp acesta alerga din Libeň spre Dejvice, unde, în seara zilei de 28 mai, a apărut în casa profesorului Ogoun. Purta o uniformă slinoasă de feroviar, ochiul rănit și fața îi erau acoperite cu o batistă. Organizația din rezistență i-a preluat pe Kubiš și pe Gabčik și s-a îngrijit să le găsească o ascunzătoare sigură. Au fost cazați mai întîi în diferite locuințe și apoi instalați în criptele de sub biserica „Chiril și Metodiu" de pe strada Resslová.

Imediat, în prima noapte după atentat, germanii au efectuat razii fără precedent pe străzile Pragăi și prin locuințe. Au fost verificate cam trei mii de persoane, dar n-au găsit nici cel mai mic indiciu care să-i pună pe urmele făptașilor. Nu le-au ajutat nici demonstrațiile de

forță, nici amenințările la care au recurs K. H. Frank și Kurt Daluege. Aceștia au ordonat ca mașinile blindate să înceapă de urgență să patruleze ca o amenințare pe străzile orașului. Nici dublarea recompensei nu a ajutat mai mult : au promis douăzeci de milioane de coroane bani gheață pentru denunțătorul care ar fi pus Gestapoul pe urmele atentatorilor.

Execuțiile continuau în fiecare zi, mulți patrioți, printre care scriitorul Vančura și generalul Eliáš, președintele guvernului din protectorat, le-au căzut victimă. Nici aceste măsuri nu au reușit însă să frîngă fermitatea populației ceh, care intră, ca un singur om, în rezistența pasivă. Himmler și în cele din urmă și membrii comisiei de anchetă și cercetări, în frunte cu Nebe, șeful închisorilor Reichului, începură să se teamă că nu vor fi în stare să spargă zidul solidarității populației, de aceea hotărîră să aplice sancțiuni și mai drastice. Hitler dădu ordin ca SS-iștii să incendieze un sat și, ca un avertisment, să-i împuște pe toți bărbații din satul respectiv.

Heydrich a murit în urma rănilor primite, răni pe care medicii le-au considerat ușoare. La Berlin se pregătea o surpriză care avea literalmente să zguduie întreaga lume civilizată : Hitler ordonă să fie rasă de pe fața pămîntului neînsemnata comună Lidice, nu departe de Kladno, iar locuitorii ei să fie uciși.

La 10 iunie, în puterea nopții, detașamente ale poliției și Wehrmachtului s-au năpustit ca o hoardă prădalnică asupra satului și l-au înconjurat. Bărbații majori au fost duși în fața plutonului de execuție și împușcați, femeile au luat drumul lagărului de concentrare de la Ravensbrück, iar copiii lor, spre Lodz, la un alt lagăr. Nouă dintre ei au fost aleși pentru a fi germanizați, li s-a schimbat numele și au fost împărțiți pe la familii germane. Aceștia au fost singurii oameni care au supraviețuit masacrului de la Lidice.

Naziștii voiau să-i intimideze pe membrii rezistenței și să spargă unitatea acesteia, de aceea au declarat că locuitorii comunei au acordat sprijin „unor cercuri de infractori suspecți". Nu era însă adevărat, poliția nu era pentru moment în posesia vreunei dovezi sau urme a făptașilor. Gestapoul nu mai știa încotro s-o apuce. Cu toate execuțiile și arestările n-a reușit să-și atingă scopul. În același timp, peste 8 500 de polițiști naziști, soldați și membri ai parti-

dului NSDAP cercetau împrejurimile, cutreierau pădurile din apropiere, supravegheau șoselele, ciuleau urechile prin gări, prin hoteluri și prin hanuri, pentru a-i descoperi pe atentatori sau măcar pe un tăinuitor al acestora. Gestapoul mobilizase în această acțiune-mamut aproximativ șase mii de jandarmi și polițiști din protectorat și alte șase mii de membri ai unităților de pompieri și ai apărării antiaeriene.

Totul a fost însă zadarnic. Mai mult, șeful poliției din Praga, Horst Boehme, scria în raportul său din ziua de 14 iunie : „Intelectualitatea cehă folosește cazul Lidice pentru a născoci fel de fel de povești. Muncitorimea cehă nu și-a schimbat poziția față de atentat și față de urmările acestuia. Măsurile de răspuns întreprinse de noi la Lidice nu s-au bucurat aici de prea multă înțelegere !!!

Prima reacție a propagandei dușmănoase față de măsurile luate la Lidice a fost o notă de protest a guvernului cehoslovac înmînată «popoarelor aliate și prietene», în care cazul de la Lidice este prezentat ca o culme a barbariei germane. Posturi de radio ostile nouă promit că, drept răzbunare pentru cele petrecute la Lidice, formațiuni ale RAF vor ataca orașe germane.

Cehii rămași credincioși patriei sînt chemați să se alăture luptătorilor cehi pentru libertate, care se strîng în păduri, pregătindu-se să se ridice cu arma în mînă împotriva germanilor".

Emanuel Moravec, ministru în guvernul din protectorat, prorocea poporului ceh un viitor sumbru în cazul cînd nu se va găsi pînă la urmă cineva care să-i arate cu degetul pe făptași. „În loc de sute și mii de scrisori de devotament, recunoștință și dragoste, pentru apărarea poporului ceh este nevoie doar de cîteva cuvinte care să facă posibilă prinderea atentatorilor. Garantăm că cel care ne va pune pe urmele acelor lepădături, chiar dacă va fi vinovat, se va bucura de clemență. Îi garantăm lui și familiei lui viața".

În cele din urmă s-a găsit un trădător.

Numele lui era Karel Čurda și era plutonier de grăniceri. A fost parașutat deasupra teritoriului protectoratului împreună cu întregul grup, în noaptea de 28 aprilie, nu departe de orașul morav Telč. Înainte de atentat s-a ascuns, așa cum avea să facă și după atentat. Plutonierul Karel Čurda se ascundea de fapt tot timpul, chiar și atunci cînd a întocmit scrisoarea de denunț pe care a

trimis-o postului de jandarmi din Benešov. A aruncat denunțul în cutia poștală și s-a ascuns din nou în casa părintească din Nová Hlina, nu departe de Třeboň. Karel Čurda era un laș.

În cele din urmă, a prins puțin curaj și a pornit spre Praga. De frică nu mai putea sta ascuns în căpița de fîn din gospodăria părintească, doar avea asupră-i *Kennkart*-ul cu fotografia sa, pe nume fals, ca fiind emis de protectorat, dar îl compromitea o ștampilă care, începînd de la 28 mai, echivala cu moartea. Karel Čurda nu avea adeverință de declarare la poliție, ceea ce se pedepsea cu condamnarea la moarte.

Conform procesului-verbal întocmit de gestapovistul Jantur, Karel Čurda a venit la Praga la 16 iunie și de la gară s-a dus direct la fostul palat Petschkov, pe strada Bredovská, unde se afla comandamentul din Praga al Gestapoului. La poartă a spus că deține niște date importante în legătură cu împrejurările în care s-a produs atentatul împotriva lui Heydrich. Soldatul de gardă l-a condus la etajul al patrulea, unde l-a predat funcționarului cu numărul 415. Acesta se numea Heinz Jantur, era comisar criminalist și mulțumi cerului că i-a fost hărăzit lui să vorbească primul cu Čurda.

Se înțelege că, atunci cînd Jantur și-a dat seama ce noroc a dat peste el, i-a pierit graiul. După ce și-a mai revenit, l-a poftit pe scumpul său oaspete să ia loc într-un fotoliu, i-a întins mîna, l-a asigurat că nici lui, nici rudelor lui nu li se va întîmpla nimic, dimpotrivă, îi așteaptă un viitor strălucit și o recompensă grasă. După aceea, i-a spus să nu se teamă și să povestească totul așa cum s-a întîmplat. Karel Čurda a mărturisit că este unul dintre parașutiștii care au sărit din Halifax deasupra teritoriului protectoratului, că s-a ascuns, dar, auzind atîtea apeluri...

A spus tot ce știa, Gestapoul era neîntrecut în materie de interogatorii. A fost suficient ca Jantur să-l stimuleze puțin pe înfricoșatul Čurda, să-l asigure că nimănui nu i se va întîmpla nimic, că el salvează în felul acesta viețile multor oameni, că nu vor mai fi făcute una cu pămîntul, așa cum s-a întîmplat la Lidice, și alte sate, că nu va mai fi nevoie de alte execuții. Čurda a dictat, pentru a fi trecute într-un proces-verbal, adresele care i-au fost date la Londra ale unor familii ce l-au ascuns cu riscul vieții lor și a copiilor lor. Și, în deosebi, l-a trădat pe Gabčik.

S-a uitat la fotografia servietei și a recunoscut că-i aparține lui Gabčik. L-a asigurat pe ofițer că nu se înșală, întrucît văzuse această servietă la Gabčik cu puțin timp înainte de săvîrșirea atentatului, în locuința soților Svatoš, de pe strada Melantrich numărul 15. Ca să se convingă, n-are decît să caute sub una din încuietori, unde se găsește o bucată de pîele roasă, cu aceasta a încercat Gabčik să-și ungă pantofii cu cremă maro. În felul acesta, Gestapoul s-a convins că trădătorul nu minte.

După primele succese, Karel Čurda și-a luat inima în dinți și a spus că Gabčik avea în servietă un *sten-gun* englezesc și, pentru ca automatul să nu fie văzut de cineva, îl acoperise cu o mînă de iarbă. Gestapoul cercetase cu atenție servieta și găsise pe fund cîteva fire de iarbă uscată.

Čurda a trădat adresele grupelor cehe de rezistență din Praga, Plzeň, Pardubice și Lázně Bělohrady. Gestapoviștii s-au năpustit asupra locuințelor acestora și i-au arestat pe toți. Mama tînărului Vlastimil Moravec și-a dat seama că asta înseamnă sfîrșitul și a preferat să înghită o fiolă cu otravă. Fiul ei n-a rezistat la torturile inumane la care a fost supus și, la interogatoriu, a trădat și alte adrese unde se ascundeau cei din rezistență.

La una dintre acestea, în locuința soților Krupkov din Pardubice, Gestapoul a făcut o captură rară : a dat peste un dulap închis. A spart ușa și a descoperit în el arhiva lui Alfréd Bartoš, conducătorul grupului de parașutiști. A fost una din acele greșeli de neiertat — conducătorul unei grupe de rezistență să ascundă un jurnal zilnic de front într-un loc atît de periculos ! În el era notat programul de lucru al grupei, din momentul în care parașutiștii au sărit din avion deasupra teritoriului cehoslovac pînă în mai 1942, precum și numeroase copii ale comunicărilor trimise la Londra. Și astfel Gestapoul a intrat în posesia a cincizeci de pagini de comunicări și a sechestrat un stoc de documente false, cărți de muncă, legitimații emise de organele din protectorat, formulare de declarare la poliție. Unele texte erau cifrate, dar cheia se găsea alături, pe niște plăci de culoare roșie. Gestapoul din Praga a reușit astfel să lămurească pînă la capăt împrejurările în care a fost executat atentatul, nu destul de clare pînă atunci. De asemenea, a aflat totul despre activitatea grupurilor de rezistență și a completat lista de adrese cu cele la care se ascundeau parașutiștii.

Gestapoul ştia acum precis că atentatorii se găsesc la catedrala ortodoxă „Chiril şi Metodiu" de pe strada Resslová şi încă „cu acordul capelanului dr. Petřík, care a fost informat despre acest lucru. Asigurarea cu alimente şi-a asumat-o doamna Moravcová. Faptul că Vlastimil Moravec a putut trăda, după lungi şi chinuitoare interogatorii şi torturi, locul unde se ascundeau atentatorii se explică prin aceea că, în conformitate cu ordinul lui Bartoš, şi el trebuia să se ascundă în catedrală în cazul cînd poliţia s-ar fi aflat pe urmele lui". Comunicarea aceasta, transmisă din Praga lui Himmler şi Hitler, continua : „În ziua de 18 iunie 1942 orele 4,15 dimineaţa, în urma informaţiilor primite de la Vl. Moravec, amintita biserică şi cartierul din jur au fost înconjurate".

La orele două noaptea, în locuinţa comandantului SS din Praga sună telefonul. Ridică receptorul şi recepţionă un ordin laconic. În cel mai scurt timp posibil trebuie să se prezinte la domnul „secretar de stat" K.H. Frank. Şapte minute mai tîrziu avea să afle despre ce era vorba.

În cazărmile detaşamentelor de pază SS a sunat alarma. Şaptesprezece ofiţeri şi 740 de SS-işti înarmaţi au sărit în grabă în camioane. Şi-au făcut apariţia şi maşinile blindate. O grupă de mitraliori şi detaşamente de infanterie prevăzute cu automate au încercuit spaţiul din jurul lui Karlovo Náměstí. Oamenii care locuiau în casele din jurul catedralei „Chiril şi Metodiu" au fost scoşi în stradă. La ferestrele caselor s-au instalat trăgători. De la ferestrele gimnaziului Jirásek, de pe strada Resslová, ameninţau alte mitraliere, cu ţevile îndreptate spre catedrală.

Gestapoul a decretat stare de alarmă. Garnizoana de la comandamentul din palatul Petschkov a fost completată cu alţi douăzeci şi cinci de SS-işti. Bande de civili înarmaţi, îmbrăcaţi în haine de piele şi purtînd chipie împodobite cu insigne cu cap de mort, se pregăteau să atace biserica ortodoxă. Capelanul Vladimir Petřík şi preotul Václav Cikl fuseseră arestaţi încă în timpul nopţii. Au încercat să afle de la ei în care parte a bisericii se ascund paraşutiştii, dar fără rezultat.

Pe ţîrcovnicul Václav Ornest l-au luat din pat. Mai întîi i-au dat cîteva lovituri peste faţă, apoi i-au pus cătuşe şi, ameninţîndu-l cu pistolul, l-au obligat să-i conducă în biserică. Au intrat în naosul bisericii şi au privit în jur. Deodată s-a auzit o împuşcătură. SS-iştii s-au

lipit de perete. Peste cîteva clipe a răsunat o salvă puternică înspre balcon, de unde venise zgomotul.

Paraşutiştii se găseau de trei săptămîni în cripta de sub catedrală. Era un frig insuportabil, lumină nu aveau. Cei ce-i ajutau ştiau bine că nu vor putea rezista multă vreme în această ascunzătoare. În afară de aceasta, nu era bine că se găseau toţi într-un singur loc. Au început să întocmească planul mutării din criptă. E greu de spus dacă, în condiţiile date, un astfel de plan ar fi fost realizabil. Majoritatea paraşutiştilor voiau să fie transportaţi din criptă pînă la Kladno cu un automobil al poliţiei. Aici urmau să se ascundă în nişte depozite. Gabčik şi Kubiš trebuiau să se aşeze în sicrie şi să fie transportaţi ca nişte cadavre pînă la Oubĕnice, nu departe de Benešov, unde va veni să-i ia un avion de curier din Anglia. Adolf Opálka avea asupra sa un aparat de emisie, cu care trebuia să-l conducă pe pilot pînă la aterizare. Acest plan reprezenta ultima lor speranţă, şi de aceea, poate, îşi închipuiau că este şi realizabil. Numai că Gestapoul şi unităţile SS, precum şi cele ale Wehrmachtului şi ale jandarmeriei protectoratului se găseau în permanentă stare de alarmă. Pe şosele se efectuau controale foarte riguroase. Acţiunea trebuia să aibă loc la 19 iunie, într-o vineri, dar germanii au înconjurat biserica mai înainte ca ei să poată pune planul în aplicare.

În noaptea aceea, stăteau de pază la balcon Adolf Opálka, Jan Kubiš şi Jaroslav Švarc. În momentul cînd au auzit zgomot pe stradă, iar mai tîrziu au recunoscut strigătele specifice ale germanilor, cei trei s-au pregătit de luptă. În clipa cînd SS-iştii s-au apropiat de altar, ei au deschis focul.

Pentru moment germanii au încercat să se apere, apoi s-au retras. Comandantul grupei, Pannwitz, a fugit în stradă, unde a pregătit un nou atac, fiind apărat de mitralierele de la ferestrele gimnaziului Jirásek de pe strada Resslová. Şi artileria trăgea asupra bisericii. Detaşamentul gestapovist se aruncă iarăşi asupra paraşutiştilor, fiind acoperit de tirul camarazilor lor. Înspre ferestrele catedralei trăgeau mitralierele care îi ajutau să-şi desfăşoare atacul. Comandantul Gestapoului din Praga, Geschke, şi-a dat însă seama cît de iraţională este această tactică şi a ordonat încetarea tirului. O grupă de SS-işti, înarmaţi de astă dată şi cu grenade de mînă, a dispărut în spatele uşilor catedralei.

Două ore a durat lupta paraşutiştilor cehoslovaci împotriva gestapoviştilor superiori numericeşte şi ca armament. Asediaţii s-au apărat pînă la ultima picătură de energie. Prima lovitură a primit-o Jaroslav Švarc, dar el a continuat să lupte. Cînd, în cele din urmă, a înţeles că nu mai există nici o speranţă, a dus pistolul la tîmplă şi a apăsat pe trăgaci. Pe Jan Kubiš l-a nimerit în plin o grenadă. Adolf Opálka a continuat să se apere, deşi era grav rănit. În jurul orei şase dimineaţa a întins şi el mîna după fiola cu otravă.

Împuşcăturile au încetat.

SS-iştii s-au urcat pe nişte scări în spirală pînă la balcon şi, ajunşi acolo, au înţeles că încă n-au obţinut victoria : pînă acum luptaseră numai cu paza avansată a paraşutiştilor. Ceilalţi erau ascunşi undeva, în spaţiile subterane ale catedralei. Au început să caute şi au ajuns la intrarea în criptă.

Între timp au scos în stradă doi paraşutişti în agonie. Cel de-al treilea era mort. Pe cei doi care mai trăiau i-au aşezat în maşini şi i-au dus la spital. Lîngă cel mort l-au adus pe trădătorul Čurda. „Acesta este Opálka" spuse el.

Švarc şi Kubiš au murit în drum spre spital. Nici unul dintre ei n-a mai apucat să scoată vreun cuvînt.

O grupă de SS-işti căuta intrarea în criptă. Nu departe de altar, sub covor, au găsit o placă grea de piatră. Patrioţii pătrunseseră în încăperea de sub pămînt pe o scară lăturalnică. SS-istul Schink s-a aventurat cîţiva paşi în întuneric, dar a fost întîmpinat cu o salvă puternică. În felul acesta naziştii s-au convins că jos se mai află alţi cîţiva bărbaţi înarmaţi, capabili de luptă. Mai întîi au aşezat la intrare o mitralieră şi au început să tragă la întîmplare în criptă. Trăgeau dintr-un unghi dificil, astfel încît în raza tirului lor nu intra decît o parte neînsemnată a spaţiului subteran. De aceea, au hotărît să folosească altă tactică.

Cripta avea o gură de aerisire despărţită de exterior printr-un gemuleţ, în dreptul căruia l-au dus pe capelanul Petřik. L-au silit să-i îndemne pe paraşutişti să se predea. La început a ezitat, apoi a rostit cu glas ferm :

„Din ordinul comandamentului german trebuie să vă propun să vă predaţi". Din criptă s-a auzit un refuz categoric.

Pentru ocuparea catedralei „Chiril și Metodiu" Gestapoul a mobilizat și corpul pompierilor din Praga, a căror primă sarcină era să spargă gratiile gemuleţului de la gura de aerisire. Nu lucrau prea repede, dar cîteva minute de răgaz tot nu însemnau mare lucru pentru cei asediaţi. Gestapoviștii au aruncat cîteva bombe cu gaze lacrimogene, dintre care unele s-au întors imediat de unde au plecat. Mai tîr iu, cînd pompierii au introdus prin gemuleţ un furtun și; din ordinul lui Geschke, încercau să-i înnece pe asediaţi, parașutiștii au reușit de cîteva ori să împingă cu scara furtunul înapoi. La megafoane, germanii le cereau insistent să se predea.

Gestapoviștii voiau să tragă direct asupra parașutiștilor și pentru aceasta trebuiau să îndepărteze placa aceea grea de piatră, așezată la cîţiva metri în faţa altarului. Au încercat mai întîi s-o spargă cu ciocanele, dar n-au reușit, și, în cele din urmă, au fărîmiţat-o cu ajutorul unei încărcături explozive. Dedesubt a apărut o scară largă.

Pompierii au început să toarne cu furtunurile apă în criptă. Criminalul Pannwitz a ales cîţiva gestapoviști și le-a ordonat să coboare cu grijă, pe întuneric, pe trepte. N-au străbătut nici o treime din scară cînd, de jos, a răsunat o salvă. SS-iștii nu aveau unde să se ascundă, de aceea au luat-o la fugă pe scară în sus. Cîţiva au rămas întinși de-a lungul ei.

Locul lor l-au luat însă alţii, care au aruncat în subteran cîteva grenade de mînă. Cripta de sub catedrala „Chiril și Metodiu" a fost zguduită de explozii. Timp de o jumătate de oră a domnit o liniște neobișnuită. Înecaţi în apă, asediaţii din fortăreaţa subterană își terminaseră muniţiile. Cei patru bărbaţi au luptat pînă la penultimul cartuș. Ultimul glonte și l-a păstrat fiecare pentru el. Jan Hrubý, Josef Gabčik, Josef Valčik și Josef Bublik nu mai puteau vorbi. Cadavrele lor au fost aduse la suprafaţă, așezate pe pardoseala de piatră a bisericii, iar domnul „secretar de stat" K. H. Frank, cu picioarele depărtate, satisfăcut ca după o vînătoare, se declară mulţumit de pradă. Îl chemară apoi pe trădătorul Čurda și pe ceilalţi optsprezece arestaţi pentru a-i identifica pe cei morţi.

După unele păreri, patru sute, după altele, peste șapte sute de gestapoviști și SS-iști au luat parte la înfrîngerea celor șapte oameni curajoși. A doua zi, cînd s-a luminat și nemţii au cercetat cadavrele, au constatat, spre rușinea lor, că nici unul dintre patrioţi n-a murit în urma gloanţe-

lor trase de ei. Au luptat, fiecare, atîta cît i-au ținut puterile, apoi au pus singuri capăt luptei. Pentru îngîmfarea ofițerilor germani, aceasta însemna un uriaș fiasco. Între comandanții Gestapoului și ai SS-ului au izbucnit certuri, își făceau unii altora reproșuri, se acuzau de incompetență.

Acțiunea nazistă din catedrala „Chiril și Metodiu" a luat sfîrșit, dar campania Gestapoului împotriva patrioților cehi continua. Deși germanii promiseseră că după ce-i vor prinde și pedepsi pe atentatori vor considera socotelile încheiate, arestările și execuțiile au continuat. După cum reiese din raportul prezentat mai tîrziu lui Hitler, „secretarul de stat" K. H. Frank se fălea că poporul ceh a plătit pentru Heydrich cu 3 188 de arestări. Morții nu pot fi socotiți, un bilanț final n-ar putea fi decît aproximativ. Mai mult de 1 500 de condamnări la moarte au fost pronunțate de tribunalele militare din Praga și Brno pentru simpla vină de a fi „aprobat atentatul împotri protectorului Reichului".

O altă execuție de masă avea să zguduie lumea și să activeze forțele antifasciste. Locul tragediei se va numi de data aceasta Ležáky.

Gestapoul a dat de urma căpitanului Bartoš, cel care ținea legătura prin radio cu Londra. Îl trădase Čurda. La trei zile după ocuparea catedralei „Chiril și Metodiu" a fost arestat și Bartoš. Au început să caute postul de emisie și l-au găsit în satul Ležáky, nu departe de Chrudim. Comandantul Gestapoului din Pardubice voia să-și cîștige și el merite și a propus să se recurgă la represalii. Așezarea Ležáky să fie rasă de pe fața pămîntului, toți locuitorii maturi să fie împușcați...

A telefonat mai întîi la Praga, dar comandantul Gestapoului de aici nu s-a grăbit să-și dea consimțămîntul, fără a întreba în prealabil Berlinul. Răspunsul nu s-a lăsat prea mult așteptat. Și astfel, la 24 iunie 1942, unități ale Gestapoului înarmate pînă în dinți au înconjurat așezarea Ležáky și au tras cu mitralierele în cele opt case locuite de muncitori.

A doua zi ziarele scriau :

„La 24 iunie 1942 așezarea Ležáky u Louky (lîngă Chrudim) a fost rasă de pe fața pămîntului. Locuitorii majori au fost executați conform legilor stării de asediu. Ei au acordat ajutor agenților parașutiști cehi, care poartă cea mai mare vină pentru pregătirea atentatului împotriva SS-obergruppenführerului Heydrich, și au încercat

să-i apere de urmărirea poliţiei. Un membru al jandarmeriei protectoratului, care provenea din această aşezare şi care s-a făcut vinovat de complicitate, s-a sinucis înainte de a putea fi arestat".

Treizeci şi trei de oameni din Ležáky au căzut sub gloanţele plutonului de execuţie. Din cei şapte copii cîţi existau în sat, cavalerii arieni au ales doar doi pentru a fi germanizaţi, ceilalţi au sfîrşit în lagăre de concentrare.

Cîteva zile mai tîrziu, criminalul consilier al Gestapoului, Pannwitz, l-a primit în biroul său din palatul Petschkov pe trădătorul Čurda. Iuda venise să-şi primească arginţii vînzării. Acest fost paraşutist ceh a vîndut vieţile camarazilor săi şi ale altor patrioţi cehi pentru un carnet de depuneri la banca germană din Praga „Kreditanstalt der Deutschen", în valoare de cinci milioane de coroane. Carnetul era pe numele lui adevărat, dar, în acelaşi timp, Gestapoul i-a pregătit lui Čurda un alt nume şi alte documente. Trebuia să-l apere cumva de mînia poporului.

Proaspătul milionar se numea acum Jerhot. S-a mutat într-un apartament luxos în cartierul Vinohrady unde, în ziua de întîi a fiecărei luni, primea cîte treizeci de mii de coroane. S-a căsătorit cu o germană şi, pentru că nu mai era ceh, ci germanizat, purta pălărie de vînător cu pană, o haină de piele de culoare maro şi cizme hitleriste. Trăia de pe urma trădării. Gestapoul îl folosea ca pe o momeală pentru a prinde şi alţi paraşutişti care vor sări din Halifax-urile britanice. Aşadar, trădătorul Čurda mai are pe conştiinţă şi multe alte vieţi.

Desigur, pe el nu-l chinuiau mustrările de conştiinţă şi încă în mai 1945 a încercat să fugă în Occident cu un geamantan în care avea un milion de coroane. A ajuns în faţa tribunalului şi, de aici, la streang. Abia după înfăptuirea revoluţiei a fost posibil să se cerceteze mai atent trecutul trădătorului. De ce tocmai el a fost acela care şi-a trădat camarazii ? Doar a fost, ca şi ceilalţi, dintre cei mai buni. Se spune că lui Čurda îi plăcea să bea, nu era om de caracter şi nici demn de încredere. La scurt timp după ce a venit în Anglia a încercat chiar cîteva escrocherii sentimentale.

Cînd l-au ales pentru a participa la acţiunea de pe teritoriul cehoslovac s-au auzit şi glasuri de protest. Proprii lui colegi, care îi cunoşteau firea, i-au scris ministrului cehoslovac al apărării de la Londra, generalului Ingr,

că Curda nu corespunde, că este fascinat de succesele militare ale lui Hitler, de cîteva ori s-a exprimat că regretă că n-a rămas acasă, deoarece în protectorat ar fi trăit mai bine. Dar cei de la Londra au rezolvat cum știau ei. De ce ? Erau oare grăbiți ? Au primit oare ordin de la colegii lor din serviciul secret britanic să organizeze cu orice preț acțiunea ?

Moartea unui singur nazist a costat multe vieți, cei de la Londra ar fi trebuit nu numai să prevadă acest lucru, ci și să-și dea seama că, odată cu căderea lui Heydrich, nu va cădea și regimul nazist, el nefiind decît unul dintre mulții reprezentanți ai nazismului lui Hitler.

Și, totuși, au dat semnalul de executare a atentatului !

Atentatul împotriva lui Heydrich a suscitat interesul multor publiciști, istorici și oameni politici. În multe privințe părerile lor nu coincid, poate și pentru faptul că, în culisele acțiunii ce a zguduit opinia publică mondială, este ascunsă o taină care, în arhiva serviciului secret britanic, este înregistrată la „top secret" [1].

23

Operația Walkiria

Cel de-al doilea război mondial ar fi putut să se sfîrșească cu un an mai devreme, încă la 20 iulie 1944, iar atentatul împotriva lui Hitler, pregătit de adversarii săi din cele mai înalte sfere ale armatei, s-ar fi putut înscrie ca unul dintre puținele în istorie care ar fi contribuit la schimbarea stării de lucruri din lume, dacă *Operația Walkiria* nu ar fi purtat încă de la început amprenta nefastă a destinului unor pucișți diletanți.

Joi, 20 iulie 1944, orele șase dimineața. Dintr-o casă situată în Wannsee, cartierul de vile din Berlin, ieșeau doi militari : colonelul de stat-major Claus, conte Schenk von Stauffenberg, și fratele lui mai mare, Berthold, ziarist, îmbrăcat în uniformă de ofițer de marină.

[1] Strict secret. — *Nota trad.*

Pe colonelul Stauffenberg, un bărbat în vîrstă de treizeci și șapte de ani, cu trăsături plăcute, înalt și bine făcut, războiul îl marcase vizibil : în Tunisia își pierduse un ochi și mîna dreaptă, la mîna stîngă rămînînd doar cu trei degete. Adică cele trei degete pe care acum le ducea la chipiu, pentru a răspunde la salutul șoferului.

Lîngă trotuar staționa o mașină de serviciu în care s-au suit. Pe drum a oprit pentru a-l lua și pe locotenentul Werner von Haeften, adjunctul lui Stauffenberg. La aeroport îl aștepta un bimotor de luptă *Heinckel 111*, precum și generalul-maior Stieff, cu adjunctul său. Acesta îi înmînă lui Stauffenberg două serviete. În fiecare dintre ele se găsea cîte o bombă cu ceas destinate lui Hitler.

S-au despărțit. Stauffenberg și Haeften s-au urcat în avion, iar ceilalți trei s-au înapoiat în oraș. Avionul a decolat, zburînd în direcția statului-major al lui Hitler, în jurul orei șapte. Aveau de străbătut un drum de cinci sute șaizeci de kilometri. Cu frica lui bolnăvicioasă, îndeobște cunoscută, Hitler se ascunsese în inexpugnabilul „Bîrlog al lupilor". Ingineri și deținuți din lagărele de concentrare naziste i-au construit acest bîrlog blindat, printre multe altele, în țara adăposturilor de beton din regiunea terenurilor mlăștinoase ale Prusiei Răsăritene, la cîțiva kilometri de Rastenburg. Ascunzătoarea au înconjurat-o cu garduri de sîrmă racordate la rețeaua de înaltă tensiune și cu cîteva zone de cîmpuri minate. Dictatorul era păzit de cîteva sute de SS-iști selecționați cu grijă.

Colonelul Stauffenberg își putea exercita ceva mai mult de două ore controlul asupra bombei cu ceas, al cărei sistem de funcționare îl cunoștea perfect. La construirea ei, conspiratorii au folosit hexită englezească autentică și explozivi cenușii de plastic cu brizanță foarte mare, pe care avioanele britanice de bombardament le lansau pentru partizani, pe teritoriile ocupate. Germanii nu reușiseră încă să producă o substanță explozivă atît de eficientă. Mecanismul se remarca prin simplitate : acidul din fiolă, pe care înainte de folosirea bombei Stauffenberg trebuia s-o sfărîme cu un cleștișor, deslipea peste exact zece minute sîrma de siguranță ce elibera ciocănelul detonator, care producea explozia unei încărcături de cîteva kilograme. Deocamdată, bomba se găsea în servietă, înfășurată într-o cămașă. Cea de-a doua bombă, de rezervă, o ducea von Haeften.

Colonelul Stauffenberg fusese grav rănit în timpul campaniei din Africa. În Tunisia, la Cartagina, a zăcut într-un spital de campanie unde medicii l-au salvat, deşi starea sa era desperată. S-a tratat apoi în spitalele germane şi, în momentul cînd a devenit apt, a fost repartizat, în calitate de şef de stat-major, pe lîngă comandamentul suprem al trupelor de rezervă. Din această funcţie şi cu acest titlu a ajuns treptat, dealtfel singurul dintre conspiratori, şi în cartierul general al lui Hitler, unde se discuta situaţia de pe cîmpurile de luptă. În ziua de 20 iulie trebuia să prezinte un referat cu privire la posibilităţile de a disloca noi unităţi de rezervă pe frontul german care se prăbuşea.

La orele zece şi zece minute, pilotul se roti deasupra aeroportului Rastenburg, iar cinci minute mai tîrziu avionul *Heinckel 111* rula pe pista de aterizare. Haeften îi atrase pilotului atenţia ca la orele douăsprezece să fie gata pentru a decola spre Berlin, întrucît domnul colonel trebuia să ajungă înapoi la timp. Cei doi au luat apoi loc într-o maşină, angajîndu-se pe un drum lung de cincizeci de kilometri, care ducea printr-un întreg labirint de capcane şi puncte de control, printre poziţii de artilerie şi reţele de tancuri camuflate.

Trei valuri greu de străpuns ale controlului extrem de riguros reţinură maşina. Santinela cercetă actul lui Stauffenberg cu valabilitate doar pentru ziua respectivă, se ridică o barieră şi ofiţerul comandant al gărzii permise maşinii să treacă mai departe, spre un alt punct de control. Pentru cei cincizeci de kilometri şoferul avea nevoie de treizeci de minute. Stauffenberg constată că are timp suficient, Hitler fixase începutul consfătuirii pentru ora douăsprezece şi jumătate. Îi făcu o vizită lui von Moellendorf, locţiitorul comandantului taberei ofiţerilor de cavalerie, băură împreună o ceaşcă de ceai şi stabiliră ultimele amănunte, von Moellendorf fiind şi el direct implicat în acest plan.

Terminînd de băut ceaiul, Stauffenberg se ridică şi, împreună cu Haeften, trecu pe la comandantul serviciului de presă al Wehrmachtului, generalul Fellgiebel. În cadrul complotului acesta avea unul din rolurile principale : trebuia să comunice la Berlin rezultatul atentatului şi, în plus, să se îngrijească de avarierea tuturor liniilor de comunicaţie pentru ca, după explozie, cartierul general al lui Hitler să rămînă cîteva ore izolat, fără nici o legătură.

La unsprezece și zece, Stauffenberg, cu periculoasa lui servietă, se afla la generalul-locotenent Buhle, cu care discută despre amplasarea unităților de rezervă pe front.

În realitate, Stauffenberg îl aștepta pe șeful statului-major general al armatei hitleriste, feldmareșalul Keitel, întrucît, dacă se îndrepta spre bîrlogul lui Hitler în compania lui, nu exista, desigur, nici un pericol ca cineva să îndrăznească să-i controleze servieta. Discută cu Keitel despre pregătirea referatului pînă în ultima clipă care le-ar mai fi permis să ajungă la timp la consfătuire.

La douăsprezece și treizeci, Stauffenberg păși alături de feldmareșalul Keitel, cu bomba pentru führer în servietă, spre încăperea în care se găsea Hitler și unde urma să aibă loc consfătuirea. Hitler limită timpul afectat fiecărui referat, era grăbit, la orele două trebuia să-l primească pe dictatorul italian destituit Mussolini.

Stauffenberg se găsea în fața celui mai dificil moment al acțiunii sale : trebuia să scoată siguranța bombei, fără ca cineva să observe. Avea numai trei degete la singura lui mînă și, din această cauză, trebuia să se ajute cu un clește. Deodată se opri, se întoarse brusc, pretextînd că și-a uitat chipiul și centura la cuier. Ajuns la garderobă deschise servieta ca și cînd ar fi vrut să se convingă pentru ultima oară că avea cu el toate cele necesare pentru prezentarea referatului. Prinse cleștele între cele trei degete, sparse fiola cu acid și ieși repede afară. Mecanismul începu să lucreze, peste exact zece minute se va produce explozia.

Stauffenberg și Keitel pășeau spre încăperea în care, alături de Hitler, stăteau aplecați asupra unei hărți treizeci și doi de generali. Heusinger tocmai își prezenta referatul despre situația pe frontul de răsărit. În încăperea de cinci metri pe unsprezece nu exista alt mobilier în afară de o masă mare pentru hartă, așezată în mijloc și sprijinită pe trei picioare din stejar masiv. Cu un gest Hitler îl întrerupse pe Heusinger pentru a-l saluta pe Stauffenberg, după care consfătuirea continuă.

Colonelul Stauffenberg ținea încă în mînă servieta, uitîndu-se unde ar putea s-o pună ca să nu-l împiedice. Hotărî să o așeze sub masă, lîngă unul din stîlpii masivi pe care se sprijinea, adică la numai doi-trei pași de picioarele lui Hitler. Conducătorul marelui imperiu german, căruia pe front începuseră să i se cam înece corăbiile, stătea cu spatele spre ușă și cu fața spre cele trei ferestre larg deschise. În încăpere era o căldură insuportabilă.

Aparent, Stauffenberg asculta atent discuția purtată deasupra hărții, în realitate nu urmărea decît scurgerea secundelor. Au trecut șase minute, peste puțin timp Hitler împreună cu generalii săi vor sări în aer. Acum era momentul cel mai prielnic pentru a se retrage. Colonelul pregătise și acest moment : cînd trecuse, alături de feldmareșalul Keitel, prin dreptul centralei telefonice, chemase cu voce tare la serviciu spunînd că așteaptă o discuție urgentă cu Berlinul.

Generalul Heusinger încă mai vorbea. Stauffenberg privi cadranul ceasului și ieși din încăpere, ca și cînd s-ar fi îndreptat spre telefon, dar, ajuns în vestibul, își luă în fugă chipiul și centura cu pistolul și plecă repede afară. În cel mai apropiat loc de parcare îl aștepta Haeften cu o mașină.

În sala consfătuirii, generalul Heusinger își continua expunerea. Adjunctul său, colonelul Brandt, se apropie de masă pentru a demonstra situația pe frontul de răsărit. Dădu cu piciorul de servieta lui Stauffenberg, se aplecă și o puse lîngă celălalt picior al mesei, în partea opusă lui Hitler. Heusinger își termină expunerea, venise rîndul lui Stauffenberg să-și prezinte referatul, dar colonelul se afla încă afară. Feldmareșalul Keitel ieși în vestibul și se uită după el, dar își aminti că se scuzase spunînd că așteaptă o convorbire telefonică urgentă cu Berlinul. Aruncă deci o privire spre centrala telefonică, dar ofițerul de serviciu îi spuse că domnul colonel plecase grăbit în urmă cu un minut, poate două. Contrariat, Keitel reveni în încăpere și trase ușa după el, chiar în clipa în care se producea explozia.

Stauffenberg parcurse o sută optzeci de pași în direcția bunkerului cu nr. 88, unde, într-o mașină, îl întîlni pe generalul Fellgiebel. Își priviră amîndoi ceasurile. În momentul acela se auzi o detunătură puternică. Din încăperea în care generalii își prezentau referatele în fața lui Hitler izbucniră flăcări înalte, galbene. Generalul Fellgiebel o luă la fugă spre cancelaria lui, Stauffenberg și Haeften rămaseră în mașină și dădură ordin șoferului să pornească cu toată viteza spre aeroport. Nimeni nu avea nici cea mai mică îndoială că Hitler murise.

Încă de la primele controale se iviră complicații, ofițerul de serviciu nepermițînd mașinii să iasă din zonă. Colonelului Stauffenberg nu-i rămînea altceva de făcut decît să recurgă la un truc : sări din mașină, se repezi la

un telefon, simulă o convorbire cu un grad superior, după care comunică ofiţerului de serviciu că are permisiunea să părăsească zona. Paza ridică bariera, maşina porni, apoi ofiţerul permise şi trecerea altor maşini.

Drumul devenea din ce în ce mai greu. Între timp se dădu alarma în întregul obiectiv. Nimeni nu mai voia să audă măcar de vreo permisie de trecere. În mod normal ar fi trebuit să-l lase să treacă, dar pe timpul alarmei nu se putea pătrunde sau ieşi din zonă. A avut loc o explozie, cum, domnul colonel n-a auzit nimic ? întrebau cei de la pază.

Stauffenberg trebuia să ajungă cît mai repede la aeroport şi de aici la Berlin, unde îl aştepta cea mai grea sarcină. Alergă iarăşi la telefon, formă numărul lui von Moellendorf, care îi comunică personal ofiţerului de serviciu că îi poate permite colonelului Stauffenberg să părăsească zona.

În drum spre aeroport, în timp ce traversau pădurile mazuriene, von Haeften deschise servieta, demontă capsa bombei de rezervă şi aruncă ambele obiecte devenite inofensive.

La ora unu şi un sfert cei doi se găseau într-un avion anume pregătit, care decolă rapid spre Berlin. Amîndoi erau convinşi că atentatul împotriva lui Hitler a reuşit.

Hitler a avut un noroc nemaipomenit. Bomba a explodat doar la cîţiva metri de el, dar führerul n-a păţit nimic, de efectul direct al exploziei fiind apărat de piciorul de stejar masiv al mesei şi de tăblia solidă pe care se găsea harta. O bucată de grindă din tavanul care se prăbuşise a căzut la numai cîţiva centimetri de el.

„N-am văzut pur şi simplu nimic după explozie", povestea Hitler mai tîrziu. „Peste tot era un nor de fum, prin care desluşeam doar cîteva figuri, ce se tîrau pe podea, prin fum. M-am întins nu departe de uşă, deasupra mea se găseau o mulţime de bîrne şi scînduri. M-am ridicat fără nici un ajutor şi am început să umblu, dar mă cam clătinam".

Feldmareşalul Keitel a fost cel care l-a ajutat pe Hitler să iasă din încăpere, apoi a trecut în grija medicilor. Aceştia au constatat că pe obraz are unele zgîrieturi fără importanţă, pe frunte o singură tăietură, nişte vînătăi pe mîna stîngă şi pe antebraţul drept şi mai multe răni mici, superficiale pe piele. Abia mai tîrziu s-a constatat o afectare a timpanului, dar, în urma şocului nervos,

Hitler s-a vindecat complet de tremuratul piciorului stîng de care suferise în ultimul timp. După alte cîteva zile au apărut din nou tulburări de echilibru şi s-a produs surditatea urechii stîngi.

Explozia a ucis doar patru persoane dintre cele prezente (mort pe loc a rămas unul singur), aghiotantul lui Hitler a fost grav rănit, ceilalţi mai uşor. Masiva masă de stejar a contribuit la reducerea efectelor exploziei, iar ferestrele deschise au făcut să scadă presiunea şi au atenuat detunătura din încăpere, astfel că nu s-a ajuns la efectul scontat. Dar complotiştilor, care aşteptau cu încordare comunicarea de la Berlin în legătură cu rezultatul atentatului, nici nu le trecea prin cap că norocul îi zîmbise lui Hitler. Generalul Fellgiebel ne decepţionează, se pare că a uitat să transmită la Bendlerstrasse din Berlin textul convenit, îşi ziceau ei. Dar pe acesta insuccesul l-a înspăimîntat. Cînd a văzut că Hitler a supravieţuit, n-a mai întreprins nimic, iar de întreruperea legăturilor cu „Bîrlogul lupilor" s-a preocupat mai tîrziu Hitler însuşi.

După unele date, Goebbels, care se găsea la Berlin, a aflat despre atentat după orele treisprezece, adică înainte de întreruperea legăturilor telefonice, iar Himmler, care îşi avea bunkerul la numai 25 de kilometri de cel al lui Hitler, a fost imediat înştiinţat. S-a urcat în maşină şi a plecat la locul acţiunii. Între timp aghiotantul său a convocat, de la Berlin, comisia criminaliştilor, care trebuia să-i descopere pe făptaşi. Toţi considerau că atentatul este opera unui dement, în clipele acelea nimeni nu se gîndea că ar putea fi vorba de un complot organizat şi, cu atît mai puţin, de un complot al generalilor.

În ultimul timp crescuse opoziţia împotriva lui Hitler şi a planurilor lui scelerate de a domina întreaga lume. În anul 1938 generalul-colonel Beck a trebuit să demisioneze din funcţia de şef de stat-major al Wehrmachtului pentru că a îndrăznit să critice intenţiile războinice ale lui Hitler. Beck plănuise o lovitură de stat încă înainte de ocuparea Cehoslovaciei, dar nu reuşise. Hitler îşi ţinea bine generalii în frîu. Unii dintre ei, fiindcă le oferea tot ceea ce-şi doreau : arme, speranţe, ocazii de a se remarca în luptă, îl respectau. Ceilalţi se temeau de el, ştiau că este necruţător. Şi din punct de vedere tehnic un complot avea puţine şanse de reuşită. Hitler ştia ce pericole îl ameninţă, că se poate aştepta la atacuri prin surprindere, de aceea îşi schimba pe neaşteptate locuinţa, îşi muta

cartierul general dintr-un bunker inexpugnabil în altul, era păzit tot timpul de o sumedenie de SS-iști riguros selecționați. Își proteja capul cu o cască din oțel impenetrabil, iar fiecare fel de mîncare ce i se punea pe masă trebuia să fie gustat de medicul său personal. Și, în plus, avea noroc.

Generalul-maior Henning von Treschow plănuise încă din anul 1942 înlăturarea lui Hitler, considerînd că este singura soluție pentru a salva Germania de la catastrofă. În primăvara anului 1942 a intrat în legătură cu grupa berlineză de rezistență a lui Goerdeler, fost preot din Dresda, și au discutat despre posibilitatea de a folosi prilejul proiectatei vizitări de către Hitler a grupului de armate „Centru", de lîngă Smolensk. S-a înțeles și cu generalul de infanterie Olbricht și au început pregătirile în vederea atentatului. În acest scop au construit cîteva tipuri de bombe și au optat pentru cea mai bună dintre ele, o bombă cu exploziv de plastic de proveniență britanică.

Treschow se ocupa de partea tehnică, Olbricht de organizarea puciului. Aveau în proiect ocuparea Berlinului, a Vienei, a Kölnului și Münchenului cu ajutorul unor unități demne de încredere ale armatei de rezervă. Puciștii s-au străduit mult timp să ajungă în imediata apropiere a lui Hitler, pînă cînd au aflat că șeful suprem al armatei germane pregătea o scurtă vizită de inspecție pe frontul de răsărit și că se va opri la mareșalul Kluge, la Smolensk. Prima lor intenție era ca Hitler să fie capturat de o unitate din rezerva Wehrmachtului, dar mareșalul Kluge, implicat și el în acest plan, n-a fost de acord. O operație ca aceasta este irealizabilă, spunea el, în armată există, cu toate înfrîngerile de pe frontul de răsărit, foarte multe unități credincioase lui Hitler. Von Treschow se hotărî atunci pentru atentatul clasic, pregătind o bombă pentru Hitler.

La 13 martie 1943 dictatorul a sosit la Smolensk cu o escortă numeroasă, formată mai ales din medici personali, bucătari și diferiți alți slujitori. Generalii i-au pregătit o primire corespunzătoare. La aeroport îl aștepta un Mercedes militar, care avea fixată în buzunarul de pe ușa laterală o bombă cu ceas. Numai că Hitler nu avea încredere în nimeni și în nimic. Cu o săptămînă înainte de vizită, a dat ordin să se trimită la Smolensk una din mașinile sale de rezervă cu șofer cu tot. Acesta a tras mașina

pînă lîngă avion, Hitler a coborît şi a urcat în ea, iar atentatul a eşuat.

Dar von Treschow n-a renunţat. În timp ce Hitler era condus la aeroport, el a cerut colonelului Brandt din suita lui Hitler (acelaşi care, mai tîrziu, în „Bîrlogul lupilor", a mutat fără nici o intenţie servieta lui Stauffenberg, salvîndu-i astfel viaţa lui Hitler, dar pierzîndu-şi-o pe a sa) să fie amabil şi să ia pentru generalul-maior de stat-major Stieff două sticle cu coniac. În pachet se afla o bombă cu ceas, care trebuia să explodeze în timpul zborului şi să arunce în aer avionul lui Hitler, cu echipaj cu tot.

La Berlin, conspiratorii aşteptau zadarnic veşti despre catastrofă şi făceau inutile pregătiri pentru o lovitură de stat. Aprinzătorul chimic a dat greş. Avionul avîndu-l la bord pe Hitler şi suita sa a aterizat la timp şi în perfectă stare pe aeroportul Rastenburg, iar von Treschow a avut multă bătaie de cap pînă a recuperat periculosul pachet, care putea să explodeze pe neaşteptate.

O săptămînă mai tîrziu, cînd urma să aibă loc deschiderea festivă a unei expoziţii de arme sovietice capturate, a ieşit din nou la iveală spiritul de prevedere al lui Hitler. Unul dintre complotişti, generalul von Gersdorff, preluase nu cu mult timp înainte conducerea secţiei care organizase expoziţia. Era logic să se presupună că Hitler va fi întîmpinat şi apoi condus printre exponate. Generalul se hotărî să facă un sacrificiu neobişnuit, fiind gata să-şi dea şi viaţa pentru reuşita atentatului. Însoţit de doi oameni de pază şi avînd bombele cu ceas în buzunare l-a condus pe Hitler prin expoziţie. Intenţiona ca în momentul dinainte de explozie să se apropie cît mai mult de tiran, dar Hitler i-a dejucat planul. Conform programului, se conta că el va rămîne în expoziţie aproximativ o jumătate de oră, în realitate nu a rămas decît opt minute. Mecanismul ceasului mai funcţiona cînd Hitler, însoţit de Göring, Keitel şi Himmler, era demult plecat.

Hotărîrea generalului Gersdorff era, desigur, neobişnuită, dar el avea să explice mai tîrziu de ce s-a decis pentru sacrificiul suprem : „Am hotărît acest lucru după ce Hitler a dat ordin ca toţi comisarii şi lucrătorii politici ai Armatei sovietice luaţi prizonieri să fie predaţi fără întîrziere la Sicherheitsdienst pentru a fi împuşcaţi pe loc sau lichidaţi pe altă cale. În acelaşi timp, am primit un ordin care ilustra o atitudine total diferită faţă de culpabilitatea soldaţilor germani. Pentru unele crime, ei nu

trebuiau să mai fie aduşi în faţa tribunalului de război. Am fost zguduit de această hotărîre şi ofiţerii mei de asemenea".

Generalul von Treschow n-a depus armele. În vara anului 1943 a primit concediu, dar n-a plecat la ţară, ci a rămas la Postupim, unde a început să lucreze la planul *Operaţia Walkiria*. Programul loviturii de stat a fost pregătit cu minuţiozitate şi atît de bine camuflat, încît cu pregătirea unor acţiuni a fost de acord însuşi Hitler. Ulterior, conspiratorii au elaborat şi alte variante perfecte ale atentatului, la ultima dintre ele aducîndu-şi o contribuţie importantă şi colonelul Stauffenberg.

Hitler se temea de opoziţie şi conspiratorii ştiau acest lucru. De aceea, ei pretindeau că ar fi necesar să se elaboreze un plan de măsuri preventive în vederea asigurării liniştii şi ordinii în eventualitatea unei răscoale a milioanelor de muncitori aduşi cu forţa în Reich, la muncă silnică. Şi imperialiştii anglo-americani ar putea încerca o lansare masivă pe teritoriul german a unor paraşutişti care să provoace o răscoală, spuneau ei, şi pentru aceste cazuri au elaborat planuri strategice. În realitate, intenţionau să le folosească pentru realizarea scopului lor.

Ordinul pentru declanşarea *Operaţiei Walkiria* putea să-l dea numai comandantul trupelor de rezervă, general-colonelul Fromm. După lansarea cuvîntului de ordine, unităţi ale armatei de rezervă trebuiau să ocupe de urgenţă obiectivele militare şi economice, centralele de comunicaţii şi informaţii, radioul, oficiile poştale, gările şi cazărmile. Denumirea secretă a operaţiei a rămas, dar conţinutul şi menirea ei aveau cu totul alt scop decît cel ştiut de Hitler.

În afară de ocuparea obiectivelor strategice, unităţile armatei de rezervă trebuiau în acelaşi timp să-i aresteze pe capii partidului naţional-socialist, pe conducătorii Reichului, miniştrii, conducătorii poliţiei, ai SS-ului şi Gestapoului. Conspiratorii plănuiau ocuparea lagărelor de concentrare, arestarea conducătorilor acestora, dezarmarea detaşamentelor de pază, arestarea ofiţerilor SS care nu se vor supune ordinelor, precum şi a unităţilor aflate în slujba Gestapoului şi a Sicherheitsdienst-ului.

Pentru a camufla măcar în primele ore scopul tuturor acestor măsuri şi pentru a cîştiga timp şi a-i putea ataca pe simpatizanţii lui Hitler, postul de radio trebuia să lanseze următoarea proclamaţie :

„Führerul Adolf Hitler a murit. Clica conducătorilor partidului, cărora le sînt străine principiile luptătorilor noştri de pe front, a folosit situaţia grea pentru a strînge cît mai multe bunuri în interes propriu..."

Nu toţi membrii opoziţiei antihitleriste erau de acord cu înlăturarea fizică a lui Hitler, dar Stauffenberg, Treschow şi Olbricht erau convinşi că numai moartea tiranului poate deveni un semnal convingător pentru declanşarea acţiunii. Reuşita atentatului rezida în felul cum era pornit, restul era treaba ofiţerilor, care trebuiau să preia soarta Germaniei în propriile lor mîini.

Erau pregătite însă şi alte încercări.

La începutul lui octombrie 1943 trebuia să atace generalul Stieff, singurul care avea în timpul acela posibilitatea de a ajunge la Hitler, fiind chemat la discuţiile de la cartierul general în legătură cu situaţia de pe front. Complotiştii au procurat un exploziv de provenienţă englezească, pe care i l-au predat lui Stieff. Acesta însă s-a convins repede că nu va reuşi să ducă bomba pînă în bunkerul lui Hitler fără a fi observat.

La scurt timp după aceea Hitler a cerut să i se prezinte un nou model de manta militară, care urma să fie pus în fabricaţie. Treschow hotărî ca atentatul să aibă loc în timpul acestei treceri în revistă. Căută un ofiţer corespunzător, gata să-şi rişte viaţa, şi îl găsi în persoana căpitanului Axel von dem Busche. Acesta îl ura din tot sufletul pe Hitler, ca şi pe ucigaşii aflaţi în slujba lui, din clipa cînd luase cunoştinţă de crimele în masă săvîrşite împotriva femeilor şi copiilor polonezi. Înapoindu-se de pe front, a venit la Berlin, şi nu aştepta decît momentul potrivit. Numai că, în timpul acela, Hitler avea alte griji, din care cauză parada modei militare se amîna mereu. În cele din urmă, în timpul unui raid aerian, modelele depozitate într-un vagon au ars şi prezentarea n-a mai avut loc. Atentatul a eşuat, iar Busche s-a întors pe front.

Aceasta nu avea să fie ultima încercare, dar adevărul este că nici celelalte n-au fost încununate de succes. Într-unul din cazuri explozivul destinat lui Hitler a explodat în „Bîrlogul lupilor" sub turnul de lemn al pazei. Cercetările mai-mai să ducă pe urmele conspiratorilor, dar aceştia au reuşit să redreseze situaţia. Cu toate acestea, Gestapoul nu a încetat să vînture ideea unei trădări, Himmler declarînd în iunie 1944 că are cunoştinţă de pregătirile pe care le fac unii ofiţeri superiori în vederea unei

lovituri de stat. Ca urmare, au fost arestați și închiși cîțiva membri ai centrului conspirator. Era, deci, timpul ca atentatul să fie efectuat, și Stauffenberg luă hotărîrea să ducă el însuși bomba în cartierul general al lui Hitler.

Situația trupelor Wehrmachtului nazist pe fronturi era deznădăjduită, fiecare front care cădea însemna pentru conspiratori o șansă în plus. Acum numai fanaticii mai puteau crede că Germania va scăpa de o înfrîngere catastrofală. Stauffenberg și oamenii lui au pornit la realizarea *Operației Walkiria* cu convingerea că a sosit momentul să arate lumii că nu toți germanii se identificau cu țelurile monstruoase ale mișcării naziste.

După atentat, Stauffenberg a petrecut în avion trei ore interminabile într-o inactivitate totală, fără nici o știre despre cele ce se întîmplau la cartierul general al lui Hitler și la Berlin. Nu bănuia însă că Hitler a scăpat doar cu cîteva zgîrieturi superficiale, și nici că conspiratorii, adunați în clădirea Ministerului de Război, nu au vreo veste. Desigur, nimeni nu știa că, în clipa în care avionul cu Stauffenberg și Haeften ateriza pe aeroportul din Berlin, Hitler se pregătea să-l primească pe colegul lui, Mussolini. S-a păstrat de la această întîlnire cunoscuta fotografie în care Hitler îi arată lui Mussolini ruinele încăperii de unde scăpase ca prin minune la amiază. Hitler și-a așteptat oaspetele la gara Görlitz. Abia urcat în tren, el a început să-i povestească cum l-a apărat providența de explozia bombei. Mussolini îl asculta respectuos, dar își dădea seama că nu numai rolul lui se terminase, dar că și lui Hitler începuse să-i apună steaua. Dictatorul se ascundea în niște fortărețe extrem de complicate, fiind ocrotit prin măsuri de securitate perfecte din punct de vedere tehnic, și, cu toate acestea, atentatorul ajunsese cu bomba pînă la el. Hitler încă nu voia să creadă, dar Mussolini, care avea mai multă experiență, era convins că führerul în cămașă brună trebuia să țină seama de opoziția creată chiar în rîndurile propriilor săi colaboratori.

Ofițerii adunați în clădirea Ministerului de Război de pe Bendlerstrasse au așteptat zadarnic o veste de la generalul Fellgiebel. Ei nu știau dacă atentatul a reușit sau nu, și ce s-a întîmplat cu Hitler. Abia în jurul orei trei și jumătate general-locotenentul a reușit să obțină legătura cu Rastenburgul, dar n-a aflat decît că atentatul a avut loc, fără ca din convorbire să poată deduce dacă a reușit sau a eșuat.

Deşi deocamdată nu era sigur dacă Hitler trăieşte sau nu, cu zece minute înainte de ora patru generalul Olbricht ordonă să se trimită comandanţilor armatelor, fără ştirea şefului său, Fromm, primele ordine pentru declanşarea *Operaţiei Walkiria*. Comandantul armatei din Berlin, generalul Kortzfleisch, primi indicaţia să se prezinte imediat în Bendlerstrasse pentru ordine urgente. Fromm, comandantul armatelor de rezervă, care, conform planului *Operaţiei Walkiria*, era singurul în drept să instituie starea de alarmă, nu ştia deocamdată nimic.

Bimotorul *Heinckel* avîndu-i la bord pe Stauffenberg şi von Haeften aterizează pe aeroportul berlinez Rangsdorf cu puţin înainte de ora patru. Parcurseră amîndoi în fugă pista, presupunînd că lovitura era în plină desfăşurare. La aeroport însă nu-i aştepta maşina din Bendlerstrasse. Acesta a fost primul fapt care l-a şocat pe Stauffenberg. Îi dădu ordin lui Haeften să se ducă la telefon, să vadă ce se întîmplă. Era îngrozit, cei din Bendlerstrasse erau încă în aşteptarea unei comunicări.

Stauffenberg era convins de moartea lui Hitler, aşa că, încă de la aeroport, ordonă declanşarea imediată a acţiunii. Hitler e mort, puterea în stat va fi preluată de forţele armate germane! Abia acum se dezmeticiră şi emiseră ordine mai detaliate. Olbricht apăru în cancelaria generalului Fromm, căruia îi anunţă moartea lui Hitler, şi ceru să se treacă la aplicarea măsurilor prevăzute în *Operaţia Walkiria*.

Nu este limpede cît de profund hotărît era general-colonelul Fromm să se dedice pregătirii atentatului şi planului de preluare a puterii, sigur este însă că era foarte prudent, gata să treacă de partea celui care va ieşi învingător. Afirmaţia lui Olbricht în legătură cu moartea lui Hitler l-a neliniştit, ar fi vrut să verifice ştirea, cu toate că generalul Olbricht i-a spus că o deţine direct de la generalul Fellgiebel, din conducerea cartierului general.

Necredincios Fromm a luat legătura cu „Bîrlogul lupilor" şi l-a cerut la telefon pe feldmareşalul Keitel. După cîteva clipe i-a auzit glasul la celălalt capăt al firului. La una ca asta Olbricht nu se aşteptase, centrala telefonică ar fi trebuit doar să fie deconectată.

— Spuneţi-mi, vă rog, ce s-a întîmplat la cartierul general? întrebă Fromm. Aici, la Berlin, se răspîndesc cele mai incredibile ştiri.

— Ce să se întîmple ? răspunse Keitel, nimic deosebit. Totul este în ordine !

— Cu toate acestea, acum cîteva clipe am primit comunicarea că führerul a fost victima unui atentat !

— Prostii. E-adevărat, a avut loc un atentat, dar n-a reușit. Führerul s-a ales doar cu cîteva răni neînsemnate, dar trăiește. Spuneți-mi, unde se află colonelul Stauffenberg, reprezentantul dumneavoastră la cartierul general ?

— Încă nu s-a întors, cel puțin pe mine nu m-a anunțat.

Fromm a pus receptorul în furcă și a rămas la birou fără să facă nici cea mai mică mișcare, Olbricht plecă. Acum știa că Fromm nu va subscrie la ordinele *Operației Walkiria*. Conspiratorii au hotărît să le dea chiar ei. Comandantul de stat-major Mertz von Quirnheim întreprinse cele necesare. Pînă seara, au primit ordin să preia puterea cu ajutorul armatei aproximativ douăzeci de comandanți regionali. Depeșele erau semnate de mareșalul von Witzleben și colonelul Stauffenberg.

Acesta din urmă s-a dus în Bendlerstrasse și, în timp ce Gestapoul îl căuta la aeroport, intră în biroul lui Olbricht, care era îngrozit de situație, și-i dădu toate asigurările că Hitler e mort, că a văzut cu ochii lui explozia, că nici unul dintre cei prezenți în bunker nu putea să supraviețuiască. După ce a aflat despre convorbirea avută de generalul Fromm cu cartierul general din Rastenburg, împreună cu Olbricht s-a repezit în biroul lui Fromm. Aici a susținut cu convingere că știrea primită de la Keitel nu este decît o manevră pentru a cîștiga timp și a produce derută.

Între timp, la Bendlerstrasse și-au făcut apariția alți conspiratori : generalul Ludwig Beck, desemnat în calitate de președinte al noului stat german, general-colonelul Hoepner, care urma să-l înlocuiască pe Fromm, Helidorf, șeful poliției și eminența cenușie a acțiunii, precum și Gisevius, omul de legătură cu exteriorul. Beck atrase atenția asupra știrilor contradictorii care circulau în legătură cu moartea lui Hitler. Keitel afirmă că el trăiește, Stauffenberg, dimpotrivă, că este mort. A rămas cîteva clipe pe gînduri, apoi a spus :

— Pentru mine el este mort și vom acționa ca atare. Nu trebuie să șovăim, nu trebuie să ne abatem de la plan, n-am face decît să producem panică în propriile noastre rînduri. Dovada incontestabilă a faptului că Hitler este

viu și că nu este vorba doar de o dublură a lui o putem primi din partea cartierului general abia peste cîteva ceasuri. Între timp va trebui să ducem la bun sfîrșit acțiunea planificată.

În jurul orei șaptesprezece generalul Olbricht, însoțit de Stauffenberg, a revenit în biroul lui Fromm. Colonelul îl asigură pe Fromm că Hitler nu mai trăiește.

— Nu este posibil, se apără Fromm, Keitel m-a asigurat de contrariul.

— Mareșalul minte ca de obicei, obiectă Stauffenberg. Eu însumi am văzut cum l-au scos pe Hitler mort.

— Tocmai de aceea am lansat comandanților în cauză consemnul *Walkiria*. Pentru a împiedica din timp nemulțumirile interne... remarcă Olbricht.

Fromm se ridică brusc, lovi cu degetele în masă și strigă :

— Asta înseamnă o încălcare a disciplinei. Cine sînt eu aici ? Cine a dat ordinul ?

— Comandantul meu de stat-major, colonelul Mertz von Quirnheim, răspunse generalul Olbricht.

— Chemați-l imediat pe colonelul Mertz von Quirnheim ! ordonă Fromm.

Au urmat cîteva clipe de liniște. Apoi intră Mertz von Quirnheim și declară că a dat ordinul pentru declanșarea *Operației Walkiria*. Fromm se ridică din nou și izbucni :

— Sînteți arestat ! Ceilalți veți vedea !

Colonelul Stauffenberg interveni. Vorbea calm și convingător : Domnule general-colonel, eu însumi am pus servieta cu bomba lîngă picioarele lui Hitler în timpul consfătuirii. Bomba a explodat. A fost o explozie echivalentă cu cea produsă de o grenadă de cincisprezece centimetri. În încăperea aceea n-a putut scăpa nimeni cu viață !

— Conte Stauffenberg, atentatul dumneavoastră n-a reușit, spuse Fromm sec. Nu vă rămîne altceva de făcut decît să vă trageți un glonț cît mai repede !

— Să nu contați pe asta !

— Domnule general-colonel, zise generalul Olbricht. E timpul să acționăm. Dacă nu vom interveni, țara noastră va fi pierdută pentru totdeauna.

— Așadar, și dumneata, Olbricht, ești amestecat în acest puci ?

— Întocmai, dar sînt ultimul dintre cei care vor lua puterea în mîinile lor în Germania.

— Vă declar că sînteţi arestaţi toţi trei !

— De bună seamă că nu sînteţi conştient de raportul de forţe, spuse Olbricht. Nu dumneata, ci noi te arestăm, general-colonele Fromm !

Fromm protestă. Cineva îndreptă un pistol asupra lui, apoi îl conduse în biroul locţiitorului, unde îl încuie. La uşă fu pus un paznic, dar această închisoare îi va permite mai tîrziu, din pricina pazei necorespunzătoare, să intre în legătură cu alţii. Lui Fromm i se aduceau pe masă sticle cu vin de calitate superioară şi tăvi cu sandvişuri.

Hoepner sosi la Bendlerstrasse în civil, cu uniforma într-un geamantan. Se îmbrăcă apoi, pentru a se prezenta în mod corespunzător. Situaţia conspiratorilor de la cartierul general nu era clară. Rutinaţii strategi militari se ocupau de tot felul de fleacuri comiţînd, fapt de neînţeles, greşeală după greşeală.

Nu numai că n-au avut grijă ca Fromm să fie păzit cu străşnicie, dar n-au asigurat nici securitatea clădirii, pe care şi-o aleseseră drept cartier general. Detaşamentului de pază nu i s-au dat ordine precise pe cine poate şi pe cine nu poate lăsa să intre. Cît despre unităţile de blindate, care, conform planului, trebuiau să asigure securitatea clădirii, parcă le înghiţise pămîntul. Nu şi-au făcut apariţia nici detaşamentele formate din oameni de încredere, care trebuiau să formeze corpul de pază. În aceste condiţii, generalul Kortzfleisch s-a prezentat, a ascultat ordinele, a analizat situaţia, a declarat că Hitler trăieşte, că el nu este un aventurier, şi că, în aceste împrejurări, nu decretează starea de asediu. Într-un cuvînt, a refuzat să se ralieze conspiratorilor.

Şi le-a mai pregătit cineva conspiratorilor o surpriză neplăcută. Era vorba de SS-istul Piffrader, acelaşi care sosise cu întîrziere la aeroport şi nu-l mai putuse prinde pe colonelul Stauffenberg. Acum a bătut liniştit la uşa biroului său şi l-a luat pe neaşteptate, întrebîndu-l de ce a părăsit atît de repede cartierul general al conducătorilor. Colonelul Stauffenberg nu avea timp de pierdut cu el, a chemat pe cineva din pază şi i-a ordonat să-l închidă în beci. Din acest incident trebuia să-şi dea seama că afară ceva nu este în ordine, din moment ce în clădire poate intra cine vrea. Kaltenbrunner pornise la contraacţiuni, poate că şi Himmler, aşadar conspiratorii erau în pericol.

Stauffenberg nu se gîndea la toate astea, el n-a fost conştient de pericol nici măcar atunci cînd la radio s-a

anunțat că a avut loc un atentat împotriva führerului, dar că Hitler a scăpat cu viață și nu i s-a întîmplat nimic. S-a mai anunțat că führerul se va adresa prin radio poporului german îndată ce se va despărți de ducele italian Mussolini, aflat într-o vizită de stat extraordinară.

Conspiratorii au acționat cu inconsecvența unor amatori. Nici unul dintre ei nu s-a gîndit la ocuparea stației de radio Deutschlandsender, nimeni nu a dat ordin de arestare a lui Goebbels, care se afla în locuința sa. Nimeni nu s-a îngrijit ca detașamentele înarmate să ocupe la timp clădirile cele mai importante, pentru a putea apăra ministerul din Bendlerstrasse de un posibil atac. Nici măcar soldații de pază de la intrări n-au primit vreo instrucțiune. Numai așa s-a putut întîmpla ca pe la orele optsprezece să apară pe trotuar, fără ca nimeni să-i observe, generalii Specht, Kunze și Strecker, care voiau să aibă o consfătuire cu Fromm, în momentul acela destituit. Soldatul de pază i-a lăsat să intre în clădire și ei au bătut la ușa lui Fromm. I-a primit Hoepner, noul șef al trupelor de rezervă, le-a explicat situația și le-a propus să colaboreze. Cei trei au refuzat să se alăture conspiratorilor. Erau convinși că lovitura de stat nu are nici o șansă de reușită, Hitler trăiește, seara va vorbi la radio.

Generalul Hoepner a dat ordin să fie închiși în aceeași încăpere în care Fromm stătea tolănit în fața unei sticle cu vin și a unei farfurii cu sandvișuri. Este de neînțeles cum de nimeni nu stătea de pază la această ușă, cum de nimeni nu s-a îngrijit de păstrarea unei discipline severe în interiorul clădirii. Toți trei generalii reținuți au reușit să fugă imediat, Fromm s-a milogit să i se dea domiciliu forțat acasă și conspiratorii l-au eliberat pe cuvînt de onoare, lăsîndu-l în aceeași clădire, de unde avea posibilitatea să vorbească la telefon.

Puciștii au mai făcut și alte greșeli grosolane. Nu au pus oameni de încredere în punctele-cheie ale serviciilor de informații, la centralele telefonice au rămas mai departe simpatizanți ai lui Hitler. În momentul cînd s-a dovedit că führerul trăiește, aceștia s-au străduit, ca în multe alte cazuri, să provoace haos în transmiterea ordinelor de la Bendlerstrasse. Numai că haosul, care a fost, desigur, unul dintre principalele cauze ale eșuării puciului, l-au provocat, în primul rînd, conspiratorii înșiși. Ordinul de declanșare a *Operației Walkiria* a fost dat cu atîta întîrziere, încît în multe locuri el nu a mai putut fi pus în aplicare. Abia

pe la ora nouăsprezece au început să se trimită instrucțiuni pentru ocuparea instituțiilor guvernamentale, a punctelor principale de circulație și a lagărelor de concentrare, precum și pentru arestarea căpeteniilor naziste. Cînd au aflat despre nereușita atentatului împotriva lui Hitler, comandanții au început să șovăie, să cîntărească situația, să tergiverseze îndeplinirea ordinelor și să rămînă în expectativă, urmărind evoluția situației.

Hitler l-a condus pe Mussolini la gară și în jurul orei optsprezece s-a despărțit de acesta, după ce, cu o oră mai înainte, a dat ordin ca Fromm, comandantul trupelor de rezervă, să fie destituit și în locul lui l-a numit pe comandantul SS Himmler. La cinci și jumătate, adică cu puțin înainte de plecarea lui Mussolini la gara Görlitz, îi telefonă la Berlin lui Goebbels și-i ceru să elaboreze o declarație pentru radio. La șapte fără un sfert, la toate difuzoarele răsuna textul declarației în care se spunea că împotriva lui Hitler a fost pus la cale un atentat din care führerul a scăpat fără a fi nici măcar rănit.

Știrea difuzată prin radio a produs o și mai mare derută în rîndul conspiratorilor. Telefoanele sunau fără întrerupere, Stauffenberg explica neobosit și cu toată naivitatea că führerul a murit, că celelalte știri nu sînt decît manevre amăgitoare ale clicii adepților lui Hitler, că puterea în stat a fost preluată de ofițeri ai Wehrmachtului, în fruntea cărora se află mareșalul Witzleben și generalul Beck. Respectați numai ordinele transmise de comandamentul din Bendlerstrasse ! Să fie aplicate toate ordinele *Operației Walkiria !* Stauffenberg continua să trimită și după ora șapte ordine comandanților armatelor din regiuni în care califica afirmațiile lui Keitel drept minciuni sfruntate, dînd asigurări că Hitler murise.

Witzleben, noul comandant suprem al armatei, nu intrase încă în scenă. Și-a făcut apariția în clădirea de pe Bendlerstrasse cam pe la șapte și jumătate și încă de pe coridor a început să tune și să fulgere, căci trăise cea mai grea zi din viața lui. Era pregătit ca, imediat după lansarea consemnului, să-și preia noua funcție. În uniformă de mareșal și cu bastonul în mînă (era dealtfel la pensie și în dizgrație), s-a suit în mașină și a plecat spre cartierul general din Zossen. Primele gărzi nu l-au lăsat să treacă, nu primiseră nici un fel de ordin. Mareșalul Witzleben a mai încercat o dată, de două ori să treacă spre obiectiv,

unde, din clipa aceea, urma să fie cel mai mare domn, dar s-a convins că toate eforturile sînt zadarnice. A dat ordin şoferului să întoarcă maşina şi a pornit spre Bendlerstrasse.

Cu uniforma prăfuită, cu bastonul de mareşal în mînă a intrat val-vîrtej în clădirea în care domnea deruta. După cîteva minute a înţeles ce se petrece. Conducătorul desemnat al armatei germane se îndreptă spre viitorul preşedinte al republicii germane, Beck. Şi-au dat mîna, după care a urmat un schimb dur de păreri. Asigurările date de Stauffenberg şi Olbricht că Hitler a murit n-au ajutat la nimic. Mareşalul von Witzleben refuza să colaboreze la puciul acesta cîrpăcit şi după ora opt a părăsit clădirea şi a plecat la proprietatea lui.

Specialiştii militari ştiau încă din timpul înfrîngerilor suferite de armatele naziste pe fronturile de răsărit, în anii 1941—1942, că în evoluţia situaţiei se produseseră schimbări. În diferitele campanii în ţările Europei generalii hitlerişti primeau „lovituri-fulger" ! Înfrîngerea rusească a însemnat sfîrşitul acestei strategii şi a grăbit pregătirea puciului. Dar insuficienta organizare a planurilor puciştilor, inconsecventa aplicare a ordinelor, atitudinea indulgentă faţă de duşmani, toate acestea au dus la prăbuşirea *Operaţiei Walkiria.*

Hitler, Himmler, Göring şi Goebbels au crezut la început că atentatul este opera unei singure persoane. Îl bănuiau pe colonelul Stauffenberg pentru că acesta părăsise subit „Bîrlogul lupilor", fără însă a putea aprecia vina lui concretă. Despre planul loviturii au aflat mai tîrziu, cînd, în jurul orei şase, Goebbels a primit o comunicare importantă.

Doctorul Hans Hagen, angajat al Ministerului Propagandei, era detaşat la batalionul de gardă de elită Grossdeutschland. Terminase cursurile de şcolarizare politică, alcătuite din serii de aproximativ patruzeci de prelegeri, şi sărbătorea la Döberitz, împreună cu ceilalţi cursanţi şi cu comandantul batalionului, maiorul Remer, absolvirea unei asemenea serii. Tocmai voiau să se aşeze la masa încărcată cu de toate, cînd comandantul Remer a primit ordinul de a pune în aplicare măsurile *Operaţiei Walkiria* şi, în plus, de a-l aresta pe ministrul propagandei, Goebbels, adică pe şeful lui Hagen. Locotenentul s-a ridicat, a sărit în maşină şi la cinci şi jumătate se afla în locuinţa lui Goebbels căruia îi raportă totul.

Ministrul propagandei al lui Hitler a acționat prompt. Mai întîi l-a trimis pe locotenentul Hagen după maiorul Remer. Vrînd să execute ordinele primite, maiorul Remer a încercuit cu oamenii săi clădirea Ministerului Propagandei. Numai că în duelul cu Goebbels, diavolul șchiop, care știa bine cum trebuie să acționeze, Remer nu avea sorți de izbîndă.

Nu se știe cum a decurs discuția dintre cei doi, deși, după război, Remer a povestit despre „eroica" lui comportare de atunci. Ceea ce este însă limpede e că maiorul a bătut în retragere, raliindu-se frontului împotriva conspiratorilor. Dar, pentru că la început comandantul batalionului de gardă stătea ferm pe poziție, zicînd că trebuie să execute ordinul primit, Goebbels a făcut numărul de telefon al cartierului general al lui Hitler de la Rastenburg și apoi i-a întins receptorul maiorului complet derutat. În legătură cu această convorbire există mai multe versiuni, care nu se deosebesc între ele decît în privința amănuntelor.

— Îmi recunoști glasul, Remer ? întrebă Hitler.

— Da, führerul meu, strigă maiorul în extaz, rămînînd în ascultare.

— Eu îmi amintesc bine de dumneavoastră, acum cîteva săptămîni v-am prins în piept „Crucea de fier cu frunze de stejar". Văd că meritați din plin această distincție. Acum ascultați cu atenție ordinul meu personal. Vă ordon să vegheați la asigurarea securității în Berlin. Reprimați orice rezistență. Sînteți sub conducerea mea personală pînă în clipa cînd va sosi la Berlin comandantul SS Himmler.

— Da, führerul meu !

Acest ordin dat de Hitler unui maior necunoscut, lipsit de importanță, părea a fi riscant, dar nu era. În momentul acela Remer avea în mînă puterea executivă sau, în orice caz, era singurul care avea acces la ea. Batalionul lui de gardă păzea cartierul general al puciștilor, pe care trebuia să-l apere. Dar ce deosebire este între a apăra și a încercui ? Din punct de vedere tehnic, nici una. Unitățile înarmate erau stăpîne pe situație atît în clădire, cît și în jurul ei. Era suficientă o schimbare a punctului de vedere, sau o trecere a comandanților dintr-o parte în cealaltă, și din apărători deveneau paznici de pușcăriași, iar cînd maiorul Remer s-a întors de la Goebbels în mijlocul oa-

menilor săi, i-a încercuit pe conspiratori, fără nici o speranță.

Între timp, Goebbels și Himmler, care venise la Berlin, au alertat unitățile SS și ale Gestapoului. Șeful serviciului secret, Walther Schellenberg, succesorul amiralului Canaris, care fusese trecut pe linie moartă, și Otto Skorzeny, campion în materie de diversiuni, care s-a acoperit de glorie cu prilejul răpirii lui Mussolini, au intrat și ei în horă. Situația devenea din ce în ce mai proastă și în interiorul clădirii încercuite.

Ministerul de Război de pe Bendelstrasse era o clădire uriașă avînd kilometri de coridoare. În birouri lucrau sute de ofițeri care abia în jurul orei șapte au început să miroasă că se petrece ceva neobișnuit. Mai tîrziu s-au răspîndit știri mai concrete, dar ofițerii au rămas în expectativă. În jurul orei zece, cînd postul de radio Deutschlandsender repeta pînă la saturație știrea că a avut loc un atentat împotriva führerului, că el a scăpat cu viață, unii dintre ei au hotărît să treacă la contraacțiuni. Căci aveau nevoie de un alibi. Armele și le procuraseră din afară. Pe neașteptate pe coridoare au apărut lăzi cu automate complet noi. Cineva a organizat un scurt instructaj cu privire la modul cum trebuie să fie folosite. În timp ce, de la cartierul general al lui Hitler, zburau pe toate căile de comunicație depeșe care menționau că nu sînt valabile decît ordinele semnate de Keitel și Himmler, ofițerii, conduși de locotenent-coloneii von der Heyde și Herbert, s-au îndreptat spre biroul lui Olbricht.

În timpul acesta, colonelul Stauffenberg alerga de la un telefon la altul încercînd să convingă, cu o încăpățînare de fanatic, că Hitler a murit, drumul pentru ducerea la bun sfîrșit a puciului este liber, iar cele ce se spun la radio nu sînt decît minciuni cu ajutorul cărora Keitel vrea să cîștige timp și nimic altceva. Dar și-a dat seama că totul e zadarnic, iar la orele unsprezece fără un sfert s-a predat.

Stauffenberg a luat legătura telefonică cu generalul Stuelpnagel, șeful comandamentului din Paris, unde puciul se desfășura conform planului și conspiratorii arestaseră peste o mie de gestapoviști, și a recunoscut înfrîngerea. Cinci minute mai tîrziu a survenit crahul *Operației Walkiria.*

Înarmați cu automate noi, ofițerii înaintau pe coridoare spre biroul lui Olbricht. Pe oricine întîlneau îl întrebau

dacă este de partea lui Hitler sau împotrivă. Răspunsurile erau aproape fără excepție pozitive. Pe coridor și-au făcut apariția Stauffenberg și Haeften. A avut loc un schimb de focuri în timpul căruia colonelul a fost rănit la umăr. Timp de zece minute pe coridor au răsunat împușcături și strigăte. Apoi s-a făcut liniște, dar nu era decît acea liniște rău prevestitoare dinainte de furtună. Beck, Hoepner, Olbricht, Stauffenberg și Haeften căzuseră într-o capcană. Pe coridoare patrulau ofițeri înarmați și dintr-odată, ca un zeu rău al războinării, intră în scenă generalul Fromm. Voia satisfacție pentru jignirea ce-i fusese adusă și, cum voia să-și recîștige reputația în fața lui Himmler, s-a gîndit să însceneze un scurt proces.

A năvălit în biroul lui Olbricht cu pistolul în mînă. Von Haeften a scos pistolul din teacă și a tras asupra lui. Cîteva clipe au stat unul în fața celuilalt cu șanse egale, apoi între ei s-a interpus Stauffenberg. Era rănit.

— Am pierdut, a spus. Ar fi inutil să cadă noi victime.

I-a salvat viața dușmanului, Fromm însă va avea grijă ca el să fie imediat lichidat. Nu avea nevoie de martori ai șovăielilor lui.

— Asta este, domnilor, a spus el. S-a-ntors foaia. Vă aflați exact în situația în care eram eu la amiază. Voi proceda cu voi așa cum ați procedat și voi cu mine. Depuneți imediat armele !

În afară de Haeften, dintre cei aflați în încăpere nu mai era nimeni înarmat. Nu s-au gîndit că va fi cazul să se apere sau să atace. Haeften a predat pistolul, ceilalți au rămas pe locurile lor. Apoi Ludwig Beck, care ar fi trebuit să devină președintele Germaniei eliberate, a spus :

— Pistolul meu este acolo. Vă rog să mi-l lăsați pentru a-l folosi pentru mine.

— Vă rog, spuse Fromm, dar faceți-o acum, să nu dureze prea mult.

Generalul Beck s-a îndreptat spre masă, a scos dintr-un sertar un pistol tip Parabellum și a împins încărcătorul. „În aceste clipe îmi amintesc de vremurile de demult..."

— Amintirile nu-și au rostul acum, trage !

Generalul Beck a ridicat pistolul spre tîmplă. Mîna îi tremura. S-a auzit o împușcătură, glonțul a deslipit tencuiala de pe tavan. Din tîmpla generalului Beck șiroia sînge. Spuse uluit :

— Parcă n-am reușit...

Generalul Fromm nu venise singur la întîlnirea cu răzvrătiții. În ușa întredeschisă stăteau gestapoviștii înarmați pînă în dinți, cu automatele îndreptate asupra lor. Fromm le-a dat ordin să se ocupe de Beck, care era rănit. Generalul a căzut la pămînt, dar nu voia să îngăduie să i se ia pistolul, a încercat din nou să se sinucidă, dar a supraviețuit și celei de-a doua împușcături, pînă cînd l-a nimerit un glonț pornit din arma unui gestapovist.

Fromm era stăpîn pe situație. Le-a spus complotiștilor că s-a sfîrșit cu ei, că nu trebuie să se aștepte că vor fi mîngîiați. Cine vrea poate să scrie cîteva rînduri pentru cei de acasă, dar numai Olbricht a fost în stare să se concentreze și să scrie. Dar n-a apucat să termine, n-a durat mai mult de cinci minute și Fromm a intrat din nou în încăpere, zicînd :

— Acum cîteva clipe m-a sunat pe neașteptate tribunalul militar, în numele führerului. V-a condamnat pe toți la moarte : pe generalul Olbricht, pe colonelul de stat-major Mertz von Quirnheim, pe acest colonel al cărui nume începînd de astăzi nu-l cunosc și pe acest locotenent-major al cărui nume de asemenea nu-l rostesc. Arătă înspre Stauffenberg și von Haeften.

În decurs de cîteva minute au fost condamnați la moarte și imediat după aceea a început organizarea execuției. Un ofițer SS a primit ordinul : „Strînge cîțiva băieți, scoateți-i pe condamnați în curte și executați sentința !"

Pe la mijlocul nopții au fost conduși pe un cîmp improvizat pentru execuție, luminat de farurile unor camioane. Colonelul Stauffenberg sîngera abundent, dar nimeni nu i-a acordat vreo îngrijire. Acum era atît de slab, că nu se putea ține singur pe picioare. În timp ce-l duceau în fața plutonului de execuție se sprijinea de Haeften.

Claus, conte Schenk von Stauffenberg, bărbatul de 37 de ani, care cutezase să atenteze la viața lui Hitler, a murit la 20 iulie 1944, cu cîteva minute înainte de miezul nopții, strigînd : „Trăiască în veci Germania" !

Generalul Fromm știa bine de ce se grăbea să-i execute pe toți martorii. N-a avut însă noroc. Lui Hoepner i-a oferit mai întîi posibilitatea de a se sinucide, dar acesta a respins oferta. A spus că nu are nici un motiv să fugă de răspundere, iar dacă va fi nevoie, va apare și în fața tribunalului. Fromm n-a avut încotro și a ordonat ca Hoepner să fie dus la închisoarea Moabit. La miezul nopții

au fost condamnaţi Berthold, fratele lui Stauffenberg, precum şi Gerstenmayer şi Yorck, şi s-a dat ordin să fie împuşcaţi. I-au condus în curte în faţa plutonului de execuţie, dar la apariţia lui Kaltenbrunner şi Skorzeny execuţia a fost oprită : toţi cei arestaţi urmau să fie ascultaţi ca martori în procesul împotriva conspiratorilor. Li s-au pus cătuşe şi au fost duşi pe Prinz-Albrecht-Strasse, unde gestapovişti cu experienţă au trecut de îndată la interogatoriu.

În timpul nopţii ofiţeri SS i-au încărcat în camioane pe cei ucişi şi i-au dus la cimitirul Schöneberg. L-au trezit pe gropar şi l-au obligat să sape gropile încă în cursul nopţii, apoi au aşteptat pînă cînd cadavrele au dispărut sub pămîntul proaspăt săpat. Dimineaţa au venit alţi SS-işti. Himmler voia să scape de ei definitiv, de aceea a ordonat să fie arse cadavrele, iar cenuşa să fie aruncată pe cîmp pentru ca cei executaţi să nu devină nişte martiri.

Încă de la începutul cercetărilor, urmele duceau direct la serviciul de informaţii al armatei, la amiralul Canaris, înlocuit între timp cu colonelul Hansen, aflat şi el de partea conspiratorilor. La trei zile după atentat, cînd l-a arestat însuşi Müller, şeful Gestapoului, şi a început să-l interogheze, Hansen şi-a calculat şansele şi a ajuns la un compromis. A compus o scrisoare cuprinzătoare, în care recunoştea totul. I-a trădat pe cei din Abwehr, vinovaţi ca şi el, iar vina principală a aruncat-o asupra amiralului Canaris, despre care afirma că pregătise un puci împotriva lui Hitler încă din perioada crizei Sudeţilor şi că este un duşman declarat al lui Hitler.

Pe amiralul Canaris l-au arestat şi l-au dus în clădirea Oficiului central al securităţii, unde a fost închis într-un bunker rezistent la orice atac de aviaţie. Tot Müller a fost acela care şi-a asumat sarcina de a-l interoga, dar împotriva unui adversar atît de versat nu avea nici o şansă de reuşită. În timpul cercetării arhivei, gestapoviştii au găsit documente care dovedeau purtarea unor tratative la Vatican şi în Elveţia şi planul amănunţit al unei răscoale împotriva lui Hitler, cu care prilej trebuiau să fie înlăturaţi cei mai credincioşi lachei ai lui : Göring, Himmler, Ribbentrop şi alţii, puterea în stat urmînd să fie preluată de armată. Dar cel mai preţios document, jurnalul zilnic al lui Canaris, a fost descoperit abia în 1945 şi Hitler a avut posibilitatea să-l citească.

La scurt timp după eşuarea atentatului, Gestapoul era în posesia a aproape tuturor numelor conspiratorilor. Naziştii au trecut la represalii. Documentele vorbesc despre cinci pînă la şase mii de deţinuţi, dintre care 160 sau 180 au fost executaţi. La 7 şi 8 august 1944 în faţa tribunalului special au apărut primii acuzaţi : von Witzleben, von Hasse, Peter Yorck von Wartenburg, Stieff, Hansen, Felgiebel, Schulenberg. În faţa lor, într-o robă roşie, stătea Roland Freisler, preşedintele tribunalului, şi consilierul Lemmle. Lîngă ei, în uniformă, generalul de infanterie Reinecke.

Reprezentaţia judecătorească era destinată numai invitaţilor. În sală se aflau pînă la două sute de personalităţi proeminente ale partidului, lucrători cu merite deosebite, activişti de frunte ai SS şi ai armatei. Pentru păstrarea aparenţelor de legalitate, la masă se aflau şi opt apărători. Acuzaţii şi-au făcut apariţia într-o stare deplorabilă, ca urmare a interogatoriilor cumplite la care fuseseră supuşi. Li s-au dat nişte haine vechi, murdare, fie prea mari, fie prea mici, încît făceau impresia unor lepădături irresponsabile, din drojdia societăţii.

Păzit cu străşnicie, „procesul" a început. Nici o vorbă despre el nu trebuia să ajungă la urechile opiniei publice. În retragerea lor precipitată, naziştii au făcut tot ce le-a stat în putinţă pentru a şterge urmele crimelor lor şi au distrus şi procesele-verbale ale desfăşurării acestei dezbateri judiciare. După război, tîmplarul Strohschneider a dat la iveală nişte benzi sonore pe care erau imprimate momente ale dezbaterilor. Ele au devenit dovezi cutremurătoare ale „nivelului" la care s-a desfăşurat procesul conspiratorilor.

Din interogatoriul generalului Stieff, luat de preşedintele tribunalului, Freisler :

Freisler : Recunoaşteţi că general-colonelul Beck v-a întrebat cîndva dacă vă raliaţi conspiratorilor ?

Stieff : Da.

Freisler : Şi atunci dumneavoastră, în loc să-i daţi una peste bot şi peste ochi, să vadă stele verzi, aţi cerut timp de gîndire. Aşa a fost ?

Stieff : Da.

Din interogatoriul general-colonelului Hoepner :

Freisler : Aşadar, dumneavoastră v-aţi dus cu general-colonelul Fromm la Stauffenberg. Şi ce-a urmat după aceea ?

Hoepner : Fromm mi-a spus : Hoepner, ce să fac cu dumneata ? Vrei să alegi aceeaşi cale ca Beck ? I-am răspuns că nu mă simt vinovat, aşa că n-am să mă împuşc ca o canalie. Voi răspunde pentru faptele mele !

Freisler : Aşadar, dumneavoastră nu sînteţi o canalie. Dar atunci ce sînteţi ? Răspundeţi !

Hoepner : Un măgar !

Freisler : Măgar ? Da' de unde ! Măgarul este un animal inteligent...

Contele Schwerin a adus ca motivare pentru trecerea sa de partea conspiratorilor în primul rînd crimele cumplite săvîrşite de Wehrmacht şi de Gestapo în Polonia. Freisler şi-a pierdut cumpătul, l-a înjurat, l-a făcut păduche, netrebnic, infam, apoi a declarat că s-a săturat pînă peste cap de vorbele lui şi a trecut la interogarea altui acuzat. Secretarul de legaţie von Haeften, de la Ministerul Afacerilor Externe (fratele celui ucis) a declarat că Hitler reprezintă întruchiparea a tot ce este mai rău, iar alt acuzat, von Hofacker, căutînd motivări legale, a arătat că nu a făcut altceva decît ceea ce a făcut Hitler în primul puci nazist din noiembrie 1923.

Mareşalul Witzleben avea ceva mai mult de şaptezeci de ani, dar, în pantalonii lui largi, veşnic căzuţi, fără centură şi fără bretele, arăta mult mai bătrîn. Freisler a făcut tot ce-a putut ca să-l ridiculizeze pe mareşal, precum şi rolul său în cadrul atentatului. Mareşalul a recunoscut totul cu calm. A luat poziţie hotărîtă împotriva lui Hitler, fiind convins că reformele din conducerea superioară a armatei constituiau cauza insuccesele militare. La întrebarea lui Freisler cine ar fi putut conduce mai bine armata, Witzleben a răspuns : eu şi Beck.

Freisler a sărit ca ars : „Asta este o înfumurare grosolană. Aşa ceva încă nu s-a mai întîmplat. Un mareşal şi un general îşi închipuie că ştiu mai multe decît führerul, care a extins graniţele Germaniei pînă la confundarea lor cu graniţele Europei... !" Apoi a început să-i înjure, făcîndu-i criminali, proşti, trădători, soldăţoi care s-au răsculat împotriva führerului.

Cu doctorul în drept contele Peter Yorck von Wartenburg, lui Freisler nu i-a mers prea uşor. Acuzatului nu-i era frică, era conştient de valoarea sa, invectivele grosolane ale preşedintelui tribunalului le înfrunta cu calm şi cu o evidentă superioritate intelectuală.

Freisler : Aşadar, dumneavoastră nu aţi fost membru de partid ?

Yorck : Nu.

Freisler : Nu aţi făcut parte din nici o organizaţie a partidului ?

Yorck : Nu.

Freisler : Şi aţi putea să-mi spuneţi de ce ?

Yorck : Nu am convingeri naţional-socialiste.

Freisler : Da, asta este o explicaţie.

Yorck : Domnule preşedinte, am afirmat şi la interogatoriu că nu am fost de acord cu evoluţia ideologiei naţional-socialiste.

Freisler : N-aţi fost de acord... Probabil că nu v-a fost pe plac exterminarea evreilor, nu v-a convenit concepţia naţional-socialistă despre drept ?

Yorck : Pentru mine esenţialul îl constituie esenţa comună a acestor probleme. Statul îşi însuşeşte dreptul totalitar de a dispune de cetăţean, căruia îi cere să renunţe la principiile şi obligaţiile sale morale.

Freisler : Vă rog să-mi răspundeţi cînd şi unde l-a obligat naţional-socialismul pe un german să renunţe la obligaţiile sale morale ? Naţional-socialismul a dus la o însănătoşire fără limite, a adîncit îndatoririle morale ale fiecărui german, ale fiecărui bărbat german, ale fiecărei femei germane. Niciodată nu am auzit să se fi contestat obligaţiile morale... !

La 8 august 1944, la patru şi jumătate după amiază, tribunalul a pronunţat sentinţele de condamnare la moarte. Nimeni nu se aştepta la altceva, cînd în culisele procesului se afla însuşi Hitler. El şi-a rezervat dreptul de a dispune, bucurîndu-se că-i va vedea în ştreang pe adversarii săi. Acuzaţii au fost transportaţi la Plötzensee şi, pentru că Hitler dorea să aibă un document al înfrîngerii lor, a dat ordin ca desfăşurarea execuţiei să fie filmată.

Un grup de soldaţi a văruit un perete de opt metri pe patru pe care l-au împărţit în două printr-o cortină neagră. Peretele era prevăzut cu două gemulețe, iar sus, la înălţimea tavanului, a fost pusă o traversă de fier cu opt cîrlige de măcelărie. („Să atîrne ca niște vite", ordonase Hitler.) În faţa cortinei se afla o masă cu o sticlă de coniac şi pahare. Procurorul citea rar cu glas tare :

„Acuzat, tribunalul popular te-a condamnat la moarte prin spînzurătoare. Maestre călău, fă-ţi datoria !"

Condamnaţii au trecut unul după altul în spatele cortinei, unde erau înşfăcaţi de ajutoarele călăului. Fiecare îşi avea rezervat un cîrlig şi un ochi de funie. Nu li s-a frînt gîtul dintr-o dată, luîndu-li-se scaunul de sub picioare, aşa cum făceau călăii din toată lumea şi din toate timpurile, ci au fost ridicaţi încet, cu grijă, în funia care se strîngea din ce în ce în jurul gîtului pentru a suferi cît mai mult. Moartea le era luminată de reflectoarele aparatelor de filmat, iar camera de luat vederi înregistra fiecare convulsie, fiecare încercare zadarnică de a se elibera. În aceeaşi seară, înconjurat de o societate aleasă, Hitler a luat loc într-un fotoliu pentru a viziona filmul şi a se delecta cu înfiorătorul spectacol. Cei prezenţi rîdeau şi aplaudau la fiecare zvîrcolire a celui din ştreang.

Mai tîrziu participanţii la procesul de la Nürnberg intentat criminalilor de război au fost obligaţi să vadă o parte din acest film, prezentat ca material demonstrativ de către acuzatorul american. Tuturor celor prezenţi în sală li s-a făcut rău.

Indată după atentat Himmler a constituit „Comisia specială 20 iulie", însărcinată cu cercetarea tuturor împrejurărilor legate de puci. Aceasta a fost cea mai numeroasă comisie organizată vreodată pentru un caz similar, fiind angrenaţi aproape patru sute de gestapovişti. Activitatea ei nu avea practic un sfîrşit : urmăreau şi interogau, schingiuiau şi-i predau pe cei suspecţi tribunalului. În faţa preşedintelui Freisler au apărut mereu alte şi alte victime.

Sîngerosul judecător şi-a primit şi el răsplata. La 3 februarie 1945, în procesul lui Ewald von Kleist, tocmai cînd Freisler se străduia să-l convingă pe bătrînul nobil că nu are dreptate atunci cînd afirmă că opoziţia antihitleristă a apărut din voia domnului, deasupra clădirii s-a auzit cunoscutul uruit al unităţilor de aviaţie ale aliaţilor. O bombă lansată de un bombardier american a căzut peste sala tribunalului sub ale cărei dărîmături a rămas pentru totdeauna şi judecătorul fascist.

Teroarea însă continua. Hitler îşi pusese în gînd să extermine în întregime familiile răzvrătiţilor. Mereu alţi suspecţi se pomeneau în celule şi mulţi dintre ei şi-au pierdut viaţa. La Buchenwald a fost asasinat Ernst Thälmann, dar într-o zi de august i-a venit rîndul şi faimosu-

lui şi renumitului căpitan Ehrhardt, care a fost cîndva misteriosul „consul" şi manager al asasinilor politici.

Cu viaţa a plătit şi Rommel, legendarul feld-mareşal al lui Hitler, cunoscut din campaniile din Africa sub numele de „Vulpea deşertului". Nu se ştie precis dacă el avea cunoştinţă de pregătirea complotului, în privinţa posibilităţii de a i se dovedi participarea existînd multe puncte dubioase. Dar cu feld-mareşalul Rommel, Hitler avea alte socoteli.

Din unele documente care aduc lumină în desfăşurarea operaţiunii secrete ce a permis debarcarea aliaţilor în Normandia reiese clar că Intelligence Service-ul britanic a reuşit cîteva acţiuni de camuflaj, de natură să-i deruteze pe generalii germani în sensul că aliaţii au realizat debarcarea atunci cînd ei se aşteptau cel mai puţin. Există păreri că serviciul secret german ar fi cunoscut data debarcării şi deci ar fi putut-o cunoaşte şi mareşalul Rommel. Sînt afirmaţii care nu pot fi dovedite. Nu este mai puţin adevărat că în perioada critică s-au întîmplat multe lucruri suspecte.

Feld-mareşalul Erwin Rommel comanda armata a 7-a, însărcinată cu apărarea litoralului francez. Cu două zile înainte de debarcare, el a plecat la Herlingen, în sudul Germaniei, unde se pregătea să sărbătorească în mijlocul familiei ziua de naştere a soţiei, căreia voia să-i dea personal cadoul său : nişte pantofi de antilopă furaţi din Franţa. În momentul cînd au început luptele crîncene, Rommel nu se găsea la postul lui. La începutul lui iunie, adică cu o săptămînă înainte de debarcare, unităţile aviaţiei germane de urmărire au primit ordin să se mute departe de ţărm, iar cele motorizate, menite să apere regiunea de coastă, s-au deplasat tot în urma unui ordin, întru totul ilogic, cu o sută cincizeci de kilometri mai în interiorul teritoriului francez. Cu puţin înainte de debarcare, în noaptea de 6 iunie, în vreme ce se afla la Herlingen, la soţie, Rommel l-a destituit pe locţiitorul său, generalul Dollman, şi odată cu aceasta s-a înrăutăţit şi starea de spirit a unităţilor de coastă. Toate acestea pot fi, desigur, nişte simple întîmplări supărătoare, atîta timp cît cineva nu-şi pune în cap să vadă în ele nişte acţiuni, mai ales că Hitler îl suspecta pe Rommel.

Nu este clar ce cunoștea Rommel despre pregătirea puciului împotriva lui Hitler, în orice caz participarea directă nu i-a putut-o dovedi nimeni. Cu trei zile înainte de atacul lui Stauffenberg, Rommel fusese rănit în Franța. fiind îngrijit la început la spitalul din Livarot, iar după aceea la un spital din Germania.

În timp ce Rommel se lecuia acasă, generalul său, Hans Speidel (după război, comandantul trupelor NATO din Germania occidentală), îi dădea regulat raportul despre situația de pe fronturile de luptă. Într-o bună zi, la Speidel s-au prezentat doi ofițeri și l-au arestat ca suspect de a fi participat la atentatul împotriva lui Hitler. Speidel a supraviețuit detențiunii. A mărturisit la Gestapo tot ce știa și, se-nțelege, a spus multe și despre șeful său, feldmareșalul Rommel.

Nu se cunoaște ce anume a trădat Speidel, dar feldmareșalul a fost informat, la scurt timp după aceea, de prietenii lui din serviciul secret, despre cele întîmplate. La începutul lunii octombrie, un curier i-a înmînat invitația de a se prezenta la comandamentul suprem al Wehrmachtului pentru o consfătuire importantă. Zadarnic și-a frămîntat Rommel creierii, nu-și putea da seama în ce probleme urma să fie consultat, de aceea a încercat să se eschiveze. A cerut doctorului să-i facă un consult medical și acesta a confirmat că starea sănătății nu-i permite lui Rommel să facă un drum atît de obositor.

Se pregătea să plece la Herlingen. Sentința de condamnare la moarte i-a fost comunicată de generalul Burgdorf, șeful secției personal a comandamentului suprem al Wehrmachtului, însoțit de generalul Meissel, ca martor. În spatele ușilor închise ale biroului lui Rommel, aceștia i-au propus comandantului două alternative : ori să răspundă în fața unui tribunal pentru participarea sa la atentatul împotriva lui Hitler și să sfîrșească în streang ca un criminal de rînd, ori să devină propriul său judecător și călău. În al doilea caz, pe care domnii generali i-l recomandau cu căldură, nimeni nu va afla nimic, îi vor fi organizate funeralii naționale cu toate onorurile cuvenite, iar Hitler se va îngriji cu mărinimie de urmași.

Nu-i rămînea altceva de făcut. Într-o dimineață răcoroasă de octombrie a poruncit să i se pregătească mașina, s-a despărțit de familie și a ieșit singur în mijlocul naturii.

La prînz nu s-a mai întors. După amiază aghiotantul generalului Meissel a telefonat că feld-mareşalul se află la spitalul din Ulm, întrucît i s-a făcut rău pe drum. Mai tîrziu a ieşit la iveală că Rommel era mort încă de la prînz. Murise, se spune, în prezenţa celor doi domni — Burgdorf şi Meissel —, după ce a înghiţit otrava care-i fusese oferită.

Cotidianul nazist „Völkischer Beobachter" a publicat peste cîteva zile un buletin medical, potrivit căruia feld-mareşalul ar fi murit în urma rănilor primite pe front. Hitler s-a ţinut de cuvînt, dînd ordin să fie organizate funeraliile naţionale pentru cel asasinat. Iar urmaşii, care ştiau bine cine avea pe conştiinţă moartea feld-mareşalului, s-au văzut obligaţi să primească manifestările de compasiune ale asasinului !

Pe Hans Speidel, ofiţerul de stat-major al lui Rommel, sfîrşitul războiului l-a găsit în închisoare. Era un practician bătrîn în ale spionajului şi ştia bine că în politică totul se plăteşte. După război, el a devenit comandantul trupelor terestre ale NATO pentru Europa centrală şi general de armată. Adolf Heusinger, după război inspector general al Bundeswehrului vest-german, a devenit preşedintele comitetului militar permanent al NATO la Washington cu gradul de general. Heusinger a fost singurul dintre acuzaţi care a supravieţuit participării la atentatul din 20 iulie 1944. Despre participarea lui la complot stau mărturie cîteva documente demne de încredere. În procesul-verbal al interogatoriului generalului Stieff sînt cuprinse următoarele :

Anchetatorul : Mai înainte aţi vorbit cu cineva despre pregătirea atentatului ?

Stieff : Cu generalul Heusinger.

In stenograma dezbaterilor din 7 şi 8 august 1944, care au avut loc în faţa tribunalului special, apare din nou această depoziţie a lui Stieff :

Freisler : Este adevărat, aşa cum aţi afirmat, că în vara anului 1943 v-a vizitat generalul Treschow ?

Stieff : Da, e adevărat.

Freisler : ... că aţi vorbit despre necesitatea unor acţiuni pentru a se pune capăt războiului şi că, pentru aceasta, trebuie mai întîi să fie înlăturat führerul ?

Stieff : Da, aşa este.

Freisler : ...şi că în acest scop urma să se pună la cale un atentat cu prilejul unei consfătuiri de lucru unde se analiza situaţia zilnică pe front ?

Stieff : Da, aşa este.

Freisler : Aţi adus acest lucru la cunoştinţa superiorului dumneavoastră ?

Stieff : Despre aceasta am vorbit cu generalul Heusinger.

Generalul Heusinger avea deci cunoştinţă de pregătirea atentatului, totuşi nu a fost executat. Dimpotrivă, în toamna anului 1944, Hitler l-a primit într-o audienţă privată, întreţinîndu-se cu el prieteneşte. Motivul acestei bunăvoinţe bătătoare la ochi este limpede. Heusinger îl menţionează de altfel şi în memoriile sale. În închisoare fiind, generalul scrisese „Memoriul evenimentelor dinainte de 20 iulie" în care îi trăda pe toţi atentatorii.

Conspiratorii au plătit cu viaţa curajul lor, iar Heusinger a obţinut onoruri înalte în Germania occidentală postbelică şi în cadrul pactului militar NATO. Nu încape îndoială că e vorba de cei treizeci de arginţi, dar nu este limpede dacă el s-a strecurat în rîndul generalilor din opoziţie în calitate de spion sau dacă numai după eşuarea atentatului a încercat să-şi apere pielea cu orice preţ. Însă şi o explicaţie şi cealaltă sînt mai mult decît compromiţătoare şi nu numai pentru Heusinger, ci şi pentru cei care i-au asigurat cariera postbelică, în pofida faptului că, după război, reprezentanţii sovietici au prezentat documente referitoare la crimele de război comise de el, cerînd ca generalul nazist să fie deferit justiţiei.

Atentatul împotriva lui Hitler a eşuat dintr-o întîmplare. Dacă generalul Brandt nu ar fi deplasat stinghera servietă cu bomba în spatele piciorului masiv al mesei, Hitler ar fi primit lovitura în plin. Dacă ofiţerii Wehrmachtului, care au găsit suficient curaj pentru a pregăti *Operaţia Walkiria* ar fi fost consecvenţi, atentatul ar fi putut schimba cursul evoluţiei istorice, iar Germania ar fi fost ferită de uriaşele pierderi pe care le-a suferit armata şi cei din spatele frontului în cele nouă luni de război care au urmat.

Numai că, la fel ca în multe alte cazuri, totul a fost să fie altfel...

24

Atac la general

Mai toate atentatele au avut același scop : să înlăture pe deținătorul puterii și, în felul acesta, să se realizeze o lovitură de stat. Atentatele împotriva președintelui Republicii Franceze, Charles de Gaulle, constituie o excepție de la regulă. În afară de un singur atentat nereușit, din septembrie 1961, cei care l-au atacat erau membri ai armatei secrete OAS (Organisation de l'Armée Secrète). Motivul : răzbunare pentru pacea încheiată cu Algeria.

Franța lupta de destul de mult timp : pe fronturile celui de-al doilea război mondial, în Orientul Mijlociu, în Indochina, la Suez. Francezii urau războiul poate și pentru că nu era încununat de succes. Lecția istorică de la Diên Biên-Phu [1] (13 martie—7 mai 1954) era încă vie în conștiința oamenilor. În Algeria izbucnise răscoala musulmanilor, lupta împotriva colonialismului și pentru independență națională s-a încheiat prin acordul de la Evian din 3 iulie 1962 și prin proclamarea independenței Algeriei.

Cu toate acestea, armata secretă OAS hotărî să continue lupta prin teroare, conducătorii ei sperînd că în felul acesta vor putea opri mersul istoriei. Teroriștii distrugeau și asasinau fără alegere. La Alger și Oran explodau zeci de bombe cu plastic. Rezultatul ? Sute de jertfe inutile și șase mii de cărți ale Universității din Alger distruse. Apoi teroriștii au fost obligați să capituleze, cel care i-a înfrînt fiind Charles de Gaulle. Iată motivul pentru care OAS a hotărît lichidarea generalului.

Locotenent-colonelul Jean-Marie Bastien-Thiry, comandantul unui comando terorist OAS, încercase să săvîrșească un atentat împotriva președintelui Charles de Gaulle încă în noaptea de 5 septembrie 1961. Drept loc al acțiunii își alesese șoseaua națională nu departe de Pont-sur-Seine, întrucît avea asigurări că pe această porțiune urma să treacă președintele.

Conspiratorii au pregătit o bombă pe care au pus-o într-un geamantan, iar într-o geantă de călătorie încăpă-

[1] În bătălia de la Diên Biên-Phu, armata populară vietnameză a obținut victoria decisivă asupra trupelor franceze. — *Nota trad.*

toare au ascuns aparatul de aprindere a încărcăturii explozive. Geanta au îngropat-o apoi într-un loc anume, sub o grămadă de nisip rămasă de la ultima reparație a părții carosabile a șoselei.

Actorul principal al operației se numea Martiel de Villemandy, care, din fericire, și-a jucat prost rolul. El s-a instalat pe un scaun în cafeneaua din Noget-sur-Seine, la o depărtare de numai o sută de metri de grămada de nisip minată. Din locul acela trebuia să declanșeze aprinderea bombei. Ceilalți conspiratori, în frunte cu șeful lor, Jean-Marie Bastien-Thiry, așteptau într-un loc sigur să audă detunătura. Explozia însă nu s-a produs, Martiel de Villemandy n-a apăsat pe butonul aparatului de aprindere, conștiința oprindu-l să facă acest lucru.

În zilele care au urmat, războinicii teroriști au făcut o adevărată școală, locotenent-colonelul Bastien-Thiry fiind pe deplin convins că este de datoria lui, ca patriot, să-l asasineze pe președintele de Gaulle. Trei zile mai tîrziu, adică la 8 septembrie, după ce acele ceasornicului trecuseră cu puțin de nouă și jumătate seara, Martiel de Villemandy a apăsat totuși pe butonul întrerupătorului.

Aceasta se întîmpla tocmai în momentul în care mașina prezidențială trecea prin dreptul grămezii de nisip în drumul ei de la Paris spre reședința de la Colombey-les-Deux-Eglises. Atentatorii aveau însă să încerce și de data aceasta o deziluzie : s-a auzit o detunătură slabă, un nor de nisip s-a ridicat în aer, iar în fața mașinii președintelui s-a înălțat o barieră de foc.

Șofer de înaltă clasă, François Marroux apăsă la maximum pe accelerator și-și văzu mai departe de drum. Pe bancheta din spate se aflau generalul de Gaulle împreună cu soția, iar lîngă șofer aghiotantul președintelui, colonelul Teiseire. Au rămas cu toții calmi, iar Citroen-ul președintelui și mașinile care îl escortau au dispărut curînd în spatele porții cazărmii din Romily. Șoferul a constatat stricăciunile pricinuite și a cerut altă mașină, apoi coloana prezidențială și-a continuat drumul spre reședință.

Locotenent-colonelul Bastien-Thiry nu era un amator, el pregătise cu minuțiozitate atentatul. În plus avea iscoadele lui la Palatul Elysée. Agenți secreți urmăreau mașina pe traseu și anunțau locurile pe unde trecea. În felul acesta, omul de la capătul firului putea să calculeze momentul în care coloana va trece pe lîngă grămada de nisip

minată. Încărcătura nu s-a aprins, a luat foc numai napalmul, iar explozivul nu şi-a produs efectul.

Mai tîrziu au ieşit la iveală cauzele care au dus la ratarea exploziei. Bastien-Thiry cercetă proveniența explozivului detonant şi constată că a fost procurat din rezervele detaşamentului de rezistenţă din timpul celui deal doilea război mondial. Teroriştii îl primiseră de la colonelul Fourcaud, şi el membru al OAS, fost tovarăş de luptă al lui de Gaulle şi primul colaborator al generalului în exilul lui la Londra. În principiu colonelul era împotriva atentatului căruia trebuia să-i cadă victimă generalul, e deci posibil ca el să fi dat în mod intenţionat explozivul acesta cu termen de folosinţă depăşit. În loc de explozie a avut loc doar un proces de ardere rapidă.

Oamenii din garda personală s-au plîns întotdeauna de cei daţi în grija lor, iar cei însărcinaţi cu paza lui de Gaulle n-au avut nici ei o viaţă prea uşoară. Generalul era o personalitate cunoscută şi admirată. Măsura 1,95 m, capul lui, cu profil expresiv, ieşea întotdeauna în evidenţă deasupra mulţimii, fiind o ţintă ideală pentru un trăgător. Era renumit pentru felul lui sincer şi deschis de a fi, ieşea în mod neaşteptat pe străzi, se oprea şi discuta cu trecătorii, dădea mîna cu toţi. De regulă, îşi petrecea sfîrşitul de săptămînă la reşedinţa de la ţară. Călătoriile repetate pe acelaşi traseu ofereau întotdeauna o şansă în plus atentatorilor, iar garda lui de Gaulle ştia bine acest lucru. Din această cauză, după atentatul de la Pont-sur-Seine, ei au luat măsuri de securitate mai riguroase, cu toată împotrivirea generalului. În maşină el nu suporta nici un alt om din garda personală, în afară de şoferul Marroux. Ceilalţi trebuiau să-l urmeze pe preşedinte în maşinile de escortă. Pentru mai multă siguranţă, coloana era deschisă de poliţişti în civil, instalaţi în maşini sport, cu numere de înmatriculare străine, iar dublura lui de Gaulle, mergînd în Citroen-ul prezidenţial, la mare depărtare de locul în care se găsea în acel moment generalul, îi punea în încurcătură pe eventualii atentatori. Pe traseele pe care urma să treacă preşedintele erau pregătite echipe de asistenţă medicală, iar în spitale se găseau în permanenţă rezerve de sînge conservat. Încăpăţînatul general nu capitulase decît parţial, acceptase ca cea mai mare parte a drumului spre reşedinţa de la Colombey-les-Deux-Eglises s-o facă cu avionul şi numai restul drumului să-l parcurgă

cu mașina. Poliția franceză aflase însă că teroriștii n-au renunțat la planurile lor de răzbunare pentru Algeria.

Operațiunea Petit-Clamart, pe care foștii ofițeri au pregătit-o cu grija cu care pregătiseră atacurile pe front, a fost condusă de colonelul Argoud.

22 august 1962 a fost o zi toridă la Paris. La Palatul Elysée se prelungea o ședință a guvernului, șoferii celor șaisprezece miniștri așteptau în curtea interioară. Cu cîteva minute înainte de șapte și jumătate, un majordom îmbrăcat într-o livrea pompoasă și-a făcut apariția pe ușa de sticlă și a anunțat că ședința a luat sfîrșit.

Miniștrii s-au suit în mașini, poarta verde s-a deschis și în curte au rămas numai două mașini : Citroen-ul negru DS al președintelui și o mașină de escortă. Președintele Charles de Gaulle împreună cu soția și ginerele său, colonelul Alain Boissieu, au luat loc în mașină. În cea de a doua s-au instalat oamenii din garda generalului : lîngă șofer robustul Henry Djouder, pe scaunul din spate comisarul Jean Ducret, șeful serviciului securității președintelui. Coloana s-a pus în mișcare pe străzile Parisului, avînd în frunte doi polițiști pe motociclete puternice.

Reconstituirea ulterioară a traseului a arătat că mașinile au parcurs strada Marigny, piața Clemenceau, au trecut peste podul Alexandru al III-lea, pe strada g-ral Galliéni, apoi pe Boulevard des Invalides. Pînă aici mașinile au fost urmărite de un tînăr pe un scuter, care la Boulevard des Ivalides n-a mai continuat drumul, ci s-a oprit la cea mai apropiată cabină telefonică și a format un număr. A comunicat : mașinile au intrat pe traseul doi !

Comunicarea a primit-o locotenent-colonelul Jean-Marie Bastien-Thiry, care aștepta la Meudon într-un bistrou. El a ales drept loc al atentatului o lungă porțiune dreaptă a străzii Eliberării, înainte de întretăierea de la Petit-Clamart, unde așezase cu grijă o grupă de șoc. Locțiitorul său era locotenentul Alain Bougrenet de la Tocnaye, un aristocrat extremist de dreapta, adversar declarat al democrației.

Locotenent-colonelul Bastien-Thiry, unul dintre cei mai capabili ofițeri de stat-major ai forțelor aeriene franceze, cîștigase în favoarea atentatului cincisprezece dintre membrii OAS, care supravegheau ambele părți ale șoselei pe unde urma să treacă mașina generalului. În planul lor era prevăzut să-l oblige pe șofer să oprească, să-l ridice pe general și să-l ducă în fața unui tribunal militar al

OAS. Fusese stabilit ca, la nevoie, unul dintre ei, Watin, să deschidă focul.

Locotenent-colonelul Jean-Marie Bastien-Thiry, care se cunoștea cu colonelul Argoud încă din anii studenției, era un rival de temut. La Paris lucra la Ministerul Forțelor Aeriene în calitate de ofițer de stat-major, ducea o viață de familie ordonată, fiind tatăl a trei copii. Putea să considere că avea o carieră promițătoare, mai ales după ce președintele de Gaulle îl decorase personal cu Ordinul de cavaler al Legiunii de Onoare. Pe atunci, Bastien-Thiry îl idolatriza pe legendarul general, dar a urmat acordarea independenței Algeriei și mulți ofițeri, și nu numai ofițeri, și-au schimbat părerea despre politica generalului : dintr-un președinte stimat, el a devenit peste noapte un tiran, un trădător, iar uciderea unui tiran nu constituie o crimă. Prin asasinarea generalului de Gaulle, locotenent-colonelul Bastien-Thiry își închipuia că săvîrșește o faptă patriotică, în sprijinul republicii.

Pe ambele părți ale șoselei erau postate mașini cu atentatori, care aveau misiunea să prindă mașina președintelui într-un cerc de foc. Una dintre mașini era plină cu trăgători de elită înarmați cu automate moderne. Aceștia trebuiau să atace din față. Atacatorii voiau să-l oblige pe șofer să oprească, să înconjoare mașina președintelui, căci ceea ce-i interesa era soarta generalului, și să-l ducă în fața unui tribunal de război sau pur și simplu să-l împuște.

Generalul de Gaulle părăsi Parisul în jurul orei opt, adică mai tîrziu decît era planificat. Se întunecase. Comandantul operației, Bastien-Thiry, stătea într-o stație de autobuz ca și cînd ar fi vrut să ia mașina, în realitate aștepta nerăbdător convoiul prezidențial. După indicațiile pe care le primise de la Palatul Elysée, acesta ar fi trebuit să treacă de mult pe acolo. În momentul în care Citroen-ul negru apăru în întunericul care devenea tot mai dens, Bastien-Thiry făcu un semn cu un ziar împăturit, ceea ce însemna că atentatorii trebuiau să fie gata de atac. Vizibilitatea era redusă. Trăgătorii se găseau la locurile lor. Au ridicat piedicile armelor și patru automate *Sterling-M.P.* au început să tragă.

Șoferul Marroux înainta cu o sută pe oră. După primele împușcături, a simțit că mașina intră într-un derapaj puternic. Atentatorii îi atinseră cauciucurile. Marroux era însă un șofer cu experiență, reuși să echilibreze mașina,

apăsă la maximum pe accelerator și, conducînd mașina pe pneurile fără aer, dispăru în întuneric.

De Boissieu, ginerele președintelui, se aplecă și-i strigă președintelui să facă la fel. Îl îndemnă și pe șofer să conducă cît poate mai repede. Marroux se dovedi a fi un adevărat as. În clipa cînd îi atacă cea de-a doua mașină cu atentatori, cei care aveau misiunea să taie drumul coloanei prezidențiale, Citroen-ul negru avea un avans de cîteva zeci de metri și speranța că se află în afară de pericol.

Celelalte două mașini (conspiratorii le furaseră în acest scop) mai încercau să urmărească victimele. Teroristul Georges Watin se aplecă pe fereastră și începu să tragă după mașina care se îndepărta. Mai tîrziu avea să se constate că mașina lui de Gaulle fusese atinsă de zece gloanțe, toate trase din arma lui Watin. Ceilalți trăgători n-au fost la înălțime, iar orientarea tactică a acțiunii nu s-a soldat cu un succes. Cele șaptesprezece repetiții generale ale atacului n-au servit la nimic. Conform depozițiilor unora dintre atentatori, ei au tras cam o sută cincizeci de gloanțe, iar generalul, după cum a mărturisit Georges Watin, a fost ținta a nu mai puțin de două sute patruzeci și cinci de lovituri.

Remarcabilul șofer Marroux a condus cu toată viteza, în ciuda faptului că pneurile erau dezumflate, pînă la aeroportul din Villacoublay, unde îi aștepta avionul lui de Gaulle. Președintele a coborît din mașină, și-a scuturat haina de cioburile de sticlă provenite de la geamul din spate și a spus : „De data asta s-a tras de foarte aproape", apoi a luat liniștit loc în avion.

Conspiratorii au încercat să urmărească mașina prezidențială, dar au pierdut urma Citroen-ului negru de îndată ce au intrat pe o porțiune mai circulată a șoselei. Au făcut calea-ntoarsă și s-au risipit. Comandantul corpului de securitate a președintelui a înștiințat imediat prin radio cel mai apropiat post de poliție, precum și centrala de la Paris, dar teroriștii reușiră să dispară. Abia mai tîrziu o patrulă a descoperit una din mașinile lor în fața unui bar de lîngă șosea. În mașină se aflau două bombe, o grenadă cu fosfor și două arme automate. Despre atentatori detectivii nu aflaseră încă nimic.

Întîmplarea a venit în sprijinul poliției. O patrulă obișnuită de la controlul circulației a reținut, nu departe de orașul Valence, o mașină particulară în care se găseau

patru bărbaţi. În timpul cercetării actelor acestora, s-a constatat că unul din ei nu avea nici un fel de legitimaţie. A declarat că se numeşte Pierre Magade. Şi nu mintea. La postul de poliţie au cercetat lista persoanelor căutate şi l-au găsit înregistrat ca dezertor.

Pierre Magade a fost condus la închisoarea din Lyon şi interogat, dar n-au aflat prea multe de la el. Mai tîrziu însă, cînd unul dintre anchetatori l-a întrebat, absolut întîmplător, ce ştie despre atacul de la Petit-Clamart împotriva preşedintelui, Magade s-a încurcat, şi-a închipuit că poliţia cunoaşte totul despre acest atentat şi a recunoscut. În aceeaşi zi a trădat şi numele celorlalţi atentatori, care au fost arestaţi în următoarele douăzeci şi patru de ore. Numai Watin a reuşit să se ascundă.

Locotenent-colonelul Bastien-Thiry, ofiţer capabil, cu o bogată experienţă, a făcut de această dată două greşeli. Mai tîrziu, cînd specialiştii din secţia de tactică a diversiunii au analizat pregătirea atentatului, au găsit că locul ales nu era cel mai indicat. Pe porţiunea în linie dreaptă a şoselei un şofer de clasă, cum era Marroux, putea prinde o sută la oră şi acest lucru reducea capacitatea de acţiune a teroriştilor, care aveau sarcina să atace o maşină ce se îndepărta cu viteză mare. De asemenea, urmărirea unei maşini care se deplasează cu o viteză atît de mare era dificilă şi pentru că Marroux avea un avans considerabil, el nefiind obligat să pornească din locul în care staţiona, ca maşinile atentatorilor.

La o distanţă de numai cîteva sute de metri se afla un loc făcut parcă anume pentru un atac mişelesc, loc pe care Bastien-Thiry nu-l observase. Cu numai trei kilometri înainte de a ajunge la Petit-Clamart, şoseaua era în reparaţie pe o porţiune de două sute de metri. Partea carosabilă era săpată, aşa încît maşina preşedintelui nu putea merge pe cei două sute de metri cu mai mult de douăzeci de kilometri pe oră. Şi încă ceva : marginile şoselei ofereau ascunzători ideale pentru terorişti. Grămezile de pietriş, maşinile de construcţie, lăzile cu scule, în spatele tuturor acestora teroriştii puteau sta la pîndă fără a fi observaţi.

Cea de-a doua greşeală săvîrşită era una dintre acele fapte care devine adeseori un călcîi al lui Ahile. Locotenent-colonelul Bastien-Thiry planificase atentatul pînă în cele mai mici amănunte. Optase pentru un mod de semnalizare vizuală, presupunînd că semnele pe care le va face

cu ziarul vor fi observate sigur de trăgători. Mai întîi a cercetat un calendar și a văzut că în ziua atacului soarele apune la orele 20,35. Deci vizibilitatea pentru recepționarea semnalului era corespunzătoare. Numai că Bastien-Thiry se uitase într-un calendar tipărit pentru anul care trecuse, iar la 22 august 1962 soarele apunea cu douăzeci și cinci de minute mai devreme. La orele 20,18 era deja destul de întuneric.

In clipa în care locotenent-colonelul Bastien-Thiry observă coloana președintelui, începu să agite ziarul, dar omul de legătură de pe cealaltă parte a străzii, adică Bernier, care se găsea la o distanță de o sută de metri, nu observă semnalul în întunericul care se lăsase, astfel încît nu dădu ordin să se deschidă focul decît în momentul în care mașina președintelui trecea prin dreptul lui. De aceea, toate gloanțele atinseră mașina lui de Gaulle numai din spate.

Inițiatorul atentatului, colonelul Argoud, conducea acțiunea tocmai de la Münchcn. În ianuarie 1963, în perioada cînd atentatorii se aflau încă în fața tribunalului, s-a făcut o nouă descoperire. Unul dintre teroriști, pe care poliția nu-l prinsese, nu a renunțat la planul său de răzbunare. Georges Watin, care se ascundea sub masca unei fețe bisericești, plănuia un nou atac împotriva lui de Gaulle. Se pregătea să-l împuște pe președinte, folosind o pușcă cu lunetă, de la una din ferestrele etajelor superioare ale Școlii de război din Paris. Un ofițer neidentificat avea să-i procure uniforma și să-i faciliteze intrarea în obiectiv în ziua de 15 februarie, cînd de Gaulle avea să vorbească în fața celor ce urmau cursurile înaltei școli.

O englezoaică, profesoară la Școala de război, a trădat planul unui coleg de-al său (după una din versiuni ar fi fost subofițer și informator al poliției), acesta a sunat la poliție, care i-a arestat pe toți conspiratorii, în afară de Watin. Cineva reușise să-l avertizeze. Watin a fugit în Elveția, de acolo, după doi ani, s-a mutat în Paraguay, iar după amnistie s-a întors în Franța.

După ce poliția a descoperit planul lui Watin și ministrul de interne l-a informat pe președinte, acesta a ordonat ca atentatorii de la Petit-Clamart să fie pedepsiți exemplar. Locotenent-colonelul Bastien-Thiry și Jacques Prévost au fost condamnați la moarte (mai tîrziu, președintele îl va grația pe Prévost), iar Gérard Brusinnes la închisoare pe viață. Pierre Magade, cel care îi denunțase

pe conspiratori, a primit cincisprezece ani. Pe Watin l-au condamnat la moarte în contumacie.

In dimineaţa zilei de 11 martie 1963 locotenent-colonelul Jean-Marie Bastien-Thiry se afla în faţa plutonului de execuţie. Preşedintele a refuzat să-i aprobe cererea de graţiere. Prea explicase cu mult entuziasm judecătorilor tribunalului militar suprem de ce voia să-l ucidă pe preşedinte ! La orele şase şi patruzeci, comandantul plutonului de execuţie de la Fort d'Ivry a dat comanda : Foc !

Inspiratorului atentatului împotriva preşedintelui de Gaulle, colonelul Argoud, i s-a dat de urmă la München, unde se ascundea sub numele de Charles Cinel, şi a fost transportat la Paris. A fost tradus în faţa tribunalului. Cu toate că a recurs la tot felul de subterfugii, afirmînd că locuieşte oficial în Republica Federală Germania, că nu poate fi condamnat în Franţa, unde a fost adus cu forţa şi contrar tuturor legilor, a primit pe merit condamnarea la închisoare pe viaţă.

Georges Watin ajunse duşmanul numărul unu al lui de Gaulle, pentru că, în urma proclamării independenţei Algeriei, se punea problema moşiei, în suprafaţă de zeci de mii de hectare, pe care o deţinea acolo. După ce a fugit în Paraguay s-a ocupat cu importul de maşini agricole din Europa pentru America de Sud. Afacerile nu-i mergeau de loc prost. După şapte ani de exil s-a întors acasă. Crima lui intra în amnistia acordată de de Gaulle. Cu puţin timp înainte de încetarea din viaţă a marelui om politic care a fost de Gaulle, Watin a declarat : „Acum nu mai are de ce să se teamă de mine, a ieşit la pensie şi cuvîntul lui nu mai contează".

Georges Watin s-a resemnat, dar atacurile sau mai bine zis pregătirile în vederea acestor atacuri împotriva generalului de Gaulle continuau. La 15 iulie 1963 atentatorul Louis de Condé a plecat la Atena cu intenţia de a-l asasina pe preşedintele francez în timpul vizitei pe care o făcea în Grecia. El concepuse un sistem foarte original. Ştia bine că preşedintele francez va fi asaltat de reporteri şi operatori, de aceea îşi pregăti un aparat de filmat prevăzut cu armă. Acesta putea să servească atît pentru filmat, cît şi pentru a expedia cîteva gloanţe prevăzute cu otravă puternică.

Ca să prindă curaj în vederea atentatului, Louis de Condé a intrat în cîteva baruri ateniene unde, beat fiind, şi-a pierdut actele în noaptea din ajunul vizitei lui de

Gaulle. Gîndindu-se că fără acte nu va ajunge prea departe după comiterea atentatului, renunță la planul său. Pentru a nu trece în fața alor săi drept un găgăuță, îl fotografie pe de Gaulle în cîteva împrejurări, iar acasă explică că l-ar fi putut ucide pe de Gaulle dacă...

Profesorul André Rosfelder avea ceva din tenacitatea lui Watin și din perseverența locotenent-colonelului Bastien-Thiry. În timpul puciului generalilor, el era unul dintre conducătorii stației „Radio Alger". Era profesor de geologie, dar se pricepea bine și în probleme de tehnică a distrugerii. Planul lui era simplu : va pune o bombă sub tribuna de pe Champs Elysées, iar la 14 iulie 1964, în timpul paradei militare, o va aprinde de la distanță prin radio. Atentatul n-a mai avut loc pentru simplul motiv că fotografului trimis de el să facă o fotografie a tribunei (fotografie de care avea nevoie ca să aleagă locul cel mai indicat pentru amplasarea bombei) i se făcu frică și nu se duse.

Parada a trecut, dar profesorul Rosfelder n-a depus armele, plănuind alte atentate. Nu departe de Toulon se înalță dealul Faron. Pe acest deal, după cel de-al doilea război mondial, francezii au ridicat monumentul debarcării aliaților în Provence. În apropierea monumentului au construit o tribună la care urma să se suie președintele de Gaulle pentru a se adresa celor prezenți. Sub tribună a fost plasată o bombă cu treizeci de kilograme de exploziv detonant, plus trei kilograme de trinitrotoluen. Încărcătura urma să fie aprinsă de la distanță în timpul festivităților prilejuite de dezvelirea monumentului. Doi studenți trebuiau să realizeze această acțiune cu ajutorul unei instalații montate într-un mic aparat de radio cu tranzistori.

Nici acest atentat n-a reușit dintr-un motiv cît se poate de banal : spațiul din jurul monumentului era păzit, iar studenții n-au reușit să se apropie atît cît ar fi trebuit. Emițătorul nu avea puterea necesară.

Ultimul plan de atentat împotriva președintelui de Gaulle, *Operația Oscar*, s-a născut în închisoare, fiind pus la cale de membrii unei organizații studențești. Rémy Drelon-Mournier, în vîrstă de nouăsprezece ani, a respins procedeele obișnuite ale teroriștilor și a plănuit ca echipa lui să încarce într-un camion un chintal de dinamită și cîteva lăzi cu bucăți de fier, să-l așeze într-un loc prielnic

și să aprindă încărcătura cu camion cu tot printr-un semnal-radio.

Planul era pus la punct, atentatorilor le lipseau însă mijloacele materiale pentru a-l realiza. Ieșiseră nu demult din închisoare și buzunarele le erau goale. De aceea, s-au hotărît la o acțiune inspirată din filmul „Liga gentlemenilor". Au furat o mașină, au mers cu ea pînă în fața unui magazin cu gîndul să tabere asupra casierului spre a-i lua o parte din banii pregătiți pentru plata salariaților.

Gangsterii s-au amestecat printre cumpărători și au ajuns neobservați pînă în încăperea unde funcționarii contabilității puneau banii în săculețe. Spre desperarea lor, au constatat că, pentru pregătirea plății, erau adunați cam treizeci de funcționari. În fața unei atari forțe nu aveau nici o șansă, așa că au renunțat. Au sărit înapoi în mașina furată și au plecat. Pe drum au comis cîteva abateri de la regulile de circulație, au fost urmăriți de o mașină a poliției și s-a produs un accident. Poliția i-a arestat pe contravenienți. Numai doi dintre ei au reușit să dispară în mulțime.

După cum se știe, președintele de Gaulle s-a retras și a sfîrșit în liniște la reședința sa de la țară. Organizația Armata Secretă și-a încetat existența, devenind anacronică în contextul evoluției istorice.

25

Apostolul negru

Moartea violentă a pastorului Martin Luther King, apostolul cuceririi pe cale pașnică a drepturilor civile ale negrilor americani, cel mai tînăr laureat al Premiului Nobel pentru pace din toate timpurile și conducătorul în care își punea toate speranțele America Neagră, a avut drept consecință evenimente neobișnuit de furtunoase.

În patruzeci și șase de orașe americane au izbucnit tulburări. Demonstranților li s-au alăturat elemente declasate, care, folosind în scopuri proprii situația, au incendiat cinci sute patruzeci și șapte de case, au spart nenumărate vitrine și au jefuit sute de magazine. Străzile a șaptea și a opta din Washington semănau cu niște așezări din linia întîi a frontului, fiind învăluite în adevă-

rați nori de fum. Pe scările Capitoliului au fost instalate mitraliere, spre capitală mărșăluiau douăsprezece mii de soldați. Președintele Johnson adresa apeluri pentru păstrarea liniștii și ordinii și-și amînă zborul planificat spre insulele Hawaii. Senatorul Robert Kennedy însoți avionul care transporta corpul neînsufletit al lui King de la Memphis la Atlanta, unde trăia familia pastorului. Pe străzile orașului în care fusese asasinat pastorul King circulau cîteva mii de bărbați înarmați ai gărzii naționale.

Revolta negrilor începuse la 1 decembrie 1965, în ziua cînd, în Alabama, Rosa Park, aflată într-un autobuz de transport în comun, a refuzat să cedeze locul unui alb. Ea nu s-a supus nici cererii șoferului și astfel a ajuns în fața unui tribunal al albilor, care au condamnat-o la plata unei amenzi de paisprezece dolari. În timpul unei slujbe care a avut loc la biserica baptistă din Montgomery, pastorul King a chemat populația de culoare să boicoteze transportul orășenesc în comun. Timp de trei sute optzeci și una de zile aceștia au mers la slujbă pe jos și, în cele din urmă, au ieșit victorioși. Pastorul Martin Luther King deveni conducătorul americanilor lipsiți de drepturi, supuși unui tratament inegal, și apostolul unei apropieri pașnice între negri și albi.

Pastorul King mergea din oraș în oraș, lua cuvîntul la adunări, organiză „marșul foamei" spre Washington în ziua de 4 aprilie 1968 și ajunse cu statul său major la Memphis (Tennessee), unde trase la motelul „Lorraine". După orele șase a ieșit în balcon și, proptit de balustradă, discuta ceva cu cîntărețul Ben Branch, care era jos, în stradă, și care urma să cînte la mitingul din aceeași seară. Punctul principal al acestui miting trebuia să fie discursul lui King. Pastorul îi aminti lui Branch că trebuie să cînte cu multă simțire cîntecul *„Doamne sfinte, ia-mă la tine..."* Acestea au fost ultimele cuvinte ale lui King. Îndată după aceea, la orele 18,23, lumina amurgului a fost sfîșiată de un foc de armă.

King s-a ridicat pe vîrfuri, arcuindu-se, și-a dus mîna la gît, apoi s-a prăbușit. Cineva a venit în grabă cu un prosop, străduindu-se să oprească sîngele. Șoferul lui King, care se afla lîngă el, a declarat mai tîrziu că pastorul părea surprins și a căzut spre pămînt incredibil de

încet. A fost transportat de urgență la „St. Joseph's Hospital" unde, la mai puțin de o oră după comiterea atentatului, medicii au atestat că Martin Luther King a încetat din viață. Atentatorul țintise precis, zădărnicind, cu o singură împușcătură, speranțele Americii Negre și dînd semnalul pentru începutul celei mai mari răscoale a negrilor din Statele Unite.

Ca de obicei, apărătorii legii s-au grăbit să declare că atentatorul a acționat de unul singur, crima nefiind rezultatul unui complot organizat. Ministrul justiției, Ramsey Clark, a dat în orice caz această sentință prea devreme. Poliția găsise suficiente obiecte compromițătoare, asasinul își lăsase la locul crimei pușca, cartușiera, o geantă de călătorie, un binoclu, amprentele digitale și ale întregii palme. Criminalul însă dispăruse. Și astfel situația începu să se deruleze în defavoarea cercetătorilor de la F.B.I. Ei au reușit să afle doar cîteva elemente de bază. În după-amiaza zilei de 4 aprilie 1968, cam pe la orele 15,15, la „Rebel", o pensiune ieftină din Memphis, situată în fața motelului „Lorraine", a sosit un bărbat îmbrăcat destul de elegant. Acesta s-a înscris sub numele de John Willard și a închiriat o cameră. În jurul orei șase a intrat cu pușca în mînă în clădirea băii publice. După ce a intrat, a închis ușa, s-a așezat la geam și a început să observe motelul de peste drum. În momentul cînd pastorul a apărut în balcon, a țintit calm și precis. Avea o linie de ochire foarte bună.

Auzind împușcătura, oaspeții pensiunii s-au strîns în grabă. Asasinul le-a strigat să dispară cît mai repede. Cu pușca în mînă a alergat în stradă : mai întîi a aruncat arma în dreptul firmei „Canipe Amusements Company", apoi geanta, și a ajuns la un Ford Mustang de culoare albă, cu care a ieșit din oraș luînd-o în direcția sud-est.

L-au văzut fugind mai mulți oameni, iar unii dintre ei le-au spus polițiștilor cum arăta și încotro a luat-o. Cu toate acestea, oamenii însărcinați cu prinderea lui au pornit-o pe urme false. După cum se va vedea mai tîrziu, versații agenți ai F.B.I. au căzut drept în cursa pregătită de asasini, ceea ce a zdruncinat afirmația ministrului Clark, după care n-ar fi fost vorba de un complot pregătit. Polițiștii abia porniseră pe urmele răufăcătorului, cînd un radioamator începu să emită în eter mesajul că a receptionat întîmplător semnalul șoferului unui Plymouth

albastru, care urmărea un Ford Mustang alb ce se deplasa cu viteză în direcţia nord.

Mesajul radioamatorului a fost recepţionat de şoferul maşinii de pază cu numărul 160, acesta l-a transmis centralei F.B.I., care i-a alertat pe poliţiştii din echipa de urmărire a atentatorului. Numai că asasinul o luase exact în direcţia opusă, iar mesajul fals avea menirea de a-l ajuta să dispară pentru a se pune în siguranţă. Poliţia a pierdut astfel prima repriză. Mai tîrziu s-a dovedit că mesajul referitor la urmărirea Ford Mustang-ului alb a fost emis de la o staţie stabilă şi nicidecum de un emiţător aflat la bordul unei maşini.

În anul 1968 Ford Mustang-ul fusese cea mai uşor vandabilă maşină americană, numai la Memphis circulau vreo patru sute de exemplare albe, aşa că nu era deloc uşor s-o găseşti pe cea în cauză. Poliţia a făcut, desigur, tot ce i-a stat în putinţă, dar pe urmele atentatorului a ajuns abia după o săptămînă. În oraşul Atlanta, aflat la şapte sute de kilometri de Memphis, o patrulă a dat peste un Ford Mustang alb abandonat, pe care l-a parcat, la aproximativ douăsprezece ore după atentat, un bărbat tînăr, bine îmbrăcat, după cum au declarat martori oculari. Biroul de înregistrare auto a comunicat că Ford Mustang-ul alb, cu numărul de înmatriculare Alabama 1-38993, îi aparţinea lui Eric Starvo Galt, un marinar fără ocupaţie din Birmingham (Alabama).

Cîţiva poliţişti s-au deplasat la Birmingham şi au aflat că un oarecare Galt se mutase la 28 august 1967 la căminul pentru burlaci *Economy Grill and Rooms* din Highland Avenue 2068. Marinarul acesta cu nume exotic, fără ocupaţie (mai tîrziu a recunoscut că-şi confecţionase identitatea din numele a doi cunoscuţi eroi din romanele poliţiste) nu ducea lipsă de fonduri. Patru zile mai tîrziu, el şi-a făcut apariţia în magazinul de maşini al lui William D. Paisley unde şi-a ales un Mustang din producţia 1966, puţin uzat, s-a urcat la volan, s-a învîrtit puţin în jurul blocului, a spus O.K., a băgat mîna în buzunar şi a pus pe masă aproape două mii de dolari bani gheaţă.

Poliţia l-a interogat pe Peter Cherpes, în vîrstă de şaptezeci şi doi de ani, proprietarul motelului unde închiriase Galt camera, şi a aflat că el se îngrijise de toate cele necesare chiriaşului. Marinarul şomer se scălda în

bani. L-a trimis pe Cherpes după permisul de conducere pe teritoriul statului Alabama, declarînd cu acest prilej că permisul pentru Louisiana îl obținuse deja. La biroul circulației s-au și găsit pentru prima oară datele celui căutat : Eric Starvo Galt, născut la 21 iulie 1931, înălțimea 1,80 m., ochi albaștri, greutatea 80 kg. Acestea puteau fi tot atît de bine și niște date false. F.B.I. se asigură că în cartotecile sale nu se găsea nici un om cu acest nume, și nici în statul Louisiana nu a fost emis vreun permis de conducere pe acest nume.

La 7 septembrie 1967 bărbatul care se numea sau se dădea drept Eric Starvo Galt, și care era proprietarul Mustang-ului alb, a părăsit căminul pentru burlaci din Birmingham, spunînd că se duce în portul Mobile pentru a căuta de lucru pe un vapor, dar, în loc s-o ia spre port, a pornit spre California. Cercetările F.B.I. arată că Galt frecventa cursurile școlii de dans *National Dance Studios*, pentru care plătise suma de 450 de dolari. La puțin timp după aceasta, și-a permis încă o investiție pentru propria-i educație. Și-a făcut apariția la Los Angeles, unde a început să urmeze școala pentru barmani *International School of Bartending*, plătind suma de 225 de dolari.

Galt, marinarul fără ocupație, avea nu numai o purtare suspectă, dar într-un fel și lipsită de logică. A făcut un drum prin Mexic cu Mustang-ul lui alb, apoi, brusc, a apărut în New Orleans. De ce ? Mai tîrziu, poate și sub influența celor descoperite în culisele atentatului împotriva președintelui Kennedy, s-a născut ideea că la New Orleans s-ar fi găsit statul-major al complotiștilor și că aici rasiștii i-ar fi plătit asasinului închiriat un avans de cinci mii de dolari. Această ipoteză n-a putut fi însă dovedită.

Galt n-a rămas mult timp la New Orleans. La 17 martie 1968 s-a întors la Birmingham, a intrat în magazinul de arme al lui Harwey Lowmmyer de unde și-a cumpărat o pușcă Remington cu repetiție. Poliția a comparat arma crimei, adică cea pe care o abandonase John Willard în timpul fugii, cu pușca pe care o cumpărase Galt și a ajuns la concluzia că este vorba de aceeași armă.

Agenții F.B.I. au reușit să facă rost de o fotografie a pretinsului barman Galt și au lansat un mandat de arestare împotriva lui. La scurt timp după aceea, au început să

apară unele contradicții. Se părea că Eric Starvo Galt nu era una și aceeași persoană cu atentatorul. În timp ce un Galt fusese reținut în California, unde, în ziua de 2 martie 1968, frecventa cursul pentru barmani, cu o zi mai înainte apăruse un alt Galt la inspectoratul circulației din Alabama și solicitase un duplicat după permisul de conducere. A rugat să-i fie trimis prin poștă la vechea adresă, Highland Avenue 2068, unde nu mai locuia însă din luna octombrie a anului trecut. În timp ce poliția încerca să clarifice lucrurile, proprietarul Cherpes a declarat că poșta venită este pusă în holul de la intrare, de unde fiecare își ia ceea ce-i este adresat lui. Dacă vine cineva informat din afară poate proceda la fel. Să-și fi complicat viitorul asasin într-atîta viața și să fi riscat să devină suspect numai pentru a indica o adresă falsă ? Sau poliția nu a reușit să afle totul ? Sau pur și simplu exista un al doilea Galt ? Destinatarul a primit documentul și a plătit prin mandat poștal douăzeci și cinci de cenți pentru emiterea duplicatului.

Pentru substituirea de persoană pledează și declarația lui Cherpes. Cînd i s-a arătat fotografia barmanului Galt, a dat din cap : Nu, pe omul acesta nu l-am văzut niciodată ! Nici Charles Stephens, unul dintre martorii oculari ai fugii atentatorului din pensiunea „Rebel" din Memphis, nu l-a recunoscut pe cel din fotografie ca fiind una și aceeași persoană cu fugarul. Și atunci ni se impune întrebarea : să fi mers cumva poliția tot timpul pe pista falsă pe care a fost împinsă de complotiști îndată după comiterea crimei prin mesajul acela radio ?

Asasinul își lăsase la locul crimei amprentele digitale și ale întregii mîini. După cum se știe, F.B.I. are în moderna sa clădire din Washington o întreagă arhivă de amprente, dotată cu calculatoare cu memorie, care pot căuta fișa celui suspectat numai în cîteva minute. În cazul crimei împotriva lui King cercetarea tuturor celor care aveau imprimate amprentele a durat paisprezece zile ! Chiar dacă, într-o declarație făcută presei, Biroul federal a invocat ca o scuză faptul că a fost nevoie de compararea a 53 000 de amprente, nici un om care se pricepe cît de cît la munca cu benzi perforate nu se poate declara mulțumit cu explicația dată. Mai mult, s-a dovedit că drumul ales, acela de a-l urmări pe barmanul Galt, era greșit.

Bărbatul în vîrstă de patruzeci de ani căruia îi aparţineau amprentele se numea James Earl Ray, ucigaş de profesie, ultima dată fiind condamnat la zece ani de temniţă. În timpul cînd acesta îşi ispăşea pedeapsa, Eric Starvo Galt se ducea pentru prima oară la cursul de dans, în decembrie 1964 şi în ianuarie 1965. Cînd li se prezentă colegilor de celulă ai lui Ray fotografia lui Galt se dovedi că acesta nu este Ray.

James Earl Ray ar fi trebuit să se afle în închisoare, dar era demult în libertate. La 23 aprilie 1967 reuşise să fugă din închisoarea din Jefferson City, statul Missouri, în căruţa unui brutar. Poate părea o născocire romantică afirmaţia că în secolul instalaţiilor electronice de alarmă şi al camerelor de televiziune camuflate un criminal a reuşit să fugă din închisoare în căruţa unui brutar ! Fapt este că Ray a reuşit să evadeze în felul acesta. Dar, desigur, nu se poate spune că ar fi ieşit din închisoare fără vreun ajutor, dimpotrivă, trebuie să-l fi ajutat o organizaţie oarecare şi nu încape îndoială că aceasta n-a făcut-o din dragoste faţă de aproape. Fie că Ray a plătit foarte bine, ceea ce este greu de presupus, fiind vorba despre un gangster mai puţin decît mediocru şi, după cum vom vedea, un cîrpaci în meserie, fie că l-a eliberat din închisoare pentru că voia ceva de la el. Nu era dator să se revanşeze în vreun fel pentru eliberarea sa ?

Neîndemînaticul gangster a ajuns după gratii pentru un furt făcut anapoda. Fugind de la locul acţiunii împreună cu un alt hoţ, a uitat să închidă uşa maşinii. La o curbă a căzut într-un şanţ, de unde l-a ridicat poliţia. A fost condamnat la douăzeci de ani de temniţă. În momentul cînd a reuşit să fugă din închisoare, nu avea asupra lui nici un dolar. Cine l-a întreţinut ? De unde a avut mai tîrziu bani ?

Poliţia a reconstituit drumul lui Ray din momentul evadării din închisoare. Mai întîi a plecat cu autostopul pînă la Chicago, unde s-a angajat ca ajutor de chelner. Sub un nume străin, dar în nici un caz cel de Eric Starvo Galt, a ajuns în Canada, la Toronto, unde a început să facă pregătiri pentru a pleca în America Latină. S-a mutat la Montreal şi aici a căutat un loc pe un vapor care pleca spre un port îndepărtat. Dar n-a avut noroc. Curînd după

aceea îl găsim lucrînd ca chelner la un hotel pe malul lacului Quimet. După aceea urmele lui dispar pentru un timp. Mai tîrziu a recunoscut că s-a întreținut din contrabandă și că a cîștigat o grămadă de bani. La Chicago, a trăit pe picior mare. Și-a cumpărat și un Mustang alb, iar la Birmingham și-a procurat o pușcă, apoi a plecat la Memphis pentru a-l ucide pe King. Pentru care motiv ? Era Ray un idealist sau un rasist fanatic care, după evadarea reușită din închisoare, cu buzunarele doldora de bani proveniți din contrabanda cu marijuana, a riscat să fie descoperit săvîrșind crima politică de a-l asasina pe fruntașul de culoare ?

După comiterea atentatului s-a suit în mașina dinainte pregătită, a ajuns la Atlanta, unde a lăsat mașina în stradă, iar la 8 aprilie 1968 a apărut în Canada, la Toronto. Ceea ce înseamnă că a urmat un drum dinainte pregătit. Și, în plus, avea probabil și bani deajuns. Paul Bridgman, căci așa se numea atunci și, se-nțelege, avea și acte false pe acest nume, apărea peste tot în postura unui gentleman care nu ține socoteala cît cheltuiește. În sfîrșit, la începutul lunii mai, la Toronto fiind, s-a dus la o agenție de turism unde a achitat costul unui voiaj în Europa.

La 6 mai se afla la Londra, la 8 mai la Lisabona, unde a rămas zece zile în chip de american bogat. La 17 mai s-a întors din nou la Londra. La 8 iunie, deci la o lună după venirea lui în Europa, poliția britanică l-a arestat pe aeroportul din capitala Angliei în momentul cînd se pregătea să plece spre Bruxelles. Detectivii Scotland Yardului l-au arestat întrucît călătorea cu un pașaport fals pe numele Ramon George Sneyd.

După estimările făcute de „New York Times", pentru această perioadă relativ scurtă i-au fost necesari cel puțin zece mii de dolari. De unde i-a luat ? Cine s-a îngrijit de procurarea celor cîtorva rînduri de acte false ? Cu ce le-a plătit ? Nu cumva trăia din onorariul primit pentru asasinarea lui Martin Luther King ?

Mai tîrziu, lucrurile aveau să se lămurească parțial. În timp ce Ray era închis la un etaj superior, bine păzit, al închisorii Wandsworth din sudul Londrei și juriștii se întrebau dacă e cazul sau nu să-l predea Statelor Unite, Scotland Yardul a descoperit, după amprentele digitale, că la 4 iunie turistul Ray săvîrșise un furt la o bancă londoneză de unde furase o sută de lire sterline.

Conform acordului din anul 1931 cu privire la extrădare, Anglia nu era obligată să predea Statelor Unite pe autorii unor crime politice. Atentatul împotriva pastorului King reprezenta o crimă politică, cel puțin prin rezultatele lui. Cazul era însă cu totul excepțional, întrucît nu exista dovada unui complot. Ray nu făcea parte nici din vreo grupare rasistă, nici din vreo sectă religioasă opusă lui King și, cu toate acestea, iată-l ajuns într-o închisoare americană, în fața unui juriu american din Memphis (Tennessee). Opinia publică mondială spera că din desfășurarea procesului va afla din ordinul cui a ucis.

Decepție însă, justiția americană avea mîinile legate. Tribunalul a pronunțat o sentință pripită. A treia zi după începerea procesului, la 10 martie 1969, asasinul lui King a fost condamnat la 99 de ani închisoare, întrucît James Earl Ray, alias Eric Starvo Galt, alias Paul Bridgman, alias Ramon George Sneyd, recunoscînd că l-a ucis pe pastorul King, a scutit tribunalul de o muncă istovitoare de investigație și și-a salvat viața. Din cauza aceasta nici dedesubturile n-au ieșit la lumină. Acuzatorul public Cannale, impresionat, desigur, de sinceritatea asasinului, a apreciat faptul că acesta și-a mărturisit vina și n-a cerut juriului condamnarea la moarte. Apărătorul Percy Foreman, cel care îl apărase și pe Jack Ruby, asasinul lui Oswald, se putea declara mulțumit de acest final.

Condamnatul însă a rămas surprins. A doua zi după pronunțarea sentinței a cerut paznicului celulei numărul 4 al închisorii din Nashville să-i aranjeze o întrevedere cu șeful lui și a declarat, față de martori, că-și revocă mărturisirea, întrucît fusese constrîns s-o facă. A cerut un nou avocat și a rugat să se organizeze un nou proces.

In afară de unele întrebări rămase fără răspuns privind motivul crimei și proveniența celor zece mii sau poate paisprezece mii de dolari, pe care Ray i-a avut la dispoziție din momentul evadării din închisoare pînă la arestarea lui pe aeroportul din Londra, au ieșit la iveală unele elemente demne de atenție, din care a rezultat că Ray nu a acționat din proprie inițiativă. Scriitorul american William Bradfort Huie se alătură condamnatului (se spune că Ray i-ar fi oferit planul memoriilor sale scrise în închisoare) și, pe baza informațiilor primite de la acesta, își expuse părerea că asasinul a fost în legătură cu persoane deocam-

dată necunoscute, care stau în umbră. Unul dintre aceştia ar fi, se spune, Raul din New Orleans, un latino-american blond, care s-ar fi întîlnit cu Ray la Montreal, după ce acesta fugise din închisoare. S-au înţeles să colaboreze, Ray primind de la Raul mai întîi sarcina de a trece peste graniţă produse de contrabandă. La 25 august 1967 Raul i-a oferit două mii de dolari şi l-a trimis la Birmingham să-şi cumpere o maşină. Pentru Mustang-ul alb pe care l-a cumpărat, Ray a plătit 1995 dolari, apoi a plecat prin Statele Unite şi Mexic dirijat, desigur, de la distanţă şi finanţat de Raul.

Poliţia a continuat să verifice şi a aflat că el a fost la Nuevo Laredu (Texas), la Puerto Vallarty, la Acapulco (Mexic) şi la New Orleans. În acelaşi timp, agenţii F.B.I. au aflat că de la 15 martie Ray locuise la Los Angeles. Acolo i-a sosit o scrisoare expediată de Raul cu indicaţia că la 22 martie trebuie să plece la Selma, în Alabama, şi de acolo la Birmingham. O zi mai tîrziu urma să aibă loc la Camden o mare manifestaţie a negrilor, la care avea să ia cuvîntul pastorul King. Organizatorii au contramandat-o, iar Ray a plecat la Memphis, unde, o zi mai tîrziu, avea să-l împuşte pe pastorul King. Avocatul lui Ray a declarat că „misteriosul Raul nu are nimic comun cu asasinarea pastorului King". Blondul latino-american nu a fost însă găsit, mai bine zis opinia publică nu a aflat nimic despre el.

După condamnarea lui Ray, în presă a apărut o ştire demnă de atenţie. F.B.I. a pornit cercetări discrete în legătură cu împrejurările, pînă atunci neelucidate, ale asasinării lui Martin Luther King. Mobilul acestor cercetări îl constituia o scrisoare a condamnatului adresată senatorului Eastland. Ray i-ar fi scris acestuia că asasinarea pastorului King a fost pregătită de mai multe persoane, una dintre acestea fiind un angajat al motelului „Lorraine" care i-a dat informaţiile necesare.

Primul apărător al lui Ray a fost doctorul Arthur Hanes, fost primar al oraşului Birmingham (Alabama). Cu cîteva zile înainte de deschiderea procesului, între ei a izbucnit o neînţelegere şi Ray l-a ales pe texanul Percy Foreman, care, conform propriilor lui declaraţii, a apărat cam o mie de persoane suspectate de crimă şi numai unul

dintre clienţii lui ar fi sfîrşit pe scaunul electric. Foreman ţinea, desigur, să-şi păstreze reputaţia, iar doctorului Hanes i-a declarat că „atentatul a putut fi pus la cale numai de o organizaţie aflată sub protecţia organelor de stat".

Cîteva date aflate ulterior vor confirma această afirmaţie. Nu este posibil ca atentatul să fi fost acţiunea unui singur individ, aşa cum a afirmat tribunalul, întrucît de cîteva ori asasinul a apărut în acelaşi timp şi cu acelaşi nume în două locuri diferite. Este vorba, desigur, de o înscenare cu o dublură, care trebuia „să şteargă urmele".

Dealtfel şi la aeroportul londonez Heathrow poliţia a arestat la 8 iunie 1968 doi bărbaţi : unul la ora 6,15, după cum a comunicat Scotland Yard, celălalt la orele 11,15, cum avea să sune mai tîrziu versiunea oficială. Ambii suspecţi au fost arestaţi sub numele de împrumut Ramon George Sneyd.

Kathreen Westwoodow, proprietara pensiunii „Hitfield House", a afirmat că în pensiunea ei a locuit între 16 şi 20 mai un chiriaş liniştit şi paşnic pe nume Sneyd, care pleca înainte de prînz şi se întorcea pe la miezul nopţii. Dar cînd poliţia i-a arătat fotografia lui Ray, ea nu a fost tocmai sigură că Ray ar fi Sneyd „al ei".

Ann Thomas, proprietara pensiunii „Pax" de pe Warwick Street 126, cunoştea un cu totul alt Sneyd. Acesta era un tip agitat, nesigur pe el, distrat, care parcă ar fi ascuns tot timpul ceva. La 5 mai, cînd s-a mutat, a fost condus de un blond înalt, care ducea sub braţ un pachet învelit în ziar. Doamna Thomas nu l-a văzut niciodată fără ochelari de soare. După plecarea acestuia a găsit în camera lui o seringă, fapt care dovedeşte că chiriaşul ei era morfinoman, or, lucru dovedit, Ray nu era. Interesant este faptul că nici Scotland Yardul, nici F.B.I. nu s-au interesat de camera în care locuise presupusul asasin al lui King, n-au percheziţionat-o, n-au cercetat nici amprentele digitale, nici n-au manifestat vreun interes pentru seringă.

Din toate acestea, dar şi din alte cîteva amănunte, se poate trage pe drept cuvînt concluzia că cel puţin unul dintre cei doi Sneyd nu a fost Sneyd-Ray. Este vorba deci de o dublură aruncată în arenă pentru a-l camufla pe ade-

vărătul asasin. Această constatare ne determină că credem că avem de-a face cu un complot pregătit minuțios și nu cu acțiunea unui individ nesăbuit, așa cum se străduia să convingă opinia publică Ramsey Clark. ministrul de justiție al S.U.A., și Hoover, directorul F.B.I. Și astfel, și în spatele acestei crime politice, F.B.I., organizație menită să stîrpească crimele. și centrala de spionaj C.I.A. apar în adevărata lor lumină.

TABEL CRONOLOGIC
al unor atentate mai importante săvîrşite de-a lungul istoriei

Înaintea erei noastre

514 — *Hiparh*, tiran al Atenei. A fost asasinat de Harmodios şi Aristogeiton, se pare din motive personale; totuşi au intrat în istorie ca primii mucenici pe altarul republicii.

370 — *Iason*, tiran fenician, fondatorul statului tesalic, a fost asasinat de doi tineri în timpul unei parade militare, organizată înainte de a pleca într-o campanie militară împotriva perşilor.

Dion, tiranul Siracuzei. A fost obligat să părăsească Sicilia, dar în anul 357 a fost rechemat în insulă. Încercările lui de a crea o republică într-o ţară aristocratică au întîmpinat o puternică rezistenţă, care i-a fost fatală.

337 — *Artaxerxe al III-lea*, rege al Persi i, suveran lipsit de scrupule, urît mai ales de satrapii din Asia Mică. În anul 344 î.e.n. a cucerit Egiptul. În ultimii ani ai domniei sale a început să dea înapoi în faţa puterii crescînde a Macedoniei. A fost asasinat de eunucul Bagoas, care spera că va dobîndi o mai mare putere, atrăgîndu-şi favorurile moştenitorului.

336 — *Filip al II-lea*, întemeietorul vestitului imperiu macedonean, a fost asasinat de una din căpeteniile sale militare, la îndemnul Olimpiei, propria lui soţie.

336 — *Arses*, cel mai tînăr fiu al lui Artaxerxe, a fost omorît de eunucul Bagoas, în momentul cînd acesta şi-a dat seama că regele nu vrea să conducă ţara după sfaturile lui.

330 — *Darius al III-lea Codomannos*, ultimul rege antic persan, care a fost învins în trei lupte hotărîtoare purtate cu Alexandru cel Mare, a fost asasinat din ordinul satrapîlor săi. Alexandru cel Mare a poruncit să fie înmormîntat cu onoruri regale.

12. — *Scipio Africanus minor*, om politic erudit, unul dintre cei mai buni oratori ai timpului său, consul

roman, învingător al Cartaginei, a fost asasinat de fruntaşi de seamă ai democraţilor.

125 *Tiberius Sempronius Gracchus*, tribun roman, participant la cel de-al treilea război punic. A elaborat o reformă agrară urmărind să micşoreze prăpastia dintre bogaţi şi săraci. În momentul cînd urma să fie reales tribun, s-au produs conflicte între susţinătorii şi adversarii lui. A fost ucis de senatori, iar ajutoare ale acestora i-au aruncat cadavrul în Tibru.

72 *Quintus Sertorius*, om de stat democrat roman. Împărţea cu chibzuinţă funcţiile şi demnităţile, din care cauză a căzut în dizgraţie. A fost ucis de un ofiţer în timpul unei festivităţi.

48 *Pompei*, căpetenie şi om politic roman, unul dintre triumviri. În urma neînţelegerii cu Cezar, a fost învins de acesta. A fugit în Egipt, unde a fost ucis mişeleşte din ordinul regelui Ptolemeu al XIII-lea.

43 *Marcus Tullius Cicero*, om politic roman, orator renumit şi scriitor fecund. A fost ucis din ordinul lui Marc Antoniu.

În era noastră

37 *Tiberiu*, împărat roman. După cum se spune, comandantul pazei sale personale l-ar fi înăbuşit cu o cuvertură.

41 *Caligula*, împărat roman. Suferea de epilepsie congenitală. Lipsit de scrupule, aprig din fire, s-a dedat la tot felul de samavolnii şi a irosit întreaga vistierie a ţării. A fost ucis în palatul său de un pretorian.

54 *Claudiu I Tiberiu*, împărat roman, a fost asasinat de Agripina, cea de-a treia soţie a sa, mama lui Nero, viitorul împărat. Aceasta i-a pus în mîncare ciuperci otrăvite.

59 *Agripina*, împărătească romană, mama împăratului Nero. A devenit soţia lui Claudiu Tiberiu pe care îl domina complet. În primii ani ai domniei lui Nero, ea a fost cea care conducea. A fost asasinată din ordinul propriului ei fiu.

69 *Galba*, împărat roman, urmaşul lui Nero, a fost asasinat din ordinul lui Othon, c re i-a urmat la tron.

96 *Domiţian*, împărat roman, fiul lui Vespasian, frate şi urmaş al lui Titus. A fost un om crud. Asasinarea a fost pusă la cale de o conjuraţie de palat.

222 *Elagabal*, împărat roman, vestit pentru imoralitatea lui, a făcut să scadă autoritatea senatului. Încercînd să-l asasineze pe Alexandru Sever și-a atras ura pretorienilor, care l-au ucis, ca și pe mama lui, și le-au aruncat cadavrele în Tibru.

235 *Alexandru Sever* a devenit împărat roman după asasinarea lui Elagabal. Era un om instruit, nobil, dar n-a fost un bun domnitor. A fost asasinat de un grup de soldați.

882 *Ioan al VIII-lea*, papă. A reprimat cu cruzime puterea nobilimii romane, fapt pentru care a fost ucis.

929 *Leon al VI-lea*, papă. N-a domnit decît o jumătate de an, căzînd victimă unor asasini plătiți de adversarii săi politici.

929 *Ioan al X-lea*, papă, a fost asasinat în închisoare din ordinul puternicei și periculoasei curtezane Marozia, eminența cenușie a politicii romane din acea vreme, fiică a iubitei lui, Theodora.

964 *Ioan al XII-lea*, papă, cunoscut pentru viața desfrînată, a fost asasinat de adversari.

974 *Benedict al VI-lea*, papă, a fost sugrumat din ordinul consulului roman Cencia Crescensia.

982 *Otto al II-lea*, rege german, fiul lui Otto I cel Mare. Întreaga sa politică a fost influențată de mama sa. A înăbușit multe răscoale în Germania, a luptat împotriva arabilor și grecilor, dar a fost asasinat la Roma într-un mod original : i s-a îmbibat mănușa cu o otravă puternică și a murit la scurt timp după ce și-a tras-o pe mînă.

998 *Ioan al XVI-lea*, papă, oponentul papei Grigo al V-lea. În luptele pentru putere a fost luat prizonier, schingiuit și asasinat.

1170 *Thomas Becket*, arhiepiscop de Canterbury, sprijinitor al puterii catolice în Anglia. Henric al II-lea Plantagenetul l-a numit arhiepiscop, sperînd că îi va sprijini interesele. Întrucît Becket n-a vrut s-o facă, a fost asasinat din ordinul regelui de patru cavaleri, în fața altarului catedralei din Canterbury. Doi ani mai tîrziu biserica catolică l-a sanctificat.

1208, 21.VI *Filip*, rege german. A avut un adversar periculos în persoana lui Otto Brunswick și a papei Inocențiu al III-lea. În certurile lor a intervenit și regele ceh Otokar I Přemysl. Din ordinul regelui Otto al IV-lea, Filip a fost asasinat de Otto von Wittelsbach.

1306, 4. VIII *Václav al III-lea*, rege ceh, ultimul din dinastia Přemysl, a fost asasinat la Olomouc, unde se afla

la odihnă, de mercenarul german Konrad din Bontenstein, pe cînd se pregătea să participe la o campanie militară. Străjile l-au ucis pe mercenarul german.

1308, 1.V *Albrecht I de Austria,* duce de Austria și Stiria, dușman al lui Václav al II-lea, a cărui putere era în ascensiune. În 1304 a intrat în Cehia, dar a fost obligat să se retragă. A fost asasinat, se pare din pricina unor neînțelegeri în legătură cu moștenirea.

1400, 14.II *Richard al II-lea,* rege al Angliei, a făgăduit poporului multe avantaje pe care nu le-a putut impune parlamentului. Simpatiza cu curtea Franței, din care cauză a întîmpinat o puternică rezistență la el în țară. În 1399 a fost făcut prizonier de vărul său, Henric, care l-a detronat și l-a închis. Din ordinul acestuia, Richard a fost asasinat, iar Henric s-a urcat pe tronul Angliei sub numele de Henric al IV-lea.

1422, 9.III *Jan Želivský,* predicator radical husit din Praga, om politic care a sprijinit sărăcimea pragheză. A fost un organizator capabil, a condus masele sărace și mijlocii împotriva orășenilor reacționari. La 9 martie consilierii municipali l-au ademenit în piața Orașului Vechi din Praga, unde l-au ucis împreună cu alți nouă adepți ai lui.

1478, 20.IV *Giuliano de Medici,* suveran, a domnit împreună cu fratele său Lorenzo de Medici. Amîndoi erau stăpînii Florenței și ai Toscanei, dar familiile de frunte din Florența au pregătit, cu sprijinul papei Sixtus al IV-lea, un complot în care urmau să fie uciși amîndoi frații. N-a murit decît Giuliano.

1562, 18.II *François de Guise,* conducătorul taberei catolicilor francezi, adversar al hughenoților, cu care s-a ciocnit în repetate rînduri. În timp ce se îndrepta spre Orléans a fost atacat de un hughenot fanatic, Poltrot de Méré.

1572, 24.VIII *Gaspard de Coligny,* amiral, conducător al hughenoților francezi. A fost asasinat de membri ai Ligii catolice, la ordinul lui Henric de Guise. După ce l-a ucis, Besme Dianovitz l-a aruncat pe fereastră. Acesta a fost începutul masacrului intrat în istorie sub numele de „Noaptea sfîntului Bartolomeu".

1584, 10.VII *Wilhelm de Orania,* guvernator al Țărilor de Jos, a fost asasinat la Delft de Balthazar Gérard, ucigaș plătit, se pare, de Filip al II-lea.

1588, 23. XII *Henric de Guise,* conducător al Ligii catolice, dușman de moarte al hughenoților. Regele Henric al III-lea, care se temea de puterea lui în ascensiune, l-a in-

vitat la o adunare a stărilor generale. În anticamera cabinetului de lucru al reginei îl așteptau patruzeci și cinci de bărbați din corpul de pază al reginei, care l-au înjunghiat cu pumnalele. Se spune că regele Henric, venit să privească, ar fi lovit cu piciorul cadavrul inofensiv al adversarului său.

1589, 2.VIII *Henric al III-lea*, rege al Franței, adversarul huguenoților, unul dintre inițiatorii celebrei „Nopți a sfîntului Bartolomeu". Nu a condus niciodată guvernul cu o mînă fermă. Papa Sixtus al V-lea l-a excomunicat. Din ordinul familiei de Guise a fost asasinat, în Parisul asediat, de Jacques Clément, un dominican fanatic.

1610, 14.V *Henric al IV-lea*, regele Franței ; conducătorul huguenoților. Pentru a-i cîștiga de partea sa pe parizieni a trecut la catolicism. După mai multe atentate eșuate, a fost asasinat de François Ravaillac.

1672, 20.VIII *Jan și Cornelius de Witt*, oameni de stat olandezi, asasinați la Haga de o mulțime fanatică, pentru o pretinsă trădare de țară.

1757, 15.I *Ludovic al XV-lea*, rege al Franței, un rege slab, influențat de cei din jur, a fost atacat cu un pumnal de R. F. Damiens din motive rămase necunoscute. A supraviețuit atentatului.

1762, 17.VII *Petru al III-lea*, țar al Rusiei, asasinat de un grup de complotiști conduși de Alexei Orlov, în așa-numita „revoluție a doamnelor", în urma căreia s-a urcat pe tron Ecaterina cea Mare.

1792, 17.III *Gustav al III-lea*, rege al Suediei, cel care a pornit războiul lipsit de orice rațiune și dinainte pierdut împotriva Rusiei. A avut o poziție negativă față de rezultatele revoluției franceze. A fost împușcat de căpitanul Anckarstrom la un bal mascat.

1800, 24.XII *Napoleon Bonaparte* a fost ținta unui atentat nereușit în timp ce se îndrepta, într-o caleașcă, spre Operă. Acesta avea să constituie motivul înăspririi represaliilor lui Napoleon împotriva iacobinilor.

1801, 23.III *Pavel I*, țar al Rusiei, debil mintal, a fost ucis de un grup de complotiști conduși de contele Pahlen, după ce a refuzat să renunțe de bunăvoie la tron.

1808, 28.VII *Selim al III-lea*, sultan turc, reformator progresist. Eforturile lui de a forma o armată după modelul vest-european i-au fost fatale : i-a întărîtat pe ieniceri, care l-au ucis din ordinul nepotului său. Acesta s-a urcat apoi pe tronul rămas vacant sub numele de Mustafa al IV-lea.

1809, 12.X — Pe *Napoleon I*, în timp ce se afla la castelul Schönbrunn, a încercat să-l asasineze germanul Stapsz.

1810 — *Hans Axel Fersen*, mareşal suedez, participant la războiul pentru independenţă a S.U.A. Travestit în vizitiu, a ajutat la fuga familiei regale franceze din anul 1791. Întrucît s-a răspîndit zvonul că s-ar fi făcut vinovat de moartea prinţului Christian-August, a fost linşat de mulţimea răsculată.

1814 — *Fulgencio Yedros*, fondatorul Republicii Paraguay, a fost împuşcat din ordinul locţiitorului său, Gaspar de Francia. După moartea acestuia, mulţimea răsculată i-a scos rămăşiţele pămînteşti din altarul principal al biseri " „Întruparea" şi le-a aruncat într-un rîu.

1820, 13.II — *Charles-Ferdinand*, duce de Berry, nepotul regelui francez Ludovic al XVIII-lea, a fost asasinat la Veneţia de atentatorul Louvel.

1824, 19.VII — *Augustin de Itúrbide*, împărat mexican şi iniţiator al revoluţiei sub numele de Augustin I. Opoziţia s-a răsculat împotriva lui, Congresul l-a declarat proscris şi a ordonat împuşcarea lui.

1829, 1.I — *Blanco*, general, preşedinte al Republicii Bolivia î locul lui Velasco, destituit de Congres, a fost as sinat de membri ai opoziţi i.

1830 — *Antonio José de Sucre*, preşedinte al Boliviei, prieten al legendarului eliberator Simon Bolivar, a fost asasinat lîngă Cartagina, unde fusese deportat.

1835, 30.I — *Andrew Jackson*, cel de-al şaptelea preşedinte al S.U.A., a fost atacat pe scările Capitoliului de către Richard Lawrence, care se credea a fi regele Richard a III-lea, şi avea pretenţii la tronul... american.

1835, 28.VII — *Ludovic Filip*, rege al Franţei, a fost ţinta unui atentat pus la cale, la Paris, de aventurierul italian Pieschi. Atentatorul a folosit o maşină infernală care l-a ucis pe mareşalul Mortier şi încă unsprezece persoane.

1836, 25.VI — *Ludovic Filip* a scăpat nevătămat dintr-un atentat nereuşit.

1840, 10.VI — Pe *Victoria*, regina Angliei, a încercat s-o ucidă, dar fără rezultat, chelnerul Oxford.

1842, 30.V — Un alt atentat, pus la cale de cameristul Francis împotriva reginei *Victoria* a Angliei.

1849, 12.VII — Un grup de adversari neidentificaţi au încercat să-l asasineze pe *Wilhelm*, prinţ, mai tîrziu rege al Prusiei şi împărat al Germaniei.

1850, 22.V Asupra lui *Friedrich Wilhelm al IV-lea* a tras cu pistolul pompierul Sefeloge, un alienat îmbrăcat într-o uniformă de paradă, pe care şi-o confecţionase singur. Acesta a sfîrşit într-un ospiciu.

1855, 28.IV Atentat eşuat al italianului Pianori împotriva lui *Napoleon al III-lea.*

1835, 8.IX Un nou atentat nereuşit, al italianului Bellamar, împotriva lui *Napoleon al III-lea.*

1856, 8.XII *Ferdinand al II-lea,* regele Neapolului, cunoscut şi ca „regele cel mai puţin cucerni ", susţinător al radicalilor. S-a purtat necruţător cu răsculaţii şi cu opoziţia ; închisorile şi temniţele erau pline. Acestea au fost motivele care l-au determinat pe Agesilao Villano să-l asasineze.

1860, 12.VIII *Danilo I,* domnitor muntenegrean. În timpul domniei sale s-a ajuns la conflicte şi ciocniri deschise cu turcii, care aveau să se încheie în favoarea lui Danilo. Eforturile lui de a impune reforme i-au creat mulţi duşmani în rîndul emigraţiei. A fost asasinat de fugarul muntenegrean Teodor Kadič.

1861, 14.VII Naţionalistul Oskar Becker a încercat să-l asasineze pe *Wilhelm I,* rege al Prusiei, la băile Baden-Baden, dar regele a scăpat doar cu o rană uşoară.

1863, 24.XII Altă încercare de atentat eşuată împotriva lui *Napoleon al III-lea.*

1866, 18.IV Atentatul lui Karakozov în parcul de vară din Petersburg, împotriva lui *Alexandru al II-lea.*

1866, 7.V *Otto von Bismarck,* om de stat german, adeptul unirii Germani i sub conducerea Prusiei, fie şi pe calea războiului. A impus măsuri drastice împotriva mişcării democratice, devenind nepopular. Studentul Gohen-Blind a încercat să-l asasineze.

1867, 6.VI Atentat al polonezului Berezowski împotriva lui *Alexandru al II-lea,* ţarul Rusi i, în timpul vizitei acestuia la Expoziţia mondială de la Paris. Alexandru a scăpat fără a fi măcar rănit.

1868, 29.VI *Mihail Obrenovič,* domnitor sîrb, asasinat în parcul Topčider din Belgrad de simpatizanţi ai lui Alexandru Karagheorghevič, în fruntea cărora se găsea avocatul Radovanovič.

1871, 12.XII *Cirilo Antonio Rivarola,* preşedintele Republi Paraguay, a fost ucis pe străzile capitalei.

1872, 19.I *Amadeus I de Austa*, fiul regelui italian Victor Emanuel al II-lea, s-a urcat pe tronul Spaniei şi adepţii Bourbonilor spanioli au încercat să-l ucidă. Atentatul n-a reuşit, dar, speriat, Amadeus a abdicat.

1872, 6.II *Richard Southwell Burke*, viceregе englez în India, a fost asasinat de un deţinut musulman în timpul unei inspecţii la închisoare.

1874, 13.VII *Otto von Bismarck*, cancelar german, a fost ţinta unui atentat pus la cale de Eduard Kullmann, ajutor de dogar.

1875, 6.VIII *Gabriel Garcia Moreno*, preşedintele Ecuadorului, un catolic conservator. Dictatura lui a dat naştere unei puternice rezistenţe. A fost asasinat de cei din anturajul lui.

1876, 4.VI *Abdul Aziz*, sultan al Turci i, a fost ucis în timpul unei lovituri de stat, după ce îşi prezentase demisia.

1877, 12.VIII *Juan Battista Gill*, preşedintele Republicii Paraguay, a fost asasinat împreună cu fratele său.

1878, 11.V *Wilhelm I*, împărat al Germani i, împotriva căruia Karl Nobiling, doctor în filozofie, a pus la cale un atentat. Acesta a tras asupra împăratului cu o armă de vînătoare pe strada Unter den Linden. Cu treizeci de alice în corp, împăratul a scăpat cu viaţă, în timp ce Nobiling a murit la locul atentatului.

1878, 16.VIII *N. V. Mezenţev*, şeful ohranei ţariste, a fost asasinat la Petersburg.

1878, 25.X *Alfons al XII-lea*, regele Spaniei, victimă a unui atentat al complotistului Oliva, duşman al Bourbonilor.

1878, 17.XI *Umberto I*, rege al Italiei, împotriva căruia, la Neapole, bucătarul Passanante a pus la cale un atentat.

1879, 21.II *D. N. Kropotkin*, guvernatorul Harkovului, a fost asasinat de anarhişti.

1881, 1.III *Alexandru al II-lea* a fost asasinat de un grup de narodnici.

1882, 6.V Lordul *F. Cavendish*, secretar de stat pentru Irlanda, şi colegul său, subsecretarul de stat pentru Irlanda, I. H. Burke, au fost ucişi în parcul Phoenix din Dublin de naţionalişti irlandezi.

1887, 1.III Împotriva lui *Alexandru al III-lea*, ţar rus, a avut loc un atentat al unei grupări teroriste din partidul „Narodnaia Volia".

1890, 7.VII *Mendez*, președintele Republicii San Salvador, a fost asasinat în timpul unui puci.

1894, 24.VI *Sadi Carnot*, președinte al Republicii Franceze, a fost asasinat de anarhistul italian Santo Caseri.

1895, 15.VII *Ștefan Stambolov*, prim-ministru bulgar, a fost ucis de membrii rusofili din opoziție.

1898, 3.II *Justo Rufimo Barrios*, președintele Guatemalei, a fost asasinat de vărul său, Prosper Morales, fiindcă voia să instaureze dictatura.

1900, 11.XI *Wilhelm al II-lea*, împărat al Germaniei și rege al Prusiei, a fost ținta unui atentat pus la cale de doamna Schnapp, o dementă, care s-a năpustit asupra lui cu o seceră.

1901, 6.III *Wilhelm al II-lea*, împărat al Germaniei, a scăpat cu viață din atentatul săvîrșit de muncitorul Dietrich Welland de la șantierele navale din Bremen.

1902, 15.IV *D. S. Sipiagin*, ministrul de interne al țarului, a fost asasinat de studentul Baibașov, la Petersburg.

1903, 11.VI *Alexandru I*, regele Serbi i, a fost ucis în palatul regal din Belgrad împreună cu soția sa, Draga, în timpul atacului unui grup de ofițeri conduși de cumnatul regelui, colonelul Alexandru Mašin, și de Dragutin Dimitrievič-Apis.

1904, 16.VI *N. I. Bobricov*, guvernatorul general rus al Finlandei, adept al unei politici dure, a fost asasinat la Helsinki de Eugene Schumann.

1904, 23.VII *Viaceslav Konstantinovici Pleve*, ministru de interne al țarului, a fost ucis de o bombă aruncată upra lui de studentul Sazonov.

1904, 17.II Marele duce *Serghei*, unchiul țarului, guvernatorul general al Moscovei, a fost ucis de o bombă aruncată de studentul revoluționar Kaliaev.

1906, 15.VIII *Piotr Arkadievici Stolîpin*, prim-ministru al guvernului țarist, a scăpat cu viață în urma unei explozii provocate la reședința lui de lîngă Petersburg. Cu acest prilej și-au pierdut viața 27 persoane, iar alte 32 au fost rănite.

1908, 1.II *Carlos I*, regele Portugaliei, și Louis Felipe, moștenitorul tronului portughez, au fost uciși cu prilejul intrării republicanilor în Lisabona.

1908, 28.II *Muhamad Ali*, șah persan, a fost asasinat de revoluționari.

1911, 14.IX *Piotr Arkadievici Stolipin*, prim-ministru al guvernului țarist, a fost rănit mortal, în prezența țarului, în clădirea teatrului din Kiev, de către un revoluționar.

1912, 19.II *Francisco Madero*, președinte al Mexicului, a fost asasinat, împreună cu vicepreședintele Suarez, din ordinul sîngerosului general Victoriano Huerta, un alcoolic, care s-a proclamat președinte. Acesta a murit în închisoare.

1912, 14.IX *Theodore Roosevelt*, președinte al S.U.A., a fost împușcat de un atentator dement, John Nepomuk Schrank.

1913, 5.III *George I*, regele Greciei, a fost asasinat la Salonic.

1918, 30.VIII *Vladimir Ilici Lenin*, fondatorul și conducătorul statului sovietic, în timp ce se întorcea de la o adunare care a avut loc la uzinele Michelson (astăzi uzinele „Vladimir Ilici"), a fost rănit de două gloanțe. Vestea despre atentatul împotriva lui Lenin a trezit un val de indignare în întreaga țară.

1918, 31.IX *István*, conte de Tisza, om de stat ungur, a promovat o politică antimuncitorească și de maghiarizare forțată a românilor și slovacilor. A fost condamnat la moarte și executat în timpul revoluției burghezo-democratice din Ungaria.

1918, 14.XII *Sidoniu Paes*, prim-ministru al guvernului portughez, a fost asasinat de adversarii săi.

1919, 8.I *Karel Kramář*, prim-ministru al guvernului Republicii Cehoslovace, reprezentant al intereselor marii finanțe, a scăpat fără nici o rană atunci cînd A. J. Stastný, în vîrstă de 18 ani, a tras asupra lui. Tînărul anarhist a fost condamnat și, la scurt timp după aceea, eliberat.

1919, 19.II *Georges Clemenceau*, om politic și ziarist francez, a fost rănit ușor în atentatul pus la cale împotriva lui de un oarecare Cottin.

1919, 10.IV *Emiliano Zapata*, revoluționar mexican, „neînvinsul, incoruptibilul", a fost asasinat de trădătorul Guajard, care a primit drept recompensă titlul de general și o sută de mii de pesos.

1920, 21.V *Venustiano Carranza*, primul președinte al Mexicului după revoluție, a fost asasinat de membrii unei fracțiuni revoluționare de opoziție, în urma unui puci reacționar

1921, 15.III *Talaat Paşa Mehmet*, prim-ministru al Turciei, a fost asasinat.

1921, 8.III *Eduardo Dato e Iradier*, prim-ministru al Spaniei, a fost asasinat de un anarhist.

1921, 26.VIII *Matthias Erzberger*, ministru german, șeful comi de armistițiu de la Compiègne, cel care a semnat capitularea Germaniei, a fost asasinat de Tillesen și Schulz, ofițeri imperiali, membri ai organizației teroriste „Organisation Consul".

1922, 2.VI Sir *Henry Wilson*, mareșal britanic, adversar al mișcării irlandeze de eliberare, a fost asasinat la Belfast de un patriot irlandez.

1922, 16.XII *Gabriel Narutowicz*, președinte al Poloniei, a fost asasinat de un fanatic la puțin timp după alegerea sa în funcția supremă în stat.

1923, 5.I *Alois Rašin*, ministru de finanțe al Republicii Cehoslovace, a fost rănit mortal de către Alois Soupal, funcționar de bancă, în vîrstă de 19 ani, fost membru al Partidului Comunist din Cehoslovacia, ale cărui rînduri le-a părăsit în urma unor divergențe de păreri. Acțiunea lui a fost folosită apoi drept pretext pentru persecutarea P.C. din Cehoslovacia și pentru adoptarea legii anticomuniste pentru apărarea Republicii.

1923, 20.VII *Francisco (Pancho) Villa*, erou legendar al revoluției mexicane, general, a fost asasinat de opoziție. Un grup de doisprezece asasini au tras asupra popularului om politic nu mai puțin de treisprezece gloanțe. În umbra atentatului se găsea ministrul Valles și viitorul prim-ministru, Alvaro Obregón.

1924, 10.VI *Giacomo Matteotti*, ziarist italian, om politic și deputat socialist, secretar al Partidului Socialist Unitar Italian, antifascist curajos, a fost răpit și ucis din ordinul dictatorului Mussoli i. Cadavrul lui a fost găsit abia la 6 august 1924.

1924 *Benito Mussolini*, dictator fascist al Italiei, a reușit să scape teafăr din cele patru atentate puse la cale, într-un singur an, împotriva sa.

1926, 1.VIII Atentat la Barcelona împotriva primului ministru spaniol *Primo de Rivera*.

1927, 8.XI Atentat împotriva lui *George al II-lea*, rege al Greciei.

1928, 17.VII *Alvaro Obregón*, președinte al Mexicului, general, om cu vederi anticlericale, a fost asasinat, la puțin timp după ce a fost reales în funcția de președinte, de către fanaticul Cristeros, aflat în solda clericilor.

1932, 15.VI *Inukai*, prim-ministru al Japoniei, a fost asasinat în timpul unui puci de trei bărbați (probabil ofițeri), îmbrăcați în uniforme de marinari.

1933, 29.XII *I. G. Duca*, jurist și om politic român, fruntaș al Partidului Național-Liberal, în mai multe rînduri ministru și prim-ministru. Promotor al unei politici orientate către cercurile politice și financiare franco-engleze, a fost asasinat de membri ai organizației fasciste Garda de Fier.

1934, 1.XII *S. M. Kirov*, unul dintre cei mai importanți factori ai partidului comunist și ai statului sovietic, a fost asasinat mișelește la Leningrad de un renegat, dușman înrăit al puterii sovietice.

1935, 14.IV *Paul Avery*, activist sindicalist din Statele Unite ale Americii, a murit în urma schingiuirilor inumane la care l-au supus fanaticii membri ai organizației fasciste „Legiunea neagră".

1936, 4.II *Wilhelm Gustloff*, activist nazist în Elveția, a fost asasinat la Davos de Frankfurter în semn de protest împotriva aprobării legilor (antievreiești) de la Nürnberg, din anul 1933, care au marcat declanșarea campaniei de lichidare a evreilor de către naziști.

1936, 13.VI A fost asasinat *Calvo Sotelo*, ofițer al poliției spaniole, deputat monarhist. Asasinarea lui a constituit semnalul pentru dezlănțuirea războiului civil.

1937, 19.II Mareșalul *Graziani*, vice-rege italian, conducătorul fascist al Etiopiei ocupate, a fost victima unui atentat.

1939, 21.IX *Armand Călinescu*, om politic român, unul dintre liderii Partidului Național-Țărănesc, prim-ministru, adept, ca și I. G. Duca, al strîngerii și dezvoltării relațiilor cu Franța și Anglia. Și-a atras adversitatea Gărzii de Fier și a Germaniei fasciste. A fost asasinat de legionari.

1940, 27/28.XI *Nicolae Iorga*, savant român de renume mondial, istoric, scriitor, publicist și om politic, prim-ministru. S-a situat pe poziții antihitleriste, fapt care i-a atras ura Gărzii de Fier. A fost asasinat de membri ai acestei organizații.

1940, 27.XI *Virgil N. Madgearu*, economist, sociolog și om politic român, adversar al Gărzii de Fier. A fost asasinat de legionari.

1942, 24.XII *François Darlan*, amiral francez, om politic, membru al statului-major al forțelor armate, care după război a lucrat la statul-major al armatei operaționale din nordul Africii, a căzut victimă unui atentat pus la cale de studenți francezi.

1948, 30.I — *Mahatma Gandhi*, filozof și om politic indian, una dintre cele mai remarcabile figuri ale secolului XX, conducător al mișcării de eliberare națională, a fost asasinat de brahmanul Godsé, conducătorul unei grupări teroriste.

1948, 17.IX — *Folke Bernadotte*, conte, președinte al Crucii Roșii din Suedia și mediator al O.N.U. (însărcinat cu probleme speciale pentru Orientul Mijlociu), a fost asasinat de teroriști israelieni, membri ai organizației sioniste de spionaj „Stern".

1950, 1.XI — Atentatul eșuat împotriva lui *Harry S. Truman*, președinte al S.U.A., pus la cale de portoricanii Oscar Collazza și Grisell Torresola.

1950 — *Carlos Delgado Chabaud*, dictator venezuelan, colonel, l-a înlăturat, împr ună cu o clică de ofițeri, sprijiniți de atașatul militar american Adams, pe președintele Venezuelei, cunoscutul scriitor Romulo Gallegos. Doi ani mai tîrziu, Chabaud avea să fie asasinat de agenți ai viitorului dictator, Jimenez.

1951, 20.VII — *Abdullah Ibn Hussein*, rege al Iordaniei, cel mai înverșunat adversar al politicii coloniale britanice în Orientul Apropiat, a fost asasinat într-o moschee.

1952, 27.III — *Lui Konrad Adenauer*, cancelar al Republicii Federale Germania, un atentator necunoscut i-a trimis un pachet în care se găsea exploziv. Cînd pachetul a fost deschis, s-a produs o explozie în urma căreia unul dintre polițiști a murit, alți trei au fost răniți, Adenauer scăpînd fără cea mai mică zgîrietură.

1952, 5.XII — *Ferhad Hachet*, fruntaș sindicalist tuni ian, a fost asasinat de membri reacționari ai unei organizații secrete.

1955 — *José Antonio Remón*, președintele Republicii Panama, a fost asasinat în timp ce asista într-o tribună la cursele de cai.

1956 — *Anastazio Somosa*, dictator din Nicaragua, general, președinte al țării, simpatizant fără nici o rezervă al S.U.A., asasinul eroului național nicaraguaian Sandin, a fost împușcat de naționalistul Rigoberto López Pérez.

1956, 10.IV — *Mohammad Reza Pahlavi*, șah al Iranului, urma să fie asasinat în timpul unei parăzi militare. În locul șahului, în uniformă de gală identică, se afla Mohtander, dublura acestuia, care apărea adesea în locul suveranului și care, cu ocazia unui alt atentat, și-a și pierdut viața pentru a o salva pe a șahului.

1957, 16.I — Atentat împotriva lui *Raoul Salan*, general francez, comandantul suprem al unităților franceze din Algeria, pus la cale de o organizație secretă.

1957, 26.VII — A fost asasinat *Carlos Castillo Armas*, dictator al Guatemalei, colonel, conducătorul invazi i finanțate și înarmate de S.U.A. care a înlăturat regimul democratic din Guatemala. El a fost ucis, ca urmare a luptelor pentru putere din cadrul juntei, de către Romer Vasquez Sánches, comandantul gărzii sale personale.

1958, 14.VII — A fost executat la Bagdad în timpul unei lovituri de stat *Feisal al II-lea*, rege al Irakului. Împreună cu el au fost uciși și alți membri ai familiei regale: prințul de coroană Abdul Ilah și primul mi istru Nuri Said.

1959, 25.IX — *Solomon Bandaranaike*, om politic din Sri Lanka, conducătorul Partidului Libertății, reformator social, prim-ministru, mi istru al apărării și al afacerilor externe, a fost ucis de un fanatic, în perioada crizei politic interne.

1960, 28.VI — *Hassan Madjali*, prim-ministru iordanian, a fost ucis de o bombă în timpul unuia dintre atentatele organizate împotriva regelui Hussein. Acesta din urmă a reușit să scape nevătămat și din acest al optulea atentat.

1960, 12.X — *Inadjiro Asanuma*, om politic japonez, președinte al Partidului socialist, care susținea cu tărie principiul coexistenței pașnice, conducător al luptei împotriva bazelor militare americane de pe teritoriul japonez, a fost asasinat la o adunare publică de un terorist japonez.

1961, 17.I — *Patrice Lumumba*, cel dintîi prim-mi istru al Republicii Congo, reprezentant al mișcării anticoloni - liste, a fost asasinat mișelește în Katanga.

1961, 30.V — *Rafael Leonidas Trujillo Molina*, dictator și președinte al Republicii Dominicane, multimilionar compromis și urît de popor, a fost asasinat, după 31 de ani de dictatură, în capitala țării, Ciudad Trujilio, de generalul Juan Tomas Diaz.

1961, 8.IX — Tentativă de asasinare a lui *Charles de Gaulle*, președintele Franței, cu ajutorul unei bombe cu plastic, ascunsă într-o grămadă de nisip de pe marginea șoselei, nu departe de Pont-sur-Seine. Încărcătura nu a luat însă foc.

1961, 18.IX — *Dag Hammarskjöld*, diplomat suedez, secretar general al O.N.U., a murit în urma unei catastrofe de

aviație. în împrejurări care nu exclud posibilitatea unui atentat.

1962, 22.VIII Atentat împotriva lui *Charles de Gaulle*. Doisprezece membri ai organizației teroriste OAS au încercat să-l împuște la Petit-Clamart. Acțiunea, condusă de Bastien-Thiry, a eșuat. Thiry a fost condamnat la moarte, iar executantul principal, Watin, a fugit peste graniță.

1963, 13.I *Silvanus Olympio*, prim-ministru și, după proclamarea independenței, președinte al Republicii Togo, a fost asasinat în timpul unei lovituri de stat, pe cînd încerca să-și salveze viața, refugiindu-se la ambasada Statelor Unite ale Americii.

1963, 22.V *Grigorios Lambrakis*, reprezentant de frunte al mișcării comuniste din Grecia, a fost asasinat la Salonic în urma așa-numitului proces al celor treizeci și patru.

1963, 2.XI *Ngo Dinh Diem*, om de stat sud-vietnamez, unul dintre cei mai reacționari oameni politici din Asia, președinte și dictator al Vietnamului de Sud, a fost împușcat în timpul unei lovituri de stat.

1963, 22.XI *John F. Kennedy*, președinte al S.U.A., a căzut victimă unui complot ale cărui împrejurări au rămas pînă astăzi neelucidate. După atentat, poliția l-a arestat pe Lee Harwey Oswald, care a fost împușcat de Jack Ruby și redus în felul acesta la tăcere. Cercetarea faptelor din culisele atentatului a fost în mod intenționat zădărnicită.

1965, 13.II *Humberto Delgado*, om politic portughez, general, care, în urma unui puci nereușit împotriva dictatorului Salazar, a plecat în exil, iar în anul 1961 a participat la răpirea navei portugheze „Santa Maria", în calitate de conducător al Mișcării pentru eliberarea Portugaliei. A fost asasinat mișelește la granița dintre Portugalia și Spania.

1965, 21.II *Malcolm X*, om politic american, reprezentant al mișcării progresiste a negrilor, conducătorul lui „Black Muslim", a fost asasinat de adversarii săi politici.

1966, 6.IX *Henrik Frensch Verwoerd*, om de stat reacționar și prim-ministru al Republicii Africa de Sud, în timpul căruia republica a ieșit, în 1961, din Commonwealth, a murit în urma unui atentat.

1968, 4.III *Martin Luther King*, personalitate marcantă a mișcării negrilor americani, pastor, cel mai tînăr laureat al Premiului Nobel pentru pace din toate timpurile, a fost asasinat la Memphis (Tennessee), S.U.A., de James Earl Ray, cunoscut sub cîteva pseu-

donime, agent plătit al cercurilor politice reacționare. Nici în acest caz nu au fost clarificate toate împrejurările în care a fost săvîrșită crima.

1968, 5.VI *Robert Kennedy*, senator american, candidat la funcția de președinte al S.U.A., fratele lui J. F. Kennedy, președintele american asasinat, a fost ucis în hotelul „Ambasador" din Los Angeles de emigrantul Sirham B. Sirham. Dedesubturile politice ale acestui atentat au rămas neclarificate pînă în prezent.

1969, 31.XII *Joseph A. Yablonski*, membru al conducerii Uniunii Sindicatelor minerilor din S.U.A. Împreună cu soția și cu fiica lui, în vîrstă de 25 de ani, au fost uciși bestial de un grup de ucigași, angajați de adversarii lui politici.

1970, 6.III *Theodore Gold*, student american în vîrstă de 23 de ani, membru al Organizați i pentru democratizarea societății din S.U.A., conducătorul grevei de la Universitatea Columbia (1968), a fost ucis de o explozie care a fost provocată la primăria din cartierul newyorkez al artiștilor, Greenwich Village.

1970, 8.III *Makarios al III-lea*, mitropolit al bisericii pravoslavnice grecești, primul președinte al Republicii Cipru, a fost rănit în elicopterul asupra căruia a tras un grup de atentatori ascunși pe acoperișul unui gimnaziu.

1970, 9.III *Ralph E. Faetherstone* și *William Herman (Che) Payne*, extremiști de culoare, au fost uciși în urma exploziei unei bombe ascunse în mașina lor, în care F.B.I. a găsit și mesajul atentatorului necunoscut: „La dreptatea voastră, răspunsul meu este dinamita !"

1970, 6.IV *Carl von Spreti*, ambasadorul Republicii Federale Germania în Guatemala, a fost răpit la Ciudad de Guatemala și împușcat de membrii unei mișcări teroriste, întrucît guvernul guatemalez nu a acceptat cererea lor de a-l schimba cu un grup de deținuți politici.

1970, 17.X *Pierre Laporte*, ministru canadian al muncii, a fost asasinat de studentul F. Simard. El fusese răpit de membrii organizației separatiste „Frontul pentru eliberarea Quebecului", ca și diplomatul britanic James Cros. Acesta din urmă a fost schimbat cu cîțiva separatiști arestați, Laporte însă a fost asasinat.

1970, 20.X *Kerim Belkasem*, fost viceprim-ministru și ministru al afacerilor externe în guvernul provizoriu al Republicii Algeriene, a fost asasinat în luxosul hotel „Intercontinental" din Frankfurt.

1970, 1.XI *Zygfryd Wolniak*, adjunct al ministrului polonez al afacerilor externe, a fost asasinat, în împrejurări încă insuficient clarificate, de M. Feroz pe aeroportul din Karachi, Pakistan. Atentatorul s-a ivit din mijlocul unui grup de oameni politici, veniți să-l întîmpine pe Marian Spychalski, președintele Poloniei. A fost condamnat la moarte.

1970, 25.XI *Papa Paul al VI-lea* (pe adevăratul nume Giovanni Battista Montini), cunoscut pentru turneele sale în străinătate, a fost atacat cu un pumnal, cu prilejul unui astfel de turneu în Filipine, de pictorul Mendoza, travestit în preot.

1971, 7.IV *Vladimir Rolovič*, ambasadorul iugoslav la Stockholm, a fost împușcat în clădirea ambasadei de doi emigranți, Miro Barisič și Andrelko Brajovič, membri ai unei organizații teroriste fasciste cu sediul în R. F. Germania. Rolovič a încetat din viață la 15 aprilie 1971.

CUPRINS

1. Tirani contra tirani . . . 6
2. Un zeu pe nume Iuliu Cezar 10
3. Moartea lui Wallenstein 19
4. Răzbunătoarea solitară 29
5. Conspirația lui Orsini 37
6. Falsul proroc Booth 50
7. Un Alexandru aproape nemuritor 77
8. Vînzător la firma „Isus Hristos et Comp." 100
9. Sfîrșitul tristei împărătese 110
10. Spaima președinților 123
11. Sarajevo, 1914 138
12. Primul căzut în războiul mondial 171
13. Paznicul lămpilor țarului 177
14. Onorabilul domn asasin 209
15. Prorocul din Schwabing 218
16. Berlin — Kõnigsallee . . . 225
17. Căderea cancelarului Millimetternich 233
18. Marsilia, ora patru și cîteva minute 248
19. Comandoul morții la hotelul „Zahoři" 256
20. Atentatul cel mai scump plătit din istorie . 269
21. Mașină infernală pentru Hitler 276
22. Șapte oameni curajoși 286
23. Operația Walkiria 310
24. Atac la general 342
25. Apostolul negru 352

Tabel cronologic al unor atentate mai importante săvîrșite de-a lungul istoriei 365

Lei 13

EDITURA POLITICĂ